

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

TRABZON İLİ ORMAN KÖYLERİNDE KADIN ve ORMAN KAYNAKLARI İLİŞKİSİ

Orm. Yük. Müh. Süleyman ALKAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
"Doktor (Orman Mühendisliği)"
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20.09.2007
Tezin Savunma Tarihi : 19.10.2007

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Devlet TOKSOY
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Adem KALÇA
Jüri Üyesi : Prof. Dr. A. Yücel ERYILMAZ
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYZ

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Emin Zeki BAŞKENT

Trabzon 2007

ÖNSÖZ

Onlar; yuvayı yapan kuşlar, ayaklarının altında cennet olan değerli varlıklar olarak tanımlanır, aile içinde ve dışında önemli görevler üstlenirler. Nüfusun yaklaşık olarak yarısını oluştururlar. Ancak bu sıfatlarının, toplum içerisindeki konumlarına ne kadar yansıdığı her zaman tartışılır. Konu kırsal kesimde yaşayan kadın olunca da tartışma bir kat daha şiddetlenir. Çünkü, kırsal kesim kadını; gerek içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel, gerekse yaşadığı ortamın doğal yapısından kaynaklanan şartların etkisiyle, şehirlerdeki hemcinslerine göre farklı roller üstlenmiştir. Bu roller, “kadın olma”nın yanı sıra bir de “kırsal kesimde kadın olma” zorluğuyla şekillenmiştir. “En uzak”, “En yüksek”, “En mağdur” gibi sıfatlarla anılan orman köylerinde kadın olmak ise ayrı bir çabayı gerektirmektedir. Orman köylerindeki zor şartlar, orman kaynaklarına bağımlılığı artırır. Kırsal kesimde yaşayan bazı kadınlar ormancılık teşkilatı içerisinde geçici işçi statüsünde çalışırken, bazıları, ormanların ve orman kaynaklarının kullanımını içeren normal günlük faaliyetlerde bulunurlar.

Bu çalışma; Trabzon’daki orman köylerinde yaşayan kadınların sosyo-ekonomik konumlarını ve iç içe yaşadıkları orman kaynaklarıyla ilişkilerini ortaya koyarak; orman kaynaklarının sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yönetilmesine ve kırsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik faaliyetlerde bulunan birimlerin bu durumu dikkate alarak daha işlevsel planlar yapmalarına yardımcı olmayı amaçlamıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesi ve çalışmanın planlanıp yürütülmesi sırasında öneri ve rehberliklerinden dolayı Doç. Dr. Devlet TOKSOY, Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ, Doç. Dr. Adem KALÇA ve Prof. Dr. Hakkı YAVUZ’a; köylerde anketlerin yapılması sırasında, anket yaptıkları kişilerle bütünleşip, onlardan biri gibi olma başarısını göstererek sağlıklı bilgiye ulaşmada çok önemli katkılar sağlayan; eşim Şakire ALKAN, Dr. Fatma FEYZİOĞLU, Bilgen GÜMÜŞ, Nazan ARAZ ve Pınar BULUT’a, bitkilerin teşhis edilmesi sırasında yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Salih TERZİOĞLU’na ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma yaptığımız her köyde bizi sıcak dostluklarıyla karşılayan orman köylülerine de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Süleyman ALKAN

Trabzon 2007

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	V
SUMMARY	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
SEMBOLLER DİZİNİ	X
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş	1
1.2. Kavramsal Çerçeve	6
1.2.1. Araştırma Alanındaki Orman Köylerinin Özellikleri	6
1.2.2. Araştırma Alanındaki Orman Kaynaklarının Durumu	11
1.2.3. Dünya’da ve Türkiye’de Kadın	13
1.2.4. Kırsal Kesimde Kadın ve Orman Kaynakları	18
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR	23
2.1. Materyal	23
2.1.1. Araştırma Alanı	23
2.1.2. Kayıtsal ve Alan Verileri	24
2.2. Yöntem	24
2.2.1. Ana Kütlelinin Örneklenmesi	24
2.2.2. Anket Sorularının Hazırlanıp Denetlenmesi	28
2.2.3. Veri Değerlendirme Yöntemi	30
3. BULGULAR VE TARTIŞMA	32
3.1. Orman Köylerinde Değişim	32
3.1.1. Köylerin Sosyo-ekonomik Yapılarındaki Değişim	32
3.1.2. Tarım ve Hayvancılıkta Değişim	38
3.1.3. Orman Kaynakları ve Ormancılık Faaliyetlerindeki Değişim	43
3.2. Orman Köylerinde Kadın	46

3.2.1.	Eğitim Düzeyleri	47
3.2.2.	Evlilik Yapıları	52
3.2.3.	Eş Durumu	58
3.2.4.	Doğurganlık ve Çocuk Sayıları	60
3.2.5.	Sağlık ve Sağlık Kurumlarından Yararlanma	65
3.2.6.	Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahip Olma	70
3.2.7.	Hanehalkı ve Konut Durumu	72
3.2.8.	Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine Katılım	76
3.2.9.	Aile İçi İlişkiler ve Karar Verme Sürecine Katılım	80
3.2.10.	Yaşam Memnuniyeti	86
3.2.11.	Gelir Durumu	93
3.2.12.	İşgücüne Katılım	97
3.2.13.	Köy Dışına Çıkma Sıklığı	106
3.2.14.	Orman Kaynakları ile İlişkiler	108
3.2.14.1.	Yakacak Odun Yararlanması	108
3.2.14.2.	Hayvancılık Kökenli Yararlanma	114
3.2.14.3.	Kullanılan Odun Dışı Orman Ürünleri	118
3.2.14.3.1.	Yiyecek Olarak Kullanılan Bitkiler	118
3.2.14.3.2.	Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler	120
3.2.14.3.3.	Hayvanların Tedavisinde Kullanılan Bitkiler	123
3.2.14.3.4.	Dokumacılıkta Kullanılan Bitkiler	124
3.2.15.	Ormanlara ve Ormancılığa Bakış	125
4.	SONUÇLAR	129
4.1.	Orman Köyleriyle İlgili Sonuçlar	129
4.2.	Kadınların Sosyo-ekonomik Durumu ile İlgili Sonuçlar	131
4.3.	Kadın-Orman Kaynakları İlişkisi ile İlgili Sonuçlar	135
5.	ÖNERİLER	138
6.	KAYNAKLAR	141
7.	EKLER	153
7.1.	EK 1. Kadınlar Tarafından Cevaplandırılan Anket Soruları	153
7.2.	EK 2. Erkekler Tarafından Cevaplandırılan Anket Soruları	160
7.3.	EK 3. Köy Bilgi Formu	166
	ÖZGEÇMİŞ	167

ÖZET

Gelişmekte olan ülkelerde kadınların ormancılık faaliyetlerinde önemli bir rol oynadığı bilinir. Kadınlar, doğrudan gelir elde etmenin yanı sıra, yakacak odun ve tıbbi bitki sağlama, ağaçların yapraklarını hayvan yemi olarak kullanma, aileleri için besin elde etme amacıyla orman kaynaklarını sıkça kullanırlar. Bu kaynakların kullanılmasının genellikle kadınların eliyle olması onları çevre yönetiminin aktörleri yapmaktadır.

Bu çalışma ile, kadınların ve karşılaştırma yapabilmek için erkeklerin; demografik ve sosyo-ekonomik yapıları, orman kaynaklarından faydalanma şekil ve yoğunlukları, ormanlardan ve ormancılıktan beklentileri belirlenerek, kırsal kalkınma planları yapan ve uygulayan birimlerin bu durumu dikkate alarak daha işlevsel planlar yapmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Trabzon İli orman köylerinden örneklenen 68'inde yaşayan ve rastgele seçilen 15 yaş üzeri 611 kadın ve 237 erkek katılımcı ile yüz yüze anket çalışması yürütülmüş, ayrıca köylerin genel özellikleri belirlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS programında frekans tabloları ve Ki-kare bağımsızlık testi (çapraz tablo analizi) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma alanındaki kadınların sosyo-ekonomik konumu, Türkiye ortalamalarının altında, bazı bölgelerin kırsal kesim ortalamalarından daha iyi durumda ve gelişmekte olan çoğu ülke ortalamalarının üzerinde olduğu belirlenmiştir. Kadınların % 89,5'inin sağlık güvencesine sahip olması, 15-24 yaş grubundaki kadınlardaki okuma-yazma oranının % 99'a ulaşması, eğitim düzeylerindeki gelişmenin sosyal tercihlere yansımaları, orman köylerinde yaşayan kadınların geldiği noktayı ortaya koymasından dikkat çekicidir.

Orman kaynaklarından elde edilen doğrudan gelir ve orman kaynaklarından yararlanmanın aile bütçesine katkısı, gelişmekte olan pek çok ülke düzeyinin altında bulunmaktadır. Orman kaynaklarından sağlanan faydanın aile bütçesine katkısı gün geçtikçe azalmakta, orman köyleri genellikle emeklilerin yaşadığı köyler olma özelliği kazanmaktadır. Orman köylerindeki sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim, bu köylerde yaşayan kadınların yaşamını kolaylaştırmakta, bitkisel ve hayvansal üretim miktarlarını azaltmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orman Köyleri, Köy Kadını, Kırsal Kalkınma, Orman Kaynakları, Trabzon

SUMMARY

The Women and Relationship Between Women and Forest Resources in Forest Villages in Trabzon

It is generally known that women in developing countries play a vital role in forestry. Women are major users of forest resources mainly as a source of income and also as a means of sustaining the family by providing food, medicine and fuel for the family and fodder for livestock. Women's primary role in meeting basic needs make them actors in environmental management.

This study defines women's and men's (for a healthy comparison) demographic and socio economic structure; expectations from forests and forestry; and how and how much they benefit from the forest resources. Its aim is to help the units which are interested in or studying on the rural development issue by helping them in terms of creating more functional plans with the assistance of the findings of the study. Area of the research is 68 prototype forest villages in Trabzon which are selected randomly. Face to face questionnaire is done with 611 women and 237 men (above the age of 15) in those villages and at the same time the general futures of those villages are identified. The findings have been tested with help of tables for frequencies and cross tabs tests.

In this study it is identified that the socio-economic condition of the subjects is under Turkey- average; better than rural area average of some regions; and above many developing countries average. It is very important to be aware of the facts that 89, 5 % of women have health insurance; the percentage of literacy of the women between the age of 15- 24 is 99 %; and the educational background directly affect social choices. Because, all those shed a light on the current condition of women live in forest villages.

On the other hand, comparing with many developing countries, the direct income from forest resources and the contribution of forest resources to the family budget is not satisfactory. The contribution of forest resources to the family budget is decreasing day by day and the forest villages have generally become residential space for retired people. While the socio economic and cultural development in the forest villages eases women's life, it decreases the production of agriculture and livestock.

Key Words: Forest Villages, Rural Women, Rural Development, Forest Resources, Trabzon

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Çalışma yapılan köylerin konumları ve ilçelere dağılımı	27
Şekil 2. Köylerde yapılan anket çalışmalarından görüntüler	28
Şekil 3. Trabzon İli orman köyleri ve tüm köylerde yıllara göre nüfus değişimi	34
Şekil 4. Bölgenin tipik orman köyü konut yapılarından biri (Kılıçlı)	37
Şekil 5. Bir orman köyündeki mimari değişim (Taşlıgedik)	38
Şekil 6. Geçmiş yıllarda işlenen tarım alanlarının dönüştüğü fındık bahçeleri (Ardıçlıyayla)	42
Şekil 7. Köylerde kömürün dahil olduğu yeni yakacak tercihleri (Yenice)	45
Şekil 8. Tarla belleme işinde kadın ve erkekler	98
Şekil 9. Kadınlara göre köyde yapılan işler ve bu işlerde işgücüne katılım oranları	99
Şekil 10. Erkeklerle göre köyde yapılan işler ve bu işlerde işgücüne katılım oranları	100
Şekil 11. Doğal ve sosyo-ekonomik koşullarla kadının çok çalışması arasındaki ilişkiler	105
Şekil 12. Bir yayla evinin bahçesindeki yakacak odun yığını	111
Şekil 13. Odun kıtlığı olmayan bir köyde odun kullanımı (Çamlıdüz)	112
Şekil 14. Yayla kenarındaki ormandan sırtında yakacak odun taşıyan bir kadın	113
Şekil 15. Altlık olarak toplanmış kuru yaprak çuvalları	117

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Çalışma kapsamında örneklenen köyler ve kişi sayıları	26
Tablo 2. Orman köylerindeki kadınların yaşlarına göre eğitim durumları	47
Tablo 3. Okur-yazarlığının araştırma alanı, bölge ve dünyadaki durumu	49
Tablo 4. Anket katılımcısı kadınların medeni durumlarına göre dağılımı	52
Tablo 5. Kadınların şimdiki yaşlarına göre ilk evlenme yaşlarının dağılımı	53
Tablo 6. Kadınların şimdiki yaşlarına göre evlenme biçimlerinin dağılımı	54
Tablo 7. Kadınların eğitim düzeylerine göre evlenme biçimlerinin dağılımı	55
Tablo 8. Kadınların akraba evliliklerine göre dağılımı	57
Tablo 9. Bölge ve eğitim özelliklerine göre ortalama canlı doğum sayıları	60
Tablo 10. Anne şimdiki yaşlarına göre ölen bebek oranları	63
Tablo 11. Kadınların eğitim düzeylerine göre ölen bebek sayıları	64
Tablo 12. Kadın ve erkekleri sürekli rahatsız eden hastalıkların dağılımı	66
Tablo 13. Anne şimdiki yaşına göre sağlık kurumunda doğum oranları	68
Tablo 14. Anne eğitim düzeyine göre sağlık kurumunda doğum oranları	68
Tablo 15. Hanehalkının dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları	71
Tablo 16. Kadın ve erkeklere göre yaşadıkları konutlardaki yetersizlikler (%)	75
Tablo 17. Anket katılımcılarının geçmişe göre şimdiki yaşam koşullarını değerlendirmeleri	86
Tablo 18. Anket katılımcılarının gelecekte beklenen beklentilerinin dağılımı	87
Tablo 19. Türkiye’de insanların gelecekte beklenen beklentilerinin dağılımı (%)	88

Tablo 20. Anket katılımcılarının yaşam memnuniyetlerinin dağılımı	88
Tablo 21. Kadın ve erkeklerin sürekli yaşamak istedikleri yerlere göre dağılımı	91
Tablo 22. Kadın ve erkeklerin yaşlarına göre sürekli yaşamak istedikleri yerler	92
Tablo 23. Toplam hane gelirlerinin gelirin kaynağına göre dağılımı	93
Tablo 24. Toplam üretimi oluşturan değerlerin üretim kaynaklarına dağılımı	96
Tablo 25. Kadınların yaş gruplarına göre en çok zaman ayırdıkları işlerin dağılımı	102
Tablo 26. Kadınların eğitim düzeylerine göre en çok zaman ayırdıkları işlerin dağılımı	103
Tablo 27. Orman köylerinde yaşayan kadınların il ve ilçeye gitme sıklığı	106
Tablo 28. Orman köylerinde yaşayan kadınların il ve ilçeye gitme nedenleri	107
Tablo 29. Kadın ve erkeklere göre ormansızlaşmanın etkileri	125

SEMBOLLER DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

D.K: Doğu Karadeniz

DOKAP: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

GAP: Güneydoğu Anadolu Bölgesi

ha: Hektar

IFAP: Uluslararası Tarım Üreticileri Derneği

KA.DER: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

km: Kilometre

KSSGM: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

m: Metre

NARWA: Afrikalı Kırsal Kesim Kadınları Derneği Çalışma Ağı

OGEM-VAK: Ormancılığı Geliştirme ve Orman Yangınları ile Mücadele Vakfı

OGM: Orman Genel Müdürlüğü

ORKOOP: Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği

ORKÖY: Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü

sd: Serbestlik Derecesi

SPSS: Sosyal Bilimler Araştırmaları için İstatistik Paket Programı

T.E.A.E.: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TYUAP: Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi

UNCED: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Planı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

YTL: Yeni Türk Lirası

\$: Amerikan Doları

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar, ormancılık faaliyetlerinde çeşitli roller üstlenirler. Bazı kadınların ormancılıktaki rolleri yönetsel, mesleki veya teknik düzeylerde olurken, bazılarının da ormancılık örgütü içerisinde veya örgüte bağlı olarak; fidanlıklarda, arazi hazırlama, ağaçlandırma, hatta üretim işlerinde çalışmak şeklinde olabilmektedir. Bu roller bir yana, kırsal bölgelerde yaşayan, orman kaynaklarının kullanımını içeren faaliyetlerde bulunan kadınlar da vardır.

Sanayileşmemiş bölgelerde ormanlar, hanehalkı ve kırsal ekonomiye önemli katkılar sağlar. Ormanlardan, yakacak ve yapacak odun, hayvan yemi amaçlı yaprak ve gıda elde edilir. Ayrıca ormanlar; tıbbi bitkiler, boyar maddeler, ürün verimini artıran gölgeleme tesisleri, yağmur ve rüzgardan korunmak için barınak sağlar. Bunların yanında kadınlar, evlerinde ve tarlalarında kullandıkları pek çok basit aletleri ağaçlardan elde ederler. Belki de hepsinden önemlisi; ağaçlar ve ormanlar, kırsal kesimde yaşayan pek çok kadının tek gelir kaynağıdır ve bu kadınlar, arazilerinin içinde ve etrafındaki ağaçların yararlarının farkında oldukları için onları yetiştirmek ve korumak için çaba harcarlar (FAO, 1987).

Özellikle kırsal kesimde, kadınların kullandıkları doğal kaynakların sayısı çok daha fazladır. Örneğin, tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunan kadınlar; toprağı, bitkileri, tohumu, suyu kullanırlar. Hayvancılıkla ilgilenen kadınlar, hayvansal ürünleri işleyip değerlendirdikleri için, hayvanlarla, yem ve yem bitkileri ile de ilgilidirler. Çobanlık yapan kadınlar, meraların kullanımı ve değerlendirilmesi ile ilgili bilgi ve deneyimlere sahiptirler. Çoğunlukla kadınların orman kaynakları ile yoğun ilişkileri vardır. Hane tüketiminde kullandıkları yakacak odunun sağlanması, taşınması ve kullanılmasında önemli görevler üstlenirler. Orman yan ürünlerinin değerlendirilmesi de kadınların işidir (Demir, 2002) .

Tarımla uğraşan pek çok topluluk, mevsimlerin geçiş dönemlerinde, kıtlık, kuraklık ve savaş zamanları gibi acil gıda ihtiyacı doğan olağanüstü koşullarda, gıda güvenliklerini sağlamak için ormanlara bağımlıdır. Bu dönemlerde insanlar, köklerden yumrulara, kemirgenlerden av hayvanlarına, ağaç ve çeşitli otların yapraklarından mantarlara, tırtıllardan balıklara kadar orman kökenli yenilebilir pek çok besin kaynağını kullanmaktadır (Falconer ve Arnold, 1991).

Kadınlar, kaynakların kullanılmasında, kaynaklara özen gösterilmesi ve yönetilmesinde yaşamsal roller oynamakta olup, yöresel ölçekte; gıda, su, yakacak odun, yem, meyve ve yabancı bitkiler dahil diğer doğal ürünlerin nerede bulunacağı ve nasıl kullanılacağı konusunda da geniş bilgi ve deneyimlere sahiptirler. Kırsal kesimde yaşayan kadınlar, salt deneyimleri sayesinde, kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda erkeklerden daha bilgilidirler (Saltık, 1998). Bu bilgiyi, ailelerinin beslenmesi ve gelir elde etmesine katkı sağlayacak nitelikteki orman ürünlerini seçmek ve bulmak için kullanırlar. Ormanlardan elde ettikleri gıdalar; beslenmeye ek olarak, belirli oranda protein, yağ, vitamin ve mineral gibi temel gıdalarından sağlayamayacakları besin elemanlarını almalarına yardımcı olur. Ayrıca, kuraklık, sel baskınları, doğal afetler ve hastalıklar nedeniyle, ürünlerinin zarar görmesinin ardından ortaya çıkan açlık veya kıtlık dönemlerinde de orman kaynakları beslenmede azımsanmayacak katkılar sağlar (FAO, 2007).

Molnar, kadınların; hem aile içinde, hem de tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde ortaya koydukları katkılarla, sürdürülebilir kalkınma sürecinin gerçekleştirilmesinde önemli roller oynayabileceklerini belirtmektedir (Abruquah, 1996). Bu süreçte kadınlar, yaşanan ekonomik krizlerden aynı toplumda, hatta aynı ailede birlikte yaşadıkları erkeklerden farklı etkilenirler (Brown ve Lapuyade, 2001).

Kadınlar erkeklerden daha çok sıkıntı çeker. Dünyadaki tüm yoksulların % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Kadın yoksulluğunun fazla olmasında, kadınların kapasitelerini gelire ve refaha dönüştürebilmelerinin zorluğu etkili olmaktadır. Hane gelirlerinin ve değerlerinin dağılımında ve yönetilmesinde, kredi gibi üretken değerlere erişimde, kaynakları kullanmada, mülkiyet üzerinde söz hakkına sahip olmada zayıflıkları ve kendilerine eşitlik ilkeleri çerçevesinde davranılmaması, işgücü piyasasındaki ayrımcılık, ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma, kadınların yoksulluğa karşı korumasız olmalarının nedenleridir. 1990'dan bu yana toplanan bütün Birleşmiş Milletler Konferansları, ama özellikle de Kopenhag Dünya Kalkınma Zirvesi ve Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'nda, kadınların yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğu vurgulanmıştır (Ecevit, 2003).

1980'lerin başından bu yana kadınlar ve çevre arasındaki ilişkilere özel önem verilmekte olup, uluslararası çevresel krizin kadınlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin, 1985 yılında Nairobi'de yapılan ilk Dünya Kadın Konferansı paralelinde gerçekleştirdikleri çalıştay, konu ile ilgili çalışmalara ivme kazandırmıştır. Çalıştayda, "kadın ve kalkınma" ve "çevre" temaları

arasındaki ilişkilerin kabulünün ötesinde, bu konuların politika planlamalarına dahil edilmesi de uygun görülmüştür. Bu çabalar, 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ardından geliştirilen Gündem 21 Kadın Eylemi'nin son haline getirilmesiyle zirveye ulaşmıştır (FAO, 2007).

Rio Deklarasyonu'nun 20. maddesi "Kadınların Katılımı" başlığını taşımaktadır. Bu maddede; "Kadınlar çevresel idare ve gelişme üzerinde yaşamsal bir role sahiptirler. Sürdürülebilir bir kalkınma için onların tam katkısı gereklidir." denilmektedir. Gündem 21'de kadın katılımına vurgu yapılırken, orman prensipleri içinde; "Ormanların korunması, yönetilmesi ve sürdürülebilir gelişmesine kadınların doğrudan katılımı sağlanmalıdır." ifadesine yer verilmiştir (Anonim, 1993). XI. Dünya Ormancılık Kongresi Antalya Deklarasyonu'nun 2. maddesi de ülkeleri; "Ormancılık konusunu, kadınlar ve gençlerin rolüne özel önem vererek, ormancılık sektöründeki uzmanların ve arazi çalışmalarını yürütenlerin eğitimini yaygınlaştırma, katılımcı orman planlaması ve karar verme süreçlerini desteklemeye, ..." davet etmektedir (Anonim, 1997).

Orman köylerinde yaşayan ve ailelerinin geçimlerine ev içindeki ve ev dışındaki çalışmaları ile katkı sağlayan kadınların sosyo-ekonomik durumları hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır (Alkan ve Toksoy, 2005). Bu tür bilgilerin ortaya konulması, kadınların orman kaynaklarının yönetimi ve kullanımı hakkındaki ilgilerini, ormanlara ve ormancılığa bakış açılarını, karşılaştıkları sorunları, toplumdaki ve aile içindeki rollerini anlayabilmek açısından gereklidir.

Kadınlar sürdürülebilir kalkınmada ve çevre yönetiminde merkezi bir rol oynamalarına karşın, yaptıkları iş bir "görev" olarak görülür. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar, bölgeleri hakkındaki bilgi birikimleri ve önceden beri yürüte geldikleri geleneksel çalışmaları ile verilecek kararları zenginleştirebilecek, orman kaynaklarının yönetiminde daha etkili olabileceklerine karşın, ihtiyaçlarını ortaya koymak, ormanlarla ve ormancılıkla ilişkili sorunlarını ve bu konudaki çözüm önerilerini anlatabilmek ve böylelikle sorunları çözmek için genellikle görüşlerine başvurulmayarak karar verme süreci dışında tutulurlar. Bu durumda da orman kaynakları konusunda var olan bilinçleri azaltılmış ya da tamamen yok edilmiş olur (Falconer, 1990).

Köylerdeki zor yaşam koşulları aile bireylerinin tamamını etkiler ve onların bu koşullara karşı yeni davranış biçimleri geliştirmesine neden olur. Geçici veya devamlı olarak köy dışına göç etmenin aileye yüklediği yeni sorumlulukları da aile bireyleri beraberce üstlenmeye çalışır. Ama her iki durumda da ailenin yaşadığı sorunları,

yoksulluğu ve yoksunluğu daha yoğun yaşayan kadındır. Özellikle kırsal kesimde, aile ile ilgili sorumlulukları daha çok kadınlar üstlenir. Kadını ailesi için önemli kılan bu gerçek, aynı zamanda da kadının sosyo-ekonomik özelliklerinin, aile içindeki konumunun, içinde bulunduğu şartların ve beklentilerinin bilinmesini gerekli hale getirir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kırsal kesimin kalkındırılmasına ve kentler ile kırsal alan arasındaki dengesizlikleri en az düzeye indirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalar, birçok çözümü de beraberinde getirmiştir. Fakat büyük oranda kaynak harcanarak yürütülen bu çalışmalar, henüz sorunları tam anlamıyla çözümlenememiştir. Kırsal alandaki sorunların çözümüne yanıt verebilecek uygunlukta plan ve programların geliştirilememesi, alandaki insanların görüş ve önceliklerinin dikkate alınmaması, katılım ve örgütlenmenin yeterince sağlanamaması, yöre özelliklerinin göz ardı edilmesi, izleme ve değerlendirme çalışmalarının gereğince yapılamaması ve merkezden yönetilme gibi sorunlar, kırsal alandaki kalkınma çabalarında görülen başlıca eksiklikler olarak ortaya çıkmaktadır (Anonim, 2004/a).

Türkiye’de orman-halk ilişkilerinin en bozuk olduğu veya değişik bir ifadeyle, ilişkilerin düzenlenmesine en çok ihtiyaç duyulan kitle, orman içi ve bitişiğinde yaşayan orman köylüleridir. Bu kitle ile ilişkilerin düzeltilmesi için, öncelikle bu köylülerin kalkındırılmasına yönelik gerekli önlemlerin alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun paralelinde en uygun teknik ve araçların kullanıldığı bir halkla ilişkiler etkinliğinin de programlı olarak yürütülmesi, bunu yaparken de öncelikle hedef kitlenin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Gümüş, 2004).

Az gelişmiş yörelere yatırım hizmetleri götürülmeden önce, o yörenin sosyo-ekonomik yapısının daha gerçekçi ve belirgin olarak ortaya konulması gerekmektedir. Bu tarzdaki bir yaklaşım, olası planlama, proje ya da uygulama hatalarını ortadan kaldıracak veya en aza indirecektir. Çünkü, yatırım alanının sosyo-ekonomik yapısı, yöre halkının beklentileri ve ihtiyaçlarının bilinmesi halinde, yatırım planlaması daha gerçekçi yapılacak ve uygulanabilecektir. Bu durumda da, kaynak savurganlığı önlenmiş veya azaltılmış olacaktır (Özkan vd., 2004).

Katılımcı yaklaşımla ormancılık sektörünün kalkınma politika ve stratejilerinin hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde kurumsal kapasite ve mekanizmaların oluşturulması amacıyla, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Ormancılık Programı’nda (Anonim, 2004/b) yer alan eylem programı: “Kırsal kalkınma destek faaliyetlerinin uygun hedef kitlelere yönlendirilebilmesi için ormana

gerçekten bağımlı ve zarar veren, yoksul orman köylerinin belirlenmesi çalışmalarının gerçekleştirilmesi” ve “En yoksul kesimler arasında yer alan orman köylerinde yoksulluk durumu ve bu durumun yarattığı ciddi olumsuz ekolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler konusunda toplumda, ilgili kurum ve kuruluşlarda gerekli bilinçlenmenin, politik irade ve desteğin oluşması, uygun ve samimi ulusal politikaların geliştirilmesi amacıyla bilinçlendirme programlarının hazırlanması ve uygulanması” hedeflerini koymuştur.

Kadın, bir anne olarak toplumsal yapının en küçük ve en temel birimi olan ailenin gelirini yiyecek olarak sofraya taşıyarak, çocukların doğru beslenmesine, bunun sonucunda da bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı gelişmelerine katkı sağlar. Aynı zamanda da bilgi birikimini, davranış biçimlerini ve kültürünü çocuklarına aktararak onların eğitiminde önemli bir rol oynar. Bu görevi eksiksiz yaptığı sürece, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki gelişmelere de katkı sağlar.

Dünyadaki kalkınma programlarında, kalkınmayı sağlayacak projelerin her aşamasında, kadın sorunlarının farkında olan “cinsiyet duyarlı yaklaşım” uygulamalarına yönelik bir eğilim gelişmiştir. Cinsiyet duyarlı kalkınma yaklaşımı; kadın ile erkek arasındaki iş bölümü ve güç ilişkilerinden kaynaklanan faktörleri göz önünde bulunduran, kalkınmadan kimin yararlanıp kimin yararlanmadığının belirlenmesi için ekonomik ve sosyal etkileri ölçen ve dikkate alan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir programın uygulanması sırasında; hedef kitleye özgü cinsiyet ilişkilerinin nasıl yapılandığını anlamak ve proje planlama aşamasında, bu ilişkilerle ilgili doğru ve nitelikli veriler toplamak ön koşul olarak görülmektedir (Chaturvedi, 1998; Demir, 2002). Çalışmanın hedef kitle olarak özellikle kadınları seçmesi bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Çalışma alanı olarak Trabzon İli'nin seçilmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; (1) yerleşimin dağınık, insanların ormanla iç içe yaşadığı ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ni temsil edebilme özelliği göstermesi, (2) orman köylerinde yaşayan nüfusun ülke ortalamaları üzerinde olmasının ormanlar üzerinde daha fazla baskı oluşturduğunun ve (3) erkeğin çalışmak amacıyla uzun süreli olarak köy dışında oluşunun buralarda yaşayan kadına hane içinde ve dışında yeni roller kazandırdığının düşünülmesi, (4) alana ulaşımın kolay, araştırma maliyetinin de düşük olması, (5) “ezilen Karadeniz kadını” vurgulamasının ülke kamuoyu gündemine sıkça gelmesi, şeklinde sıralanabilir.

Bu çalışma ile, araştırma alanı olarak seçilen Trabzon İli orman köylerinde yaşayan 15 yaş üzeri kadınların ve kıyaslama yapabilmek için de aynı özellikteki erkeklerin, demografik ve sosyo-ekonomik yapılarını, orman kaynaklarından faydalanma şekil ve

yoğunluklarını, ormanlardan ve ormancılıktan beklentilerini belirleyerek, öncelikle kırsal kalkınma planları yapan ve uygulayan birimlerin bu durumu dikkate alarak daha işlevsel ve cinsiyet duyarlı planlar yapmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Zira, Kağıtçıbaşı (1998); Türkiye’de kadının aile içi konumlarında en büyük kazanımların kalkınma ile sağlandığını belirtmektedir.

Araştırmada belirlenen amaçları gerçekleştirmek için bir dizi çalışma yürütülmüştür. İlk aşamada, konuya ilişkin yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar ve ortaya konulan sonuçlar incelenmiştir. Bu incelemeden elde edilen bilgiler ve bölgenin kendine özgü yapısı dikkate alınarak, veri toplamanın ana materyalini oluşturacak anket ve köy bilgi formları oluşturulmuştur. Anket formları denenerek, araştırma alanı olarak seçilen orman köylerinde uygulanmış ve amaçlanan veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktararak araştırmanın veri tabanı oluşturulmuştur. Sonraki aşamada, veriler kullanılarak istatistiksel analizler yapılmış ve bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmanın son aşamasında ise, elde edilen bulgular, orman köylerinde yaşayan kadınların yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetlerini arttıracak kalkınma olanakları ve orman köylerinin geleceği açısından değerlendirilerek bazı önerilerde bulunulmuştur.

1.2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki kadınların yaşadığı orman köylerinin özellikleri, orman kaynaklarının durumu, Dünya ve Türkiye’de kadının konumuna kısaca göz atıldıktan sonra, kadınlarla orman kaynakları arasındaki ilişkiler ana hatlarıyla ve alt başlıklar halinde verilmiştir.

1.2.1. Araştırma Alanındaki Orman Köylerinin Özellikleri

Türkiye’de 21,2 Milyon hektarlık (ha) orman alanı (OGM, 2007) içerisinde ve kenarında, 7.302’si orman içi, 13.128’i orman bitişiği köy olmak üzere toplam 20.430 orman köyünde 2000 yılı nüfus sayımına göre 7,6 milyon kişi yaşamaktadır. Halen orman köylerinde yaşayanların nüfusu, Türkiye nüfusunun % 12’sini, kırsal kesimde yaşayanların ise % 35’ini oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile kırsal kesimde yaşayan her üç kişiden biri orman köylüsüdür (ORKÖY, 2005). 1987 yılında, Türkiye’deki 17.158 orman köyünde

yaklaşık 10 Milyon orman köylüsü yaşamakta ve bu köylüler Türkiye nüfusunun % 20'sini oluşturmaktaydı (Eryılmaz, 1987). Son yirmi yılda Türkiye'deki orman köyü sayısında artış olmasına karşın, bu köylerde yaşayan orman köylüsü sayısı azalmıştır.

Orman köyü ve köylülerinin tanımı hukuki temellere dayanmaktadır. T.C. Resmi Gazete'de (2005) yayınlanan "Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller" metninde;

Orman köyü: Orman içi ve ormana bitişik köy,

Orman içi köy: Mülki sınırları içinde devlet ormanı olması şartı ile evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız devam eden arazileri dört yönden ormanla çevrili köy,

Ormana bitişik köy: Mülki sınırları içinde devlet ormanı olup da orman içi sayılmayan köy,

Orman köylüsü: Orman köyü nüfusuna kayıtlı olup, sürekli olarak bu köylerde oturan halk, şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır.

Bu tanımlar; 6831 sayılı orman yasasının 31, 32 ve 34. maddelerinde farklı şekillerde ifade edilmektedir. Adı geçen maddeler, köy idari sınırları içerisinde bulunan devlet ormanlarının verimli ya da verimsiz olmasına göre orman köylülerini bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır.

Görüldüğü gibi hukuksal tanımda "orman köyü/köylüsü" için belirleyici olan özellik, yerseldir ve özel olarak da "orman" sayılan arazi ile uzaklık ilişkisidir. Bu tanımlarda kültürel, toplumsal ve ekonomik bir ölçüt yoktur. Doğal olarak, hukuksal tanım herhangi bir nedenle değiştirildiğinde "orman köyü/köylüsü" sayıları da değişmektedir. Öte yandan, "orman köyü/köylüsü" tanımı "orman" sayılan alanlara ilişkin konumu gibi son derece yalın ve kolay ölçülebilir bir değişkeni temel almış olmakla birlikte, bu tanıma uygun yerlerin belirlenmesi sırasında da nesnel ölçütlerden yararlanılamamakta ve aynı yıl için bile farklı sayılar verilebilmektedir (Çağlar, 2001). Örneğin, 1975 yılında Trabzon'da 132 orman köyü bulunmaktayken (ORKÖY, 1975), günümüzde bu rakam 211'e yükselmiştir (ORKÖY, 2006). Orman köyü sayısındaki bu artış, 1975 yılından bu yana bazı orman köylerinin belediye statüsü kazanarak orman köyü kapsamından çıkmasına rağmen olmuştur.

Orman köyleri, diğer köylere göre genellikle daha üst yükseltilerde bulunmakta ve buralarda yaşayanlar daha zor coğrafik ve iklimsel koşullarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu köylerdeki tarım alanlarının az ve engebeli, verimin düşük, pazara

ulaşım olanaklarının genellikle kısıtlı oluşu, buralardaki yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Orman köylerindeki nüfus yıllar itibariyle azalmaktadır. Özellikle genç nüfus köy şartlarında yaşamak istememektedir. Orman köyleri, köy dışında çalışarak emekli olmuş ve çalışma sırasında emekliliğini köyde geçirme planları yapmış kişilerin yaşama yerleri haline gelme eğilimi göstermektedir. Bu durum sadece araştırma bölgesine ait bir özellik olmayıp, Wenger (2001); dünyadaki yaşlı insanların yarısından çoğunun kırsal bölgelerde yaşamakta olduğunu belirtmektedir. Dünyadaki pek çok ölkede kırsal kesimde yaşayan yaşlı insanların oranı kentlerde yaşayanlardan fazladır. Ormanların korunması anlamında arzu edilebilecek bir geleişme olarak algılanabilecek bu durum, her türlü ormancılık faaliyetlerini yaptırabilmek için işgücüne ihtiyaç duyan ormancılık örgütünün zamanla bu işgücü talebini yerel kaynaklardan karşılayamayacağı anlamına da gelmektedir.

Türkiye’de orman köylerinin ortalama nüfusu 374’dür (ORKÖY, 2005). Bu rakam bölgeler arasında değişiklikler göstermektedir. Trabzon İl’i orman köylerinin nüfusları 43 ile 1441 arasında değişmekte olup, ortalama nüfus 490’dır. 2000 yılı nüfus sayımına dayanan bu rakam ölkede ortalamalarının üzerindedir. Orman köylerinin nüfuslarındaki değişme eğiliminin daha çok azalma yönünde olduğunu, köylerde kışın boşalan hane sayılarına bakarak tahmin etmek olasıdır. Ayrıca, 2000 yılı sayımlarında nüfus yazılan 9 köy, kışın tamamen boşalmakta, buralardaki konutlar ve araziler yayla karakterinde kullanılmaktadır. Özellikle İl’in doğu kısmında bulunan orman köylerinde, kışı il veya ilçe merkezlerinde geçirmek yaygın bir davranış biçimi haline gelmiştir.

Orman köylerinin tamamının araç yolu bulunmasına rağmen bu yollar düşük nitelikli toprak yol karakterindedir. Özellikle kış aylarında sıkça arıza yapsa da tüm orman köylerinde otomatik telefon ve elektrik, bazı köylerde eski ve bakıma muhtaç olmasına karşın tüm köylerde su şebekesi bulunmaktadır. Tüm zorluklarına karşın yaşamın devam ettiği bu köylerde; ulaşımın, kitle iletişim araçlarının ve kentlerle birebir kurulan ilişkilerin ve hepsinden önemlisi de ölkenin içinde bulunduğu geleişme sürecinin etkisiyle bir değişim yaşanmaktadır.

Değişimin yaşanmasını sağlayan etmenlerin başında, devletin köylerdeki altyapı hizmetlerine yaptığı yatırımlar gelmektedir. Etki ve sonuçlarının değerlendirilmesi ile ilgili yeterli çalışma olmasa da, ORKÖY kaynaklarıyla desteklenen köylerin ve köylülerin kalkındırılması, kırsal kalkınmaya da katkı sağlamıştır. Bu yatırım ve desteklemelerin, orman köylerinden göçü önleyip, nüfusun yerinde tutulmasına yaptığı katkının boyutu,

ülke kamuoyunda her zaman tartışma konusu yapıldığı gibi araştırma alanında da somut verilerle ortaya konulabilmiş değildir.

Kırsal kalkınma çabalarında birçok araç ön plana çıkmaktadır. Kırsal sanayinin kurulması, el sanatlarından gelir elde etme, ekoturizm ve toplum ormancılığı bu araçlardan ilk akla gelenleridir. Trabzon'daki orman köyleri genellikle üst yükselti basamaklarında, il ve ilçe merkezlerinden uzakta bulunmakta, ulaşım olanakları ve yol koşullarının yetersizliği göze çarpmaktadır. Oysa, kırsal sanayi kente yakın ve işlenebilecek nitelik ve miktarda bir veya birkaç hammaddeye sahip olan kırsal toplumlar için söz konusu olabilir. Araştırma kapsamındaki bazı köylerde, süt işleme tesisleri kurmak ve işletmek şeklinde başarısız girişimler gözlenmiş olup, sadece Maçka-Hamsiköy'de kurulan işletme faaliyetini sürdürmektedir. Tesisin başarısında, kurulu bulunduğu Hamsiköy'ün Trabzon-Gümüşhane devlet karayolu üzerinde olmasının payının büyük olduğu düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada; Hamsiköy'de kurulu tesisin, köyden kente göç olgusunu engellemede yeterli etkiye sahip olmadığını, fakat köyde kalanların gelir düzeylerini 2,7 kat arttırdığını ve köylünün ürettiği sütü işlenmeden aldığı için de odun tüketiminin azalması yönünde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Tiryaki, 2004).

Kırsal kesimde geçmişi ve geleneği olmasının yanında folklorik bir değer de taşıyan el sanatlarının yaşatılması ve geliştirilmesi önemli bir konudur. Ancak el sanatlarının işlevleri ve değerleri arasında ekonomik işlev ve değer en son sırada yer alır. Bu nedenle, kırsal kesim için el sanatları konusunda çok beklentili ekonomik yaklaşımlar düş kırıklığı yaratabilir (Gökçe, 1994). Çalışma alanındaki kadınların yapıp sattıkları elişlerinden elde ettikleri kazancın azlığı, el sanatlarının bu köyler için topyekün bir kalkınma olanağı sağlayamayacağını göstermektedir.

Toplum ormancılığı, orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve kırsal kalkınma çabaları için etkin bir araç olabilir. Toplum ormancılığı, orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminde başarı sağlasa bile, bu durum amaçlanan hedeflerden yalnızca biridir. Diğer hedef, sürdürülebilir kırsal kalkınmadır ve bunun gerçekleştirilmesi için yalnızca orman kaynaklarının sürdürülebilir biçimde yönetilmesi değil, aynı zamanda toplulukların karar alma ve etkin rol oynayan yerel kuruluşlara aktif olarak katılabilmeleri gerekmektedir. Buradaki asıl sorun, topluluklara yönetmeleri için bozulmuş ormanlar değil, onlara kayda değer bir gelir sağlayacak olan verimli ormanların verilmesi gerekliliğidir (Warner, 1997). Bununla birlikte, sadece ormancılık etkinlikleriyle sürdürülebilir politik, ekonomik ve

sosyal faktörlerde köklü değişiklikler yapılamayacağı Falconer ve Arnold (1991) tarafından bildirilmiştir.

Türkiye'nin girmek için emek sarf ettiği Avrupa Birliği'nin büyük bir bölümü kırsal bölgelerden oluşur ve bu yüzden AB politikaları kırsal kalkınmaya özel bir önem verir. Ormancılık bu alanda dikkate alınan faaliyetlerden biri olarak günden güne öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, ormancılığın kırsal kalkınmaya ne şekilde katkı sağlayacağı konusunda değişik fikirler bulunmaktadır. Bu, hem kırsal kalkınma kavramına yüklenen çeşitli anlamlar, hem de ormancılığın bu kalkınmada tam olarak oynadığı rol hakkında değişen anlayışlar yüzünden olmaktadır. Geçmişte, kırsal bölgelerin ekonomik olarak gelişmesini teşvik etmek için daha çok ormanların üretim işlevleri göz önüne alınırdı. Günümüzde, ormanların insanlara hizmet eden ekolojik işlevleri gündeme geldikçe ormancılığın kırsal kalkınmadaki rolü de yavaş yavaş değişmektedir (Anonim, 2005/a)

Trabzon'daki orman köylerinin çok azında verimli devlet ormanı bulunmakta ve bu ormanlardan devlet orman işletmesi tarafından üretim yapılmaktadır. Köylüye verilen iş, daha çok ağaçlandırma, arazi hazırlığı ve fidan dikme çalışmaları kapsamında olmaktadır. Kaldı ki, ormancılık örgütü köylüye iş verebilse bile, köylerin mevcut demografik yapısı içerisinde yeterli işgücünü bulmakta zorluk çekebilmektedir. Köylerdeki mülkiyet sorunları ve örgütlenme düzeyindeki yetersizlik de toplum ormancılığı önündeki engellerdendir.

Son yıllarda sıkça gündeme gelen ekoturizm kökenli kalkınma, ancak önemli kaynak değerleri ve ekoturizme uygun fiziksel ve kültürel altyapıları olan köyler için gelir getirici bir uğraş olabilir. Maçka İlçesi Coşandere ve Altındere köylerinde turizme hizmet eden irili ufaklı işletmeler bulunmakta, bu işletmelerde de yöre insanı çalışmaktadır. İşletmelerin adı geçen köylerin kalkınmasına katkısı olduğu söylenebilir. Ama bu iki köy, Altındere Vadisi Milli Parkı ve içerisinde bulunan Sümela Manastırı gibi tanınmış kaynak değerlerini ya içerisinde barındırmakta ya da bu kaynak değerlerine ulaşım yolu üzerinde bulunmaktadır. Ekoturizm kökenli kalkınma arayışında, diğer köyler bu iki köy kadar şanslı değildir ve bölgede ekoturizm, topyekün kalkınmanın tek aracı olmaktan uzak görülmektedir.

Yukarıda sıralanan ve kırsal kalkınma için kullanılabilir olanakların her biri veya tamamı araştırma alanındaki orman köylerinin kalkınmasında kullanılabilir nitelikler taşımakta olmasına rağmen, buralarda yaşayan insanların tümüne gıda güvenliği ve arzu ettikleri yaşam koşullarını sağlamaktan uzak görülmektedir. Bölgede topyekün kırsal

kalkınmayı sağlayacak ve orman köylülerinin tamamını köylerinde tutabilecek olanaklardaki yetersizlikler, bölgedeki orman köylerinden dışarıya göç olgusunu gündeme getirmektedir.

1.2.2. Araştırma Alanındaki Orman Kaynaklarının Durumu

Ormanlar, çeşitli nitelikteki ürünlerin kaynağı olarak büyük ölçüde önem taşır. Orman ürünleri ana ve yan ürünler olarak iki grupta toplanmaktadır. Ormanlardan sağlanan ana ürün odun hammaddesi olup bu da yapacak ve yakacak odun olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Orman yan ürünleri ise bitkisel, hayvansal ve mineral nitelikli ürünlerdir (Özdönmez ve ark., 1996). Artan nüfus, orman ürünlerine ve kaynaklarına olan talebin artması anlamına gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin odun ve diğer orman ürünlerinin yanı sıra tarım yapmak için de orman arazilerine gereksinimleri vardır. Daha zengin olan ülkelerin vatandaşları orman ürünleri ile birlikte ormanlardan rekreasyon, eğlenme, peyzaj ve biyolojik çeşitliliğin korunması amaçlı talepleri olmaktadır (Lanly, 1997).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin uygun iklim koşulları, yörede gür bir orman oluşumuna olanak sağlamıştır. Bölgeye özgü orman dokusu, kendi yükselti basamakları içerisinde Kestane ile başlar; Kızılağaç, Meşe, Gürgen, Karaağaç, Yabani Fındık ve Akçaağaçla devam ettikten sonra, daha üst yüksekliklerde yerini tamamen iğneyapraklı ormanlara; Doğu Ladini, Doğu Karadeniz Göknarı, Sarıçam yayılışlarına bırakır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde iğne yapraklı ormanların 2300-2400 m'lere dek çıkabildiği görülür (Aslankara, 1998).

Araştırmanın yapıldığı Trabzon İli, 530.938,6 ha genel alana sahip olup, bu alanın 184.815,2 ha'ı (% 34,8) ormandır. Ormanlık alanın 116.339,8 ha'ı normal koru, 68.475,4 ha'ı ise bozuk korudur. Trabzon İli ormanlarındaki odun serveti miktarı 21.024.172 m³ olup, bu servetin yıllık artımı 470.456 m³'tür (Anonim, 2007/a). Bu ormanlardan 2006 yılında Orman İşletme Müdürlükleri tarafından 36.500 m³ endüstriyel, 5100 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır (Anonim, 2007/b).

Trabzon, birçok bitki ve hayvan türünü bünyesinde barındırmaktadır. Ayı, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Yaban Keçisi, Karaca, Kurt, Tilki, Çakal, Yaban Domuzu, Porsuk, Sansar, Gelincik, Sincap, Kirpi, Köstebek, Tavşan ve Cüce Yarasa Trabzon İli'nde varlığı tespit edilmiş memeli hayvan türlerinden bazılarıdır. Kuş türleri arasında; Dağ Horozu, Kartal, Şahin, Puhu, Sakallı Akbaba, Kulaklı Orman Baykuşu, Atmaca, Sığırcık, Çoban

Aldatan, Guguk Kuşu, Üveyik ve Yeşilbaş Ördek sayılabilir. 85'i tür, 26'sı alttür ve 16'sı varyete düzeyinde olmak üzere toplam 127 adet endemik bitki türünü barındıran Trabzon'da korunan alan olarak, 1 adet milli park (Altındere Vadisi Milli Parkı), 1 adet tabiat parkı (Uzungöl Tabiat Parkı) bulunmaktadır (Anonim, 2005/b).

İğne yapraklı orman yükselti basamağının altındaki orman köylerinde bulunan ve yapraklı türlerin oluşturduğu parçalı ormanlar, altlarından ot biçmeye ve içlerinde hayvan otlatmaya uygun yapıda olduğu gibi yapraklarının budanarak hayvanlara yedirilmesine de olanak sağlar.

Pek çok orman köyünde, köylüler yakacak odun ihtiyaçlarının bir kısmını, yetiştirdikleri fındık bahçelerinin budanmasıyla ya da bu bahçelerinin etrafındaki ağaçlardan karşılamaktadır. Köylülerin, arazilerinin tarıma uygun olmayan bir bölümünü yakacak odun elde etmek için orman olarak korumaları geleneği araştırma alanında yaygındır. Yakacak odun elde etmek amacıyla kullanılan bu alanlar bazı köylerde “meşe” olarak adlandırılmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki ormanların % 25'i sosyal uyumsuzluklar nedeniyle üretim dışı kalmakta olup (Köse, 1994), mevcut yapıda ormanların verimli işletilmekte olduğu da söylenemez. Kaldı ki, küçük parçalar halindeki ormanlık alanların odun üretimi amaçlı olarak planlama ve verimli olarak işletilmesi de mümkün olmamaktadır. Bu orman parçaları, yöre halkının kendi ihtiyacını karşılayacağı yerler olarak görülmekte, tarım arazileri ile bütünlük sağlar nitelikte değerlendirilmektedir (Ayaz, 2004).

Araştırma alanında 2006 yılında 215'i kesme olmak üzere 285 orman suçu işlenmiştir. Orman kadastro çalışmalarının sadece % 29,6'sı tamamlanan İl'de (Anonim, 2007/a) orman idaresi ile vatandaşlar arasında mülkiyet anlaşmazlıkları yaşanmaktadır. Bu anlaşmazlıklar orman kaynaklarından yararlanmaya kısıtlar getirdiği gibi, orman-halk ilişkilerini bozmakta ve ormanların tahrip edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Köylünün ormanlar üzerindeki mülkiyet iddiaları “Biz koruduk”, “Yakın bir geçmişte tarım alanıydı”, “Tapulu arazimizdir” hatta “Biz diktik” şeklindeki gerekçelere dayanmaktadır. Bölgede genellikle iğne yapraklı ormanların devlete ait olduğu konusunda yaygın bir kabul olsa da, yerleşim yerlerinin içinde ve etrafındaki tarım arazileri arasında bulunan parçalı ladin ormanları üzerinde de köylünün mülkiyet iddiası vardır. Kadastronun bitirilip tescil işleminin tamamlanamamasının da etkisiyle, bu alanların işletilmesiyle ilgili olarak özellikle üretim aşamasında yöre halkı ile ormancılık örgütü arasında sorunlar

yaşanmaktadır. Bu sorunların temelinde çoğunlukla gizli veya aşikar mülkiyet iddiaları bulunmaktadır (Alkan ve Toksoy, 2006).

Köylülerin sahipliliği altında korunan ormanlık alanlar yapılan orman kadastrosu sonucunda devlet ormanı olarak sınırlandırıldığında, eskiden sınırları belli olan ve diğer köylüler tarafından da bilinen ve benimsenen bu durum, eski sınırların ortadan kalkmasıyla hem eski sahibi hem de diğer köylüler tarafından serbestçe kullanılmakta ve orman tahripleri artmaktadır (Toksoy, 1998).

Araştırma alanında “yaylacılık” önemli bir kültür ve folklorik bir değerdir. Doğal ve ekonomik nitelikleri yanında sosyal ve kültürel anlamlar da taşımaktadır. Yaylaya çıkışlar, yayla ortaları ve yayladan inişler sırasında yapılan törenler, birer şenlik niteliğindedir ve kökleri eskilere dayanan geleneklerdendir. Bu geleneklere sahip olmak meraların niteliğinin bozulmasını engelleyememiştir. Gökbülak (2003); ülkenin önemli bir sorununun, mera alanlarındaki toprak ve vejetasyonun tahrip edilmesi ve otlatma kapasitelerinin belirlenmeden aşırı otlatma yapılması olduğunu belirtmektedir. Meraların bozulmasına neden olan bu etkenlerin yanı sıra araştırma alanındaki meralarda, hayvancılık faaliyetlerinin ötesinde, yazlık ve ikinci konut kapsamında kullanımlara yönelik abartılı konutlar doğal yapının ve görselliğin bozulmasında önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.3. Dünya’da ve Türkiye’de Kadın

Dünyanın pek çok yerinde kadınlar, ailelerinin yiyeceğini karşılamakla sorumludurlar. Yiyecek üretmediklerinde ise, yiyecekleri satın alacak kazancı elde etme çabası içerisinde bulunurlar (FAO, 1998). Bu amaçla kadınlar, dünyanın her yerinde ve her dönemde değişik konumlarda, aile içinde ve toplumda ücretli ya da ücretsiz ekonomik etkinlikleri yürütürler.

Bir çok organizasyon, sosyo-ekonomik kalkınmada ve çevrenin korunmasında kadının aktif rol almasına tam destek vermiştir. Kadın konusunun Birleşmiş Milletler’in (BM) gündemine girişi, kuruluşunun hemen ardından, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllara rastlar. Savaş sonrası en mağdur durumdaki kesim olan kadınlarla ilgili çalışmalar yapmak ve ekonomik yönden kadınları desteklemek amacıyla, 1946’da BM Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Tüm dünyada etkisini hissettiren feminist hareketin ve kalkınmada kadının rolünün fark edilmesinin de etkisiyle,

kadın meselesi uluslararası gündemde geniş yer tutmaya başlar. 1975 “Uluslararası Kadın Yılı” ilan edilmiştir. Aynı yıl Mexico City’de yapılan BM Uluslararası Kadın Konferansı’nda, 1976-1985 yılları arası kadın 10 yılı olarak ilan edilmesi sağlanmıştır. Ardından, 1980 yılında Kopenhag, 1985 yılında Nayrobi ve 1995 yılında da Pekin’ de kadın konferansları düzenlenmiştir (Şişman, 1996).

Haziran 1996’da İstanbul’da yapılan Habitat II Kent Konferansı’nda benimsenen Habitat Gündemi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan ve fakir nüfusun çoğunluğunu oluşturan kadınların yetkilendirilmesini, sosyal, ekonomik ve siyasi yaşama tam ve eşit katılımını, sürdürülebilir insan yerleşimleri geliştirilmesinde esas olarak benimsemiştir. Ayrıca konferansa sunulan Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı’nda yer alan Öncelikli Konu 16, “Kadınların Ev İçinde ve Kent Yaşamında Konumunun Güçlendirilmesi” başlığı altında, önemli saptamalar ve çözüm önerileri içermektedir (URL-1, 2007).

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’ndan sonra meydana gelen gelişmeleri değerlendirmek ve yeni eylem ve girişimleri saptamak amacıyla Pekin+5 olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Genel Kurul 23. Özel Oturumu, 5-9 Haziran 2000 tarihinde Newyork’ta yapılmıştır. Bu toplantının tüm aşamalarına etkin bir şekilde katılan Türk heyeti, bazı alanlardaki önceliklerini sonuç belgesine yansıtabilmiştir (KSSGM, 2003/a).

28 Şubat-11 Mart 2005 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu, 1995 Pekin Konferansı ve 2000 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 23. Özel Oturumu’nun sonuçları olan "Pekin+5" sürecinden bu yana meydana gelen gelişmeler, boşluklar ve sorunların tespit edilmesi amacıyla (Pekin+10) gündemi ile toplanmıştır. Bu toplantının sonucunda kadınlara ilişkin evrensel düzeyde ileriye dönük eylem planları belirlenmiştir.

Kadınların tarımsal üretimde, kaynakların sürdürülebilir kullanımında, gıda üretiminde ve güvenliğinde sahip oldukları önemli konumdan hareketle, 16 Ekim Dünya Gıda Günü’nden bir önceki gün olan 15 Ekim, Dünya Çiftçi Kadınlar Günü olarak ilan edilmiştir. Bu fikir, ilk olarak 1995 yılında Çin’in başkenti Pekin’de düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansı’nda ortaya atılmıştır. Uluslararası Tarım Üreticileri Derneği (IFAP), Afrikalı Kırsal Kesim Kadınları Derneği Çalışma Ağı (NARWA) gibi kurumlar bu oluşumun temel unsurları olmuştur. Türkiye’de bu gelişmeyle bağlantılı olarak, 1997 yılında "Kırsal Kalkınmada Kadın Dairesi Başkanlığı" kurulmuş ve 2. Tarımsal Yayım ve

Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP) çerçevesinde "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi" programa alınarak, çiftçi kadınlara yönelik yayım ve eğitim faaliyetlerine ivme kazandırılmıştır. Böyle bir günün ilan edilmesinin pratik yararı, çoğunluğu çiftçi ve küçük girişimci olan kırsal kesimde yaşayan kadınların sahip oldukları birden fazla rolün tanınması ve desteklenmesini sağlamaktır. Kadınların en önemli özelliklerinin, kırsal ekonomilerin ve ailenin özellikle gıda üretimi ve güvenliğinde anahtar role sahip olmaları olarak belirtilmiştir (URL-2, 2006).

Türkiye’de de kadınların işgücüne ve ekonomik faaliyetlere katkıları yadsınamayacak boyutlardadır. Kentlerde daha çok ücretli olarak çalışan kadınlar, kırsal kesimde asli görev olarak benimsedikleri günlük ev işleriyle birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetlerini de sürdürmektedirler.

Çağdaş Türk toplumunda olduğu gibi, eski Türk toplumlarında da aile, ilk sosyal birlik olduğu ve sosyal bünyenin çekirdeğini oluşturduğu için, ailenin temelini oluşturan kadın, Türk Destanları’nda, Türk Efsaneleri’nde, Türk Hikayeleri’nde motif motif, nakış nakış işlenmiş; evin orta direği, erkeğin can yoldaşı ve hepsinin üzerinde de, kutsal Türk çocuklarının annesi olmak gibi, çok önemli özelliğinden ve hatta, Türk ırkının tek bereket kaynağı oluşundan ileri gelen özel ayrıcalığından dolayı, taht alan savaşçıların, hanların, hakanların, cihan imparatorlarının önünde hürmet ve saygı ile eğildiği benzersiz bir şeref ve itibar doruğuna yükseltilmiştir (Sevinç, 1987).

Osmanlı toplumunda kentli ve köylü olarak yapılan bir toplumsal ayırımında, kentli kadın ile kırsal kesimdeki kadın arasında sürdürdükleri ekonomik faaliyetler konusunda farklılıklar görülmektedir. O dönemde kadınların en etkin oldukları alanlar, tarımsal faaliyetler ve dokumacılık olarak öne çıkmaktaydı. Her iki uğraş da evde veya aile ortamında gerçekleştirilebilecek özellikteydi. Ayrıca bu uğraşların her ikisi de, ailenin temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak yapılmaktaydı (Koca, 1998).

Tanzimat’la birlikte başlayan çağdaşlaşma hareketi çerçevesinde Türk kadını, gerek düşünce alanında, gerekse doğrudan doğruya siyasi ve toplumsal haklar yönünden ciddi adımlar atabilme olanağına kavuşmuştur. Kadın sorunları açısından, ilk ciddi gelişmeler II. Meşrutiyet Dönemi’nde yaşanmıştır (Berktaş, 1998).

Türkiye’de kentlerde yaşayan kadınlar, Tanzimat’la birlikte, I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet (1908) dönemlerinde bazı haklar elde etmeye başlamıştır. Buna karşılık kırsal kesimde yaşayan ve tarımsal üretimde bulunan kadının yaşamında, kentlerde olduğu gibi

dikkate değer önemde değişimler olmamıştır. Dolayısıyla kırsal yerleşmelerde kadınlar geleneksel yaşam tarzını sürdürmüşlerdir (Yaşar, 2007).

Türkiye’de kadın hareketinin ortaya çıkışı, dünyadaki genel akışı izlemiştir. Türk kadınları için bu süreç; hukuk, eğitim, toplum, siyasi ve ekonomik değişimlerle paralel gitmiştir. Bu anlayış Tanzimat Dönemi’ne kadar götürülebilir. Asıl büyük dönüşüm ise II. Meşrutiyet Dönemi’nde olmuştur. Bu dönemin özgürlük ideali etken olmuş, kadın giderek özgürleşmeye ve bireyselleşmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin ulus devlet olma çabaları içinde yapılan reformlar kadınları da etkilemiştir. Kadınlar, toplumsal yapı içinde değişmiş ve farklılaşmış, erkek egemen toplumu sorgulamaya başlamışlardır. Kadın eğitimi talebi farklı biçimlerde ortaya çıkmış, her şeyden önce eğitimin bir insan hakkı olduğu savıyla iyi bir insan yetiştirme anlayışı vurgulanmıştır. Bu anlayış birdenbire değil kademeli gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti’nin batılılaşmaya başladığı dönemden itibaren, dönemin ideolojik havası, devlet yöneticilerinin öngördükleri değişiklikler, toplumsal ve eğitsel kurumlara da yansımıştır. Bu düşüncelerin öncüleri ise aydınlar olmuştur. Hangi düşünceyi temel alırsa alsınlar kadın eğitimi konusunda görüş bildiren bütün düşünürler (Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi), kadının eğitilmesi konusunda fikir birliği içinde olmuşlardır. Düşünürlerin çabaları ve yazıları sonucunda kadınlara verilecek hakların çerçevesi de çizilmiştir. Türk kadınları bu yazı ve etkinliklerin uzantısı olarak, yüksek öğrenim haklarına da sahip olmuştur (Güven, 2001).

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecinde, bir toplum yok olup yerine başka bir toplum gelmemiştir. Toplumsal yapı yeniden şekillenmemiş olup, köklerini geçmişten almış ama Cumhuriyet, Türk toplumunun yapısında önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

Atatürk devrimlerinden; 1924 yılında ilki çıkarılan ve eğitimi tek sistem ve çatı altında toplayarak kadınlara erkeklerle eşit eğitim olanakları sağlayan, Tevhid-i Tedrisat Yasası, 1925 yılında kabul edilen kadınlara modern giyim yolunu açan Kıyafet Yasası, kadınların yasal statüsünü bütünüyle değiştirerek gerek aile içinde gerekse birey olarak, o dönemin ölçüleriyle erkeğinkine eşdeğer haklar sağlayan ve 1926 yılında kabul edilen Türk Medenî Yasası, Türk kadınına doğrudan etkileyen yasalar arasında sayılabilir.

Türk Medenî Yasası aile yaşamını demokratikleştirmiş, erkek, kadın her yurttaşına eşini seçme özgürlüğünü tanımıştır. Böylece aile, karı ile kocanın gerçek arkadaşlığı ve kararlarda ortaklığı üzerine dayandırılmıştır. Medenî Yasa kadına, kocasının tek karısı olma ve boşanmayı isteme hakkını da getirmiştir. Evlenme yaşını, evlenmeye uygun

biyolojik ve ruhsal gelişme çağına uygun bir düzeyde saptamış, kadını ev dışında meslek edinme hakkına kavuşturmuştur. Miras hakkı ve çocuklar üzerinde velilik hakkı bakımından kadını erkekle eşit hak düzeyine yükseltmiş, evlenmenin, kesinlikle devletin resmî görevlisi tarafından, herkese açık bir nikahla yapılmasını zorunlu kılmıştır (Tezcan, 2007).

Cumhuriyet'in kuruluşu ve 1926 yılında kabul edilen Medeni Yasa, kadının ailedeki konumunu hukuksal olarak köklü bir değişime uğratmıştır. Bugüne kadar gelen süreçte, Türk kadınının aile ve toplumsal yapı içerisindeki konumu, ekonomik faaliyetlere katılımı, eskiyle kıyaslanmayacak oranda olumlu bir gelişme göstermiştir. Bunların yanı sıra kadınların yasal statülerinin eşitlenmesindeki diğer bir aşama ise siyasi hakların kazanılmasıdır. 1934 yılında Millet Meclisi seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanınması, siyasal alanda cinsiyete ilişkin tüm yasal kısıtları ortadan kaldırmıştır. Fakat, yaşanan değişimlerin kadına kazandırdığı sosyal haklar, toplumsal roller ve statünün yeterliliği her zaman tartışma konusu yapılmış, yapılmaya da devam etmektedir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni Bakanlar Kurulu 25 Temmuz 1985 tarihinde imzalamış, sözleşmede varolan bazı maddeler, iç hukukumuzla çeliştiği için çekince konmuş, 14 Ekim 1985 tarihinde onaylanarak sözleşmeye taraf olunmuştur (KSSGM, 2001). Türkiye'nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne taraf olması, 3. Dünya Kadın Konferansı, Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri, 5. ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Türkiye'de, kadın politikaları geliştirmek amacıyla ulusal mekanizma olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) kurulmuştur. Genel Müdürlüğün kurulmasından itibaren kadınlara özgü sorunların parlamentoya taşınmasında ve kadınların yararına çeşitli kararlar alınmasında önemli adımlar atılmıştır.

Bütün bu yoğun toplumsal değişme süreçleri içinde, Türk toplumunda yaşayan kadınların bugün bile istenilen düzeye varmış oldukları söylenemez. Türk kadını, Cumhuriyet'le birlikte toplumsal konumunda büyük sıçramalar gerçekleştirmiştir; ama bütün bunlar, çağdaş dünyanın sağladığı olanaklar açısından bakıldığında yetersizdir (Kırkpınar, 1998).

Türkiye'de kadın istihdamını: kentlerde düşük ücretli, emek-yoğun işlerde istihdam edilen, eğitimsiz ya da kısıtlı eğitime sahip, alt sosyo-ekonomik sınıftan kadınlar; meslek sahibi, yüksek öğretimli, orta ya da yüksek orta sınıf kadınları; yoğunluklu olarak tarım

sektöründe ücretsiz aile işçisi konumunda çalışan kırsal alan kadınları şeklinde üç ayrı grupta ele almak mümkündür (İlkaracan, 1998). Bu çalışmanın hedef kitlesini, üçüncü grup kapsamındaki kadınlar oluşturmaktadır.

1.2.4. Kırsal Kesimde Kadın ve Orman Kaynakları

Kırsal kesimde yaşayan kadınlar, tüm dünyada sosyo-ekonomik sürekliliğin anahtarı ve kalkınma süreçlerinin yaşamsal ve olmazsa olmaz unsurlarıdır. Gelişmekte olan bir çok ülkede tarımsal işgücünün belkemiğini oluşturmakta, gayri safi milli hasıla'nın % 35-45'ini, gelişen dünyanın gıda ihtiyacının % 50'den fazlasını üretmektedirler. Bununla birlikte dünyada kırsal kesimde yaşayan 500 milyon kadın yoksul olup, doğal kaynaklara ve pazarlara erişebilme olanakları kısıtlıdır. Gerek dünyada gerekse Türkiye'de tarımsal üretimin ve kırsal yaşamın sürekliliğinin sağlanmasında en önemli rolü kırsal kesimde yaşayan kadınlar oynamaktadır. Kadınların sahip oldukları üretim ve toplumsal ilişkiler ya da ailenin sosyalizasyonu olarak özetlenebilen rolleri, onlara toplum içinde çok büyük sorumluluklar yüklemektedir (URL-3, 2003).

Kırsal kesimde yaşayan pek çok insan, orman kaynaklarını geniş ölçüde kullanmaktadır. Yapılan çalışmalarda, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan orman köylülerinin, geçinebilme ve hayatlarını sürdürebilmek için doğal kaynaklara önemli oranda bağımlı oldukları ortaya konulmuştur. Mahiri, (2003); orman içlerinde veya orman kenarlarında yaşayan yöre halkının, asırlar boyu geçimlerini karşılamak üzere doğal ormanlara bağımlı oldukları için, ormanlardan yararlanma olanaklarının sürdürülebilir olması gerektiğinin yaşamsal bir öneme sahip olduğunu bildirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ormanlar; gıda, yakacak ve yapacak odun, hayvan yemi amaçlı ağaç yaprağı ve tıbbi bitkiler sağlayarak, gıda güvenliğinde yadsınamaz bir rol oynar. Kadınlar da ormancılık faaliyetlerine önemli katkılar sağlar. Kadınlar aynı zamanda havza yönetimlerine, orman örtüsünü koruyarak toprak erozyonunu ve sel riskini azaltma çalışmalarına tam olarak katılarak, su kanallarının siltasyon etkisiyle dolmasının engellenmesinde etkili olurlar. Onlar, ormanları korumak, yararlandıkları ağaç türlerini güvence altına almak ve ağaçlık alanları genişletmek için işbirliği yaparlar. Bu durum, orman ekosistemlerinin korunarak, oralarda yaşayan pek çok bitki ve hayvan türünün yaşamlarını devam ettirmeleri ile sonuçlanır (FAO, 2007).

Tayland'ın ormanlık alanlarındaki yerleşimlerde, tüm gıdaların % 60'ı doğrudan ormanlardan elde edilmektedir. Ağaçlardan elde edilen gıdalar bazen temel besin niteliğinde olabilmektedir. Kadınların çorba ve yemek yaptığı, baharat olarak kullandığı yapraklar orman kökenli gıdalar içerisinde en çok tüketilenidir. Bazı yapraklar yüksek oranda yağ, bazıları ise protein içerir ve çoğu değerli vitamin ve mineral kaynağıdır. Tohumlar ve kabuklu meyveler yüksek oranda kalori, yenilebilir yağ ve protein içerirler. Mantarlar yüksek protein, kalsiyum ve demir bakımından zengin vitamin ve mineral içerikleri ile beslenmede önemli bir yer tutar. Özsu ve yenilebilir ağaç reçineleri, enerji veren gıdalardır ve tatlı elde etmek için pişirilir veya şarap elde etmek için de mayalandırılırlar. Ormanlardan toplanarak, besin maddesi olarak tüketilen böcek türleri, yüksek vitamin ve mineral kaynağıdır. Besin olarak tüketilen tırtıllar “doğal vitamin hapları” olarak tanımlanmaktadır. Doğadaki yabani kovanlardan toplanan arı larvaları ve bal, önemli enerji kaynaklarıdır. Peruvian Amazon'da yaşayanlar, hayvansal protein ihtiyacının % 80'i av hayvanlarından sağlanmakta ve kadınlar et için avlanan erkeklere yardım etmektedirler (FAO, 2007).

Rhodda (1991), gelişmekte olan ülkelerde; meyveler, kabuklu yemişler, ağaç kabukları, yapraklar, yumrular ve mantarlar gibi orman kökenli gıdaların kadınlar tarafından toplanıp, işlenerek satıldığını belirtmektedir. Gana'da yapılan bir araştırmada orman alanlarının; yaprakları sebze gibi tüketilen bitkiler, mantarlar ve yenilebilir tırtılların elde edilmesi bakımından vazgeçilemez bir gıda kaynağını oluşturduğunu, bu üç ürünün kadınlar için önemli gelir kaynağı olduğu ortaya konulmuştur (Abruquah, 1996).

Dünyanın pek çok yerinde ormanlar, çoğu zaman kırsal kesimde yaşayan kadınlar için yaygın bir işlendirme alanı olmaktadır. Ormanlardan elde ettikleri çeşitli ürünler, aile bütçesine ek gelir sağlamak için işlenerek satılır. Kadınlar, ağaçlardan ve küçük ölçekli orman sanayi işletmelerinden erkeklere göre daha fazla gelir elde ederler. Hindistan'da yapılan bir çalışmada, kadınlar gelirlerinin % 33-45'ini ormanlardan elde ederken bu oranın erkeklerde % 13 olduğu ortaya konulmuştur. Ormancılık sektöründeki işgücünün önemli bir bölümü kadınlardan oluşmasına karşın, onların rolleri kayıtlara tam olarak yansımaz ve göz ardı edilmektedir. Onların çalışma şartları ve kazançları erkeklere oranla daha düşük düzeylerde olmaktadır (FAO, 2007).

Bununla birlikte, gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan kadınlar toplumda hak ettikleri sosyo-ekonomik konuma gelememektedirler. Bunun arkasındaki en belirgin etmen, kadınların kırsal yaşam içerisinde erkekler gibi üretici veya çiftçi olarak görülmemesidir.

Üretim rolü açısından kadınlar, erkeklerin yardımcısı konumundadır ve kadınların da çoğunluğu kendisini çiftçi olarak görmemektedir. Bunun yanı sıra yeniden üretim olarak adlandırılan gündelik ev işleri, çocuk bakımı, yakacak toplama vb. işler ile toplumsal ilişkilerin de kadının doğal görevi olarak görülmesi diğer etmenlerdir (URL-3, 2003).

Dempler; kırsal kesimde yaşayan kadınların aynı zamanda üstün olmalarını engelleyen iki önemli nedenle “gözardı” edilme gerçeğini de yaşadıklarını, bu iki nedenden birinin, kadınların ekonomik bağımlılıkları ve erkeklerin maddi gücü, diğerinin ise, kadının faaliyetlerini ikinci planda, erkeğinkileri ise daha ön planda gören cinsiyet kökenli anlayış olduğunu, pek çok kadının, bu ideolojinin ürünü olan anlayışla ve aynı zamanda kadın kimlikleriyle yerlerinin evdeki işler olduğuna inandırıldıklarını belirtmektedir (O’toole ve Macgarvey, 2003).

Tarım ağırlıklı bir toplum özelliği gösteren Türkiye’de de kadının, özellikle tarımsal üretimdeki payı küçümsenmeyecek kadar fazladır. Türkiye’de işgücüne katılma oranı % 46,8 olup, bu oran erkeklerde % 70,6, kadınlarda % 23,3’tür. Kırsal alanda ise, toplam işgücüne katılma oranı % 51,1 olup, bu oran erkeklerde % 71,2, kadınlarda ise % 31,9’dur (Özer vd., 2005). Kırsal kesimde kadınlar işgücüne daha fazla katılmakta, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin çoğu kadın işgücünün katılımı ile gerçekleşmektedir.

Kırsal kesimde yaşayan kadınlar satmak ve/veya kendi ihtiyaçlarında kullanmak için, yiyecek, yakacak odun gibi gereksinimlerinin sağlanmasında önemli roller üstlenmelerine karşın, sıra doğal kaynakların yönetimine geldiğinde işler tersine dönmektedir. Geleneklere bağlı olan kadın-erkek eşitsizliği, çoğu kez resmi olarak bu şekilde bir kısıtlama, dışlama durumu olmadığı halde, kadınların politika üretme sürecine katılmalarını engellemekte veya kısıtlamaktadır (Gupte, 2004).

Kırsal kalkınma çabalarında bir türlü istenilen sonucun alınamamasında, kadının hedef kitle olarak seçilmemiş olmasının payı oldukça fazladır. Yaşamın her alanında, erkeklerle birlikte sosyal-kültürel ve ekonomik etkinliklerde kadının yer alması, kalkınma çabalarını sürdürülebilir kılar. Yarınların emanet edileceği çocuklar, ne yazık ki yeterli eğitimi alamayan kadınlar tarafından yetiştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, aslında kırsal kesimdeki kadının temel kamusal hizmetlere erişiminin güçlendirilmesi, Türkiye’deki birçok sorunun uzun erimli çözümü anlamına da gelmektedir (DPT, 2006).

Türkiye’de, gerek orman işletmeleri tarafından, gerekse dikili satış uygulamaları kapsamında özel kişiler tarafından yürütülen ormanlardan odun üretim faaliyetlerinde genellikle erkek işgücü ön plandadır. Çünkü ağaç kesmek, kas gücü isteyen, ağır ve

tehlikeli bir iş olarak algılanır. Ama kadın bu ağır işte de erkeğini yalnız bırakmaz ve ona yardımcı olur. Kesilen ağaçların ince dallarının budanması, istiflenmesi ve bölmeden çıkarılması faaliyetlerinde kadınları görmek mümkündür.

Reed (2003), Kanada’da yaptığı bir çalışmada; kadının, ormandaki üretim faaliyetlerine, ekmek parasının asıl kazanıcısı olarak algılanan erkeğin yanında yardımcı olarak katıldığını belirtmekte ve bunu da ormancılıkla uğraşan toplumlarda üretim işlerinin “erkeğe özgü” ve kadın işgücünün “değersiz” görülmesinin göstergesi olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir. Araştırma alanında bu tür bir tanımlama yapmak yerine, “ağır işleri erkeğin yüklenmesi” şeklinde bir saptama yapmak daha anlamlı olacaktır.

Kırsal kesimde ve ormanlık alanlarda yaşayan kadınlar, çevre ile özel bir ilişki içerisinde bulunurlar. Doğaya erkeklerden daha yakındırlar ve bu yakınlık onları iyi birer ekosistem yöneticisi yapmaktadır. Buralarda yaşayan kadınlar, doğal kaynaklar olmadan yaşamlarını sürdürebileceklerini dahi düşünemezler. Doğal kaynaklardaki bozulma veya azalma, temel geçimleri doğal kaynaklara bağlı olan kadınların sorunlarını artırır. Örneğin; Hindistan’da orman örtüsünün hızlı tahrip edilmesi yüzünden; yakacak odun, su, hayvan yemi amaçlı ağaç yaprağı ve diğer orman ürünlerini bulabilmek için kadınlar, her gün 8-10 km yürümek zorunda kalmaktadırlar. Çevresel bozulmaların asıl kurbanları, ekosistemin ayrılmaz parçası ve temel unsuru olan ormanlarla iç içe yaşayan kadınlar olmaktadır (Kunwar, 1999). Bununla birlikte çoğu ülkenin kırsal kesiminde, koyun ve keçilere çobanlık yapıp, ailenin sahip olduğu hayvanları gütmenin asıl sorumluluğu kadınların olmaktadır. Bunun yanı sıra odun dışı orman ürünlerinin toplanması ve değerlendirilmesi de kadınların sorumluluğunda olmaktadır (Molnar, 1987).

Kadın, geleneksel olarak ormancılık (özellikle tarımsal ormancılık) çalışmalarının başlıca katılımcısı konumundadır. Toplum yaşamında ve karar alma sürecinde önemli bir rol oynarlar. Çoğu tarımsal ormancılık projesinde kadının özel bilgilerinden yararlanır ve kadınların katılımı, bu projelerin başarılı olmasında temel oluşturmaktadır (Fortmann ve Rocheleau, 1984).

Kırsal kesim kadını bir yandan ev işlerini yaparken, diğer yandan tarım ve tarım dışı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu nedenle, özellikle geleneksel sosyal değerlerin ve kapalı toplum ilişkilerinin yoğun biçimde yaşandığı kırsal kesimde, kadınlar kırsal yaşam içinde ağır bir yük ve sorumluluk altında bulunmaktadır. Bundan dolayı da, kırsal kesime yönelik politika, program ve projelerin geliştirilmesinde cinsiyet dengeli yaklaşımların dikkate alınması, kalkınma açısından önem taşımaktadır (Gülçubuk ve Fazlıoğlu, 2003).

Pek çok ÷lkede yapılan değerlendirmelerde, kadınları dışlayan kalkınma çalışmalarının başarılı olamadığı anlaşılmıştır. Çünkü, uygulanan projeler, erkekler kadar hatta onlardan daha etkin bir şekilde kadınların çalıştıkları faaliyet alanlarını kapsamaktadır. Buna karşın, sadece erkeklerin talepleri dikkate alınmakta, onlara eğitim verilmekte ve kaynak sağlanmaktadır. Verilen hizmet, asıl işi yapan kadınlara ulaşmadığı için çalışmalar istenilen sonucu vermemekte ve sağlanan kaynaklar israf olmaktadır (Demir, 2002).

Araştırma alanında yaşamlarını s÷rd÷ren kadınların ailelerinin geçimlerine ve kırsal kalkınma çabalarına katılım ve katkıları ÷st d÷zeylerde bulunmaktadır. Bu çabalarını gerçekleştirirken de orman kaynaklarını kullanmaktadırlar. Hem orman kaynaklarının s÷rd÷r÷lebilir y÷netimi, hem de orman k÷ylerindeki kalkınma çabalarının s÷rd÷r÷lebilir olması için, kullanılan orman kaynaklarının nitelik ve miktar olarak bilinmesi önemlidir. Bunun yanı sıra, kalkınmaya y÷nelik desteklerin hanedeki t÷m bireyleri hedefleyebilmesi, ancak cinsiyet yapılanmasından kaynaklanan ilişkilerin tam anlamıyla ortaya konulmasıyla m÷mk÷n olacaktır.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Materyal

2.1.1. Araştırma Alanı

Çalışma alanı olarak seçilen Trabzon İli, Doğu Karadeniz Dağları'nın oluşturduğu yayın ortasındaki Kalkanlı Dağlık Kütlesi'nin kuzeye bakan yamaçlarında 38° 30'- 40° 30' doğu meridyenleri ile 40° 30'- 41° 30' kuzey paralelleri arasında yer almakta olup, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Gümüşhane ve Bayburt, doğusunda Rize, batısında Giresun İli bulunmaktadır. (URL-4, 2007).

17 İlçeye sahip olan Trabzon'un, 9 İlçesi 114 km'lik sahil şeridinde sıralanmıştır. Bunlar, batı-doğu istikametine doğru Beşikdüzü, Vakfıkebir, Çarşıbaşı, Akçaabat, Yomra, Arsin, Araklı, Sürmene ve Of'tur. Diğer İlçeleri olan Tonya, Düzköy, Şalpazarı, Maçka, Köprübaşı, Dernekpazarı, Hayrat ve Çaykara iç kesimde bulunmaktadır. Trabzon'da merkeze ve ilçelere bağlı 77 belediye bulunmaktadır.

DİE (2002/a) verilerinden yararlanılarak yapılan hesaplamalardan elde edilen bulgulara göre; Trabzon'un toplam 476 köyü olup, bu köylerin 211'i (% 44,3) orman köyüdür. Orman köylerinin de 25 tanesi orman içi köy konumundadır. Nüfusun 975.137 olduğu Trabzon'da, 478.954 kişi kentlerde (% 49,1), 496.183 kişi ise köylerde (% 50,9) yaşamaktadır. Köylerde yaşayan nüfusun 103.432'si (% 20,8) orman köylerinde ikamet etmektedir. Trabzon'un toplam nüfusu içerisinde orman köylerinde yaşayanların oranı % 10,6'dır.

Trabzon, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin; eğitim, sağlık, ulaşım, kültür ve sanat kenti olup, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, tüm bölgeyi temsil edebilecek özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. DİE (2002/b) rakamlarına göre, Trabzon göç veren bir kenttir ve 1995-2000 yılları arasında kapsayan süreçte, binde -11,1'lik net göç hızı oranı ile Türkiye'deki tüm iller arasında 31. sırada yer almaktadır.

Dinçer ve Özaslan'a (2004) göre, 2. gelişmişlik grubunda yer alan Trabzon Merkez İlçe, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde Türkiye'deki diğer merkez ilçeler arasında 18. sırada iken, bağlı ilçelerin çoğunluğu 3. ve 4. gelişmişlik düzeylerinde bulunmaktadır. Bu

konumlandırma, gelişmişlik düzeyi temel alındığında Trabzon'un çoğu ilçesinin, Türkiye ortalamalarının altında olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.2. Kayıtsal ve Alan Verileri

Çalışma, çeşitli yazılı kaynak ve kayıtlardan elde edilen verilerle, alandan toplanan özgün veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Çalışma materyalinin yazılı kaynaklar bölümünü; daha önce yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından, Türkiye'de ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bu yönde yapılan çalışmaların sonuçları ile alana hizmet götüren ya da alandan bilgi toplayan, ORKÖY, Tarım İl Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gibi kurum ve kuruluşlar tarafından tutulan kayıtsal veriler oluşturmaktadır.

Çalışmanın özgün verileri, alanda yüz yüze görüşmeler sonucunda doldurulan anketlerden ve yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Kadın ve erkeklere uygulanan anketlerin yanı sıra, çalışma yapılan 68 köyün genel özelliklerine ait veriler, köy muhtarı veya ihtiyar heyeti üyelerinden biriyle yapılan görüşme sırasında doldurulan formdan ve tutulan notlardan elde edilmiştir.

2.2. Yöntem

2.2.1. Ana Kütlenin Örneklenmesi

Çalışmanın yapıldığı Trabzon İlinde 211 orman köyü bulunduğu bilinmekte olup (ORKÖY, 2006), çalışma sırasında veriler anket formları kullanılarak sayımla elde edilmiştir. Ana kütlenin büyüklüğünün bilinmesi ve değişkenlerin sayımla elde edilecek olması dolayısıyla örnek büyüklüğü aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (Yavuz, 2007). Hesaplama güven düzeyi % 95 ve hata payı % 10 olarak alınmıştır.

$$n = \frac{N * t^2 * P * Q}{(N - 1)d^2 + (t^2 * P * Q)} \quad [1]$$

n= Örnek Büyüklüğü

N= Birim Sayısı (211 orman köyü)

P= Sosyo-ekonomik Yapının Tahmini Oranı

Q= 1-P

t= Güven Düzeyi (% 95, katsayısı 1,96)

d= Hata Payı (%10)

$$n = \frac{211(1,96)^2 * 0,5 * 0,5}{(211 - 1)(0,1)^2 + (1,96)^2 * 0,5 * 0,5} = 66 \text{ köy}$$

İstatistiki anlamda ana kütleyi temsil edebilecek 66 köye ek olarak, belirlenen köylere ulaşmada, sağlıklı bilgi toplamada rastlanabilecek olumsuzluklar da düşünülerek yedek olarak iki adet köy belirlenmiştir. Belirlenen köylerde çalışmanın sağlıklı yürümesini etkileyecek hiçbir olumsuzluk yaşanmamış ve yedek olarak alınan iki köyde de anket çalışması yapılmıştır. Çalışma yapılan 68 köy ve bu köylerde görüşülen kişi sayıları Tablo 1’de, köylerin Trabzon coğrafyasına dağılımları ise Şekil 1’de verilmiştir.

Trabzon İli’ndeki orman köylerinin toplam nüfusu 103.432 ve Türkiye’de nüfus içerisindeki kadın oranı % 51’dir (DİE, 2002/a). Bu rakamlar göz önüne alındığında Trabzon İli orman köylerinde yaşayan kadın sayısı 52.750 olarak hesaplanmıştır. Populasyon büyüklüğünün biliniyor ve verilerin de sayımla elde edilecek olması nedeniyle, görüşme yapılacak kadın sayısının hesaplanmasında da yukarıda belirtilen formül kullanılarak, % 95 güven düzeyi ve % 5 hata payı içerisinde anket yapılması gereken kadın sayısı;

$$n = \frac{52.750(1,96)^2 * 0,5 * 0,5}{(52.750 - 1)(0,05)^2 + (1,96)^2 * 0,5 * 0,5} = 382 \text{ olarak hesaplanmıştır.}$$

Ölçülecek değişkenlerin sayı olarak fazla olduğu, bu değişkenlere ait elde herhangi bir ön bilgi veya araştırma sonucu bulunmadığı için P değeri 0,5 olarak alınmıştır.

Çalışmanın güvenilirliğini ve hassasiyetini arttırmak için 382 kadın yerine 611 kadınla anket çalışması yapılmıştır. Bu köylerde kadınlarla yapılan anketlerin yanı sıra anket yapılan kadın sayısının % 30’u kadar erkeğe de (237 erkek) anket uygulaması yapılmıştır. Elde edilen veriler, kadın-erkek kıyaslamasını yapmak amacıyla kullanılmıştır.

Ayrıca, çalışma yapılacak köylerin genel durumunu ortaya koymak amacıyla hazırlanan köy bilgi formları da muhtar veya ihtiyar heyeti üyelerinin birinin verdiği bilgiler yardımıyla doldurulmuştur. Bilgi formunun doldurulması sırasında genellikle köy kahvesinde; olmaması durumunda uygun bir ortamda toplanan köylülerle odak grup toplantıları niteliğinde derinlemesine görüşmeler yapılmış, elde edilen bilgiler düzenli olarak not edilmiştir.

Tablo 1. Çalışma kapsamında örneklenen köyler ve kişi sayıları

İLÇE	KÖY	Anket Sayısı			İLÇE	KÖY	Anket Sayısı		
		K	E	Toplam			K	E	Toplam
Akçaabat	Ağaçlı	11	4	15	Maçka	Coşandere	11	4	15
	Cevizlik	7	3	10		Çamlıdüz	7	3	10
	Karaçayır	10	4	14		Çıralı	9	4	13
	Kemaliye	8	3	11		Hamsiköy	9	3	12
	Koçlu	7	2	9		Kapıköy	10	3	13
	Ortaköy	8	3	11		Kiremitli	8	3	11
Araklı	Bahçecik	9	3	12		Kuşçu	10	4	14
	Erikli	11	4	15		Ocaklı	8	3	11
	Sularbaşı	9	4	13		Oğulağaç	9	4	13
	Yüceyurt	11	4	15		Örnekalın	9	3	12
Asrin	Gölgelik	8	3	11		Şimşirli	7	3	10
	Üçpınar	7	3	10		Yerlice	8	4	12
Çarşıbaşı	Şahinli	9	3	12		Yukarıköy	10	4	14
	Yeniköy	8	4	12		Merkez	Sevimli	9	4
Çaykara	Arpaözü	10	4	14	Of	Ağaçseven	8	3	11
	Derindere	8	4	12		Saraçlı	10	4	14
	Kabataş	9	4	13	Sürmene	Koyuncular	9	3	12
	Köseli	9	4	13		Ortaköy	9	3	12
	Taşlıgedik	11	4	15	Şalpazarı	Çamlıca	10	4	14
	Yaylaönü	7	3	10		Gökçeköy	10	3	13
	Yeşilalan	9	4	13		S.çatak	10	4	14
	Y. Kumlu	9	3	12	Tonya	Bicinlik	9	3	12
D. Pazarı	Yenice	10	4	14		Hoşarlı	10	4	14
	Zincirlitaş	8	3	11		Kalınçam	11	5	16
Düzköy	Alazlı	8	3	11		Karasu	9	4	13
	Gökçeler	9	3	12		Kozluca	10	4	14
	Taşocağı	7	3	10		Sağrı	9	3	12
Hayrat	Geçitli	11	4	15		Yakçukur	11	4	15
	Sarmaşık	9	4	13	Vakfikebir	Açıkalan	8	3	11
	Yeniköy	11	4	15		Fethiye	8	3	11
Maçka	Akarsu	10	4	14		İlyaslı	9	3	12
	Alataş	8	3	11		Rıdvanlı	7	3	10
	A. yayla	10	4	14	Yomra	Kılıçlı	8	2	10
	Armağan	9	4	13		Ocak	7	3	10
TOPLAM						68	611	237	848

2.2.2. Anket Sorularının Hazırlanıp Denetlenmesi

Daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar ile, Villareal'de (2004) belirtilen; sosyo-ekonomik ve demografik yapının ortaya konulmasında FAO tarafından kullanılan göstergelerden yararlanılıp, çalışmanın amaçları ve bölge koşulları da dikkate alınarak, kadın ve erkeklere uygulanacak anketlerle, köy bilgi formlarında kullanılacak sorular belirlenmiş ve anket formları oluşturulmuştur. Kadın ve erkeklere uygulanan anket formları ile çalışma yapılan köylerin genel özelliklerini ortaya koyacak köy bilgi formları EK: 1, 2 ve 3'te verilmiştir.

“Kadın olma” ortak paydası ile bilgiyi alan ve verenin yakın ilişki kuracağı ve daha çabuk kaynaşacağı, böylelikle de bilgi akışının daha sağlıklı olacağı düşünülerek kadınlarla görüşecek anketörler kadınlardan seçilmiştir. Erkek katılımcılara uygulanan anketler ise erkek anketörler tarafından yine yüz yüze görüşmeler yoluyla doldurulmuştur. Çalışmayı yürütecek anketörlerle ön toplantılar yapılmış, toplantılarda; anket yapılacak kişilere kendini tanıtmak, çalışmanın amaçlarını anlatmak, anket katılımcılarına yaklaşım biçimleri ve kıyafetleri ile onlardan biri gibi davranma, köylerde izlenecek yol, deneklerin tam tesadüfi yolla seçilmesi konuları tartışılmıştır. Toplantıların ana hedefi; verileri sağlıklı bir şekilde ve kısa sürede elde etmek, anketörler arasında birliktelik sağlamak olmuştur. Ayrıca toplantılarda anketörlere; anketler sırasında rahat olma ve katılımcılara soru yönelmeyi katı bir disiplin içerisinde değil, sıcak bir sohbet ortamında yapmaları gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Whyte; bir araştırmacının halkla rahat olduktan sonra araştırmayı daha sorunsuz sürdüreceğini, görüşme yapılan kişilerin soruları yanıtlamada gönüllü olmaları ve işbirliği yapmaları durumunda düşüncelerini doğru beyan edeceklerini belirtmekte, araştırmacının bazı kişisel soruları katılımcı ile arasındaki güvenin pekiştiğine emin olduğunda sormasını önermektedir (Abruquah, 1996). Araştırma kapsamındaki anket katılımcılarına, yasadışı yollarla elde ettikleri çeşitli orman ürünlerinin miktarını ve özel yaşamları kapsamında değerlendirebilecekleri bazı soruları, görüşmenin sonuna doğru anketi yürüten ile aralarında bir güven ortamı oluştuğunda sorulmasına özen gösterilmiştir.

Hazırlanan anketler ve köy bilgi formu, çalışma öncesinde anketörler tarafından iki köyde denenmiştir. Elde edilen deneyim ışığında yeni bir toplantı yapılarak, anket soruları gözden geçirilmiş, aksayan bazı sorular anket formundan çıkartılırken bazı sorularda düzenlemeye gidilmiş ve formlara son şekilleri verilmiştir.

Belirlenen köylere gidildiğinde araç köyün girişinde veya dikkat çekmeyecek bir yerde bırakılmış, anket uygulayıcıları köy içerisine girerek tesadüfen seçilen kişilerle, hava koşullarına bağlı olarak; evlerinde, ahırlarında, tarla ya da bahçelerinde yüz yüze yaptıkları görüşmelerle anketleri doldurmuşlardır. Görüşme yapılan kadınların her birinin ayrı haneden olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Anket soruları genellikle yapısal özellik taşımaya karşın bazı sorular, neden-sonuç ilişkileri kurmak amacıyla açık uçlu bırakılmıştır. Bu sorulara verilen cevaplar ayrıntılı olarak not edilmiştir. Ayrıca, anket sırasında kişi ya da küçük gruplarla yarı yapısal görüşmeler yapılarak, sosyo-kültürel yaşama ilişkin bilgi daha çok bu yolla toplanmaya çalışılmıştır. Anket formlarına katılımcıların kimliklerini belli edebilecek nitelikteki bilgiler özellikle konulmamış, adları da sorulmamıştır.

Köylerde yapılan anket çalışmalarına ait bazı görüntüler Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Köylerde yapılan anket çalışmalarından görüntüler

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da alan çalışmasını gerçekleştirirken araştırmacının odaklanmak zorunda olduğu olumlu ve olumsuz durumlar vardı. Bir çevreye girme ve kabul görme ve sağlıklı bilgiye ulaşabilme sorunu, çalışmanın sağlıklı

yürütülmesi bakımından kritik bir etkidir. Bunun nedeni, araştırmacının ihtiyaç duyduğu bütün verileri elde etmek için büyük ölçüde çalıştığı kişilere bel bağlamasıydı. Lofland'a göre, birisi bir bölgeye girerken "soğuk bir giriş" yerine önceden var olan güven ilişkilerini giriş rotası olarak kullanabilir (Abruquah, 1996). Çalışma kapsamında bu konu önemsenmiş ve köylerde kendilerine güven duyulan muhtar veya yaşlı kişilerden yardım alınmıştır. Araştırmanın amacı ve yapılmak istenenler hakkında öncelikle bu kişilere bilgi verilerek güvenleri kazanılmış, daha sonra anketörleri, bilgi alacakları kadınlara tanıtarak sorulara doğru cevaplar verilmelerinin gerekliliği konusunda anket katılımcılarını bilgilendirmek için genellikle bu kişilerin yardımına baş vurulmuştur.

2.2.3. Veri Değerlendirme Yöntemi

Anket ve görüşmelerden elde edilen verilerin denetlenmesi için, çalışma günü sonunda o gün doldurulan tüm anket formları ve içerdikleri sorular tek tek kontrol edilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlara göre, yanıt seçenekleri saptanmış, benzer gruplar oluşturularak kodlamaya uygun hale getirilmiştir. Oluşturulan kod planı yardımı ile sayısallaştırılan anket verileri, öncelikle Microsoft Excel programı tabanlı olarak bilgisayara aktarılmış, ardından da bu veriler kullanılarak ikincil veriler üretilmiştir. Grafiklerin çizimi de Microsoft Excel programı yardımı ile yapılmıştır.

Hanehalkı geliri, her bir hanehalkından anket uygulanan bireyin kendisinden alınan beyana göre hesaplanmıştır. Hanehalkının tarım ve hayvancılık faaliyetleri sonucunda elde ettikleri ürünlerin bir kısmı pazarlanırken bir kısmı da kendi tüketim ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Yetiştirilen ve satılan ürünlerin miktarlarına ilişkin veriler anket sırasında katılımcılardan elde edilmiştir. Bu miktarlar, Hedge ve Enters'de (2000) verilen yöntem kapsamında, 2007 Haziran ayı pazar fiyatlarıyla çarpılarak, hem elde ettikleri gelir hem de geçimlik üretim sonucunda hane bütçesine katkı miktarları ortaya konulmuştur.

Araştırma kapsamında anket cevaplayıcılarının hane başına yıllık gelirlerinin 2007 yılı rakamlarına göre hesaplanmasında enflasyon oranı % 9,92 (TÜİK, 2007) alınmış ve 2006 yılında elde edilmiş nakit gelirlere ait rakamlar enflasyon oranına göre yeniden değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen gelir değerlerinin dolara çevrilmesinde 1 \$= 1,3 YTL olarak hesaplanmıştır.

Araştırma alanındaki orman köyleri ve tüm köylerdeki yıllara göre nüfus değişimleri grafiği, çalışma yapılan köyler temel alınarak değil, 2000 yılı nüfus sayımı değerlerine

bağlı olarak (DİE, 2002/a) Trabzon İli'nin tüm orman köyleri ve tüm köyler üzerinden yapılmıştır.

Veriler SPSS istatistik paket programına aktarılmıştır (SPSS Inc., 2003). SPSS paket programında frekans dağılımları alınarak frekans ve çapraz tablolar oluşturulmuştur. Sınıfsal (kategorik) nitelikteki değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla, Ki-kare Bağımsızlık Testi (Çapraz tablo analizi) kullanılmıştır.

Analiz sonucunda elde edilen önem düzeyi değeri, seçilen önem düzeyine ($\alpha=0,05$) eşit ya da küçükse, iki sınıfsal değişken arasında bir ilişki olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek, incelenen iki sınıfsal değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ifade eden H_1 hipotezi kabul edilmiştir (Özdamar, 2002). H_0 hipotezi reddedildiğinde, yapılan Ki-kare duyarlılık analizi sonucunda tablonun her bir gözüne ilişkin düzeltilmiş sapma değerlerinden 2'den büyük olanlar dikkate alınarak yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Orman köylerinde yaşayan ve çalışmanın hedef kitlesini oluşturan kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik konumları ve orman kaynaklarıyla olan ilişkileri irdelenirken, içinde yaşadıkları köyler ve o köylerde yaşanan değişimlere de bakmak gerekir. Araştırmanın doğrudan amacı olmasa da orman köylerinin dünü ve bugünü irdelenmeden yarınları hakkında bir öngörünün ortaya konulamayacağı açıktır. Genellikle kapalı bir toplum özelliği gösteren orman köylerinde yaşayan kadınların, toplumun bu karakterinden erkeklere oranla daha fazla etkilendiğini söylemek olasıdır. Zaman içerisinde kadının yaşadığı değişimi anlamak ve geleceği ile ilgili öngörülerde bulunmak için öncelikle orman köylerinin özellikleri ve bu köylerde yaşanan değişim ortaya konulmalıdır.

3.1. Orman Köylerinde Değişim

Değişim kelimesi, geniş ve derinlemesine bir anlam taşır. Sağlıklı bir şekilde ortaya konulması ve somutlaştırılması zordur. Ölçülmesinde de karmaşık kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Değişim, sadece nüfus hareketleriyle sınırlı kalmayıp, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri, köylerin fiziki şartları ve altyapı olanakları, buna bağlı olarak da insanların yaşam koşulları üzerine etkili olmuştur. Tarım ve hayvancılık tercihlerini de kapsayan tüm bu değişimlerin bir sonucu olarak, orman köylerinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik durumlarında geçmişe göre farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Etkileri köyden köye, mahalleden mahalleye, aileden aileye, hatta kişiden kişiye farklı ölçüde olsa da değişim süreci devam etmektedir.

Bu bölümde, Trabzon'daki orman köylerinde yaşanan değişim genel hatlarıyla incelenmiş ve üç ana başlık altında ortaya konulmuştur.

3.1.1. Köylerin Sosyo-ekonomik Yapılarındaki Değişim

Köylerin en temel altyapı yatırımlarından olan yol, su, elektrik ve telefon hizmetlerinin Trabzon İli'ndeki bütün orman köylerine sunulmuş olmasına karşın bu hizmetlerin niteliği konusunda çeşitli şikayetler gündeme gelmektedir. İlçe merkezleri ile tüm köylerin arasında araç yolu bulunmasına karşın, yolların sanat yapılarından yoksun, bakımsız ve

satırlarının çok bozuk olması başta gelen şikayet konularındandır. Birkaç evin bulunduğu üst mahallelere ve mezire olarak kullanılan bölgelere araç yolunun ulaşmaması, yayla yollarının niteliklerinin düşük olması da orman köylülerinin sıraladığı şikayetler arasındadır.

Örneklenen köylerin ortalama yükseltisi 867 metre (m), ilçe merkezlerine olan ortalama uzaklığı ise 17, kilometredir (km). İlçeleri ile bağlayan yolların niteliği köy yollarından daha iyi olup, köylerin il merkezine ortalama uzaklığı 57 km'dir. Orman köyleri diğer köylere göre genellikle daha sarp arazilerde ve dağınık yerleşimler halinde bulunmaktadır. Zorlu arazi ve iklim koşulları nedeniyle, köyleri ilçelere bağlayan yolların nitelikleri kısa sürede bozulmakta ve bu durum ulaşımı olumsuz yönde etkilemektedir. Bazı köylerden (% 9,2) haftada bir gün ilçeye tarifeli ulaşım olanağı olmasına karşın, çoğu köyden (% 81,6) her gün ilçeye gitme olanağı bulunmaktadır. Köyle ilçe veya il arasında yolcu taşıyan ticari araç bulunmayan köylerdeki özel araç sayısındaki artış, ulaşımı önemli bir sorun olmaktan çıkarmıştır.

Çoğu köyde eski ve yetersiz olmasından yakınılsa da, bütün orman köylerinde boruya alınmış su şebekesi bulunmaktadır. Pek çok evin içine su tesisatı döşeli olmasına karşın, sadece evinin avlusundaki musluktan suyunu sağlayan aileler de bulunmaktadır. Köy nüfusunun artması, küçük sebze bahçelerinin sulanması nedeniyle, yaz aylarında su kaynaklarının yetmediği yönünde şikayetlere de rastlanmıştır.

1980 yılından önce hazırlanan ilçe kalkınma planları verilerine göre (ORKÖY (1976/a); (1976/b); (1977); (1978); (1979/a); (1979/b), orman köylerinin hemen hemen hiç birisinde elektrik bulunmamaktaydı. Kış aylarında yaşanan kötü hava koşullarının etkisiyle şebekeler arıza yapsa da, günümüzde her köyde elektrik bulunmaktadır. Telefon hizmetinde de elektriğe benzer bir durum söz konusudur. Orman köylerinde yaşayan pek çok kişiden cep telefonlarının köylerinde çekmediği yönünde şikayetler alınmıştır.

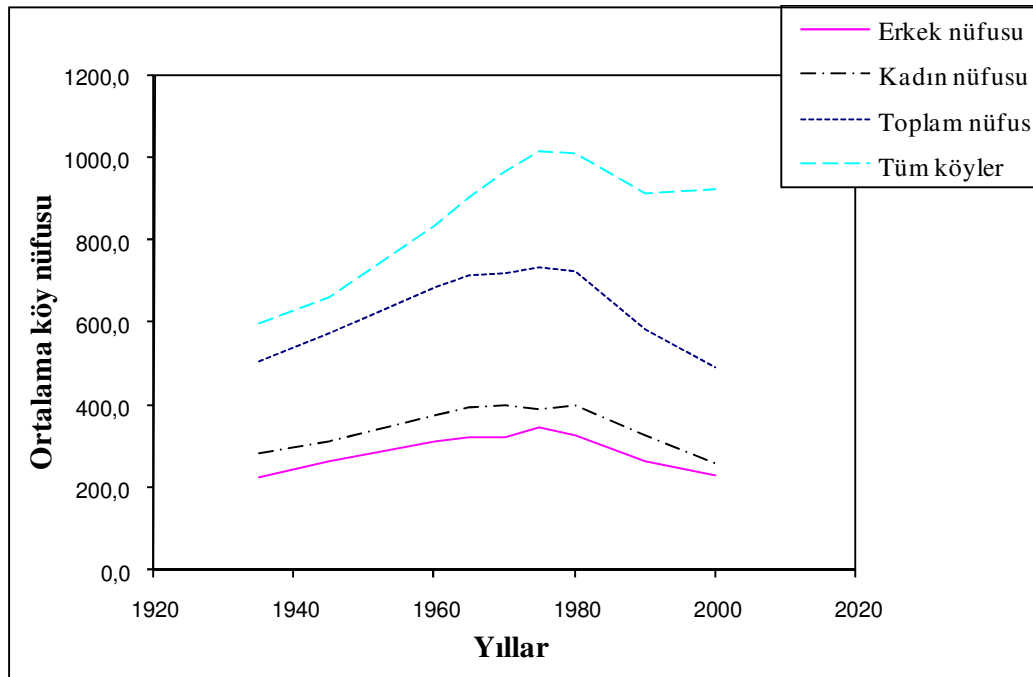
Köylerdeki altyapı yatırım ve hizmetlerinin geçmiş yıllara göre geldiği nokta, oralarda yaşayanlar tarafından yeterli görülmemektedir. Yapılan araştırma sonucunda, örneklenen orman köylerinin % 66,2'sinde yol, % 32,4'ünde elektrik, % 32,4'ünde su, % 14,7'sinde de telefon sorunlarının olduğu belirlenmiştir. Bu şikayetler daha çok şebekelerin eski olması nedeniyle sık sık arıza yapması ve yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Köylerin, % 51'inde sağlık, % 8,8'inde eğitim sorunlarının olduğu ifade edilmiştir. Sağlık ve eğitim sorunlarından şikayetler ulaşım koşullarından kaynaklanmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişerek bu hizmetlerden yararlanma hakkının olmamasından ziyade, genellikle belirli

merkezlerde toplanan sağlık kurumlarına ulaşım zorluğu gündeme getirilmiştir. Özellikle acil hastalık durumunda araç kiralanmak zorunda kalınması bazı köylülerin ekonomik şartlarını zorlamaktadır.

Orman köylerindeki zor yaşam koşulları; ulaşım olanaklarının gelişmesi, kitle iletişim araçlarının çeşitlenip etkilerinin artması, kent yaşamının çekiciliği, köylerden dışarıya göçün artmasına neden olmuştur. Sanayileşme ve teknolojiye gelişmeler, insanların artan tüketim gereksinimlerinin köylerdeki olanaklarla karşılanamaması gibi nedenlerle kentler cazibe merkezi haline gelmiş, bunun sonucunda da yaşanan topraktan kopma, kırsal nüfusu azaltıp kentlerin nüfuslarını arttırmıştır. Bu süreç henüz tamamlanmamış olup etkisini devam ettirmektedir.

Göç olgusu nedeniyle köy nüfuslarının azalması orman kaynaklarının lehine olmakla birlikte; gerek köylerde yer alan kaynakların etkin bir biçimde değerlendirilmesi ve gerekse kentleşme sorunları açısından çok önemli olumsuzlukları beraberinde getirmektedir (Gümüş, 1996).

DİE (1937); (1947); (1963); (1968); (1973); (1977); (1983); (1994) ve (2002/a) yayınlarından yararlanarak, Trabzon İli'ndeki orman köylerinin ve tüm köylerin ortalama nüfusları esas alınarak, bu köylerdeki nüfus değişimi ortaya konulmuş ve grafik halinde Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Trabzon İli orman köyleri ve tüm köylerde yıllara göre nüfus değişimi

Şekil 3'te verilen orman köyleri ortalama nüfusunun yıllara göre değişimi grafiği incelendiğinde; orman köylerindeki nüfusun 1980 yılından sonra azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Orman köylerindeki nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında ise, kadın nüfusun her zaman erkek nüfustan fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum; işsizlik sorunu olan orman köylerindeki erkeklerin, çalışmak amacıyla uzun süreli olarak köy dışına gitmelerinden ve kadınların erkeklere oranla daha uzun yaşamasından kaynaklanmaktadır. Köy nüfuslarındaki yaş ve cinsiyet dağılımı, dışarıya olan göçün seçiciliğini göstermesi bakımından da fikir verebilmektedir. Geçmiş yıllarda daha belirgin olan bu farkın, 2000 yılı nüfus sayımında kısmen azalmış görünmesi, bu durumun tamamen sona erdiğinden değil, uzun süreli olarak köy dışına çıkan erkeklerin artık aileleriyle birlikte gitmeyi tercih ettikleri veya gittikleri yerlerde belli bir düzen kurduktan sonra ailelerini de yanlarına aldıkları şeklinde yorumlanabilir.

1976 yılında Çaykara'daki orman köyleri için yapılan kalkınma planı verilerinde; buradaki orman köylerinden sadece yurtdışına ortalama 26 erkeğin gittiği, gidenler arasında kadınların olmadığı, aynı dönemde köylerden ortalama 85 kişinin de bireysel olarak yurt içindeki herhangi bir yere gittiği belirtilmiştir (ORKÖY, 1976/a). Bugün, Çaykara İlçesi'ndeki orman köylerinde emekli oranının % 53 olması, büyük oranda o yıllarda çalışmak amacıyla köy dışına çıkan erkeklerin emekli olduktan sonra köylerine dönmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, köylerde inşa edilen konutların niteliklerinde, konutlarda kullanılan ve yaşam kalitesini yükselten dayanıklı tüketim mallarının ve eşyaların çeşitlenmesinde kendini gösterdiği gibi, sosyal ve kültürel yönden de değişime neden olmuştur.

Köylerdeki araç yolu ağının genişleyerek ulaşımın kolaylaşması, kışı tamamen köyde geçiren ailelerin sayılarının azalmasına neden olmuştur. Araştırma kapsamındaki orman köylerinde ortalama hane sayısının 156 olarak hesaplanmıştır. Bu hanelerin 57'si (% 36,5) kışı köyde geçirmemektedir. Gelineen noktada, Trabzon'daki tüm orman köylerinin dokuz tanesini (% 4,3) oluşturan hanelerde yaşayanların tümü, kış aylarında köyü tamamen boşalmakta, bazı köylerde ise sadece 5–10 hane kış boyu köylerinde kalmaktadır.

Orman köylerine ulaşımın kolaylaşmasından sonra mimari yapıda da farklılaşmalar olmuştur. Yörenin şartlarına göre taş, ahşap veya taş-ahşap beraberliğinden oluşan yöresel yapı tarzı değişikliğe uğrayarak, yerini briket ve tuğla kullanılarak inşa edilmiş, yığma ve betonarme tarzındaki yapılara bırakmıştır. İlçe kalkınma planlarının hazırlanmaya başlandığı dönemde, orman köylerindeki konutların % 90'lara varan kısmı geleneksel yapı

malzemesi olan ahşap ve taştan inşa edilmişti. Günümüzde bu oran % 35,4'e düşmüştür. Evlerin % 64,6'sı tuğla ve briket kullanılarak, yığma ya da betonarme biçiminde inşa edilmiş olup, bu oran her geçen gün artmaktadır. Konut yapılarındaki değişimi; artan ulaşım olanaklarının inşaat malzemelerinin kolaylıkla köye getirilebilmesini kolaylaştırmasının yanında, köy dışında çalışılarak biriktirilen para ile köyde ev yapma isteği de etkilemiştir. Bazı köylerde yapılar abartılarak çok katlı apartmanlar inşa edilmiş, edilmeğe de devam etmektedir.

Planların yapıldığı dönemde, kış aylarında tamamen boşalanların dışındaki köylerde en az bir ilkokul ve bir öğretmen bulunmaktaydı. Günümüzde, ilköğretim okulları belirli merkezlerde toplanmış ve taşınmalı eğitim sistemine geçilmiştir. Araştırma kapsamındaki köylerin 22'sinde (% 32) ilkokul açıkken bunların yarısında zorunlu eğitimin sadece 1. kademesi verilmekte, 2. kademe için öğrenciler merkezi köylere veya kasabalara taşınmaktadır.

Köylerin büyük bir çoğunluğunda taşınmalı eğitim sistemi uygulanmaktadır. Öğrencileri, devletin kiraladığı araçlarla gününbirlik olarak merkezi okullara taşıma şeklinde yürütülen sistemin, kış aylarında yağın kar nedeniyle kısa süreli kapanan yollar dışında önemli bir sorunu bulunmamaktadır. Bilinçli köylüler bu sistemde çocuklarının biraz yorulduğunu ama eğitime kalite geldiğini, köylerindeki okul açılrsa da bu okulun ancak 1. kademe sınıflarını içereceğini, bu eğitimin de birleştirilmiş sınıflarda tek ya da iki öğretmenle yapılacağına farkında olduklarını belirtmişlerdir. Hatta bir kısım köylü, kışı il veya ilçe merkezlerinde geçirmelerinin ana nedeni olarak çocuklarının eğitimini göstermektedir.

Plan döneminde, köylerin % 16,6'sında sağlık ocağı veya evi, % 27,5'inde ise sağlık personeli bulunmaktaydı. Bu personelin hemen hemen tamamını ebeler oluşturmaktaydı. Geline nokta, köylerin % 42,6'sında sağlık ocağı veya sağlık evi binası mevcut olup sadece % 19,1'inde de sağlık personeli bulunmakta, diğer binalar boş halde beklemektedir. Bu binaların çoğu da bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiştir.

Orman köylerinde liderlik yapısını ve sözü geçen kişileri bilmek, bu köyleri hedefleyen her türlü çalışmanın yürütülmesi sırasında, belirlenen kişilerle bağlantı kurmak ve köylere bu kişiler aracılığıyla girmek, başarı açısından önem taşımaktadır. Araştırma alanındaki orman köylerinde anket katılımcılarının % 85'i köyde en çok sözü geçen kişi olarak muhtarını işaret etmiştir. Köy muhtarının en çok sözü geçen kişi olması, Türkiye'deki köylerde sık rastlanan bir yapı olup Coşgun (2005); Baloğlu ve Soysal da (2007) benzer sonuçları vermektedirler. Muhtarın ardından sırasıyla, ihtiyar heyeti üyeleri (% 7), köy

imamı (% 7) ve öğretmen (% 1) gelmektedir. Öğretmenin köyde sözünün dinlenen birisi olmasının oransal azlığı, öğretmenin köylü ile bütünleşemediği, köylerde danışılan, fikri alınan kişi olamadığı yönünde algılanmamalıdır. Çünkü köylerin pek çoğunda okullar açık değildir ve öğrencilerin taşındığı merkezi okullardaki öğretmenlerle köylülerin doğrudan ilişkisi kalmamıştır. Okulların açık olduğu köylerde görev yapan öğretmenlerin bir kısmı da, artan ulaşım olanaklarından yararlanarak il veya ilçe merkezlerinde ikamet etmektedir.

Şekil 4'te, araştırma alanındaki orman köylerinde yaşam koşullarını da ortaya koyabilecek nitelikleri taşıyan geleneksel konut yapılarından birisi görülmektedir. Konut ve etrafındaki yapılar bölgedeki yaşam kültürünün anlaşılabilmesi bakımından önemli ipuçları vermektedir. Uydu yayınlarının izlendiği çanak antenin bulunması, dış dünya ile iletişimin varlığını ortaya koymaktadır.

Köylerdeki konut yapıları, özellikle kullanılan inşaat malzemelerinin niteliği bakımından hızla değişmektedir. Yıkılan veya oturulamayacak duruma gelen konutların yerine farklı malzemeler kullanılarak yenileri yapılmaktadır. Çok katlı apartmanlar şeklinde inşa edilen konutların çoğu tamamlanmamış ve oturulmaya uygun hale gelmemiştir. Şekil 5'te ise, bir orman köyünde konut ve tarım tercihlerinde yaşanan değişimi görmek mümkündür.

Şekil 4. Bölgenin tipik orman köyü konut yapılarından biri (Kılıçlı)

Şekil 5. Bir orman köyündeki mimari değişim (Taşlıgedik)

Geçmiş yıllarla kıyaslandığında orman köylerindeki sosyo-ekonomik değişim, yaşam memnuniyetini arttıracak yönde olduğu halde, bu köylerde az gelişmişlik belirtileri azımsanmayacak düzeydedir. Orman köylerinde üretilen tarımsal ve hayvansal ürünler genellikle ailelerin kendi ihtiyaçlarında kullanılmakta ve bu yapı gün geçtikçe daha fazla aileyi kapsar hale gelmektedir. Tarımsal ürün olarak çay ve fındık, hayvansal ürün olarak da süt, pazar değeri en fazla olan ürünlerdendir.

Orman köyleri genellikle emeklilerin yaşadığı, yaz mevsimlerinde insanların tatile ve ürün toplamaya geldikleri köyler olma özelliklerine bürünmektedir. Bunu bir genelleme olarak ortaya koymak elbette haksızlık olacaktır. Özellikle üst yükseltilerdeki orman köylerinde, kısıtlı arazilerinde tarım ve hayvancılıktan gelir elde ederek yaşamlarını sürdürmeye çalışan köylüler de azımsanmayacak sayıdadır.

3.1.2. Tarım ve Hayvancılıkta Değişim

Trabzon İli'nin toplam alanının % 23'ü tarımsal faaliyetlerin yapılmasına uygun özellikler göstermektedir (DPT, 2000/a). Genellikle daha üst yükseltilerde bulunan orman

köylerindeki tarıma uygun arazilerin, Trabzon İli genelinden daha az olacağını söylemek mümkündür. Araştırmanın yürütüldüğü köylerde erkek katılımcılara hane başına düşen toplam arazi ve tarım arazisi miktarı da sorulmuş fakat cevaplayıcılar bu soruya net bir şekilde yanıt vermekte zorlanmıştır.

Köylerin % 80'inde henüz kadastro çalışması yapılmadığı için köylülerin sahiplendikleri ormanlık ve çalılık alanların orman kadastroundan sonraki mülkiyet durumlarının ne olacağı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Ayrıca mülkiyet hakları çok eskilere dayanmakta olan ve pek çok varisi bulunan araziler, genellikle bir veya iki kardeş tarafından kullanılmaktadır. "Ailenizin sahip olduğu arazi miktarı ne kadardır?" sorusuna ilk olarak; "Eğer bu arazilerden tüm varisler haklarını alırsa bana bir evlik yer bile kalmaz" şeklinde cevaplar alınmıştır. Soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde araştırma alanındaki ortalama işletme arazisi büyüklüğünün 16 dekar olduğu hesaplanmıştır.

Türkiye'deki orman köylerinde hane başına düşen ortalama arazi miktarı 25 dekar olarak belirlenmiştir. Bu rakam genel ortalamanın çok altındadır. Zira Türkiye'de hane başına düşen ortalama tarım arazisi ortalaması 64, Karadeniz Bölgesi ortalaması ise 28 dekadır (Ceyhan vd., 2001). Araştırma kapsamındaki orman köylerinde işletme arazisi büyüklükleri bu rakamların da altında bulunmaktadır. Arazi yapısı ve bitki örtüsü nedeniyle, araştırma alanındaki ortalama 16 dekarlık işletme arazilerinin tamamı tarıma uygun olmayıp, bu arazilerin ortalama 7 dekarında tarım yapılabilmektedir. Kalan kısmı, çayırliklar, çalılıklar ve kısmen de ormanlık arazilerden oluşmaktadır.

Orman köylerindeki değişim, tarım ve hayvancılık tercihlerini de etkilemiştir. 1976-1979 yılları arasında yapılan kalkınma planlarından alınan verilerle, 2006 yılında araştırma kapsamında alandan toplanan özgün verilerin karşılaştırılması sonucunda; büyükbaş hayvan sayısında % 29, küçükbaş hayvan sayısında % 45 ve kümes hayvanı sayısında da % 80'lik bir azalmanın olduğu hesaplanmıştır. Kümes hayvanları sayısındaki azalma genel eğilimi yansıtmayıp, olağanüstü bir durumun sonucudur. Bilindiği gibi, 2006 yılında Türkiye'nin bazı bölgelerinde kuş gribi hastalığı salgını yaşanmıştır. Bu salgının seyri sırasında vatandaşlar kanatlı hayvanlarını topluca elden çıkarmıştır.

Orman köylerinde yaşayanların % 66,6'sı geçmiş 10 yıla göre sahip oldukları hayvan sayılarının azaldığını, % 10,8'i arttığını, % 22,6'sı da değişmediğini ifade etmiştir. Hayvan sayısı azaldı diyenlerin % 74,0'ü azalma nedeni olarak işgücü yokluğunu, % 17,2'si ekonomik nedenleri, geri kalanı ise diğer sebepleri (ihtiyaç dolayısıyla satıldı, kardeşler

arasında paylaştırıldı vb.) göstermiştir. Gelineen noktada, orman köylerinde yaşayan ailelerin % 14,7'si büyükbaş hayvana sahip değildir. Sadece 1 veya 2 büyükbaş hayvana sahip olan ailelerin oranının % 30 olması, orman köylerindeki hayvancılık faaliyetlerinin genellikle geçimlik üretim amaçlı olarak yapıldığının işaretidir. Hanelerin % 89,7'unun küçükbaş hayvana sahip olmaması da köylerde hayvancılığın geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Oysa; DPT (2000/b), 1999 yılında Trabzon İli'ndeki sığır eti ve sütü üretiminin Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki toplam miktarın % 20'sinden fazla olduğunu belirtmektedir. Hayvan sayılarındaki değişimler ve anket katılımcılarının beyanları dikkate alındığında bu rakamın günümüzde azaldığını söylemek olasıdır.

Araştırma alanındaki orman köylerinin kalkındırılmasında kullanılabilir en etkin araçlardan birisinin hayvancılık olduğu söylenebilir. Buna rağmen hayvan sayılarında geçmişe oranla bir azalmanın olduğu belirlenmiştir. Bu azalma, Türkiye'de "Trabzon Tereyağı" olarak bilinen ve aranan, markalaşmaya uygun bir ürünün bulunmasına karşın yaşanmıştır. Sütün işlenmesinde yararlanılan yeni teknikler, işlenmeden satılan sütün tesislerinde değerlendirilmesi, Trabzon Tereyağı'nın kendine özgü özelliklerinin sıradanlaşması sonucunu doğurmuştur. Fakat son yıllarda gündeme gelen "ekolojik veya organik ürün" talepleri çerçevesinde bu önemli ürünün yeniden değerlendirilerek gelir elde edilebilecek düzeye gelebilme olanağı bulunmaktadır.

Plan döneminde orman köylerinde ortalama 153 arı kovani bulunurken bu rakam günümüzde 158'dir. Arı kovani sayısı önemli oranda değişmemiş olmasına karşın, arıcılık uğraşının modern kovanlarda ve daha bilinçli ve bilgili üreticiler eliyle yapıldığı gözlenmiştir. Orman köylerindeki hanelerin % 11,4'ü bal üretmektedir. Kovan sahibi olan çoğu aile, arıcılığı ticari amaçlarla yapmamakta, hanelerin sadece % 7,6'sı bal satarak gelir elde etmektedir. Trabzon'daki orman köylerinin yağışlı ve genellikle sisli olan ikliminin, arıcılık yapmaya uygun olmadığı ifade edilmiştir. Arıcılığı ticari olarak yapan köylüler, iklim şartlarının ve fındık bahçelerine atılan tarımsal ilaçların arılara verebileceği zarar nedeniyle, yaz aylarında kovanlarını Gümüşhane ve Bayburt yaylalarına götürmek zorunda kaldıklarını, bunun da kendileri için zor ve maliyetleri arttırıcı bir unsur olduğunu belirtmişlerdir.

Arıcılık faaliyetlerine en az 50 kovanla başlanmasının ve üreticilerin bal dışında diğer arı ürünlerinin üretimine de yönelmesinin, arıcılığın daha kârlı bir alternatif gelir kaynağı olmasını sağlayacağı Saner vd. (2004) tarafından belirtilmiştir. Araştırma alanında bu

sayıda arı kovanına sahip olan ve bal dışında diğer arı ürünlerine yönelen üreticilerin yok denecek kadar az sayıda olduğu gözlenmiştir.

Hayvan sayısındaki azalma yaylaya çıkış oranlarına da yansımakta, orman köylerinde yaşayanların % 59,7'si yaylaya çıkmamaktadır. Trabzon'da turizm merkezi olarak ilan edilen yaylalarda yapılan bir araştırmada, geçmiş yıllarda % 80 olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri amaçlı yaylalara çıkış oranının % 40'lara, hatta bazı yaylalarda % 20'lere düştüğü, buna paralel olarak da; sağlık, dinlenme ve ticaret amaçlı kullanım oranlarının arttığı ortaya konulmuştur (Özgür, 1993).

Orman köylerindeki hanelerin sadece % 43,5'i hayvansal ürünlerin pazarlanmasından gelir elde etmektedir. Canlı hayvan satarak gelir elde edenlerin oranı % 53,8 olup, hanelerin % 36,7'sinin ise hiç hayvansal geliri bulunmamaktadır. Hane başına ortalama tüm gelirler içerisinde hayvancılıktan elde edilen gelirin payı % 20,4'tür. Kalkınma planlarında hane başına hayvancılık gelirine ait bilgi olmadığı için bu konuda bir kıyaslama yapılamamıştır.

Köylerde üretilen hayvansal ve tarım ürünlerinin hane tüketimden fazla olduğu durumlarda, bu ürünlerin kalanı bazı aileler tarafından pazarlanmayıp, genellikle il ve ilçe merkezlerinde yaşayan akrabalarına gönderilmektedir. Yani kısıtlı olanaklarla üretilen bir kısım ürünlerle köy dışında yaşayanların bütçelerine ekonomik katkı sağlanmaktadır. Özellikle sonbahar aylarında, aile bireylerinin kışı geçirecekleri yerleşim yerlerine yolculukları sırasında, beraberlerinde götürdükleri tarım ve hayvan ürünlerini görmek olası olmaktadır. Kentlerdeki bazı ailelerin elde ettikleri düşük gelirlere karşın yaşamlarını nasıl sürdürdükleri, ekonomik krizlerin niçin büyük sosyal patlamalara neden olmadığı yönündeki soruların cevapları belki de bu ilişkilerde aranabilir.

Hayvancılıkta yaşanan değişim, tarım tercihlerine de yansımıştır. Hayvancılık-tarım etkileşimi iki yönlü bir karakter göstermektedir. Yani tarım tercihlerindeki değişim hayvancılığı da etkilemektedir. Gelineen noktada, köylerde ekilen tarım alanları azalmış, geçmişte çok değerli olan ve geniş alanlarda yetiştirilen mısır, yerini yöre şartlarına göre çaya ve/veya fındığa bırakmıştır. Bu sürecin başlıca nedenleri aşağıda sıralanmıştır.

- İşgücü konusunda yaşanan sıkıntı, toprağı yılda birkaç kez işlemeye dayalı bir tarımsal faaliyet olan mısır üretiminin terk edilmesine neden olmuştur. Zira, köylerde kalan yaşlı nüfus toprağın işlenmesini göze alamamaktadır.

- Geçmişte hayvan sayısının fazla olması, hem hayvanlar hem de insanlar için temel bir besin maddesi olan mısırı değerli kılmaktaydı. Zaman içinde, gerek hayvancılığın azalması, gerekse mısırın insanlar için temel gıda maddesi olmaktan çıkması, bu ürünün tarımını ikinci plana itmiştir.
- Ormanla çevrili veya ormana bitişik olan köyler, bu özelliklerinden dolayı tarla bitkilerine zarar verebilecek yaban hayvanlarının da tehdidi altındadır. Tarlalarındaki ürünleri koruyamayan yöre halkı tarım tercihlerini değiştirerek bahçe tarımına yönelmiştir.

Sözü edilen bu değişim süreci tamamlanmak üzere olup, üst yükselti basamaklarında bulunan köylerde henüz ürün alınmaya başlamamış genç fındık bahçelerini görmek olasıdır (Şekil 6). Tarımdaki bu değişiminin bölgedeki oldukça eğimli tarım arazilerdeki toprağın korunmasına da olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Zira, bir çapa bitkisi olan mısırın, yerine gelen çay ve/veya fındığa göre, toprağı koruma özelliği daha zayıf olmaktadır.

Şekil 6. Geçmiş yıllarda işlenen tarım alanlarının dönüştüğü fındık bahçeleri (Ardıçlıyayla)

Orman köylerindeki tarımsal uğraşlar da çoğunlukla geçimlik üretime yönelik olmaktadır. Çay ve fındık dışında pazar değeri olan ve gelir elde edilen ürün yok denecek kadar azdır. Yüksek kesimlerde bulunan pek çok orman köyünde, bu iki ürünün verimli olduğu da söylenemez. Bu köylerde yaşayanların sadece % 1,5'i çay ve fındık dışında bir tarım ürününü pazara götürmektedir. % 46,5'i de tarım ürünlerinden hiç geliri olmayan kesimi oluşturmaktadır. Hane başına ortalama tüm gelirler içerisinde tarım ürünlerinden elde edilen gelirin payı % 16,8'dir.

Benzerlikleri nedeniyle tarım ve ormancılık arasında sıkı bir ilişki vardır. Tarih boyunca ormanlar, uygarlığın başlangıcında insanlar için barınak oluşturmuş ve ilk çiftçilik çalışmaları ormanlarda başlamıştır. Bunun yanında tarım ve ormancılığın gelişimleri arasında da her zaman uyumsuzluklar ve problemler yaşanmıştır (Zhaohua, 1997). Ormancılığın tarımla olan ilişkisine benzer bir başka ilişki de ormancılık ile hayvancılık arasında bulunmaktadır. Bu ilişki kendisini, hayvanların ormanlardan otlak olarak yararlanması biçiminde göstermektedir (Özdönmez vd., 1996). Türkiye'de orman alanlarının, tarım arazisi elde etmek amacıyla açılması sık rastlanan orman suçlarını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki orman köylerinde, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yoğunluğu azaldıkça orman alanlarında görülebilecek açma suçlarının da azalacağını tahmin etmek zor değildir.

3.1.3. Orman Kaynakları ve Ormancılık Faaliyetlerindeki Değişim

Kış şartlarının zorlu geçtiği orman köylerinde yakacağa olan talep daha fazladır ve bu da köylüler için ormanı değerli kılar. Orman köylüsü oldukları için ormanlardan beklentileri vardır. Ormanlarla iç içe yaşadıkları veya ormanların içinde yaşadıkları, tarım yaptıkları alanlarının, hayvanlarını otlattıkları çayırılıkların etrafında ormanların bulunması, ormancılık örgütü ile mülkiyet sorunları yaşamalarına neden olmaktadır.

Araştırma kapsamındaki orman köylerinin % 20,6'sında orman kadastrou tamamlanmış, % 69,1'inde yapılmamış, % 10,3'ünde ise çalışmalar devam etmektedir. Orman kadastrounun tamamlandığı köylerde mülkiyet sorunlarının bitmeyip daha karmaşık bir hal aldığı söylenebilir. Yürürlükteki yasa ve yönetmelikler temel alınarak yapılan orman kadastrou, halk tarafından benimsenmemiş, ormanlara ve ormancılık örgütüne karşı olumsuz bir bakış açısı oluşturmuştur. Henüz kadastro çalışmaları başlamayan köylerde oluşan tedirginlik, kadastro çalışmalarını istememe ve engelleme

girişimleri ile sonuçlanmaktadır. Köylülerin, orman kadastrosu ile ilgili mevzuatı irdelemeden, haksızlığa uğramışlıklarının sorumlusu olarak doğrudan ormancılık örgütü ve onun taşra birimlerinde görev yapan elemanlarını görmeleri, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Ascher (1995), Orman sistemlerinin bitki ve hayvanlardan oluştuğu kadar orada yaşayan insanlardan da oluştuğunu, bu gerçeği görerek, orman sistemlerinde insan faaliyetlerine izin vermenin gerekli olduğunu kabul etmek yerine, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bu faaliyetleri kısıtlamak, insanların arazileri tahrip etmesini teşvik edeceğini belirtmektedir. Köylüler, ormanlar üzerindeki bireysel mülkiyet iddialarının, ancak bu tür yerlerin sahiplerine bırakılması halinde çözülebileceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında, köye ait ormanların köy tüzel kişiliği eliyle yönetilmesinde fazlaca sorun yaşamayacaklarını belirtmişlerdir. Köylüler tarafından ortaya atılan bu çözüm önerilerinin mevcut arazi şartları, sosyo-ekonomik yapı ve geçerli olan hukuk kuralları çerçevesinde tartışılması, dünyada yaşanan deneyimler ışığında irdelenmesi gerekmektedir. Örneğin; Pandit ve Thapa (2003), ormanların ve odun dışı orman ürünlerinin yörede yaşayan toplumlar tarafından yönetilmesinin her zaman mümkün olmadığını, çünkü onların, geçinebilmeleri için yeterli gelire sahip olmadıkları gibi, kullanabilecekleri kaynakların da sınırlı olduğunu, yöre halkının, ihtiyaçları yüzünden geniş orman alanlarını ve oralardan elde ettikleri odun dışı orman ürünlerini korumaya dikkat edemeyeceklerini bildirmektedir.

Köylülerin ifadesine göre, son 10 yılda, köylerin % 38,2'sinde ormanlar azalmış, % 52,9'unda artmış ve % 8,8'inde de değişmemiştir. İlk aşamada verilen bu yanıtlardan sonra görüşme derinlik kazandığında köylüler, ormanların geçmiş yıllarda aşırı üretim nedeniyle tahrip edildiğini ve bunun da devlet orman işletmesi eliyle yapıldığını düşündüklerini beyan etmişlerdir. Ormanlardaki artışın son yıllarda meydana geldiğini, bunun da kendilerinin ormanları korumalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Toksoy vd. (2005); Doğu Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan bir çalışmada, köylülerin son 10 yılı göz önüne alarak yaptıkları değerlendirmede, % 18'i çevrelerindeki ormanların alan olarak değişmediğini, % 38,7'si arttığını, % 40'ı da azaldığını belirtirken, % 3,3'ü ise bu konuda fikir beyan etmediklerinin bildirmekte olup, araştırma alanından elde edilen rakamlarla benzerlikler bulunmaktadır.

Plan döneminde ormancılık örgütünün iş verdiği köy oranı % 44,1 iken, günümüzde bu oran % 19,1'e düşmüştür. Örgütün köylülere verdiği işlerin önemli bir bölümünü,

ağaçlandırma ve erozyon kontrol amaçlı çalışmalardaki, kısa süreli arazi hazırlığı ve fidan dikimi oluşturmaktadır.

Orman köylerinin 1/3'üne Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından ihtiyacı olan ailelere kömür yardımı yapılmaktadır. Hane başına 500 kg olan kömür yardımının, köylerde kömür kullanımını da teşvik ettiğini, "kömür kullanma kültürü" oluşmasına katkı sağladığı söylenebilir. Yardımlaşma fonunun verdiği kömürün yanı sıra, bazı köylerdeki bir kısım vatandaş da para ile kömür satın almaktadırlar. 1997 Köy Envanteri çalışmasına göre; Trabzon'un tüm köylerindeki kömür sobası sayısının sadece 5 adet (DİE, 2002/c) olduğunun belirtilmesi, yakacak tercihlerinde günümüze kadar yaşanan değişimin boyutunu ortaya koyması bakımından dikkat çekici olmaktadır.

Yakacak odun sağlamada, gerek işgücünden, gerekse hukuki kısıtlardan kaynaklanan sorunların devam etmesi durumunda, kömür kullanımının giderek artacağı, pek çok köyde köylüler tarafından ifade edilmiştir. Hatta bazı katılımcılar, kömür kullanımına uygun bir kuzineye sahip olmaları durumunda kömür kullanabileceklerini belirtmişlerdir. Şekil 7'de, bir orman köyündeki yakacak tercihleri arasında artık kömürün de bulunduğu görülmektedir.

Şekil 7. Köylerde kömürün dahil olduğu yeni yakacak tercihleri (Yenice)

Köylerdeki sosyo-ekonomik değişimle birlikte ortaya çıkan refah düzeyindeki iyileşmeler, köyler ve köylüler arasında farklılıklar göstermektedir. Başka bir anlatımla, hem orman köyleri hem de orman köylüleri homojen bir grubu temsil etmeyip kendi aralarında farklılıklar barındırmaktadırlar. Bu farklılığı yaratan en belirgin özellik de gelir düzeyleri ve gelir düzeyinin etkilediği yaşam koşulları olmaktadır Aynı köy içerisinde sadece yaz aylarında oturlan villa tipi konutların yanı sıra tamamen tenekte levhalardan yapılmış ve sağlık şartlarından yoksun konutlar da bulunmaktadır.. Bu gerçeğe karşın, orman köylülerinin ayırt edici özelliğinin, çoğunlukla, ormanların içinde ve bitişinde yerleşik olmalarına indirgendiği, orman köylülerinin çoğunlukla, sınıfsız, homojen bir kitle olarak algılandığı, Çağlar (2001) tarafından bildirilmektedir. Orman köylerine kaynak aktarılırken veya orman köyü olmalarından ötürü kendilerine bir kısım ayrıcalıklar tanırken, homojen olmayan yapının farkında olmak, aktarılan kaynağın amaca hizmet etmesine ve verimli kullanımına katkı sağlayacaktır.

3.2. Orman Köylerinde Kadın

Arazi ve iklim koşullarındaki olumsuzluklar, orman köylerinde yaşamayı zorlaştırmaktadır. Tüm aile bireylerinin yaşadığı bu zorluğu kadın iki kez yaşamaktadır. Çünkü kadın, yerine getirmek zorunda olduğu ve hemen hemen tamamının sorumluluğunu taşıdığı günlük ev işlerinin yanında ev dışındaki işlere de yoğun emek harcamakta, erkeğın çalışmak için uzun ya da kısa süreli olarak köy dışına çıkması ile de ailenin yükünü üstlenmektedir. Böylece kadın, ailenin gıda güvenliğinde ve kırsal kalkınmada etkin bir rol oynamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma projelerinin hazırlanıp uygulanmasında, bu projelerin her aşamasında kadın sorunlarının farkında olan “Cinsiyet Duyarlı Yaklaşım” anlayışı; kalkınma çalışmalarının, gelişmekte olan ülkelerdeki kadın ve çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmasını engellemek, programların erkekler kadar kadınlara da faydalı olduğundan emin olmak, mümkün olan her yerde, aile ve çocuklardan sorumlu olan kadınlara daha fazla destek ve kaynak sağlayan programlar oluşturmayı amaçlamaktadır (Demir, 2002). Araştırma alanı olarak seçilen Trabzon İli’ndeki orman köylerinde genel olarak hanelerin ve özel olarak da kadınların sosyo-ekonomik konumlarını, kullandıkları orman kaynaklarının türleri ve miktarları ile orman kaynaklarına bağımlılıkları konusunda

ayrıntılı bilgi sahibi olmak, buralarda uygulanacak kırsal kalkınma projelerinin başarıya ulaşabilmesinin ön koşulunu oluşturmaktadır.

3.2.1. Eğitim Düzeyleri

Ülkenin gelişmişlik, gelişmemişlik göstergelerinden birisi olan eğitim düzeyi, bir yandan doğrudan refah düzeyinin, diğer yandan da sosyal hareketliliğin bir göstergesidir. Genel olarak eğitim düzeyinin belirleyici unsurları; yaş, babanın (hane reisinin) konumu, cinsiyet, sınıf kökeni, kentleşme gibi ölçütlerdir. Bunlardan en belirleyici olanlar ise, kırsal kesimin kendisi ve cinsiyet olgularıdır (KSSGM, 2000).

Dünyadaki tüm ülkeler demokratikleşmek, çağdaşlaşmak ve geleceğe katkıda bulunmak istemekte, kalkınmanın odak noktasının insan olduğu gerçeğini dikkate alarak, eğitimi en geçerli yatırım olarak kabul etmektedirler. Durum böyleyken, Türkiye’de, özellikle de kırsal kesimde yaşayan kadınlar, eğitim açısından olumsuz koşullarda bulunmaktadır (Özgen ve Ufuk, 2001).

Trabzon’daki orman köylerinde yaşayan anket katılımcısı kadınların yaş gruplarına göre eğitim düzeyleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Orman köylerindeki kadınların yaşlarına göre eğitim durumları

Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil		Okur-yazar		İlkokul mezunu		Ortaokul mezunu		Lise ve üzeri		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yaş												
15-24	1	1,3	2	2,7	37	49,3	24	32,0	11	14,7	75	12,3
25-34	9	8,7	4	3,8	80	76,9	8	7,7	3	2,9	104	17,0
35-44	27	22,9	22	18,6	58	49,2	6	5,1	5	4,2	118	19,3
45-54	64	50,0	34	26,6	29	22,7	1	0,8	0	0	128	20,9
55-64	70	76,1	15	16,3	7	7,6	0	0	0	0	92	15,1
65-74	47	78,3	9	15,0	4	6,7	0	0	0	0	60	9,8
75-84	21	80,8	5	19,2	0	0	0	0	0	0	26	4,3
85-94	8	100,0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	1,3
Toplam	247	40,4	91	14,9	215	35,2	39	6,4	19	3,1	611	100

Ki-kare hesap= 431,9; sd=28; P<0,001<0,05

Herhangi bir eğitim kurumunu bitiren kadınların oranı yaşlarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Yapılan Ki-kare testi sonucunda araştırma kapsamındaki kadınların

eğitim düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=431,9; sd=28; $P<0,001<0,05$).

Ortaokul ve liseden mezun olma oranlarının en yüksek, okuma-yazma bilmeme oranının da en düşük olduğu 15-24 yaş grubu, bu ilişkinin çıkmasında en büyük ağırlığa sahiptir. Okur-yazar olma ve herhangi bir eğitim düzeyini bitirme oranları genç kadınlarda daha yüksek olmaktadır.

Trabzon İli orman köylerinde, okur-yazar olmayan 15 yaş üzeri kadınlar, % 40,4 gibi yüksek sayılabilecek bir orandadır. Bu rakam aynı köylerde yaşayan 15 yaş üzeri erkeklerde % 7,2'dir. Okur-yazar olma bakımından iki kesim arasında, kadınlar aleyhine belirgin bir fark vardır. Eğitim düzeyinde belirleyici rol oynayan ve KSSGM'e (2000) atfen yukarıda sıralanan etkenler her iki cins için aynı oranda etkileyici olup, farkı yaratan sadece cinsiyet olgusudur.

Okur-yazar olmayanların daha çok 45 yaş üzeri gruplarda yığıldığı görülmektedir. 55 yaş üzerindeki her 4 kadından, 75 yaş üzerindeki her 5 kadından ancak birisi okur-yazardır.

Türkiye'de son yıllarda eğitimin artması ve yaygınlaşmasına bağlı olarak, ileri yaşlarda olan kadınlar, genç kadınlara göre daha az eğitimlidirler. 50 yaş üzerindeki kadınların üçte biri, herhangi bir eğitim düzeyini tamamlamamıştır; ancak bu oran, 20-24 ve 25-29 yaş gruplarında % 14'e düşmektedir. 25-29 yaş grubundaki kadınların % 25 gibi yüksek bir oranı, en az lise eğitimini tamamlamıştır (Hancıoğlu ve Ergöçmen, 2004).

Schultz'a göre; kadını eğitmek, verimlilik artışı sağlar ve buna bağlı olarak da kişisel ücret getirilerini arttırır, çocuk ölümlerini ve doğurganlığı azaltır. Kadının sosyal çevresinin dışa açılmasını sağlar, çocukların daha iyi sağlık ve eğitim olanaklarına erişmesiyle kuşaklar arası farklılıkları giderir ve gelir düzeyi yüksek olanlarla düşük olanlar arasında fırsat eşitliği sağlar. Bir kadını eğitmek, bir aileyi ve bir ulusu eğitmekle eşdeğerdir ve bir erkeği eğitmeye göre daha önemlidir. Kadının eğitim düzeyinin yükseltilmesi, sosyo-ekonomik sistemin bütün kurumlarıyla etkin bir şekilde işleyişinde ailenin rolünü artırmaktadır (Bubolz, 2001). Kadın eğitiminin, ekonomiye ve toplumun gelişmesine olan olumlu katkıları bilindiği halde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınların eğitimine daha fazla önem verilmesi gerektiği çok fazla dikkate alınmamaktadır (Yumuşak, 2004).

Araştırma alanından elde edilen okuma-yazma oranlarıyla ilgili verilerin bölge, ülke ve dünya ortalamaları ile kıyaslanabilmesi amacıyla, DİE (2002/a); UNICEF (2007) ve Yavuz'dan (2007) yararlanarak oluşturulan bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Okur-yazarlığının araştırma alanı, bölge ve dünyadaki durumu

Yer	Okuma yazma oranı (%)	
	Kadın	Erkek
Trabzon İli orman köyleri	59,6	92,8
Trabzon İli tüm köyler	75,2	94,5
Trabzon İli	81,1	95,9
Doğu Karadeniz Bölgesi	77,8	94,1
Türkiye	72,6	85,5
Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu	96,0	99,0
Gelişmekte olan ülkeler	72,0	85,0
Az gelişmiş ülkeler	50,5	70,0
Dünya	77,8	94,1

Trabzon'un tüm köylerindeki okur-yazar oranına bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerden daha iyi durumda ve dünya ortalamalarına yakın olduğu görülmektedir. Orman köylerindeki okur-yazar olma oranının tüm köylerin ortalamasından belirgin bir şekilde düşük olması düşündürücü bir konudur. Diğer düşündürücü konu ise, okur-yazar olma oranında cinsler arasında görülen farklılaşmadır. Kadın okur-yazarlığının erkeklerden düşük olmasının yanı sıra, ikisi aradaki yüksek fark dikkat çekmektedir. Orman köylerinde erkek okur-yazarlığının oranı, gelişmekte olan ülkelerin üzerinde olmasına karşın, kadın okur-yazarlığı az gelişmiş ülkelerin oranına daha yakındır.

Eğitimin ilkel ve okur-yazar oranının düşük fakat kadınlarda çok düşük olması az gelişmişliğin göstergelerinden birisidir (Tümertekin ve Özgüç, 2005). Araştırma kapsamındaki köylerde, tüm yaş gruplarındaki kadınların okur-yazarlık oranının çok düşük olması az gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilebilir. Fakat 15-24 yaş grubundaki kadınların okur-yazar olma durumu gelişmiş ülkeler düzeyindedir. Geçmiş yıllarda birleştirilmiş sınıflarda ve kısmen ilkel şartlarda yapılan eğitimin, günümüzde taşınmalı eğitim yöntemiyle daha iyi koşulların bulunduğu merkez okullarda yapılması, kadın okur-yazarlığında gelişmiş ülke oranlarına yaklaşılması, az gelişmişlik koşullarından çıkış olarak görülebilir.

Geçmiş dönemde, orman köylerindeki okullarda eğitim gören öğrencilerin sayı ve cinsiyetleri günümüzdeki rakamlarla karşılaştırıldığında, az gelişmişlik olarak nitelendirilen kadın-erkek arasındaki okur-yazarlık oranındaki büyük farkın hızla kapanacağı söylenebilir. Farkın kapanmasının, okur-yazar olmayanların okuma yazma öğrenmesi sonucunda olması arzulanan bir durum olmasına karşın, özellikle 50 yaş üzeri kadınlarda

“Bu yaştan sonra öğrensem ne olur” anlayışı bunun önündeki önemli bir engeli oluşturmaktadır. ORKÖY kalkınma planlarından edilen veriler kullanılarak yapılan hesaplamalara göre; 1976-1980 yıllarında köylerdeki ortalama kız öğrenci sayısı 61, ortalama erkek öğrenci sayısı ise 121’ di. Günümüzde bu sayılar, ortalama 31 kız ve 34 erkek öğrencidir. Yani 1976-1980 yıllarında köylerde ilkokula devam eden toplam öğrenci sayıları içerisinde kız öğrencilerin oranı % 33,5 iken bu rakam % 47,7 ‘ye ulaşmıştır. Geçmiş yıllarda kız çocuklarının okula gönderilme eğilimlerinin daha az olduğu anlamına gelen bu bulgular değerlendirildiğinde, günümüzde böylesi bir cinsiyet ayrımının fazlaca yapılmadığı ortaya çıkmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün 1996 yılında yayınladığı Ulusların Gelişmesi Raporu’nda, kız çocuklarının eğitiminin önemi vurgulanmış ve ulusların gelişmesinde kız çocuklarının eğitiminin en önemli dayanak noktalarından birisi olduğu belirtilmiştir. Durum böyle iken, dünyanın her yerinde okula devam eden kız çocuklarının sayısı erkeklerden daha azdır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde okula gitmeyen kız çocuklarının oranları ortalama % 22 iken, Avrupa ülkelerinde bu oran % 7 civarındadır (Uncu, 2006). Gelinek noktada kız ve erkek öğrenci sayıları arasındaki küçük fark sadece araştırma alanına özgü olmayıp gelişmiş ülkelerde bile görülebilmektedir.

Özellikle kırsal kesimde kız çocukların işgücünden tarlada ya da kardeşlere bakmak anlamında daha fazla yararlanılması, erken evlilikler, kızların eğitime ilişkin ailelerin güdü eksikliği, ataerkil değer yargıları ve bunlara bağlı olarak kız çocuğunun eğitiminin geleceğe yönelik bir katkı sağlamayacağı düşüncesi, kız çocuklarının eğitimi engelleyen en önemli unsurlardır (KA.DER, 2003). Fakat araştırma alanında kız çocuklarının okula gönderilmemesi sorunu daha çok ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

Köylerde, kızların önünde toplumsal nedenlere dayanan bir okutma engeli genellikle yoktur. Çok az kişi “Kız okula giderse işlere tek başıma yetişemem (% 0,5)” veya “Köyde kızların okuması önünde toplumsal engeller vardır (% 1,3)” şeklinde beyanlarda bulunmuştur. Bu saptama, sadece zorunlu temel eğitim için geçerlidir.

Lise eğitimi için büyük merkezlerde bulunan okullara öğrenci göndermek, oralarda bir ev kiralamak ya da öğrenciyi il veya ilçede oturan bir akrabanın yanına yerleştirmekle mümkün olmaktadır. Bu durum, aileye altından kalkmakta zorlanacağı bir ekonomik yük getirebilmektedir. Bu yükün karşılanmasında, öğrencinin erkek veya kız olması aileler için fazlaca önemli olmamaktadır. Ama kiralanen evde kız öğrencinin/öğrencilerin tek başlarına yaşamaları veya bir akrabalarının yanına yerleştirilmelerinde çekinceler

yaşanmakta, bu da kızların, lise ve üzeri eğitim almasının önündeki engellerden birisini oluşturmaktadır. Yani durum, “Kızlar okumaz” şeklindeki katı bir toplumsal yargıdan değil, tamamen ailenin gelir düzeyi ve altyapı noksanlığından kaynaklanmaktadır.

Rakamlar, ülke genelinde genç kuşakların eğitime katılımlarındaki erkek ve kadınlar arasındaki farkın azaldığını göstermektedir. Zorunlu temel eğitime devam eden erkek ve kız çocuklarının oranları arasındaki fark oldukça az olmasına karşın, lise çağındaki erkek ve kız çocukları arasındaki fark, hala kız çocuklarının aleyhine bir durum göstermektedir. Araştırma alanında kadınlarda liseyi bitirenlerin oranı % 2,6 iken bu oran erkeklerde % 12,7’dir.

Orman köylerinde yaşayan kadınların % 14,2’si yaygın eğitim kurumlarından biri olan Halk Eğitimi Merkezi tarafından düzenlenen çeşitli kurslara katılmıştır. Bunlardan en yaygın olanları; biçki-dikiş, nakış ve okuma-yazma kursları olup, birkaç köyde de halıcılık kursu açılmıştır. Halıcılık kursu sonucunda elde edilen bilgi ve becerilerin hiçbir köyde üretime dönük olarak kullanılmadığı gözlenmiştir.

Ankete katılanlar, öncelikle biçki-dikiş ve ardından da makine nakışı kurslarının köy için yararlı olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Orman köylerindeki okuma-yazma oranı kadınlar arasında düşük olduğu halde, anket katılımcısı kadınların sadece %1’i köylerinde okuma-yazma kursu açılmasını talep etmiştir.

Kadınların gerek yaygın eğitim kapsamında katıldıkları, gerekse talep ettikleri eğitim programlarının konularına bakıldığında, orman köylerinde kadına biçilen toplumsal cinsiyet rolünü anlamak olasıdır. Örgün eğitim kurumlarının köylerdeki kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri tamamen onların ev içerisindeki uğraşlarına odaklanmaktadır. Oysa buralarda yaşayan kadınlar, yürüttükleri günlük ev işlerinin yanı sıra, tarımsal ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlerde de etkin bir rol oynamaktadır. Bu rol ve etkinlik, çoğu ailede erkeğin önünde olmaktadır. Buna karşın kadınlara, gerek hayvancılık gerekse tarım alanında bilgilendirici eğitimler verilmediği gibi, kendilerinin de bu yönde bir istekleri bulunmamaktadır. Bu durumda da, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini geleneksel bilgi birikimleriyle sürdürmek zorunda kalmaktadırlar.

Son yıllarda bazı kamu ve sivil toplum kuruluşları, kırsal kesimde yaşayan kadınların durumunu saptamak ve iyileştirmek yönünde bazı somut adımlar atmıştır. Bu adımlara karşın, tarımsal alanda emek yoğun faaliyetlerin büyük bir kısmını üstlenen kadınlara yönelik tarımsal eğitim hizmetlerinin henüz yeterli olduğu söylenemez (KSSGM, 2003/b).

3.2.2. Evlilik Yapıları

Köylerde her aile, kız çocuklarının kendilerine belirli bir zaman için teslim edilmiş değerli bir varlık gibi görür. Onu toplumsal değerlere uygun olarak korur, gözetir ve geçerli toplumsal değerler içinde yetiştirmeye çalışırken aynı zamanda da bu değerleri benimsemelerine yardımcı olur. Temelde bir “emanet varlık” olarak görülmeleri, kız çocuklarının bir an önce evlenmeleri, yuva kurmaları ve dolayısıyla da yeni evlerine yerleşmeleri yönünde ailelerin gayretli olmalarına neden olur (Yıldırak, 1992).

Toplumsallaşma sürecinde “evlilik” önemli bir olgudur. Kırsal kesimde ise evlilik, kente göre, çok daha önemlidir. Evlilik, kırsal kesimin çocuk yetiştirmesi ve işgücüne katılımı açısından, neredeyse “olmazsa olmaz” koşuludur. Bu nedenle çoğunlukla köylerde evlenme oranı ülke geneline göre yüksek, evlenme yaşı daha düşüktür (KSSGM, 2000). Araştırma alanında da insanların evliliğe bakışları ülke genelinden farklı değildir. Evlilik mutlaka yapılması gereken bir eylem, yaş ilerlemeden yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Evliliğin olmaz sa olmazı da çocuk sahibi olmaktır. Görüşmeler sırasında çocuğu olmadığı için üzerine kuma alınan kadınların hikayelerine rastlanmıştır.

Kadınların medeni durumları ve evlenme yaşları önemli bir sosyo-ekonomik gösterge niteliğindedir (Yıldırak, 2003). Araştırma kapsamında anket uygulanan kadınların medeni durumlarına göre dağılımları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Anket katılımcısı kadınların medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni durumu	Sayı	%
Evli	476	77,8
Bekar	67	11,0
Dul	61	10,0
Boşanmış	4	0,7
Nişanlı	3	0,5
Toplam	611	100

Tablo 4 incelendiğinde, anket katılımcısı kadınların büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Bu dağılımın, kırsal kesimdeki yüksek evlenme oranını doğrulaması yanında, anket çalışmasının yapıldığı sırada okulların açık olması, lise ve üniversitede okuyan genç kızların köyde bulunmamasının da etkisiyle oluştuğu söylenebilir.

Kadınların şimdiki yaşlarına göre ilk evlenme yaşlarının dağılımı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Kadınların şimdiki yaşlarına göre ilk evlenme yaşlarının dağılımı

Evlenme yaşı Yaş	12-15		16-18		19-21		22+		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-24	1	3,6	12	42,9	12	42,9	3	10,7	28	5,2
25-34	9	9,9	28	30,8	25	27,5	29	31,9	91	16,8
35-44	8	7,3	42	38,2	39	35,5	21	19,1	110	20,3
45-54	11	8,7	44	34,9	43	34,1	28	22,2	126	23,3
55-64	21	22,8	41	44,6	21	22,8	9	9,8	92	17,0
65-74	12	20,0	29	48,3	13	21,7	6	10,0	60	11,1
75-84	11	42,3	8	30,8	4	15,4	3	11,5	26	4,8
85-94	2	25,0	4	50,0	2	25,0	0	0	8	1,5
Toplam	75	13,9	208	38,4	159	29,4	99	18,3	541	100,0

Ki-kare hesap=61,5; sd=21; P<0,001<0,05

Tablo 5’te görüldüğü gibi, araştırma kapsamındaki kadınların yaşları büyüdükçe küçük yaşta evlenme oranları artmaktadır. Kadınların şimdiki yaşları ile ilk evlenme yaşları arasındaki ilişki, yapılan Ki-kare testi sonucunda istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=61,5; sd=21; P<0,001<0,05). 75-84 yaş grubundaki kadınların % 42,3’ü 15 yaş altında evlenirken, bu oran 15-24 yaş grubunda % 3,6’dır. 25-34 yaş grubundaki evli kadınların % 31,9’unun 21 yaş ve üzerinde evlendikleri göz önüne alındığında, Trabzon İli orman köylerinde yaşayan kadınların, ilk evlenme yaşının, ülkenin yaşadığı değişime paralel olarak yükseldiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Araştırma alanında ankete katılan kadınların, ilk evlenme yaşları 12 ile 45 arasında değişirken, ortalama ilk evlenme yaşının 19 olduğu hesaplanmıştır. Aynı bölgede erkekler arasında ilk evlenme yaşı 12 ile 47 arasında değişirken, erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı 22’dir. Erkeklerin şimdiki yaşları ile ilk evlenme yaşları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır (Ki-kare hesap=24,1; sd=18; P=0,153>0,05). Erkeklerin ilk evlenme yaşları geçmiş yıllarda da kadınlardan daha yüksekti. Köylerde genellikle erkekler arasında “askerden sonra” evlenme alışkanlığının yaygın olması, erkeklerin ilk evlenme yaşını yükselten belirleyici bir etken olarak göze çarpmaktadır.

İlk evlenme yaşının ortaya konulmasında çeşitli kaynaklarda ortalama ilk evlenme yaşı kullanılmaktadır. Araştırma bölgesinde ortalama ilk evlenme yaşı; kadınlarda 18, erkeklerde ise 21 olarak hesaplanmıştır.

1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının bulgularına göre, evlilik Türkiye’de yaygındır ve hemen bütün doğumlar evlilik içinde görülmektedir. 15-19 yaş grubu kadınların % 15’i evlidir, ortanca ilk evlenme yaşı 19.5’dir. İlk evlenme yaşının yıllar içinde, hızla yükselmekte olduğu gözlenmekte olup, erkeklerin ilk evlenme yaşları ortalaması hemen hemen her zaman kadınlardan yüksek olmaktadır (URL-5, 2007).

Trabzon’un genelindeki ilk evlenme yaşı, kadınlarda 23,0 erkeklerde ise 26,0’dır. Bu rakam, Türkiye’nin tüm köy yerleşim birimlerine göre hesaplandığında, kadınlarda 22,3, erkeklerde 25,3 olmaktadır (DİE, 2002/d). GAP Bölgesinde, kadınların yaklaşık % 35’i 16 ve daha küçük yaşlarda evlenmektedir (Gülçubuk ve Fazlıoğlu, 2003). Bölgesel karşılaştırmalar, en erken yaşlarda evlenen kadınların Doğu Anadolu Bölgesi’nde (19,0 yaş), en geç evlenen kadınların ise Akdeniz Bölgesi’nde (20,7 yaş) bulunduğunu ortaya koymaktadır (Ergöçmen ve Eryurt, 2003).

Özellikle geçmiş yıllarda kapalı ve geleneklerin etkili olduğu bir toplum karakteri gösteren orman köylerinde, evlenme biçimlerinin gösterdiği dağılımın yaş gruplarına göre incelenmesi, köylerde yaşanan sosyal ve kültürel değişim hakkında fikir verecektir. Araştırma kapsamındaki kadınların evlenme biçimlerinin yaş gruplarına göre dağılımları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kadınların şimdiki yaşlarına göre evlenme biçimlerinin dağılımı

Yaş	Evlenme biçimi		Görücü usulü		İsteyerek		Kaçarak		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-24	4	14,3	20	71,4	4	14,3	28	5,2		
25-34	29	31,9	36	39,6	26	28,6	91	16,8		
35-44	57	51,8	30	27,3	23	20,9	110	20,3		
45-54	64	50,8	42	33,3	20	15,9	126	23,3		
55-64	39	42,4	36	39,1	17	18,5	92	17,0		
65-74	30	50,0	19	31,7	11	18,3	60	11,1		
75-84	13	50,0	6	23,1	7	26,9	26	4,8		
85-94	5	62,5	0	0	3	37,5	8	1,5		
Toplam	241	44,6	189	34,9	111	20,5	541	100,0		

Ki-kare hesap=39,5; sd=14; P<0,001<0,05

Araştırma kapsamındaki kadınların şimdiki yaşları ile evlenme biçimleri arasında yapılan Ki-kare testi, iki değişken arasındaki ilişkinin istatistik anlamda önemli olduğunu ortaya koymuştur (Ki-kare hesap=39,5; sd=14; P<0,001<0,05). 15-24 yaş grubundaki evli

kadınların % 71,4'ünün severek ve isteyerek evlenmesi, bunun yanında aynı yaş grubundaki görücü usulü ile evlenme oranının % 14,3 olması, bu ilişkinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 85 ve üzeri yaştaki kadınlar içerisinde, eşini kendisinin seçmesi anlamına gelen isteyerek evlenenin olmaması da ilişkinin bu yönde çıkmasında belirleyici bir etmen olmaktadır. Erkeklerin yaşları ile evlilik biçimleri arasındaki ilişki de istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=22,1; sd=12; P=0,038<0,05). Bu durumda, köylerdeki evlenme biçimlerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı, içinde bulunulan şartlara, köydeki alışkanlık ve geleneklere göre biçimlendiği anlaşılmaktadır. Geçmiş yıllarda kapalı bir toplum özelliği gösteren köylerde alışkanlık ve geleneklere karşı durmanın zor olduğu ama yaşanan sosyo-ekonomik gelişme süreci içerisinde evlilik biçimlerinde kendiliğinden bir değişimin yaşandığını söylemek mümkün olmaktadır.

Evlenme biçimlerinin kadınların eğitim düzeylerine göre farklılaşma göstermesinden hareket ederek, orman köylerindeki sosyo-ekonomik yapının değişimi ile ilgili fikir edinmek mümkün olabilir. Eğitimin; kadınların eş seçme ve yaşadıkları toplumda uymak zorunda oldukları alışkanlıklara karşı durma davranışlarını ne ölçüde değiştirdiğini ortaya koyması amacıyla, araştırma kapsamındaki kadınların eğitim durumlarına göre evlenme biçimlerinin dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Kadınların eğitim düzeylerine göre evlenme biçimlerinin dağılımı

Evlenme biçimi	Görücü usulü		İsteyerek		Kaçarak		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Eğitim düzeyi								
Okur-yazar değil	115	46,7	84	34,1	47	19,1	246	45,5
Okur-yazar	48	53,9	22	24,7	19	21,3	89	16,5
İlkokul	74	40,7	69	37,9	39	21,4	182	33,6
Ortaokul	3	17,6	8	47,1	6	35,3	17	3,1
Lise ve üzeri	1	14,3	6	85,7	0	0	7	1,3
Toplam	241	44,6	189	34,9	111	20,5	541	100,0

Ki-kare hesap=20,6; sd=8; P=0,008<0,05

Araştırma kapsamındaki kadınların eğitim düzeyleri ile evlenme biçimleri arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=20,6; sd=8; P=0,008<0,05). Lise ve üzeri eğitime sahip kadınların % 85,7'si evliliklerini "severek ve isteyerek" yapmıştır. Ortaokul mezunu olan

kadınlar içerisinde görücü usulüyle evlenenlerin oransal azlığı ve okur-yazar olanların severek ve isteyerek yaptıkları evlilik oranlarındaki düşüklük, ilişkinin bu yönde çıkmasında etkileyici olmuştur. Elde edilen veriler, evlilik aşamasında eş seçme şansını sağlaması bakımından eğitimin önemini ortaya koymakta, eğitilmiş insanların sosyal hayatı biçimlendiren geleneklere karşı durmalarının daha kolay olduğunu göstermektedir.

Aile kurulması aşamasında ve eş seçiminde baba ve anneye yüklenen, kızın seçimi rolünde yavaş yavaş bir değişim söz konusu olmuştur. Kızı isteyen bir kimseye kızın verilip verilmeme konusu baba ve anneden çok gençlere bırakılmaya başlanmıştır (Yıldırak vd., 2003). Araştırma alanında da evli genç kadınların görücü usulü ile evlenme oranlarında belirgin bir düşüş gözlenmektedir. Bu düşüş, orman köylerinde yaygın bir evlenme şekli olan ve çoğunlukla kız ve erkeğin ailelerinin rızası dışında anlaşmasıyla gerçekleşen kaçarak evlenmelerde de göze çarpmaktadır. Kaçarak evlenme şeklinin temel nedenleri arasında; kızın ailesinin evliliğe karşı çıkması, kızın; ailesi tarafından başka birisi ile evlendirilmek istenmesi ve kız tarafının isteklerinin, ekonomik nedenlerden dolayı erkek tarafınca yerine getirilmesinde yaşanan zorluklar sıralanabilir.

18 yaşın altında evlilik yapan kadınların yaşlarıyla, beyan ettikleri erken evlenme nedenleri arasındaki ilişki, istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=69,2; sd=28; $P < 0,001 < 0,05$). Erken evlenme nedenleri; “Erkek tarafının evi çekip çevirecek bir geline ihtiyacı vardı” şeklinde işgücüne ihtiyaç (% 14,9), “sevdim, niye bekleseydim ki” diyerek evlenmenin karşılıklı olarak arzu edilmesi (% 34,5), “aileler istedi” şeklinde, evlenmesi yönünde büyüklerinin telkinde bulunduğu (% 24,2), “kaçırdılar” diyerek evlenmenin karşı tarafın zor kullanması ile erken olduğunu (% 5,7) ve “Eskiden öyleydi.” diyerek erken evlenmelerinde eski geleneksel yapının etkili olduğu (% 20,6) şeklinde sıralanabilir. Burada sözü edilen “kaçırılma”, kızın rızası olmadan yapılan eylemdir. Bazı durumlarda, kız isteme ve kız verme işlemleri usulüne uygun olarak yapıldığı halde, nişanlılık veya sözlülük sürecinde, düğün tarihi beklenilmeden kız kaçırılabilir. Bu şekildeki evlenmeler de çalışmada “kaçırılma” eyleminin içerisinde irdelenmiştir.

Erken evlenme nedenlerinden biri olan “işgücüne ihtiyaç”, artık erken evlenmenin belirleyici nedenleri arasında sayılmamaktadır. 45-54 yaş grubunda erken evlenenlerin % 32,4’ü bu gerekçeye vurgu yaparken, 15-24 yaş grubunda hiçbir kadın bunu erken evlenme nedeni olarak beyan etmemiştir. 25 yaş altı kadınların tamamının, 45 yaş altındaki kadınların ise yarısından fazlasının erken evlenme nedenini “sevdim” şeklinde ortaya

koyması, evlenecek kişilerin eş seçimlerini artık kendilerinin yapabilmeleri açısından önemli bir sosyal gelişme olarak kabul edilmelidir.

Resmi ve dini nikahın birlikte yapılması Türkiye’de yaygın bir durumdur (Uyanık ve Doğan, 2007). Araştırma bölgesinde, evlenirken sadece resmi nikah yapan yoktur. Evli kadınların % 27’si sadece imam nikahıyla, % 73’ü ise resmi ve dini nikahı birlikte yaparak evlenmişlerdir. Yalnızca imam nikahı ile evlenenlerin çoğu, evlendikten bir süre sonra resmi nikah kıydıklarını beyan etmişlerdir.

Birinci dereceden kuzen evlilikleri diye isimlendirebilecek kardeş çocuklarının evlilikleri, Türkiye’de en sık rastlanan akraba evliliğidir. Başka kültürlerde ise yakın akraba evlilikleri ekonomik çıkarlar, çiftin ailelerinin birbirini daha yakın tanıyıp olması, coğrafi konum gibi nedenlerle desteklenebilmektedir. Örneğin; Japonya’da yapılan çalışmalarda akraba evlilikleri oranı % 6 dolayındadır; hatta adalarda izolasyon nedeniyle % 29’a yükselebilmektedir (Uskun, 2007). Geçmiş yıllarda, kitle iletişim araçlarının ve ulaşım koşullarının yeterli ve yaygın, kentlerle kurulan ilişkilerin istenilen düzeylerde olmaması, orman köylerinin dış dünya ile ilişkisini kısıtlayan etkenler olmakta, ülke genelinde de aynı sorunlar yaşanmaktaydı. Akraba evliliklerinin, doğacak çocukların sağlıkları üzerindeki olası olumsuz etkilerinin de az bilindiği o yıllarda, akraba evlilikleri oranının yüksek olması kaçınılmaz olmaktadır.

Araştırma kapsamındaki anket katılımcısı evli kadınların, akraba evliliği yapıp yapmamalarına ve yaptıkları akraba evliliğinin yakınlık derecesine göre dağılımları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Kadınların akraba evliliklerine göre dağılımı

Akrabalık durumu	Sayı	%
1. derece akraba	46	8,5
2. derece akraba	70	12,9
Akrabalık yok	425	78,6
TOPLAM	541	100

Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılan kadınların % 78,6’sının eşleriyle akrabalık ilişkilerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de akraba evliliklerinin sıklığı bölgelere göre değişmekle birlikte (Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde yüksek, Trakya Bölgesinde ise düşük) genel olarak

% 20-25 arasında (Tekbaş vd., 2005), Kastamonu Sarayköy’de % 10 (Özden ve Parlaker, 2004), İzmir Kemalpaşa’da, % 23,9 (Gökçe, 1996/a), Van’da ise % 34.01 (Tunç İlhan, 2004) olarak bulunmuştur. Araştırma bölgesinde % 21,4 olan akraba ile evlilik yapma oranı Türkiye ortalamasına uygun fakat daha batıda bulunan Kastamonu’dan yüksektir.

Akraba evliliği ile yaş değişkeni arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemsiz bulunmuştur (Ki-kare hesap=11,1; sd=14; P=0,675>0,05). Yani araştırma alanında akraba evliliklerinin eskiye oranla azaldığını söylemek olası değildir. 15-24 yaş grubundaki kadınların % 21.4’ünün akraba evliliği yapması, araştırma alanındaki orman köylerinde bu evlenme biçiminin hala yaygın olduğu sonucunu ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Bunun yanında, hesaplanan rakamın da Türkiye için verilen ortalama değer aralığında olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Evlenecek çiftlerin ve ailelerinin akraba olmaları durumunda birbirini daha yakın tanıyor olmasının akraba evlilikleri artırıcı etken olduğu söylenebilir.

Akraba evliliği ile kadınların eğitim düzeyi değişkenleri arasında yapılan Ki-kare testinde de bu iki değişken arasındaki ilişki de istatistiki anlamda önemsiz bulunmamıştır (Ki-kare hesap=3,3; sd=10; P=0,097>0,05). Bu durum; kırsal kesimde yaşayan bireylerin eğitilmiş olmasının, akraba evliliklerinin oranını düşürmediğini ortaya koyduğu gibi, akraba evliliklerinin olası olumsuz sonuçları konusunda öğretilenlerin veya öğrenilenlerin bu evliliklerden kaçınma yönünde bir davranış değişikliği yaratmada yetersiz kaldığını da göstermesi bakımından önemli olmaktadır.

3.2.3. Eş Durumu

Geçmiş yıllarda genel olarak dışı kapalı bir toplum karakterleri taşıyan orman köyleri, kitle iletişim araçlarının çeşitlenerek etkilerinin artmasıyla birlikte, eskiye oranla daha açık bir toplum haline gelme noktasında önemli gelişme kaydetmiştir. Yol ağının gelişmesi ve ulaşım olanaklarının kolaylaşması ile il ve ilçe merkezleriyle ilişkiler artmış, hatta pek çok aile kışı bu merkezlerde geçirir hale gelmiştir. Bu gelişmeler, sosyal yaşamın pek çok alanına yansıdığı gibi evlilik biçimlerini ve eş seçimlerini de etkilemiştir.

Araştırma alanında kadınların eğitim düzeylerinin erkeklere oranla daha düşük olduğu rakamlarla ortaya konulmuştur. Bu tablo, doğal olarak eşler arasındaki eğitim düzeyleri farklarına da yansımaktadır. 50 yaş üzeri kadınların eşleriyle “Okur-yazar olmama” veya

sadece “Okur-yazar” olma noktasında oransal olarak benzerlikler bulunsa da genellikle erkeklerin eğitim düzeyleri eşlerinden daha yüksek olmaktadır.

Evliliklerde erkek ve kadın arasında yaş farkları izlenmektedir. Eşler arasında ortalama yaş farkı 3,8 olup, genellikle evli erkekler eşlerinden yaşça büyüktürler.

Anket katılımcısı kadınların % 49,3’ü, eşlerinin son 6 ayda ücret karşılığı herhangi bir işte çalışmadığını beyan etmiştir. Erkeklerin % 14,5’i çalışmak amacıyla uzun süreli olarak evden ayrılmakta ve evden ayrılma süreleri de yılda ortalama 7,7 ay olmaktadır. Eşlerinin sürekli gurbette olduğu “çilekeş Karadeniz kadını” tanımlamalarına karşın günümüzde erkeklerin % 85,5’i uzun süreli olarak evlerinden ayrılmamaktadır. Bu rakam, orman köylerinde yaşanan değişimi ortaya koyabilecek niteliktedir. Orman köylerinde yaşayan erkeklerin ortalama % 26,3’ünün emekli olduğu köy yapısı dikkat çekicidir. Genellikle inşaat işçiliği, ustalık, balıkçılık gibi mesleklere sahip erkeklerle, mesleği olmayanlar, kadınlar tarafından “serbest meslek” olarak tanımlanmış olup, bunların oranı da % 31,5’dir. Çoğunlukla tarım, hayvancılık ve ormana dayalı bir geçim beklenen orman köylerinde, kadınların çiftçi olarak tanımladıkları eşlerin oranı % 21,1’dir ve erkeklerin sadece % 14,8’i yaşamlarının bir döneminde çoğunlukla da kısa süreli olarak (ortalama 4,8 ay) ormancılık örgütünün verdiği bir işte çalışmıştır.

Araştırma alanındaki köylerde başlık parası alma geçmiş yıllarda uygulanan bir gelenek olmasına karşın, günümüzde terk edilmiştir. “Bu köy o beladan kurtaralı çok oldu” şeklindeki beyanlar, başlık parasının uygulandığı zamanlarda bile memnuniyetsizlik yarattığı şeklinde yorumlanabilir. Başlık parası uygulamasının tamamen kalkma tarihi kimi köylerde 30-40 yıl öncesine dayanırken, kimi köylerde de 10 yıllık bir geçmişi olduğu belirtilmiştir. Köylüler tarafından “başlık parası” olarak adlandırılmazsa da, kızı kaçırılan ailelerin erkek tarafından talep ettikleri bir paradan söz edilmiştir. Bu para, kaçırılma olayını tatlıya bağlamanın bir bedeli olup, kızın ailesinde kalmadığı, çiftlerin yeni kuracakları evin donatılmasında veya kızlarının geleceğini güvence altına alma güdüsüne dayalı olarak altın alıp kızlarına verme şeklinde değerlendirildiği belirtilmiştir.

Başlık parası, dünyanın birçok ülkesinde görülen evlenme ile ilgili en yaygın kültür kalıplarından biri olarak bilinmektedir. Özellikle ilkel toplumlara özgü bir gelenek olmakla birlikte, bugün bazı gelişmiş ülkelerin kırsal bölgelerinde bile, evlenme nedeniyle kız tarafına başlık parasının verildiği görülmektedir. Başlık parası geleneği, bölge ve yaş gruplarına göre değişiklik gösterir. (Uyanık ve Karakaya, 1996). Araştırma alanında da benzer sonuçların olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.4. Doğurganlık ve Çocuk Sayıları

Çocuk yapmak, bir köy kadını için en önemli görevlerden biri, onun ailedeki konumunu belirleyen bir etmen ve aynı zamanda da geleceğini güvence altına alan temel bir olaydır. Kırsal kesimde yaşayan bir kadın için çocuk sahibi olmak en önemli arzuların başında gelir. Bu arzu, kocası ve tüm akrabaları tarafından desteklenir (Yıldırak, 1992). Sosyal güvenlik uygulamalarının yaygın olmadığı, insanların yaşlılıklarında bu güvenceden yoksun oldukları zamanlarda, çocuklar aileleri için bir tür yaşlılık garantisi olarak görülmekteydi. Daha çok çocuk, daha fazla işgücü ve ileride kendilerine bakma ihtimali olan daha çok kişi anlamına gelmekteydi.

Araştırma alanından elde edilen bulgularla, 40-49 yaş aralığında ortalama canlı doğum sayısının 4,26 olduğu hesaplanmıştır. Koç ve Özdemir'den (2003) alınan Türkiye genelini yansıtan, bölge ve eğitim düzeylerine bağlı olarak sınıflandırılan ortalama canlı doğum sayılarına ait verilerle, araştırma alanından elde edilen özgün veriler değerlendirilerek Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Bölge ve eğitim özelliklerine göre ortalama canlı doğum sayıları

Bölge	Ortalama canlı doğum sayısı (40-49 yaşlarındaki kadınlar)	
Batı	2,90	
Güney	3,72	
Orta	3,43	
Kuzey	3,41	
Doğu	6,07	
İstanbul	3,09	
Güney Doğu Anadolu	6,61	
Araştırma alanı	4,26	
Eğitim	Türkiye geneli	Araştırma alanı
Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	4,98	4,56
İlkokul	3,21	3,88
Ortaokul	2,54	3,33
Lise ve üzeri	1,96	2,00
ORTALAMA	3,54	4,26

Tablo 9 incelendiğinde, Trabzon'un orman köylerinde yaşayan kadınların ortalama canlı doğum sayıları ülke ortalamasından yüksek, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi

ortalamalarından düşük olduğu görülmektedir. Oysa anket katılımcısı kadınların istedikleri ve ideal olarak gördükleri çocuk sayısı, ortalama 2,8'dir. Ortalama canlı doğum oranlarının ülkenin doğusundan batısına doğru gidildikçe azaldığı göze çarpmaktadır.

Trabzon ilinde doğurgan çağdaki kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 1960 yılına kadar yükselirken, bu yıldan sonra sürekli bir düşüş eğilimi içerisinde olmuş ve son 40 yıl içerisinde yaklaşık % 61 oranında azalma göstermiştir (DİE, 2002/a). Türkiye'de doğurganlık düzeyi son 20 yılda daha hızlı bir şekilde düşmüştür. Doğurganlık döneminin sonunda bulunan kadınların ortalama canlı doğum sayısı, 3,5 canlı doğum olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama, günümüzdeki doğurganlık düzeyinden yaklaşık 1,2 çocuk daha fazladır. Tamamlanmış doğurganlık düzeyi ile günümüzdeki doğurganlık düzeyinin karşılaştırılması sonucunda, gözlenen doğurganlık azalmasının, kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Doğurganlık düzeyi ve eğilimlerinin farklılaşması ile eğitim arasında belirgin bir ilişki olduğunu da söylemek mümkündür (Koç ve Özdemir, 2003).

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen önemli ölçütlerden biri de nüfus artış hızı ya da doğurganlık oranıdır. Bu konuda Türkiye'nin büyük sorunlar yaşadığı, özellikle kırsal kesim ve gecekondü bölgelerinde doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğu bilinmektedir (KSSGM, 2000). Doğurganlık oranının yüksek olması; kadınların bakabileceklerinden daha fazla çocuğa sahip olmaları, bunun da isteklerinin dışında olması anlamını taşımaktadır. Bu da onların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen etmenlerin başında gelmektedir.

Araştırma alanındaki ortalama canlı doğum sayısı 60 yaş üzerindeki kadınlarda 6,27'dir. Araştırma alanındaki tüm yaş grupları genelinde ortalama canlı doğum sayısı 4,26 olup, eskiye oranla arasında ortalama 2 doğum fark vardır. Yani Türkiye'deki doğum oranlarında yaşanan değişimin genel eğilimine benzer şekilde, Trabzon'un orman köylerinde de doğum oranlarının azalmakta olduğu görülmektedir.

Tamamlanmış doğurganlık düzeyi eğitime göre farklılaşmaktadır. Hiç eğitim almamış kadınların ortalama canlı doğum sayısı ülke genelinde 4,98, araştırma alanında 4,56 iken, lise mezunu ve üstü eğitim düzeyine sahip kadınlarda ülke genelinde 1,96'ya, araştırma bölgesinde ise 2,00'a düştüğü görülmektedir.

Doğurganlık düzeyindeki azalmanın bir nedeni, doğum kontrol yöntemleri hakkında fikir sahibi olarak o yöntemlerden herhangi birini kullanmaktır. Anket katılımcısı evli kadınlardan 15-49 yaş grubunda olanların % 64'ü, bir doğum kontrol yöntemini

kullanırken, % 36'sı kullanmamaktadır. Bu yaş grubunda bulunan anket katılımcısı kadınların eğitim düzeyleri ile herhangi bir doğum kontrol yöntemini kullanmaları (Ki-kare hesap=3,5; sd=4; P=0,476>0,05), eşlerinin eğitim düzeyleri ile herhangi bir doğum kontrol yöntemini kullanmaları arasındaki ilişki (Ki-kare hesap=2,1; sd=4; P=0,725>0,05) istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır.

Türkiye genelinde, evli kadınların, % 43'ü modern ve % 29'u da geleneksel olmak üzere toplam % 71'i gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaktadır (Ünalın, 2003). Anket uygulanan katılımcılardan doğum kontrol yöntemini kullanmayanlar arasında, yeni evlilerin ve çocuk sahibi olmaya istekli olduğu için henüz herhangi bir doğum kontrol yöntemini kullanmayanların da bulunduğu düşünüldüğünde, araştırma alanında doğum kontrol yöntemi kullanımının yaygın ve ülke ortalamalarına yakın olduğu söylenebilir.

Türkiye'de köylerde gebeliği önleyici modern yöntemlere ilişkin bilgi yaygındır. Gebeliği önleyici yöntem kullanımı son 10 yıl içinde artmıştır. 1993'de % 61 olan gebeliği önleyici yöntem kullanımı 2003'de % 71'e yükselmiştir. Gebeliği önleyici yöntem kullanımının; yerleşim yerine, bölgeye, eğitim düzeyine ve yaşayan çocuk sayısına göre farklılaştığı görülmektedir. Kentlerde yaşayan evli kadınlar arasında gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanımı, kırsal alanlarda yaşayan kadınlardan daha yaygındır (sırasıyla % 74 ve % 65). Yöntem kullanımının en düşük olduğu bölge Doğu (% 58), en yüksek olduğu bölgeler ise Batı ve Orta Anadolu bölgeleridir (% 74) (URL-3, 2003).

Anket katılımcısı 40-49 yaş arası kadınlardan eğitimi olmayanların % 45,8'i, ilköğretim mezunlarının % 62,8'i, ortaokul ve üzeri mezunların da % 66,6'sı bir doğum kontrol yöntemi kullanmaktadır. Ülke genelinde eğitim düzeyine göre farklılıklar gösteren doğum kontrol yöntemi kullanma oranları, araştırma alanında farklılaşma göstermemektedir. Yani doğum kontrol yöntemi kullanan kadının ve eşinin eğitim düzeyleri, yöntem kullanma üzerinde etkili olmamaktadır. Kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık, doğum kontrol yöntemleri hakkında köylerde önyargısız ve kısıtsız olarak konuşulması, kişilerin bu konuda fikir sahibi olmasına ve benimsemesine neden olmaktadır.

Anket bulgularına göre, doğurganlık döneminin sonuna gelmiş 45-49 yaş grubundaki kadınların ortalama olarak 4.53 doğum yaptıkları hesaplanmıştır. Doğan çocuklar arasından araştırmanın yapıldığı sırada hayatta olanların sayısı 4.31'dur. Bu rakamlara göre, araştırmadaki 45-49 yaş grubundaki katılımcı kadınların doğurduğu çocukların % 5'i hayatta değildir.

Türkiye genelinde doğurganlık döneminin sonuna gelmiş 45-49 yaş grubundaki kadınların ortalama olarak sahip oldukları 3,75 çocuktan hayatta olanların sayısı 3,30'dur. Yani doğurdıkları çocukların % 12'si hayatta değildir (Koç ve Özdemir, 2003). Araştırma alanından elde edilen bulgulardan; doğurganlık döneminin sonuna gelmiş 45-49 yaş grubundaki kadınların doğurganlığının ülke genelinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı yaş grubundaki kadınların yaşayan çocuk sayıları açısından bakıldığında araştırma alanı ülke genelinden daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Belli bir yıl içindeki her 1000 canlı doğan bebek için bir yaşını doldurmadan ölen bebek sayısı olarak tanımlanan (DİE, 2002/a) bebek ölüm hızı önemli bir sosyo-ekonomik göstergedir. Çalışma kapsamında, bebek ölümleri ile ilgili olarak geriye doğru sorgulama yapılmadığından “bebek ölüm hızı” yerine “bebek ölüm oranları” kullanılmıştır. Bebek ölüm oranlarının anne yaşı gruplarına göre dağılımları Tablo 10'da, anne eğitim düzeylerine göre dağılımları da Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 10. Anne şimdiki yaşlarına göre ölen bebek oranları

Ölen bebek Sayısı	Hiç ölmemiş		1-2		3+		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yaş								
15-24	26	92,9	2	7,1	0	0	28	5,2
25-34	83	91,2	8	8,8	0	0	91	16,8
35-44	90	81,8	20	18,2	0	0	110	20,3
45-54	97	77,0	22	17,5	7	5,5	126	23,3
55-64	57	62,0	31	33,7	4	4,3	92	17,0
65-74	32	53,3	24	40,0	4	6,7	60	11,1
75-84	10	38,5	15	57,7	1	3,8	26	4,8
85-94	4	50,0	2	25,0	2	25,0	8	1,5
Toplam	399	73,8	124	22,9	18	3,3	541	100,0

Ki-kare hesap=78,2; sd=14; P<0,001<0,05

Ölen bebek sayıları ile anne yaşları arasında yapılan Ki-kare analizi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki, istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=78,2; sd=14; P<0,001<0,05).

Tablo 10 incelendiğinde, bebek ölümlerinin anne yaş gruplarına göre farklılaştığı, anne yaşları küçüldükçe ölen bebek sayılarında bir azalmanın olduğu görülmektedir. Yaşları 35'in altında olan kadınlar içerisinde hiç bebeği ölmeyenlerin oranı % 90' ların üzerinde

iken, bu oran 75 yaş üzeri kadınlarda % 38'e kadar düşmektedir. 65 yaşın üzerinde bulunan kadınlar içerisinde 1-2 bebeği ölenler, % 41 gibi yüksek sayılabilecek bir orandadır. Yıldırak vd., (2003) ve Yıldırak'da (1992) araştırma alanına benzer bulgular verilmiş olup, bu gelişmeye; sağlık koşullarındaki düzelme ve iyileşmenin yanında kadınlarda görülen bilinçlenmenin neden olduğu belirtilmiştir.

Tablo 11. Kadınların eğitim düzeylerine göre ölen bebek sayıları

Ölen bebek sayısı Eğitim düzeyi	Hiç ölmemiş		1-2		3+		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	158	64,2	73	29,7	15	6,1	246	45,5
Okur-yazar	64	71,9	23	25,8	2	2,2	89	16,5
İlkokul	159	87,4	22	12,1	1	0,5	182	33,6
Ortaokul	14	82,4	3	17,6	0	0	17	3,1
Lise ve üzeri	4	57,1	3	42,9	0	0	7	1,3
Toplam	399	73,8	124	22,9	18	3,3	541	100,0

Ki-kare hesap=38,2; sd=8; P<0,001<0,05

Çocukların hayatta kalma olasılıkları ile annelerinin eğitimi arasındaki güçlü bir ilişki vardır. Bütün yaşlardaki ölüm hızları, eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocukları arasında daha düşüktür (Hancıoğlu ve Alyanak, 2004). Araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeyleri ile ölen bebek sayıları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=38,2; sd=8; P<0,001<0,05).

Anket katılımcıları içerisinde okur-yazar olmayanların % 35'inin en az bir bebeği ölmüşken, bu oran ilkokul mezunlarında % 13'e düşmektedir. Arada oldukça belirgin bir fark olmasına karşın, bebek ölüm oranlarının yüksekliğini tamamen eğitime ya da eğitimsizliğe bağlamak haksızlık olacaktır. Okur-yazar olmayan veya bir eğitim kurumunu bitirmemiş kadınlar genellikle üst yaş gruplarında bulunmaktadır. Onların doğurgan oldukları dönemlerde konut ve sağlık koşulları olumsuz, hamilelikleri aşamasında ve doğumları sırasında uzman yardımı alma olanakları oldukça kısıtlı, doğum sonrasında bebek besleme bilinci ve bilgisi de bir hayli eksikti. Örneğin, o zamanlarda; "İshal olan çocuğa su verilirse daha kötü olur", "Bebeklere su verilmez, onları melekler içirir" gibi yanlış inanışlar bulunmaktaydı. Elbette bu inanışlar da eğitim noksanlığı olarak

değerlendirilmelidir. Ama geçmiş dönemin olumsuz yaşam koşullarının bebek ölümleri üzerindeki etkisi göz ardı edilemez.

1965 yılında kabul edilen doğurganlığı azaltıcı nüfus politikasına karşın, halen Türkiye'deki nüfus artış hızı AB'ni oluşturan ülkelerin çok üzerindedir. Bu artış hızının, genç bağımlı nüfusun fazlalığı nedeniyle uzunca bir süre daha devam etmesi kaçınılmazdır. Ancak, üye ülkelerle Türkiye arasında sağlık düzeyi ölçütleri açısından en büyük farklılık yeni doğan ölüm hızlarında yaşanmaktadır. Türkiye'nin yeni doğan ölüm hızı binde 45 ile, bu ölçüt açısından en kötü durumdaki üye konumunda bulunan Portekiz'den 5 kat daha kötü durumdadır (Vehid, 2000).

Orman köylerinde yaşayan ve doğurganlık yaşının sonuna gelmiş 45-49 yaş grubunda bulunan kadınların ortalama doğum sayıları 4,53'tür. Aynı yaş grubundaki kadınların istedikleri çocuk sayısı ise ortalama 2,8'dir. Yani kadınlar istemedikleri halde çocuk sahibi olmuşlardır. Kadınların sahip olmak istedikleri çocuk sayısı ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=31,1; sd=8; $P < 0,001 < 0,05$). Eğitimi olmayanların % 32,9'u üçten fazla çocuk isterken, lise ve üzeri eğitilmişlerin % 25'i bir çocuklarının olmasını istemektedir.

3.2.5. Sağlık ve Sağlık Kurumlarından Yararlanma

Yaşam memnuniyetini arttırma, kalkınma ve güvenlik gibi stratejik sosyal ve ekonomik hedefleri gerçekleştirmek için sağlıklı bir nüfus gerekmektedir. "Hanehalkının sağlık hizmetlerine erişme oranı" toplumların sosyo-ekonomik durumunu ortaya koyan göstergelerden birisi olarak kabul edilmektedir (Villareal, 2004).

Anket katılımcısı kadınların % 89,5'i sağlık güvencesine sahiptir. Sağlık güvencesine sahip olan kadınların % 29,1'i bu güvenceye yeşil kart sayesinde ulaşmıştır. Diğer kadınlar ise, sağlık güvencelerini, sosyal güvenlik kurumlarındaki kendi hesaplarından, çoğunlukla da eşlerinin ya da çocuklarının bakmakla yükümlü oldukları bireyler olarak elde etmektedir. Her yerde olduğu gibi, orman köylerinde de sağlık güvencesine sahip olmama, çoğunlukla "yarın" endişesine neden olmaktadır. Günümüzde bu endişe büyük oranda giderilmiş, köylülerin önemli bir kısmı sağlık güvencesine kavuşmuştur.

Çalışma kapsamındaki kadınların % 69,9'u, hanelerinden birisinin hastalanması durumunda kolaylıkla bir sağlık kurumuna gidebildiklerini ifade etmiştir. "Hane bireylerinden biri rahatsızlandığında kolaylıkla bir sağlık kurumuna gidemiyoruz" diyen

% 30,1 oranındaki kadın ise bunun nedeninin; köylerinde sağlık ocağı veya sağlık personelinin bulunmaması, belirli merkezlerde toplanan sağlık kuruluşlarına ulaşımın zor ve yüksek maliyetini karşılamada yaşanan zorluk olduğunu ifade etmiştir (% 75). Burada belirtilen zorluk ve maliyeti karşılamadaki endişeler, genellikle acil durumda olan ve özel bir araçla sağlık kurumuna gitmek durumunda kalan hastalar için söz konusu olmaktadır. Anket katılımcılarından “Sağlık kurumlarına rahatlıkla gidemiyoruz” cevabını verenlerin % 25’ i ise bu durumun nedeni olarak sosyal güvenceleri olmadığı ve tedavi giderlerini karşılamada zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir.

Anket katılımcısı kadınların % 60,1’i kendilerini sürekli rahatsız eden en az bir hastalıklarının olduğunu belirtmiştir. Bu oranın erkekler arasında % 35,4 olması kadınların erkeklere oranla daha çok hasta olduğunu göstermektedir.

Kadın ve erkeklerin kendi beyanları esas alınarak belirlenen sürekli rahatsızlık duydukları hastalıkların dağılımları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Kadın ve erkekleri sürekli rahatsız eden hastalıkların dağılımı

Sürekli duyulan rahatsızlık	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Romatizma	101	27,5	12	14,3
Yüksek tansiyon	42	11,4	10	11,8
Sindirim	38	10,4	11	13,1
Solunum	31	8,4	13	15,5
Baş ağrısı	31	8,4	0	0
Bel fıtığı	26	7,1	1	1,2
Kadın hastalıkları/ Prostat	23	6,3	5	6,0
Sinirsel	22	6,0	5	6,0
Kalp-damar	20	5,4	16	19,0
Böbrek ve boşaltım	11	3,0	4	4,8
Guatr	11	3,0	0	0
Şeker	8	2,2	6	7,1
Diğer (göz, kanser vb.)	3	0,9	1	1,2
TOPLAM	367	100	84	100

Tablo 12 incelendiğinde, kadınların en çok şikayet ettikleri rahatsızlığın romatizma olduğu görülmektedir. Romatizma ve özellikle de diz ekleminde yaşanan ağrıların oranının yüksek olmasının; Karadeniz Bölgesi’nin rutubetli iklim şartları, kadınların sırtlarında yük taşımaları ve her türlü tarımsal faaliyeti geleneksel tarım aletleriyle ve kas gücüyle

yapmalarından kaynaklandığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu ifade; genellikle 50 yaş üzeri kadınlar tarafından: “Ne yükler taşıdı bu bacaklar, o yüklere diz mi dayanırdı” şeklinde dile getirilmiştir. Romatizma ve eklem ağrılarının yanında kadınlardaki bel fıtığı rahatsızlığının da yüksek oranda olmasının nedeni olarak, ağır çalışma koşulları ve sırtta yük taşıma gösterilmiştir.

Araç yolu ağının yeterli olmaması, yük taşımaya yönelik hayvanları kullanma geleneğinden yoksunluk veya bu hayvanların köylere özgü arazi koşullarında verimli çalışmaması gibi nedenler, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan kadınların her türlü yükü sırtlarında taşımalarına neden olmaktadır. Engebeli arazi yapısı, tarımda makineleşmenin önünde ciddi bir engel oluşturur. Tarımsal uğraşların hemen hemen tamamı basit araçlarla ve insan gücü kullanılarak yapılır. Yol ağının genişlemesi, hayvan sayılarının ve buna bağlı olarak da ot ihtiyacının azalması, odun tüketiminde azalma ve odunun genellikle erkekler tarafından motorlu testerelele kesilip araçlarla taşınması, kadınların sırtlarında eskiye oranla daha az yük taşımaları sonucunu doğurmuştur. Her yıl işlenerek çapalanması gereken geniş mısır tarlalarının fındık ve/veya çay bahçelerine dönüşmesi beden gücü kullanımında belirgin bir azaltma sağlamış olmasına karşın, araştırma alanındaki orman köylerinde yaşayan kadınlar bedenlen hala çok çalışmaktadır.

“Anne” olarak kadınların, doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasında alacakları sağlık hizmetlerinin süresi ve kalitesi hem kendilerinin hem de bebeklerinin sağlıkları için önemli olmaktadır. Bu hizmetlerin alınmasında; kadınların eğitim düzeyleri, sağlık kurumlarına erişebilme olanakları, sahip oldukları ekonomik koşullar ve bu koşulların getirdiği yaşam düzeyleri belirleyici etkenlerden olmaktadır. Araştırma katılımcısı kadınların toplam doğum sayıları ile sağlık kurumlarında gerçekleştirdikleri doğumların sayılarının oranlanması sonucunda, kadınların yaptıkları doğumların % 32,7’sini bir sağlık kurumunda ve uzman personel yardımıyla gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Bu rakam, tüm yaş gruplarındaki kadınların yapmış oldukları doğumlar esas alınarak hesaplandığı için düşüktür.

Sağlık kurumunda uzman gözetiminde yaptıkları doğum oranlarını yaş gruplarına göre irdelemek, bu konuda yaşanan eğilimler ve gelişmeler hakkında bilgi vermesi bakımından önemli olacaktır. Kadınların sağlık kurumunda yaptıkları doğumların; yaş gruplarına göre dağılımları Tablo 13, eğitim düzeylerine göre dağılımları ise Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 13. Anne şimdiki yaşına göre sağlık kurumunda doğum oranları

Sağlık kurumunda doğum sayısı Yaş	Hiç		1-2		3-4		5+		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-24	6	21,4	19	67,9	2	7,1	1	3,6	28	5,2
25-34	15	16,5	41	45,1	33	36,3	2	2,2	91	16,8
35-44	21	19,1	30	27,3	49	44,5	10	9,1	110	20,3
45-54	48	38,1	45	35,7	18	14,3	15	11,9	126	23,3
55-64	65	70,7	18	19,6	7	7,6	2	2,2	92	17,0
65-74	51	85,5	3	5,0	4	6,7	2	3,3	60	11,1
75-84	25	96,2	1	3,8	0	0	0	0	26	4,8
85-94	7	87,5	1	12,5	0	0	0	0	8	1,5
Toplam	238	44,0	158	29,2	113	20,9	32	5,9	541	100

Ki-kare hesap=229,1; sd=21; P<0,001<0,05

Anket katılımcısı annelerin yaşları ile sağlık kurumun yaptıkları doğum sayıları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki, istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=229,1; sd=21; P<0,001<0,05). Tablo 13 incelendiğinde; 45 yaşın altındaki annelerin, 5 doğumdan sadece birini, 65 yaşın üzerindeki annelerin ise 10 doğumdan yaklaşık olarak 9'unu evde yaptıkları görülmektedir.

Tablo 14. Anne eğitim düzeyine göre sağlık kurumunda doğum oranları

Sağlık kurumunda doğum sayısı Eğitim düzeyi	Hiç		1-2		3-4		5+		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	153	62,2	51	20,7	26	10,6	16	6,5	246	45,4
Okur-yazar	43	48,3	23	25,8	14	15,7	9	10,1	89	16,5
İlkokul	36	19,8	72	39,6	67	36,8	7	3,8	182	33,6
Ortaokul	6	35,3	7	41,2	4	23,5	0	0	17	3,1
Lise ve üzeri	0	0	5	71,4	2	28,6	0	0	7	1,3
Toplam	238	44,0	158	29,2	113	20,9	32	5,9	541	100,0

Ki-kare hesap=112,1; sd=12; P<0,001<0,05

Anket katılımcısı annelerin eğitim düzeyleri ile sağlık kurumunda yaptıkları doğum sayıları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistikî anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=112,1; sd=12; $P<0,001<0,05$). Okur-yazar olmayan kadınların % 62,2'si, doğumlarının tamamını uzman yardımı almadan evlerinde yapmıştır. Bu oran ilkokul mezunu olan annelerde % 19,8'e düşmektedir. Lise ve üzeri eğitim düzeyinde olan annelerin tamamı doğumlarını bir sağlık kurumunda uzman personel yardımıyla gerçekleştirmiştir.

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça hamileliklerinde sağlıklarına dikkat etme oranı da artmaktadır (Çelik ve Hochkiss, 2000). Araştırma alanında da benzer bir ilişki bulunmakta, katılımcı kadınların doğumları sırasında sağlık kurumlarından ve uzman personelden hizmet alma eğilimlerinde artış yaşanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca kadın gebelikleri süresince sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır. Sağlık hizmetlerinin varlığı, statüsü düşük olan kadınlar için sağlık hizmetlerine ulaşabilmeyi garanti altına almaya yetmemektedir. Annenin eğitim düzeyinin ana sağlığı hizmetlerinden yararlanmayı etkileyen en belirgin öge olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi düşük olan kadınların sağlık hizmetlerinden daha az yararlanmalarının bir nedeni de, modern sağlık kuruluşlarının onlar için bilinmeyen, yabancı yerler olması ve aynı zamanda da geleneklerden dolayı ailelerin ve eşlerin izni olmadan gidememelerinden kaynaklanıyor olabilir (Akın ve Mıhçıokur, 2004).

Ülke genelinde, doğumların % 83'ü bir sağlık kurumunda uzman yardımıyla gerçekleşmektedir (UNDP, 2006). 1998'den (% 73) bu yana geçen süre içinde sağlık kurumunda doğum yapanların sayısında bir artış gözlenmektedir. Kentlerde evde doğum yapanların oranı % 14 iken bu oran kırsal kesimde % 35'dir. Evde doğum yapma oranları bölgeler arasında farklılıklar göstermekte olup, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde % 19,9'dur. Evde doğum, eğitimi olmayan kadınlarda % 51,1, lise ve üzeri eğitimlilerde ise % 2,7 olmaktadır. Eğitim düzeyi ile doğumu bir sağlık kurumunda yapma arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Bir sağlık kurumunda yapılan doğumların oranı, hiç eğitimi olmayan kadınlarda % 48 iken, lise ve daha üzeri eğitimi olan kadınlarda bu oran % 97'ye çıkmaktadır. Hiç eğitimi olmayan ya da ilkokul bitirmemiş kadınların yarıdan fazlası da evde doğum yapmaktadır. (Ergöçmen ve Coşkun, 2004).

Dünyada her yıl 60 milyon kadın kendi kendine veya akraba/komşu yardımıyla doğum yapmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde doğumların % 29'u, gelişmekte olan ülkelerde % 53'ü, Güney Asya'da ise sadece % 35, bir sağlık personeli yardımı ile gerçekleşirken, gelişmiş

ülkelerde bu oran % 99'dur. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların sadece % 30'u doğum sonrası bakım hizmetlerinden yararlanabilirken, az gelişmiş ülkelerde bu oran % 5'e düşmektedir (Akın ve Mihçioğur, 2004). Araştırma alanında % 44 olan evde doğum oranı Türkiye'nin kırsal kesim oranlarından düşük olmasına karşın arzu edilen gelişmişlik düzeyine henüz ulaşmamıştır.

Yaş gruplarına göre bakıldığında, araştırma alanındaki kadınların, evde eğitimsiz kişiler yardımıyla doğum yapma oranlarının azalmakta, doğumların sağlık kurumlarında, uzman personel yardımıyla gerçekleştirilmesi yönündeki eğiliminin ise artmakta olduğu görülmektedir. Bu gelişme, ana-çocuk sağlığı açısından olumlu olduğu gibi toplumun sosyal refahının ve bilinç düzeyinin artma göstergesi olarak da önem taşımaktadır.

3.2.6. Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahip Olma

Sahip olunan dayanıklı tüketim malları, hanenin sosyo-ekonomik düzeyinin iyi bir göstergesidir. Bu malların, konutun gereksinimlerini karşılamada özel bazı yararları da olabilmektedir. Örneğin, televizyona sahip olmak; hanede yaşayanların hane dışındaki gelişmelerden haberdar ve yeni fikirlere açık olmalarını, buzdolabına sahip olmak ise; yiyecek maddelerinin bozulmadan daha uzun süre saklanmasını sağlar (Koç ve Hancıoğlu, 2004). Teknolojinin getirdiği yeni araçlar; bir yandan yaşam düzeylerinin yükseldiğinin göstergesi olmakla birlikte, toplumsal açıdan, özellikle geleneksel yaşantısını sürdürdüğü varsayılan kırsal kesimin, yeniliklere açıldığını göstermesi bakımından da önemlidir (KSSGM, 2000). Bunların yanında, hanedeki dayanıklı tüketim mallarının çeşitlenmesi; hane gelirlerinin ve satın alma olanaklarının artmasının yanı sıra, gereksinimlerin de yaşam düzeylerine bağlı olarak yeniden şekillendiğinin bir göstergesi olmaktadır.

Araştırma kapsamındaki anket katılımcılarının beyanları esas alınmak suretiyle, alandan elde edilen özgün veriler kullanılarak belirlenen, hanelerdeki dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları, Koç ve Hancıoğlu'ndan (2004) alınan Türkiye ortalamaları ile birleştirilerek Tablo 15'te verilmiştir. Kıyaslama yapılan Türkiye geneli verileri ile çalışma alanından elde edilen özgün veriler arasında yaklaşık olarak iki yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır. Bu süre içerisinde Türkiye verilerinin bir miktar daha yükseldiği söylenebilir.

Tablo 15. Hanehalkının dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları

Sahip olunan dayanıklı tüketim malları	Trabzon orman köyleri (%)	Türkiye geneli (%)		
		Kent	Kır	Ortalama
Buzdolabı	90,3	96,4	89,5	94,3
Çamaşır makinesi	75,5	86,5	58,8	78,3
Elektrik süpürgesi	42,4	85,1	52,9	75,6
Televizyon	89,2	96,8	89,8	94,7
Telefon	87,4	81,5	75,2	79,6
Bulaşık makinesi	1,5	28,9	5,7	22,1
Bilgisayar	1,1	15,4	2,6	11,6

Tablo 15 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki cevaplayıcıların evlerinde sahip oldukları dayanıklı tüketim malları oranlarının, Türkiye genelini yansıtan kırsal alan ortalamalarına yakın, bazı mallarda ise bu ortalamaların üzerinde olduğu görülebilir. Araştırma kapsamındaki bazı köylerde, yalnızca yaz aylarında kısa süreli olarak (3-4 ay) yaşanması, buradaki evlere bir kısım dayanıklı tüketim mallarının konulmamasına neden olmaktadır. Kış aylarında boşalan köylerdeki hanelerde bulunmayan dayanıklı tüketim mallarının il ve ilçe merkezlerindeki asıl ikamet ettikleri hanelerde bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu durum dikkate alındığında hanelerdeki pek çok dayanıklı tüketim malının Türkiye kırsal kesim ortalamalarının üzerinde olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki orman köylerinde, telefona sahip olan hane sayısı ülke ortalamalarının üzerindedir. Anket katılımcısı kadınlara, kendilerine ait bir cep telefonu olup olmadığı da sorulmuş ve cep telefonuna sahip olma oranının % 30,4 olduğu belirlenmiştir. Yani yaklaşık olarak her üç kadından birisi kendisine ait bir cep telefonuna sahiptir. Eşi çalışmak amacıyla uzun süreli olarak köy dışında bulunan kadınlarda cep telefonuna sahip olma oranı % 45, eşi köy dışında olmayan kadınlarda ise % 26,3'tür.

Türkiye'de hanelerin büyük bir bölümü temel elektrikli araçlara sahiptir. Televizyon ve buzdolabı her on hanenin dokuzunda bulunurken, her on hanenin sekizinde telefon, yedisinde fırın, elektrik süpürgesi ya da çamaşır makinesi bulunmaktadır. Sahip olunan dayanıklı tüketim malları yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir. Kentsel alanlarda bulunan hanelerin kırsal alanlarda yer alan hanelere göre dayanıklı tüketim mallarına sahip

olma oranları daha yüksektir (Koç ve Hancıoğlu, 2004). Trabzon'daki orman köylerinin ve anket yapılan köylerde soruları cevaplayan kadınların yaşadıkları hanelerin tamamında elektrik bulunmaktadır. Köylerde elektriğe sahip olma, kentlerde kullanılan dayanıklı tüketim mallarının köylerde de yaygın bir şekilde kullanılması sonucuna katkı sağlayan önemli etkenlerden birisidir.

Evlerdeki dayanıklı tüketim mallarının, özellikle de çamaşır makinesine sahip olma oranının artması, kadınların iş yükünün hafiflemesi yönünde belirgin bir katkı sağlamıştır. Suyun evlere kadar ulaşması nedeniyle kadınların su taşıma işine zaman ayırmamaları, hanelerde çamaşır makinesi kullanımındaki artışın yüksekliği, tüpgazlı ocakların ısıtma ve pişirme işlemlerinde kullanılması, köylerde yaşayan insanların, özellikle de kadınların yaşam kalitesini arttıran en önemli kazanımlardan bazılarıdır.

Köylerde çamaşır makinesi, şofben-termosifon ve tüpgazlı ocaklara sahip olma oranındaki artış, odun tüketimindeki azalmayı da beraberinde getirmiştir. Açık alanlarda yakılan büyük ateşlerde su ısıtılarak çamaşır yıkama geleneği büyük oranda terk edilerek, çamaşır makinesi kullanma oranlarının artmasının, önemli ölçüde odun tasarrufu sağlamış olabileceğini söylemek mümkündür. Geçmişte, orman köylerinde pişirmek ve ısıtmak için akla gelen tek seçenek odun olmaktaydı. Şofben veya termosifona sahip olma oranının % 42,4'e, mutfakta tüpgazlı ocaklara sahip olma oranının da % 100'e ulaşması, odun tüketimini azaltıcı etkiler yapmıştır. Odun tüketiminin azalması, odunun ormanlardan ve genellikle de yasadışı yollardan sağlandığı orman köylerinde, ormanlar üzerindeki baskıyı da azaltmıştır. Gümüş ve Eryılmaz (2006), kırsal nüfusun azalmasıyla yasal olmayan yararlanmaların da azaldığını, ülkemiz ormancılığı açısından yaşanan birçok olumsuzluğa karşın, oduna olan talebin ağaç serveti artımının çok altında kaldığını ve kırsal alanlarda orman tahriplerinin azalması gibi son derece önemli bir döneme girildiğini belirtmektedir.

3.2.7. Hanehalkı ve Konut Durumu

Hanehalkı; aralarında akrabalık bağı bulunsun veya bulunmasın, aynı konutta veya aynı konutun bir kısmında yaşayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan, gelir ve giderlerini ayırmayan, bir veya birkaç kişinin oluşturduğu topluluk (DİE, 2002/c) olarak tanımlanmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu, hanedeki parasal ve diğer kaynakların dağılımını, dolayısıyla da üyelerinin genel refah düzeyini etkileyebilmektedir. Hanehalkı büyüklüğü, ayrıca, hanedeki kalabalıklığın bir göstergesi olarak, uygun olmayan

sağlık koşullarına işaret etmektedir (Koç ve Hancıoğlu, 2004). Trabzon İli orman köylerindeki anket katılımcılarının bireyi oldukları hanehalkı ortalama büyüklüğü 4,6 olarak hesaplanmıştır.

Kentsel ve kırsal alanların tümünü kapsayan Trabzon İli genelinde ortalama hane halkı büyüklüğü 5,9 (Dincer ve Özasan, 2004), Türkiye genelinde ise 4 kişidir. Genel olarak, kırsal kesimde hanehalkı büyüklüğü kentsel kesime göre daha fazladır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü kentsel alanlarda 3,9 kişi, kırsal alanlarda ise 4,5 kişidir. İllerin hanehalkı büyüklükleri incelendiğinde, ortalama büyüklüğün batı bölgesinden doğu bölgesine doğru belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir (Koç ve Hancıoğlu, 2004).

Türkiye’de geniş aileli hane tipi çeşitli biçimlerde varlığını sürdürürken, bu hane tipinin ideal biçimi olan “ataerkil geniş aile”nin giderek azaldığı, ekonomik temelinin de köklü bir değişime uğradığı gözlenmektedir. Bir başka deyişle, günümüzde geniş aile ayrıcalık ve zenginlikle bağdaştırılmaz olmuştur (Özbay, 1998). Araştırma kapsamındaki köylerde ortalama hanehalkı büyüklüğü, Türkiye’nin kırsal alan ortalamalarına yakın fakat Trabzon İli’nin geneline ait ortalamalardan düşüktür. Bir başka deyişle, Trabzon’daki orman köylerinde ortalama hanehalkı sayısı, Trabzon ili genel ortalamalarının altındadır. Bu durum orman köylerinde; genellikle emekli olmuş, çocukları köy dışında olan, iki kişilik ailelerin yaşadığını göstermektedir ki araştırma alanındaki hanelerin % 19,3’ünün iki kişiden oluşması bu yargıyı güçlendirmektedir.

Ulaşım, iletişim ve bir zamanlar ancak kentlerde erişilebilen hizmet ve olanakların giderek yaygınlaştığı ve kentlerde artık metalaşmış olan yeşillik, temiz hava gibi doğal çevre sunumları köy ile bağı koparmadan kentte yaşamayı, köylülük dışı bir toplumsal varoluşun peşinden koşarken mevsimlik bile olsa köyde barınmayı mümkün ve cazip hale getirmektedir. Köylerde, yılın çoğu aylarında boş duran ya da yaşlı anne-baba tarafından kullanılan yeni evler bu yönde atılan somut adımların ifadesidir (Sönmez, 2001).

Kültürel süreklilik olarak da adlandırılan, ulusların geçmişten bugüne gelen kendi kimlik ve değerlerini giderek önemsemeleri ve geleceğe aktarma çabalarının başında gelen değerlerden birini, geleneksel konut mimarileri oluşturmaktadır. Mekanların başında yer alan konut, aynı zamanda toplumun aile yapısını, sosyal, ekonomik, kültürel konumlarını yansıtan bir aynadır (Subaşı ve Direk, 2006). Doğu Karadeniz Bölgesi’nde, ulaşım olanaklarındaki kısıtlar, mimaride yerel malzeme kullanımını gündeme getirmiştir. İklim, arazi yapısı, hayvancılık, tarım tercihleri ve yaşam biçiminin dayattığı koşullar, ahşap ve taşın uyumlu birlikteliğiyle birleşince yöreye özgü bir mimari yapı biçimi oluşmuştur.

Oluşan bu ahşap ağırlıklı yapı biçiminin yakacak odun tüketimini arttırdığı bölgede yapılan bir araştırma ile ortaya konulmuştur (Türker, 1992). Geçmiş yıllarda kullanılan binalar ya bakımsızlıktan yıkılmış, ya da yıkılarak yerlerine briket veya tuğla kullanılarak, yığma veya betonarme tarzında binalar inşa edilmiştir. Geline nokta, orman köylerindeki evlerin % 64,5'inin yeni yapı tercihlerine göre inşa edildiği belirlenmiştir. Eskiden inşa edilmiş olup da günümüzde hala kullanılan ahşap evlerin içerilerinde yapılan değişikliklerle, hem sağlık ve kullanım koşulları iyileştirilmiş hem de yakacak tasarrufuna yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu evlerde var olan açık tavanlar kapatılmakta, geniş ocaklar veya açıkta yakılan ateşler kullanılmamakta, ısınma soba ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte köylerde, dış cepheleri tamamen teneke levhalarla kaplanmış, sağlık şartlarına uygun olmayan, tuvaleti dışarıda ve soğuğa karşı oldukça korunaksız evlere de rastlanmıştır.

Geçmiş yıllarda orman köylerindeki ve özellikle de yaylalardaki evlerin çatılarında örtü malzemesi olarak hartama kullanımı yaygındı. ORKÖY tarafından dam örtülüğü olarak oluklu metal levha dağıtılması veya dam örtülüğü kredisi verilmesi, hartama kullanımını bölgede tamamen sona erdirmiştir. Çok az köyde ve bazı yayla evlerinin çatılarında kalan hartama parçaları dışında, bu malzemeyi görmek mümkün olmamaktadır. Çatı örtü malzemesi olarak hartama kullanımının terk edilmesi ormanlar üzerindeki önemli bir baskı ögesinin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Köylerdeki anket katılımcılarının % 91,5'i kendi, % 5,9'u bir akrabasının evinde kira ödemediğini yaşadığını, % 2'si kira karşılığında ve % 0,7'si de yarıcı sıfatıyla toprak sahibinin evinde kira ödemediğini belirtmiştir. Kadınların % 59,9'u oturdukları evin tüm ihtiyaçlarını karşıladığını beyan etmiştir. Anket sırasında, kötü ve sağlıksız konut koşullarında yaşamlarını sürdürmelerine karşın; "Evim iyidir, tüm ihtiyaçlarımı karşılıyor, bunu bile bulamayanlar var" diyen kadınlara sıkça rastlanmıştır. Evinden memnun olan erkeklerin oranı ise % 41,4'tür. Yani erkeklerin konutlarına ve konut kullanımlarına dair beklentileri kadınlardan fazladır. Bu konuda kadınların erkeklere oranla daha kanaatkar olduklarını söylemek mümkün olmaktadır.

Anket katılımcısı kadın ve erkeklerin beyanlarına göre, yaşadıkları konutların tüm ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizlikleri ve bu yetersizliklerin temel nedenleri belirlenerek Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Kadın ve erkeklere göre yaşadıkları konutlardaki yetersizlikler (%)

Konutun yetersizliği	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Ev tüm ihtiyaçlarımı karşılıyor	40,1	58,6	45,3
Tuvalet yetersiz	24,9	37,6	28,4
Fosseptik yok	25,7	38,8	29,4
Banyo yetersiz	21,8	39,2	26,7
Mutfak yetersiz	11,3	30,8	16,7
Oda sayısı yetersiz	26,2	33,8	28,3
Soğuk oluyor	20,8	26,2	22,3
Rutubet oluyor	11,3	12,7	11,7

Tablo 16 incelendiğinde, kadın ve erkeklerin içerisinde birlikte yaşadıkları konutun şartlarına bakış açılarında farklılıkların olduğu görülmektedir. Aynı konutun kendilerine sunduğu olanaklardan birisi memnunken diğeri memnun olmadığını ifade etmektedir. Bu duruma neden olan etmenlerin başında, dış dünya ile daha fazla ilişki içerisinde bulunan ve kendi dışındaki yaşam koşullarının farkında olan erkeklerin, yaşamdan ve dolayısıyla da yaşadıkları konuttan daha çok şey beklemesi gelmektedir.

Modern tuvalet olanaklarına sahip olma, yaşanabilecek sağlık sorunlarına engel olur. Tuvaletlerin sağlık koşullarına uygun olması kadar, fosseptiklerin de istenen düzeylerde bulunması gerekmektedir. Tuvaletlerin sağlıklı fosseptik çukurlarına sahip olup olmadığı konusunda alınan cevaplardan hareketle, hesaplanan oranların mevcut durumdan daha iyimser olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü özellikle kadınlarda fosseptik kavramının tam olarak anlaşamadığı, ilkel ve yılın belirli dönemlerinde boşaltılan çukurları da fosseptik olarak algıladıkları ve cevaplarını bu yönde verdikleri izlenmiştir. Araştırma yapılan köylerin bazılarında, bir kısım tuvaletlerin hala dışarıda olduğu gözlenmiştir. Evden 5-10 m uzaklıktaki basit ve zaman zaman boşaltılan çukura sahip tuvaletleri kullanma alışkanlığı sürmektedir. “O pis şeyi evin içine sokmam” diyen yaşlı kadınlara rastlanması bunun bir alışkanlık olduğunu kanıtlamaktadır.

Türkiye’deki hanelerin üçte ikisi modern tuvalet olanağına sahiptir. Kentsel alanlardaki hanelerin modern tuvalet olanağına sahip olma oranı (% 93), kırsal alanlardaki hanelere göre (% 36) oldukça yüksektir. Türkiye’de hanelerin % 23’ü açık ya da kapalı çukur

kullanılmaktadır. Bu oran kentsel kesimde % 7 iken, kırsal kesimde % 61'dir (Koç ve Hancıoğlu, 2004).

Gelişmekte olan pek çok ülkede ve özellikle de kırsal kesimde, suyu kaynağından taşıyarak evde farklı amaçlar için kullanmak çoğunlukla kadınların sorumluluğundadır. Suyun yetersiz olması veya uzaktan taşınması durumunda kadınlar önemli bir zorlukla karşı karşıya kalırlar (Oredugba, 1991). Türkiye'de kırsal alanlardaki hanelerin yaklaşık üçte biri içme suyunu şebeke suyundan sağlamaktadır. Kırsal alanlardaki her on hanehalkından biri içme suyunu pınardan karşılamaktadır (Koç ve Hancıoğlu, 2004).

Araştırma kapsamındaki köylerin tamamında boruya alınmış su şebekesi olup, evlerin % 97,9'unun içerisinde su tesisatı döşenmiş bulunmaktadır. Evlerin % 2,1'inde su evin avlusunda bulunan musluktan akmakta, boru sistemi ile evin iç bölümlerine dağılmamaktadır. Suyun evin avlusundaki musluktan akması bile eskiye oranla oldukça önemli bir gelişme olarak nitelenmiştir. Olağanüstü durumlar dışında, evlerden uzakta bulunan çeşmelerden su taşıyan kadınlara rastlanmamıştır. Yaz aylarında köy nüfusunun kalabalıklaşması ve bahçelerindeki küçük alanlarda yetiştirdikleri sebzeleri sulama alışkanlıkları nedeniyle geçici su sorunu yaşanmaktadır. Bunun yanında bazı köylerin, eskiyen su tesisatları nedeniyle kısa süreli sorunlar yaşadığı belirtilmiştir.

Araştırma alanı coğrafi özellikleri gereği su kıtlığı yaşanmayan bir bölgedir. Bölgedeki köylerin tamamında su şebekesinin olması ve evlerin büyük çoğunluğunda da su tesisatının varlığı, uzak mesafelerden "su taşıma" işini kadınların gündeminden çıkarmıştır. Önceki yıllarda kadınların su taşıma işine harcadıkları zaman ve enerji günümüzde çocukların bakımı, ev ve temizlik işleri de dahil olmak üzere diğer uğraşlara paylaştırılmaktadır.

3.2.8. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine Katılım

Gelişmekte olan ülkelerde, tarım sisteminin bir parçası olan ürünlerden yeterince hasat yapılamadığı zamanlarda evcil hayvanlar gıda güvenliği sağlamaktadırlar. Topluluklar yeterli gelir elde edemediği zamanlar, bazı erkekler ailelerinin yanından ayrılarak iş bulmak için kentlere giderler. Erkeklerin köy dışına çıkmaları nedeniyle keçi, koyun ve kümes hayvanları hanehalkı gıda güvenliği açısından daha yaşamsal bir rol oynar. Günümüzde, dünyadaki besinin % 19'u, evcil hayvanlardan elde edilen et ve süt gibi gıdalardan sağlanmaktadır. Evcil hayvanlardan sağlanan gübre, yün, kıl, kemik, ve deri gibi diğer önemli ürünlerin yanında çekme güçlerinden de yararlanır. Bu yararların tümü

dikkate alındığında, insanların gıda ve tarıma dayalı toplam ihtiyaçlarının % 30'unu evcil hayvanlardan karşıladıkları ortaya çıkmaktadır (Sinn vd., 1999).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tarım ve hayvancılık sonucunda elde edilen ürünler, gıda güvenliğinin önemli bir parçasıdır ve bu faaliyetler çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilir. Türk toplumunda köylü kadınlar büyük ölçüde üretime katılmakta ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar. Nitekim Türkiye'de istihdam edilen kadınların büyük çoğunluğu tarım kesiminde çalışmaktadır (Oğuz vd., 1998). Araştırmanın yapıldığı orman köylerinde de kadınların tarım ve hayvancılık faaliyetlerine katılımları oldukça yüksek düzeydedir.

Trabzon'daki orman köylerinde, önemi eskiye oranla azalsa da gıda güvenliği açısından hayvancılık hala önemli bir konuma sahiptir. Tarıma uygun arazilerin az olması hayvancılık faaliyetlerini tarımın önüne çıkarmıştır. Köylerde hayvansal ürünlerin hanehalkı gıda güvenliğine belirgin katkılar sağlamanın yanı sıra, hayvanlar, ailenin zora düştüğü olağanüstü durumlarda en kolay nakde çevrilebilir varlıklar olarak görülmüşler ve alınıp satılmışlardır.

Gelinen noktada, araştırmanın yürütüldüğü alanda hayvancılığı gıda güvenliğinin temel unsuru saymak pek mümkün değildir. Bu köylerdeki hanelerin % 14,7'si büyükbaş hayvana sahip değilken, % 10,6'sı sadece bir, % 19,5'i de iki hayvana sahiptir. Hane başına düşen ortalama büyükbaş hayvan sayısı 3,63'tür. Araştırma alanındaki hanelerin % 90'ı küçükbaş hayvan beslememektedir. Küçükbaş hayvana sahip olan aileler, irili ufaklı sürülerle canlı hayvan satımına yönelik olarak bu faaliyetlerini ticari amaçlarla yürütmektedirler.

Köylerde günlük hayvansal protein sağlayarak, gıda güvenliğinin önemli bir halkasını oluşturan kümes hayvanlarındaki azalma dikkat çekicidir. Köylerdeki hanelerin % 83'ünde kümes hayvanı bulunmamaktadır. Kümes hayvanı ortalamalarına bakıldığında hane başına bir kümes hayvanı bile düşmediği görülmektedir. Bu azalma normal bir sürecin sonucu değil, 2006 yılında yaşanan kuş gribi hastalığının etkisiyle olmuştur.

Hayvancılığın orman köylerindeki değişim eğilimini ortaya koyabilmek amacıyla anket katılımcılarına, "on yıl önceye göre sahip oldukları hayvan sayılarındaki değişme miktarları" sorulmuştur. Katılımcıların % 66,6'sı sahip olunan hayvan sayılarının geçmiş on yıla göre azaldığını, % 22,6'sı değişmediğini ve % 10,8'i de arttığını ifade etmiştir.

Hayvancılığın gıda güvenliğindeki konumunun önemli olmasına karşın, hayvan sayılarındaki belirgin azalmanın nedenini ortaya koymak, bazı çözümlenmeleri de

beraberinde getirecek ve orman köylerindeki hayvancılığın geleceği açısından önemli ipuçları verebilecektir. Hayvan sayısındaki azalmanın nedeni olarak ‐işgücü yetersizliğini‐ gösterenlerin oranı % 74’tür. Yani, hanelerde eskiden sahip olunan kadar hayvanı bakacak işgücü bulunmamaktadır. Burada işgücü olarak, birey sayısının yanında, işgücünün niteliği de önem kazanmaktadır. Hayvancılıkla ilgilenebilecek beceri ve bilgi birikimine sahip işgücü azalmaktadır. Gençlerin büyük bir kesimi hayvancılıkla ilgili geleneksel bilgi birikimine sahip olmamakta, olsa bile bu faaliyetlerde sorumluluk almaktan kaçınmaktadır.

Katılımcıların % 17,4’ü, hayvan sayısındaki azalmanın nedeni olarak, ürettikleri hayvansal ürünlerin fiyatlarının düşük, buna karşılık girdi fiyatlarının yüksek olduğunu, hayvancılığın gelir getiren kârlı bir uğraş olmadığını belirtmiştir. Anket katılımcılarının % 8,6’sı da, geçmiş yıllara göre hayvan sayısının azalmasını; ‐Zenginleşince hayvan sayımızı azalttık‐, ‐İhtiyacımız yok, zahmetli bir iş‐, ‐Eskiden geçim hayvancılıkla sağlanırdı‐, ‐Hayvan gübresinin yerine kullanılabilir suni gübreler çıktı‐ gibi nedenlerle açıklamışlardır. Nedenler incelendiğinde, hayvancılıktan sağlanan faydaların yerine başka bir seçeneğın geçmesi durumunda, hayvancılık uğraşının terk edildiğini veya küçültüldüğünü göstermektedir. Harcanan emekle sağlanan fayda arasındaki dengesizlik, bu alandan elde edilen gelire olan gereksinimin azalması, hayvancılığın öncelikli terk edilen faaliyet olmasında önemli bir etkidir. ‐şimdiki hayvanların süt verimi fazla, daha azı ihtiyacımızı görüyor‐ şeklindeki bir gerekçe de, orman köylerindeki hayvancılık faaliyetlerinin genellikle ‐geçimlik üretime‐ yönelik olduğunu ortaya koyacak niteliktedir. Hayvan sayısındaki azalmanın arkasındaki nedenlerin irdelenmesi sonucunda, orman köylerinde hayvancılığın geldiği nokta hakkında fikir edinmek mümkündür. Gıda güvenliğini önemli ölçüde hayvancılığa bağlamayan aileler, bu ihtiyaçlarını başka kaynaklardan karşılamaları halinde ilk olarak hayvan beslemeyi terk etmekte veya bu faaliyetlerini küçülterek geçimlik üretim şekline dönüştürmektedir.

Orman köylerindeki hanelerden % 63,3’ü en az bir hayvansal ürün satarak gelir elde etmektedir. Anket katılımcılarının % 46,6’sı bir yıl içerisinde hiç canlı büyükbaş hayvan satmazken, % 37,6’sı da sadece bir canlı büyükbaş hayvan satmıştır. Yılda bir tane canlı hayvan satanların çoğunluğu bunu ticari olarak yapmamaktadır. Köyde kaldığı sürede bir hayvan satın almakta, kış aylarında köyden ayrılırken hayvanını satmaktadır. Özellikle yaşlı kadınlar için hayvan bakmak mutlaka yapılması gereken bir faaliyettir ve bu kadınların hemen hemen tamamı, ‐ev ineksiz olmaz‐, ‐inek evin bereketidir‐ fikrindedir.

Bu görüş, geçmiş yıllarda hayvansal ürünlerin ve hayvanların gıda güvenliğinde oynadığı yaşamsal rolü ortaya koyması bakımından dikkat çekici bulunmuştur.

Araştırma alanındaki hayvancılık faaliyetleri çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilir. Koyun sürülerinin meralarda otlatılması dışındaki işler genellikle kadınlar tarafından yapılır. Bakılabilecek hayvan sayısına ve çeşitinin belirlenmesi, satılacak hayvanların hangileri olduğunun kararının verilmesi genellikle kadınlara aittir. Hayvanların bakımı, sağılması, sütün işlenerek ikincil ürünlere dönüştürülmesi, hangi ürünlerden ne kadar satılacağına karar verme işi de çoğunlukla kadınların sorumluluğundadır. Anket yapılan kadınların % 44,6'sı en çok zaman ayırdığı işi "hayvanların bakımı" olarak belirtmiştir. Burada, "çocukların bakımı" seçeneğinin % 7,9 olduğu düşünüldüğünde, kadınların hayvancılık uğraşında harcadıkları enerji ve zamanın fazlalığı ortaya çıkmaktadır.

Kadınların orman köylerindeki hayvancılık faaliyetlerinde oynadıkları rolle, bu konuda ORKÖY'ün destekleme amaçlı ferdi kredilerinden yararlanma oranları arasında bir çelişki söz konusudur. 2003-2006 yılları arasında Trabzon'daki orman köylerine verilen kişisel kredinin sadece % 7,6'sı kadınlar tarafından kullanılmıştır (Anonim, 2007/c). Kişisel kredi kullanan kadınların, eşlerinin çalışmak amacıyla uzun süreli köy dışında olmaları ve bu nedenle de ev yönetimini üstlenmiş olmaları gibi ortak özellikleri bulunmaktadır. Düzköy İlçesi'nin iki köyünde (Dorukkiriş ve Taşocağı) ferdi hayvancılık kredisi ön bilgilendirme toplantısına kadınların da katıldığı ilgililerce ifade edilmiştir. ORKÖY tarafından sağlanan krediyle satın alınacak hayvanların bakımından büyük ölçüde kadınlar sorumlu olacaktır. Bakabileceği hayvan sayısını ve cinsini, ahırının ve işgücünün kapasitesini belirleyenler çoğunlukla kadınlar olduğu halde, kredi kullanmada erkek ağırlıklı bir yapı söz konusudur. Hayvancılığı özendirmek amacıyla verilen kişisel krediyi almaya hak kazanan erkeklerin çoğu, sağlanan krediyle hayvan satın almaya gittiklerinde eşlerini de beraberlerinde götürmektedir. Yani satın alınacak hayvanları, bu konudaki bilgi birikimleri erkeklere göre daha fazla olan kadınlar seçmektedir.

Orman köylerindeki araziler genellikle eğimlidir ve tarıma uygun değildir. Geçmişte bu arazilerde daha çok mısır tarımı yapılırken günümüzde çay ve fındık öne çıkmaktadır. Orman köylerinin bölgesel ve konumsal yapıları gereği de bu iki ürün hem miktar hem de verim olarak istenen düzeyde değildir. Orman köylerindeki hanelerin sadece % 53,5'i tarım ürünlerinden gelir elde etmektedir. Bunun dışındaki hanelerin tarımsal faaliyetleri geçimlik üretime yöneliktir.

Orman köylerinde, genellikle geçimlik üretime dayalı tarımsal faaliyetler daha çok kadınlar tarafından yürütülmektedir. Kadınlar, evlerin etraflarındaki küçük tarlalardan en fazla ürün almak gibi bir çabanın içerisinde olurlar. Hangi ürünü, tarlanın hangi kısmına ve ne kadar ekeceklerinin/dikeceklerinin kararı genellikle kadınlar tarafından verilir. Evde yaşlı bir kadın yaşıyorsa, bu karar genellikle ona aittir ve kararı verirken geleneksel bilgi birikimini kullanır. Yıldırak'a (1992) göre; kadının tarımsal mesleklerle ilgili bilgisi daha çok deneyime dayanır, eksikleri eşi tarafından tamamlanır. Araştırmanın gerçekleştirildiği orman köyleri için bu görüşe katılmak mümkün değildir. Tarım ve hayvancılık genellikle geçimlik üretime dayalı nakit gelir sağlamayan bir uğraş olduğu için kadınların kontrolündedir. Erkekler genellikle köy dışındadırlar. Bu nedenle de kadınların tarım ve hayvancılığa ait bilgi birikimleri erkeklere oranla daha fazladır.

Arazinin yapısı gereği, tarlalardaki tarımsal faaliyetler tamamen insan gücüyle yapılmaktadır. Zamanla bu gücü bulmakta zorluklar yaşanmasının da etkisiyle tarımsal tercihler değişmiş, mısır tarlaları bölgeye göre çay ve fındık bahçelerine dönüşmüş, bir kısmı da boş bırakılmıştır. Böylelikle de bağ-bahçe işleri, kadınların en çok zaman ayırdıkları üçüncü iş konumuna düşmüştür.

Orman köylerinde tarım ve hayvancılık tercihlerindeki değişim, ormanlar üzerindeki baskının azalması yönünde etkili olduğunu söylenebilir. Hayvan sayılarındaki azalma, bu hayvanları beslemek için açıkta "yal ateşi" yakılmasını ve dolayısıyla da odun tüketimini azaltmıştır. Hayvan sayılarının azalması aynı zamanda bu hayvanlardan elde edilen ve işlenmesi gereken süt miktarını da azaltmış, bunun sonucunda da odun kullanımında eskiye oranla belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

3.2.9. Aile İçi İlişkiler ve Karar Verme Sürecine Katılım

Aile kurumunun ne zamandan beri var olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Fakat var olduğundan bu yana aile hangi kültürde, hangi toplumda olursa olsun, toplumsal yaşam ve bireylere biçim veren, dinamizm kazandıran, onu hareketlendiren, yönlendiren bir işleve sahip olmuştur (Yıldırak vd., 2003). Günümüzde toplumsal, ekonomik ve siyasi etmenlerin tümünün aile kurumunun varlığını pekiştirir nitelikte olduğu söylenebilir. Nitekim siyasi otoriteler de, ailenin Türk toplumuna yaşam veren kurum olduğunu ve devlet tarafından desteklenip korunduğunu sık sık vurgulamaktadır. Hatta devlet, bu toplumsal kurum

üzerinde sürdürdüğü koruyucu denetimi arttırmak için aileden sorumlu bir devlet bakanlığı kurmuştur (Özbay, 1998).

“Yuvayı dışı kuş yapar” sözü, Türk aile yapısı içerisinde kadına biçilen rolün anlaşılması bakımından belirleyicidir. Kadınlar, özellikle kırsal kesimde ailenin yönetilmesinde önemli, bazen de temel görevler üstlenirler. Araştırma bölgesinde kadınlar, ev içinde olduğu kadar ev dışında da temel sorumlulukları üstlenmişlerdir.

Türk ailesinin geleneksel yapısı gereği kadın, dışarıdan görüldüğünün aksine, çoğu kez evin gerçek egemeni ve her sözün kendisinde bittiği bir kişi konumundadır. Evdeki güç dengesinin kadının lehine doğru ağırlık kazandığı, gelenekler gereği pek dışarıya aksetmemektedir (Yıldırak, 1992). Böyle olmakla birlikte, aile içerisinde görüşlerine başvurulmayan, karar verme sürecine katılmayan hatta aile içerisinde şiddet gören kadınlar da bulunmaktadır.

Ankete cevap veren evli, dul ve boşanmış kadınların % 74,8'i eşlerinden hiç şiddet görmediklerini, % 17,4'ü ara sıra ve % 7,8'i de sık sık şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Anket katılımcısı kadınların yaşları ile şiddete maruz kalmaları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=40,4; sd=14; $P<0,001<0,05$). Şiddet görme, yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır. 35 yaşın altındaki kadınların % 11,3'ü eşlerinden şiddet görürken, bu oran 65 yaşın üstündeki kadınlarda % 38,7'ye çıkmaktadır.

Kadının eğitim düzeyi ile şiddet görme arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=31,9; sd=8; $P<0,001<0,05$). Kadının eşinden gördüğü şiddet kendisinin eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Okur-yazar olmayan kadınların % 32,4'ü eşlerinden şiddet görürken, bu oran ilkökul mezunu olan kadınlarda % 14,6'ya düşmektedir.

Eşin eğitim düzeyi ile kadının şiddet görmesi arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=22,8; sd=8; $P=0,004<0,05$). Eşinin eğitim durumuna göre kadının şiddet görmesi farklılaşmaktadır. Herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayıp, sadece okur-yazar olan erkeklerin % 41,2'si eşlerine şiddet uygularken, bu oran lise mezunu olan erkeklerde % 10,9'a düşmektedir.

Kadına karşı aile içi şiddet, dünyada, kadının temel insan haklarının ihlali olarak kabul edilmektedir. Aile içi şiddet ve buna gösterilen tahammül, kadının her alanda söz sahibi olmasının ve güçlenmesinin önünde önemli engeller oluşturmakta ve sağlık konusunda da;

kadının sağlığı, sağlık hizmetlerine olan talep ve çocukların sağlığı açısından istenmeyen sonuçlara neden olmaktadır (Hancıoğlu ve Ergöçmen, 2004).

Türkiye’de, kadınların dörtte üçü eşinin sözel şiddetine, yarısından fazlası ise fiziksel, manevi ve cinsel şiddetine maruz kalmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar kentte yaşayanlara oranla daha fazla şiddete maruz kalmakta, fakat kır-kent arasındaki farklar hiçbir şiddet türü için % 15’i geçmemektedir. Kadının ve eşinin eğitim düzeyi yükseldikçe maruz kalınan şiddet azalmaktadır. Şiddetin engellenmesi açısından kadının eğitim düzeyi, eşin eğitim düzeyine göre daha etkindir (İlkkaracan, 1998). Araştırma alanından elde edilen bulgular, kadınların şiddete maruz kalma oranları dışında benzer özellikler göstermektedir.

Karar verme sürecine katılım çok geniş kapsamlı bir konu olmakla birlikte, kadının toplum içerisindeki konumunu ortaya koyması bakımından önemli bir gösterge olmaktadır. Anket katılımcısı kadınların % 71’i “Aile ilgili önemli bir karar alırken eşlerinin kendilerine danıştığını” ifade etmiştir. Karar alma sürecinde eş kendisine danışan kadınların % 94,8’i, bu sürecin evlendikleri günden beri devam ettiğini beyan ederken, % 5,2’si de eşlerinin yaşlandıktan sonra kendilerinin karar verme sürecine dahil ettiklerini belirtmiştir.

Kadınların aile ile ilgili kararları alma sürecine katılımları ile eşlerinin yaşları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır (Ki-kare=16,3; sd=12; P=0,176>0,05). Karar alma sürecine katılım ile kadınların eğitim düzeyleri (Ki-kare=12,1; sd=8; P=0,150>0,05) ve eşlerinin eğitim düzeyleri (Ki-kare=10,3; sd=8; P=0,245>0,05) arasındaki ilişki de istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır. Yani kadının aile ile ilgili karar alma sürecine katılımı, eşinin yaşı ve eğitim düzeyi ile farklılaşma göstermediği gibi kendi eğitim düzeyiyle de farklılaşmamaktadır. Karar sürecine katılım, eğitim ve yaşa bağlı olmaktan ziyade; içinde yaşanan toplumun yapısı ve gelenekleri ile ailedeki geleneksel yapı ve bağlarla ilgili bir olgudur.

Eşlerin uzun süreli evden ayrılmaları araştırma bölgesinde eski yıllarda sık yaşanan bir durum olmasına karşın günümüzde % 14,5’e düşmüştür. Eşi çalışmak amacıyla, uzun süreli evden ayrılan kadınların % 76,8’i, eş olmadığında ev idaresini kendisinin, % 18,8’i kayınpederinin ve % 4,3’ü de kayınvalidesinin üstlendiğini belirtmiştir. Aile reisi konumundaki erkeğin olmadığı zamanlarda ev yönetiminin büyük oranda kadınlar tarafından üstlenilmesi, araştırma alanındaki kadınların toplum ve aile içerisindeki

konumlarının göstergesidir. Bu gözle bakıldığında, Trabzon'daki orman köylerinde yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun kendi ayakları üzerinde durabilecek sosyal ve kültürel konumda olduklarını söylemek mümkündür.

Erkeklerin % 85,7'si bir karar alma aşamasında eşlerine danıştıklarını, % 2'si bazen danıştıklarını, % 12,3'ü ise danışmadıklarını belirtmişlerdir. Eşlerine danıştıklarını söyleyen erkeklerin % 94,3'ü bunu evlendikleri günden bu yana yaptıklarını, % 5,7'si ise yaşlandıklarında danışmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

Kadının gerek evde gerekse ev dışında yaptığı işlerin hanehalkının geçimine katkısını ve değerini önemseyip önemsemediklerini, bu katkının ne derece farkında olduklarını belirlemek amacıyla erkeklere; "Eşiniz evin geçimine katkı sağlıyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya erkeklerin % 81,8'i "evet", % 18,2'si ise hayır cevabını vermiştir. Anket sorularının denetlenmesi sırasında bazı erkeklerin "geçime katkı" sözcüklerinden, aile bütçesine doğrudan nakit gelir sağlamayı anladıkları fark edilince, soruya 2. bir kısım eklenmiştir. Bu kısımda "hayır" cevabını veren erkeklere, kadınların gerek ev içinde gerekse ev dışında yaptıkları işler hatırlatılıp bu konudaki düşünceleri tekrar sorulmuştur. İlk anda "hayır" cevabını verenlerin % 62,2'si, bu hatırlatmanın ardından "evet" demiş, % 37,8'i de "hayır" demeyi sürdürmüştür. Yani araştırma bölgesindeki bazı erkekler, kadınların yaptığı işleri onun asli görevleri olarak algılanmakta, kadınların nakit gelir getirme ve maaş alma dışındaki uğraşlarını hanehalkının geçimine "katkı" olarak görmemektedir.

Kadınların yaptıkları işlerin değersiz görülmesi, kadın işgücünün görünmez olması yalnızca araştırma alanında görülen bir davranış biçimi olmayıp, Briggs vd., (2003); kadınların aile bütçesine ekonomik katkıları aslında olduğundan çok daha azmış gibi görüldüğünü ve öyle kabul edildiğini, ayrıca kadınların karar verme sürecine katılımlarının da az olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, Halim (1999), Bangladeş'te yaptığı bir çalışmada, gelir getiren faaliyetlerde bulunan kadınların aile içerisindeki saygınlıklarının ve karar verme sürecine katılımlarının arttığını, bu kadınların eşlerinin ev işlerine daha fazla yardım ettiklerini ortaya koymuştur.

Ancak, araştırma alanında kadının yaptığı işlerin değersiz görülmesi, takdir edilmemesi yaygın bir davranış biçimi değildir. Ev içinde ve evin dışında yaptıklarının onların zaten yapması gereken doğal işleri oldukları yönünde bir algılamanın olduğu söylenebilir. Ama bu algılamanın, kadının yaptığı işlerin görmezden gelinmesine, az ve değersiz görülmesine

neden olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu konular konuşulurken pek çok erkek katılımcının, eşini işaret ederek “O olmazsa aç kalırız” dediği gözlenmiştir.

Yapılan işlerin erkek tarafından takdir edilmesi, değerli sayılmasının yanında; kadınların kendi yaptıkları işleri ailelerinin geçimine katkı anlamında nasıl gördükleri de önemlidir. Kadınlara yöneltilen “Ailenizin geçimine katkı sağlıyor musunuz?” sorusuna % 90 oranında “evet” cevabı verilmiştir. Ailesinin geçimine katkı sağlamadığını ifade eden % 10 oranındaki kadın, yaşlı ve hasta olmaları nedeniyle üretim faaliyetlerine katılamadıklarını, artık tüketici konumunda olduklarını belirtmişlerdir. Bunu söylerken bile, ev dışındaki faaliyetleri yürüten gelin veya kızlarının çocuklarıyla ilgilenerek veya yemek pişirerek hala üretime destek vermeleri de dikkat çekici olmuştur.

Orman köylerindeki taşınmaz malların mülkiyetleri genellikle erkeklerin sahipliliğindedir. Kadınların sadece % 8’inin tapu kayıtlarında üzerlerine tapulu mülkleri olduğu beyanlarından anlaşılmıştır. Bu oran erkeklerde % 25,7’dir. Köylerin çoğunda kadastro çalışmaları tamamlanamadığından, mülkler genellikle büyük dedelerin üzerlerine tapulu veya zilyetliğindedir. Bu nedenle, erkeklerin çoğunun adına tapulu mülk yoktur ve bu durum, yeşil kart başvurularında önemli bir avantaj olmaktadır. Köylerde kadastro çalışmaları tamamlanıp kişiler adına mülk tescil edilince, yeşil kart uygulamalarından yararlanma olanakları ortadan kalkmaktadır.

Cinsiyet önyargısı ve görmezden gelme tüm dünya ülkelerinde etkili olmakta ve gıda güvensizliğine neden olan kısıtlamaları beraberinde getirmektedir. Kırsal kesimde yaşayan pek çok kadının araziler üzerinde kullanım hakkı yoktur veya araziler üzerindeki imtiyazları kalıcı değildir. Üretim sistemlerini geliştirme ve ayakta kalmasına olanak sağlayan çiftçi birliklerine üye olma veya resmi kredi kaynaklarından yararlanma koşullarını taşıyor olmaları dışında, arazilerin tapularını ellerinde bulunduranlar; kocaları, erkek kardeşleri ve babalarıdır (FAO, 1995).

Kadınların yaptıkları işleri, üretime katkılarını görmezden gelme ve/veya daha az değerli görme olgusunu araştırma bölgesinde gıda güvensizliğine neden olabilecek etkili bir kısıt olmadığı söylenebilir. Hukuki anlamda arazilere sahip olmanın önündeki kadastro engeli de bu konuda kadın erkek arasında ne oranda fark olduğunun kesin olarak ortaya konmasını engellemektedir. Ama FAO’da (1995) sözü edilen araziler üzerindeki kullanım hakkı sorununun, bölge için geçerli olmadığı söylenebilir. Araziler üzerindeki sahiplilik haklarının hukuken ve fiilen erkekler üzerinde görülmesine karşın, bu arazilere sahip çıkan, sınırlarını bilen, büyük oranda yöneten ve imar edenler çoğunlukla kadınlardır.

Devletin resmi kurumlarıyla ilişkilerde erkek egemen bir yapı söz konusudur. Bu durum kadınların okur-yazarlık oranındaki düşüklük, köy dışına fazla çıkmayan, kapalı toplum şartlarının hüküm sürdüğü eski alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır. Bu alışkanlıklar, ORKÖY'ün kişisel kredilerinin dağılımında cinsiyet farklılıklarının oluşmasına da neden olmuştur. Verilen kredi ile desteklenen faaliyetin sorumluluğunu büyük oranda kadınların üstlenmesine karşın, Anonim'e (2007) göre; 2003-2006 yılları arasında Trabzon İli orman köylerine verilen 289 kişisel kredinin sadece 22'si kadınlar tarafından kullanılmıştır. Kadınların kredilere ulaşma olanaklarındaki kısıtlar, yalnızca araştırma alanına özgü bir özellik olmayıp dünyada da örnekleri görülmektedir. Sinn vd., (1999); kadınların ev işleriyle ilgili rollerinin öneminin tartışılmadığını ve bu konu ile ilgili olarak kalkınma projelerinde sık sık destek gördüğünü, fakat kadınların tarımsal ve diğer ekonomik faaliyetlere katkısının çoğunlukla görmezden gelindiğini, kadın çiftçilerin teknik yardım, eğitim ve kredi desteklerinden sınırlı bir şekilde yararlanmalarının devam ettiğini belirtmektedir.

Köylülerin örgütlenmesi, bir araya gelerek kendilerini ilgilendiren kararların alınması süreçlerine katılabilmeleri açısından köy kooperatifleri önemli görevler üstlenebilirler. Araştırma kapsamındaki köylerin sadece % 10'unda kooperatif bulunmaktadır. Köydeki herhangi bir kooperatif ve derneğe üye olma oranları kadınlarda % 2,0, erkeklerde ise % 12,7'dir. Kadınlarda düşük olan bu oranın, erkeklerde yüksek olduğunu söylemek mümkün değildir. Kadınların üyelik oranlarının azlığı sadece araştırma alanının sorunu değildir. Gökçe (1996/b); İzmir İli Kemalpaşa İlçesi dağ köylerinde yaptığı çalışmada, erkeklerin % 35,6'sının çeşitli kooperatiflere üye olmasına karşılık anket yaptıkları 140 kadından sadece birinin kooperatif üyesi olduğunu bildirmiştir. Özkurt (1998), İçel İli orman köylerinde yaptığı bir çalışmada tüm köylü aile reislerinin % 58,6'sının bir kooperatif ya da derneğin üyesi olduğunu belirtmektedir.

Köylerin genel özellikleri hakkında bilgi toplanırken "kızlara miras" konusu da irdelenmiştir. Köylerde kızların miras alma veya kızlara miras verme alışkanlığı çok yaygın değildir. Bu durum "kızlara miras verilmez" gibi katı bir anlayıştan kaynaklanmasa da bu şekilde düşünen erkeklere de rastlanmıştır. Kızlar, genellikle arazi talep etme yerine arazinin bedelini (tam bedel olmayıp, hakkını devredeceği erkek kardeşinin takdirine bırakılan miktar) almaktadırlar. Bazen de "erkek kardeşlerime helal olsun" diyerek miras hakkından vazgeçmektedirler.

Orman köylerinde tarım alanları azdır ve eskiden kalma alışkanlıklarla hala hayvancılıkla birlikte gıda güvenliğinin temeli sayılır. Bu nedenle de toprak değerlidir. Kadın, “Baba ocağı” olarak bildiği ve kocasıyla sorun yaşadığında gönül rahatlığı ile dönebileceği arazilerden pay almak istemez. Orada payı olduğu sürece başı sıkıştığında dönebileceği yeri olduğu konusunda kendini güvende hisseder. Baba yerinden pay alıp, hem bu güvencesini ortadan kaldırmak hem de erkek kardeşlerini ekonomik olarak zor duruma sokmak konusunda isteksiz davranır Bunun yanında az da olsa bazı köylerde kızlar, miras paylaşımında erkeklerle eşit birey muamelesi görürler. Bu durum köyün genel özelliği olmayıp, hane bireylerinin, özellikle de hanenin en yaşlı erkeği veya kadınının tutumuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bazı durumlarda, hanenin yaşlı erkeği kimi zaman da yaşlı kadını, sağlıklarında miraslarını çocukları arasında paylaştırmakta veya nasıl paylaşılması gerektiğini belirtmektedir. Onun tutumuna göre kızların mirastan alacağı pay da şekillenmektedir.

3.2.10. Yaşam Memnuniyeti

İnsanların içinde buldukları yaşam koşullarını geçmiş dönemdeki koşullara göre değerlendirip aradaki farkı ortaya koyması, yaşam standardındaki değişimin yönü hakkında fikir verebilir. Bu amaçla, anket katılımcılarının on yıl önce ile kıyaslandığında yaşam düzeylerinde görülen iyileşme veya kötüleşme ile gelecekte beklenenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kadın ve erkeklerin şimdiki yaşam koşullarını geçmiş koşullara göre kıyaslayarak, buldukları konumu tanımlamaları ile ortaya çıkan bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Anket katılımcılarının geçmişe göre şimdiki yaşam koşullarını değerlendirmeleri

Geçmişe göre şimdiki yaşam koşulları	Cinsiyet		Erkek	
	Kadın		Sayı	%
Şimdi daha iyi	463	75,8	135	57,0
Şimdi daha kötü	91	14,9	76	32,0
Değişmedi	54	8,8	26	11,0
Fikri yok	3	0,5	0	0
TOPLAM	611	100	237	100

Araştırma kapsamında anketi cevaplayan kadınların % 75,8'i, içinde buldukları yaşam koşullarının, geçmiş yıllara göre daha iyi olduğunu beyan etmiştir. Bu oran erkeklerde % 57'dir. Yani, yaşamlarını aynı koşullar altında devam ettiren kadın ve erkekler, geçmişe göre şimdiki durumlarını farklı değerlendirebilmektedirler. Buradaki bulgular, kadınların içinde buldukları ortamlarda erkeklere göre daha kanaatkar oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu duruma; erkeklerin köy dışı ile ilişkilerinin daha üst düzeyde olması, kendi yaşamları dışındaki yaşamlardan daha çok haberdar olmaları ve bunların etkisiyle de yaşamdan beklentilerinin kadınlardan fazla olması neden olabilir. Ama asıl önemli neden; yol, su, elektrik, dayanıklı tüketim mallarına sahip olma düzeylerindeki yükseklik, tüpgaz kullanımı, tarım ve hayvancılıktaki yeni tercihler, daha sağlıklı konut koşulları, sağlık kurumlarına daha rahat ulaşım olanağı gibi, eski yıllarda erişemediği hizmetleri günümüzde kolaylıkla alabiliyor olmasının, kadının üstlendiği görevleri kolaylaştırmasıdır. Yaşamı kolaylaştıran koşullar, yaşam memnuniyetinin artmasına neden olmuştur. Araştırma alanındaki kadın ve erkeklerin gelecekte beklediklerine ait bulgular Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Anket katılımcılarının gelecekte beklediklerinin dağılımı

Cinsiyet	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Gelecekte beklenti				
Daha iyi olacak	414	67,8	88	37,1
Değişmeyecek	103	16,8	53	22,4
Daha kötü olacak	20	3,3	26	11,0
Fikri yok	74	12,1	70	29,5
TOPLAM	611	100	237	100

Tablo 18 incelendiğinde; kadınların % 67,8'i gelecekteki yaşam koşullarının daha iyi olacağını beklerken bu oran erkeklerde % 37,1 olmuştur. Aradaki önemli farklılığın nedeni erkeklerin geleceğe daha çok maddi olarak bakmasından kaynaklanmaktadır. Ailede üstlendikleri roller gereği geçim güvenliğini sağlamanın daha çok erkeklerin görevi olması ve bu bağlamda da “Geçinmek günden güne zorlaşıyor” tespitleri, erkeklerin gelecekte beklediklerinin iyi olmaması sonucunu doğurmaktadır. Köylerdeki yaşam koşullarının iyileşmesi, maaş ve ücret gelirlerinin oransal artışı, sağlık güvencesine sahip olma konusunda yaşanan gelişmeler gibi üstünlüklere karşın, özellikle erkek katılımcıların,

geçinmenin günden güne zorlaştığını beyan etmeleri ilginç bir gelişme olarak görülmüştür. Bu fikri veya ifadeyi öne çıkaran unsurun gelişme ile birlikte birey ve hane ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Gelecekte beklenenler konusunda fikir beyan etmeyenlerin yüksek oranda olması; soruya cevap verilmesinin bazı katılımcılar tarafından “Gelecekte haber verme” olarak algılanmasından kaynaklanmıştır. TÜİK’e (2005) göre; Türkiye genelinde ve kırsal kesimde insanların gelecekte beklenenleri Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Türkiye’de insanların gelecekte beklenenlerinin dağılımı (%)

Gelecekte Beklenen	Kır	Kent	Türkiye geneli
Daha iyi olacak	30,7	39,3	36,2
Değişmeyecek	45,7	39,7	41,9
Daha kötü olacak	11,6	9,3	10,2
Fikri yok	12,0	11,6	11,8

Doğu Karadeniz Bölgesi’nin tamamını kapsayan bir araştırmanın verilerine göre; katılımcıların % 62,1’i durumlarının eskiye oranla giderek kötüleştiğini, % 29,9’u aynı kaldığını ve % 8,1’i de iyileştiğini düşünmektedir (DPT, 2000/b). Tablo 18 ve 19 kıyaslandığında, Trabzon’daki orman köylerinde ankete katılım sağlayanların geleceğe dair beklenenlerinin hem ülke hem de kırsal kesim genelinden daha iyimser olduğunu söylemek mümkündür.

Mutluluk; demografik, ekonomik, fiziksel çevre, sosyal çevre, içinde yaşanılan ülkenin durumu gibi yaşam koşullarını belirleyen bileşenlerin sonucunda oluşur (TÜİK, 2005). Araştırma kapsamındaki anket katılımcılarının yaşam memnuniyetlerine dair beyanları değerlendirilerek Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Anket katılımcılarının yaşam memnuniyetlerinin dağılımı

Cinsiyet	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Yaşam memnuniyeti				
Yaşamından memnun	409	66,9	149	63,0
Yaşamından memnun değil	73	12,0	37	15,7
Yaşamından kısmen memnun	129	21,1	51	21,3
TOPLAM	611	100	237	100

Tablo 20 incelendiğinde, kadınların % 66,9'unun yaşamlarından memnun oldukları, erkeklerde ise bu oranın % 63,0 olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyeti ile ilgili soruda, gerek kadınlar gerekse erkeklerin çoğu net cevap verme yerine “Allah’a şükür”, “Memnun olmayacak neyimiz var”, “Zor durumda olan ne insanlar var” gibi gerekçeleri sıraladıktan sonra “memnunum” demişlerdir.

Kadınların yaşam memnuniyetleri ile kendi eğitim düzeyleri arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmazken (Ki-kare hesap=10,9; sd=8; P=0,209>0,05), eşlerinin eğitim düzeyleri ile kadınların yaşam memnuniyetleri arasındaki ilişki önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=24,6; sd=8; P=0,002<0,05). Yaşamından memnun olan kadınların % 5,9'unun eşi ortaokul mezunu iken, yaşamından memnun olmayan kadınların % 21,6'sının eşi ortaokul mezunudur. Eşi eğitilmiş olan kadınların yaşam memnuniyetlerindeki düşüklük dikkat çekicidir. Oysa, Oluwoye, (1990); Nijerya'nın kırsal kesiminde yaptığı bir çalışmada, kadınların yaşamlarından memnuniyetlerinin; evlilik yapıları, eğitimleri ve gelirleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma alanında; eğitilmiş erkeklerle evlenen kadınların, eğitimlerinden dolayı eşlerinin il veya ilçelerde uygun bir iş bulacağı, böylelikle köyde oturmayarak, oradaki zor yaşam koşulları ile mücadele etmek zorunda kalmayacakları, şeklindeki beklentilerinin karşılanamaması, yaşam memnuniyetsizliğinin gündeme gelmesinde belirleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Kadınların en çok zaman ayırdıkları uğraş ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=30,8; sd=14; P=0,006<0,05). Yaşamından memnun olanların % 26,9'u, en çok zamanlarını alan uğraşın hayvanların bakımı olduğunu söylerken, yaşamından memnun olmayanların % 55,0'ı, kısmen memnun olanların ise % 58,9'unun en çok zaman ayırdıkları uğraş, hayvanların bakımı olmaktadır. Hayvan sayıları ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki de istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=13,4; sd=6; P=0,037<0,05). Yaşamlarından memnun olan kadınların % 3,8'i üçten az büyükbaş hayvana sahipken, yaşamlarından memnun olmayanların % 11,5'i, kısmen memnun olanların da % 10,3'ü, 3'ten fazla büyükbaş hayvana sahiptir. Hayvanların bakımı, sağılması, sütün işlenmesi ve süt kökenli ikincil ürünlerin üretilmesi sırasında kadınlar yoğun emek harcarlar. Orman köylerinde yaşayan kadınların en ağır işlerinden biri hayvancılık uğraşlarıdır ve bu uğraşla yaşam memnuniyeti arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Hayvan sayıları arttıkça kadınların yaşam memnuniyetleri azalmaktadır.

Yaşam memnuniyeti ile kadınların sağlık güvencesinin olması arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır (Ki-kare hesap=5,4; sd=2; P=0,066>0,05). Kadınların sağlık güvencesine sahip olmayı artık ulaşılamaz bir statü olarak görmemesi, bunu artık olması gereken bir durum olarak algılamalarının, bu sonucun çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, hanehalkının kişi başına yıllık gelir miktarı ile yaşam memnuniyetleri arasındaki ilişki de istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır (Ki-kare hesap=11,2; sd=8; P=0,191>0,05).

Ronke; kırsal hanehalkı ve kadınları kuşatan yapı ve kuralların kültür tarafından güçlü bir şekilde etkilendiğini bu kural ve yapıların da eğitim ve gelir düzeyleri ile birlikte kadınların yaşamlarından memnuniyetlerini etkilediğini belirtmektedir. Fakat, insanların geçim koşullarını ortaya koymak, hatta tam olarak tanımlayabilmek, nelerin para ile ölçülebileceği noktasındaki farklı fikirler nedeniyle oldukça zordur. Sadece gelir durumuna bakarak geçim şartlarını tayin etmek yanıltıcı olabilmektedir. Bu çeşit belirlemeler, hanehalkları içinde ve arasında doğal kaynak kökenli yararlanmalardaki farkı ve hanehalkının sosyal yapısını göz ardı edebilir. Kişi başına gelir arttığı halde, geçinebilme koşulları (sağlık, yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi) kötüye gidebilir (Kusters vd., 2005). Araştırma alanında da benzer bir yapı görülmekte olup, yaşam memnuniyeti sadece gelir durumuna bağlı olmamakta, başka unsurların da etkisinde kalmaktadır.

Araştırma alanında kadınların yaşam memnuniyetlerini etkileyen unsurlar; kadının eğitim düzeyi, yıllık hane gelirlerinin miktarı, sağlık güvenceleri olup olmamasından çok, hane içinde ve dışında üstlendiği iş yükünün ağırlığı ve sorumluluklarının fazlalığıdır.

Başka toplumlarda veya kültürlerde hayvan varlığı bir zenginlik, dolayısıyla da yaşam memnuniyeti sebebi olarak algılanırken, araştırma alanında tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Orman köylerinde çok hayvana sahip olma, kişilere ve ailelere bir zenginlik statüsü kazandırmamaktadır. Aksine, hayvan sayısındaki fazlalık, daha çok çalışma ve geçinebilmek için hayvansal ürünlere muhtaç olma anlamına gelmekte ve kadının sırtına büyük oranda ek iş yüklemektedir. Köylerde, sahip olunan hayvan sayısından ziyade, bir maaşa, sosyal güvenceye ve sağlık güvencesine sahip olmak, daha önemli bir zenginlik göstergesi olarak algılanmaktadır.

Orman köylerindeki insanların sürekli olarak yaşamak istedikleri yerleri bilmek, orman köylerinin gelecekteki konumlara yönelik tahminlerin yapılabilmesine olanak sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Sürekli yaşamak istedikleri yerin köy olmaması, gelecekte

ekonomik ve sosyal durumlarının uygun olması durumunda köyü terk ederek il veya ilçe merkezlerine göç etme eğilimlerinin işareti olarak algılanabilir.

Ankete katılan kadın ve erkeklere yöneltilen “sürekli olarak nerede yaşamak istersiniz?” sorusuna verdikleri cevaplarının dağılımları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. Kadın ve erkeklerin sürekli yaşamak istedikleri yerlere göre dağılımı

Cinsiyet	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Sürekli yaşamak istediği yer				
Köy	284	46,5	153	64,6
Yayla	3	0,5	5	2,1
Kasaba	23	3,8	6	2,5
Kent	288	47,1	65	27,4
Yurtdışı	3	0,5	5	2,1
Fark etmez	10	1,6	3	1,3
Toplam	611	100	237	100

Sürekli olarak köyde ve sürekli olarak kentte yaşamak isteyen kadınların oranlarının birbirine çok yakın olmasına karşın, erkeklerin büyük bir kısmı köyde yaşamak istemektedir. Kadınların köylerde üstlendikleri işler, onların yaşam koşullarını zorlaştırmakta, köylerde yaşama isteklerini azaltmaktadır. “Şehirde yaşamak daha kolay, hayvanlarla uğraşmam” ve “Çocuklarımın yanında olurum” gerekçeleri kentlerde yaşama isteklerinin başında gelmektedir.

Tarım ve hayvancılık uğraşları daha az ve eşleri emekli olan kadınlar ise sürekli köyde yaşamak istemektedirler. “Köy daha sakin, şehirde kısılıp kalıyorsun, burada özgürlük var” şeklinde seslendirilen gerekçeler, bazı kadınların sosyal yaşam olarak kentlerde daha kapalı bir ortamda yaşadıklarını göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki kadın ve erkeklerin kısıtlarının olmaması durumunda, kır ve kent olarak sürekli olarak yaşamak istedikleri yerlerin yaşlarına göre dağılımları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. Kadın ve erkeklerin yaşlarına göre sürekli yaşamak istedikleri yerler

Sürekli yaşama yeri Yaş	KADIN						ERKEK					
	Köyde		Kentte		Toplam		Köyde		Kentte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-24	27	36,0	48	64,0	75	12,3	6	30,0	14	70,0	20	8,4
25-34	36	34,6	68	65,4	104	17,0	15	51,7	14	48,3	29	12,2
35-44	42	35,6	76	64,4	118	19,3	25	56,8	19	43,2	44	18,6
45-54	62	48,4	66	51,6	128	20,9	36	67,9	17	32,1	53	22,4
55-64	54	58,7	38	41,3	92	15,1	27	81,8	6	18,2	33	13,9
65-74	45	75,0	15	25,0	60	9,8	31	81,6	7	18,4	38	16,1
75-84	24	92,3	2	7,7	26	4,3	18	90,0	2	10,0	20	8,4
85-94	7	87,5	1	12,5	8	1,3	-	-	-	-	-	-
Toplam	297	48,6	314	51,4	611	100	158	66,7	79	33,3	237	100

Ki-kare hesap= 71,1; sd=7; P<0,001<0,05

Ki-kare hesap=29,8; sd=6; P<0,001<0,05

Kadın ve erkeklerin sürekli olarak yaşamak istedikleri yerlerin yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını bilmek de, orman köylerinin gelecekteki nüfus yapılarının tahmininin daha sağlıklı yapılabilmesini kolaylaştıracaktır.

Kadınların yaşları ile sürekli yaşamak istedikleri yer arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=71,1; sd=7; P<0,001<0,05). 15-24 yaş grubundaki kadınların % 64,0'ı kentlerde yaşama isteklerini dile getirirken, bu oran yaş ilerledikçe azalış göstererek, 85 yaş ve üzeri kadınlarda % 12,5'e düşmektedir.

Erkeklerin yaşları ile sürekli yaşamak istedikleri yer arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=29,8; sd=6; P<0,001<0,05). 15-24 yaş grubundaki erkeklerin % 70'i kentte yaşamak istediklerini belirtirken, bu oran 55-64 yaş grubunda % 18,2'ye, 75 yaşın üzerindeki erkeklerde ise % 10'a düşmektedir.

Yavuz vd., (2004), köylülerin yaşları ilerledikçe göç etme eğilimlerinin azalmakta olduğunu, köylülük alt kültürü ile yaşayan yaşlı çiftçilerin toprağa olan bağımlılıklarından dolayı göç etmelerinin oldukça zorlaştığını, buna karşın; şehrin çekiciliği ve sosyal yaşamdan dolayı genç kitlenin göç etme eğilimlerinin yüksek olduğunu bildirmektedir. Araştırma alanından elde edilen bulgular bu yargıyı doğrulayacak niteliktedir.

Kadınların % 46,5'i sürekli olarak köyde yaşamak istediklerini belirtmelerine karşın, kız çocuğuna sahip olanların % 89'u, kızlarının evlenmeleri durumunda kentlerde yaşamasını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kızlarının evlendikten sonra köyde yaşamasını

isteyenlerin oranının sadece % 11'dir. Bu istek ve oranlar sadece araştırma alanına özgü değildir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tümünde yapılan bir çalışmada, köylülerin büyük bölümünün (% 85,1), çocuklarının kentlerde yaşamasını istediklerini, kentlerin sunduğu gelir olanakları ve sağlık/egitim hizmetlerinin bu tercihin temel nedenleri arasında sayıldığı belirtilmektedir (DPT, 2000/b). Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kırsal kesimlerinde yaşayan kadınların yaşadıkları olumsuzlukları gören genç kızların, kırsal alandan göç etme eğilimleri de güçlü olmaktadır (FAO, 1996).

Araştırma alanında da benzer bir yapı söz konusu olmaktadır. Kadınların köylerdeki zor yaşam koşullarında üstlendikleri ağır sorumlulukların, çocuklarının kentlerde yaşama isteklerini şekillendirdiği söylenebilir.

3.2.11. Gelir Durumu

Orman köylerinde yaşayan insanların gelir durumu; onların yaşam kalitelerini, sosyal statülerini ve kültürel yapılarını şekillendiren önemli bir faktör olmasının yanında, köylülerin orman kaynaklarına bağımlılık derecelerinin de en önemli belirleyicisi konumundadır.

Hayvancılığın ve tarımsal faaliyetlerin genellikle geçimlik üretim amacıyla yapıldığı araştırma alanındaki orman köylerinde yaşayanlar, gelirlerinin büyük bir kısmını köy dışından elde etmektedir. Toplam hane gelirlerinin, gelirin elde edildiği kaynaklara göre dağılımları Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23. Toplam hane gelirlerinin gelirin kaynağına göre dağılımı

Gelir kaynağı	Gelir kaynağının toplam gelir içerisindeki oranı (%)
Maaş, ücret vb. gelirleri	61,6
Hayvancılık kaynaklı gelirler	20,4
Tarım kökenli gelirler	16,8
Ormancılık kökenli gelirler	1,0
Elişi kökenli gelirler	0,2
TOPLAM	100

Tablo 23 incelendiğinde, toplam hane gelirlerinin önemli bir kısmını (% 61,6) maaş ve ücretlerin (memur maaşı, işçi ücreti ve yevmiyeleri, emekli aylığı, dul, yetim ve sakat aylıkları, yaşlılık aylığı vb.) oluşturduğu görülmektedir. Tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerin toplam gelirler içerisindeki payı birbirine yakın olup miktarları, bir “köy” yerleşimi için yeterli düzeyde değildir. 1999 yılında DPT tarafından yürütülen ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nin tümünü kapsayan bir çalışmada; tarım ve hayvancılık gelirlerinin toplam gelirlerin yarısını oluşturduğu belirtilmiştir (DPT, 2000/b). Araştırmanın yapıldığı orman köylerinde tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerin toplam gelirler içindeki payı, yaklaşık olarak % 35’tir. Bölgenin tümü ile karşılaştırıldığında rakamın düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, tüm gelirler içerisinde maaş ve ücret gelirleri payının zamanla artmasının yanında, orman köylerinde gelir getirici hayvansal ve tarımsal faaliyetlerin azalmasından kaynaklanmaktadır. Birinci durum sadece araştırma alanına özgü olmayıp ülkenin tamamında gözlenen bir süreçtir. Yükseler’e (2003) göre; hanehalkı gelirleri içinde devletten sağlanan transfer gelirlerinin (emekli aylıkları, sosyal yardımlar, tarımsal destekler gibi) payı önemli bir orana yükselmiş bulunmaktadır. Maaş ve ücret gelirleri içerisinde, devlet tarafından da ödenenler dikkate alınırsa, 1994 yılında hanehalkı gelirlerinin yaklaşık % 20’si devletten karşılanırken, bu oranın 2002 yılında yaklaşık % 33’e yükselmiştir. Yükseler’in (2003) verdiği rakam 2002 yılına ait olup günümüze kadar oranın daha da arttığını söylemek mümkündür.

“Orman köyü” olarak tanımlanan araştırma kapsamındaki köylerde, orman kaynaklı gelirlerin düşük düzeylerde olması dikkat çekicidir. Orman işçiliğinde çalışma, orman içi açıklıklardan toplanan odun dışı orman ürünlerinin ve biçilen otun satılması şeklinde ortaya çıkan bu gelirlerin, toplam gelirler içerisindeki payı oldukça düşüktür. Ormancılık faaliyetleri ile ilgili işlerde çalışılarak elde edilen gelirlerin, geçmiş yıllara göre büyük oranda azaldığı, orman köylerinin çoğunda ormanlardan üretim yapılmadığı ve köylüye de iş verilmediği belirtilmiştir.

1997 yılında yapılan “Orman köylerinde sosyal değerlendirme, ormancılık sektör incelemesi”ne göre (Anonim, 2004/b); Karadeniz Bölgesi’ndeki orman köylerinde, hane gelirlerinin % 3’ünü, orman işçiliğinden elde edilen gelirler oluşturmaktaydı. Günümüzde bu oran oldukça azalmış, araştırma kapsamındaki köylerdeki hane gelirleri içerisinde küçük bir paya (% 1,0) sahip hale geldiği hesaplanmıştır. Edremit, Milas, Fethiye ve Köyceğiz’in bazı orman köylerinde yaptığı bir çalışma sonucunda Geray (1989); Orman köylerinin gelirlerinin asıl olarak tarıma dayandığını, ormancılığın 2. veya 3. sırada

geldiğini ve ağırlığın % 17 olduğunu belirtmektedir. Araştırma farklı bir yörede ve zaman diliminde yapılmış olsa da, orman köylerinde en önemli gelir kaynağının ormancılık uğraşları olmadığını ortaya koymaktadır. Türkiye'deki genel eğilime bakarak, aynı köylerde günümüzde yapılacak bir çalışmada farklı sonuçların çıkabileceğini, ormancılık uğraşlarından elde edilen kazançların payının azaldığını tahmin etmek zor olmayacaktır.

Katılımcıların beyanlarına göre; hanelerin % 78,9'u elde ettikleri gelirlerin en büyük kısmını yiyeceğe harcamakta, sadece % 12,7'si tasarruf edebilmektedir. Tümertekin ve Özgüç'e (2005) göre; bu iki gösterge yani; gıda ve ihtiyaç maddelerine yapılan harcamaların genel harcamalar içerisinde çok büyük bir oran tutması ve büyük nüfus kitleleri için tasarrufun hemen hemen sıfır düzeyine yakın olması, az gelişmişliğin belirtilerinden sayılmaktadır.

Kentteki hanelerin % 24,3'ü, kırdaki hanelerin % 27,5'i hanelerinin geliriyle hane ihtiyaçlarını çok zor karşılamaktadırlar (TÜİK, 2005). Kazançlarından tasarruf edebilen hanelerin azlığına bakıldığında, araştırma alanında da benzer yapının olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma alanında hane başına ortalama yıllık gelir 8748 YTL (6730 \$), kişi başına ortalama yıllık gelir ise 1890 YTL (1454 \$) olarak hesaplanmıştır. Bunlar nakit gelirlerden hesaplanmış olup, harcamaya esas teşkil edebilecek miktarlardır. Yükseler (2004), Türkiye genelinin kırsal kesimini kapsayan bir çalışmada; en alt gelir düzeyindeki % 20'lik dilimin yıllık ortalama gelirinin 1867 YTL olduğunu belirtmektedir. Bu rakamın günümüzde artmış olduğu ortada olmakla birlikte, Trabzon İli orman köylerinde kişi başına ortalama gelirin Türkiye'nin kırsal kesim ortalaması ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Türkiye'de 2006 yılında kişi başına düşen gayri safi hasıla miktarı 5477 \$ olmuştur (URL-6, 2007). Araştırma kapsamındaki orman köylerinde yaşayan insanların yıllık ortalama gelirleri ise 1454 \$'dır. Yani burada yaşayanlar günde yaklaşık 4 \$ gelir elde ederek yaşamlarını sürdürmektedirler. Dünya Bankası (1990) verilerine atfen DPT (2001), yoksulluğun evrenselliği ve satın alma paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı, az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 \$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaibler için bu sınır 2 \$, Türkiye'nin de dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 \$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.4 \$ olarak belirlendiğini bildirmiştir. Yine aynı kaynakta; Yoksulluğun küreselleşmiş bilgi üretme kanalları kullanılarak ölçülebilmesi ise öznel değil, nesnel

kriterlerin oluşturulmasının da zorunlu hale geldiği belirtilmiştir. Bu bağlamdaki ilk tanım ise, Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasında ortaya konan "mutlak yoksulluk" tur ve bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2.400 k/cal hesaplamasına dayanılarak (tıbben; normal bir erişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori 2800-3000 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır) geliştirilmiştir. Bu noktadan hareketle günlük geliri, 2.400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar Dünya Bankasıca "mutlak yoksul" olarak tanımlanmıştır.

Hanelerde üretilen tüm değerler dikkate alındığında, yani geçimlik üretime yönelik ürünler de değerlendirilerek hesaplamalara dahil edildiğinde; hane başına ortalama üretim miktarı 11.651 YTL (8962 \$), kişi başına üretim miktarı ise 2.517 YTL (1936 \$) olmaktadır. Mutlak yoksulluğun ölçüsü, kişilerin alabilecekleri kalori miktarı olduğuna göre bu yoksulluğun hesaplanmasında tüm ürünlerden elde edilen kişi başı gelir esas alınmalıdır. Ailelerin geçiminde kullanılan tüm üretim miktarına göre, araştırmaya konu kişilerin günlük ortalama gelirleri 5,2 \$ olmaktadır ki bu da Dünya Bankasının belirlediği 4 \$'ın üzerinde olmasına karşın, gelişmiş ülke rakamlarından oldukça düşüktür.

Türkiye'de döviz kurunun yıllardır baskı altında olduğu, bu baskıdan dolayı da kişi başına milli gelirdeki artışların gerçekleri yansıtmadığı önemli bir tartışma konusudur. Dövizin gerçek değerinin daha yukarıda olduğunu iddia eden görüşlerin doğru kabul edilmesi, kişi başına günlük gelir miktarlarını aşağıya çekeceği kesin olup, bu çalışmanın konusu değildir.

Hanehalkının nakit gelirleri, üreterek kendi ihtiyaçlarında kullandıkları ve sattıkları tarım ve hayvansal kökenli ürünler, ormanlardan elde ettikleri ürünlerin toplam değerleriyle oluşturulan ve ailenin geçinebilmesi için kullanılan tüm değerler içerisinde bu değerleri oluşturan kalemlerin dağılımları Tablo 24'de verilmiştir.

Tablo 24. Toplam üretimi oluşturan değerlerin üretim kaynaklarına dağılımı

Üretim kaynağı	Üretim kaynağının toplam üretim içerisindeki oranı (%)
Maaş, ücret vb. gelirleri	46,2
Hayvancılık kaynaklı üretim	29,1
Tarım kökenli üretim	16,7
Orman kökenli üretim	7,8
Elişi kökenli gelirler	0,2
TOPLAM	100

Tablo 24 incelendiğinde, toplam üretim miktarları içerisinde orman kökenli yararlanmanın aile gelirlerine katkısının % 7,8 olduğu görülmektedir. Bu rakam ormanın dolaylı işlevlerinin katkısını ve orman içi açıklıklarda hayvan otlatılmasının hanelere sağladığı yararı içermemektedir. Anonim'e (2004/b) göre; Karadeniz Bölgesi'nde orman alanlarındaki otlatma gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı % 1'dir. Bu katkı da göz önünde bulundurulup hesaplamalara dahil edildiğinde, orman kökenli yararlanmanın aile bütçesi içerisindeki toplam payı % 8,8'e çıkmaktadır.

Orman köylerinde, üretilen ve satılan pek çok üründe kadın emeği ve katkısı vardır. Ayrıca, kadınların % 4,3'ü boş zamanlarında yapıp sattıkları elişleriyle aile bütçesine az da olsa doğrudan katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, gelirlerin harcanmasında kadınların daha tutumlu olması ve tasarrufa erkeklerden fazla önem vermeleri de aile bütçesi üzerinde olumlu etkiler yaratır.

Orman köylerinde yaşayan insanların gelir durumlarının iyileşmesi, yakacak odun başta olmak üzere, kullandıkları orman kaynaklarının miktarını azaltmaktadır. Gelir durumunun iyileşmesi; hayvan sayılarının azalması, evlerde; çamaşır makinesi, tüpgaz ve elektrikli ısıtıcıların kullanılması, kömür satın alınması, konut şartlarının ısı yalıtımlı hale getirilmesi sonuçlarını doğurmakta ve bütün bu gelişmeler de kullanılan yakacak odun miktarının azalmasına neden olmaktadır. Yapılan Ki-kare testi sonucunda, kişi başına yıllık gelir miktarı ile tüketilen yakacak odun miktarı arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=42,0; sd=16; $P < 0,001 < 0,05$).

Yılda 7501-10000 kg arasında yakacak odun tüketenlerin % 80,8'i, kişi başına yılda ortalama 0-1000 YTL arasında gelire sahipken, yılda 1001-2000 YTL kişi başına ortalama gelire sahip olanlar içerisinde aynı miktarda yakacak odun tüketenlerin oranı % 19,2 olmaktadır.

3.2.12. İşgücüne Katılım

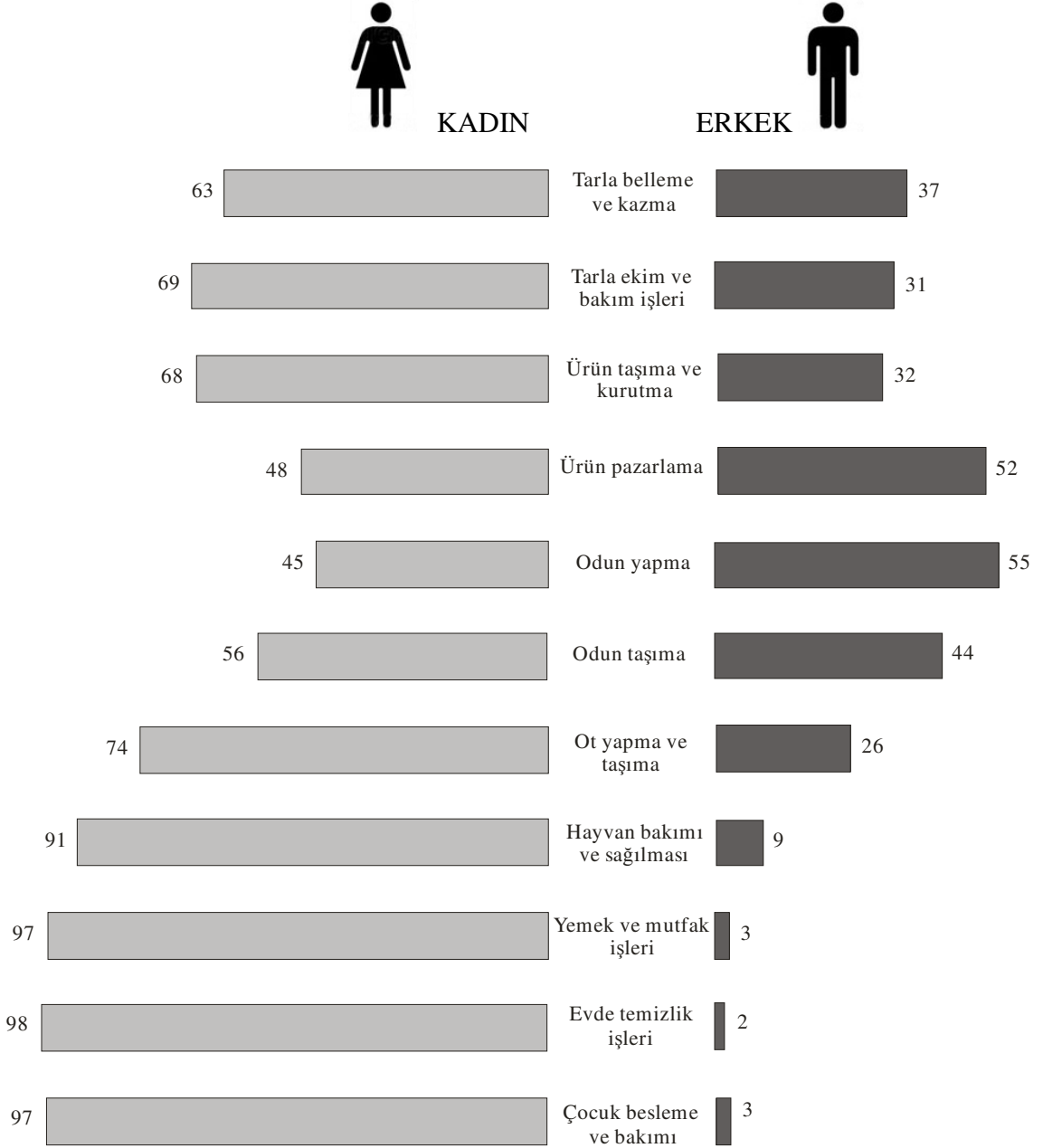
Kırsal alanda, kadının üretimdeki emek yoğunluğu sadece tarım alanında değil, aynı zamanda hane içinde de çok yüksektir. Hane içi istihdam bağlamında ücretsiz aile işçisi konumunda olan kadın ve genç kızlar ağır bir iş yüküne sahiptirler. Kadınlar, ev temizliği, yemek yapımı, çamaşır yıkama ve su taşıma gibi günlük işlerin yanı sıra tarla, bağ-bahçe işleri, odun taşıma, ekmek yapma, hayvan bakımı gibi yüksek efor gerektiren ve bir hayli zaman alan işleri de yapmak durumundadır (Fazlıoğlu, 2003).

2000 yılından itibaren bazı yıllardaki azalışlara karşın, Karadeniz Bölgesi, kadın istihdamının en fazla olduğu bölge özelliğini taşımaktadır (Yılmaz ve Berber, 2007). Kadınların ailenin gıda güvenliğini sağlama çabaları, onların kendi sağlıklarına olumsuz etki yapmaktadır. Kadınların iş yükünün ağır olduğu toplumlarda erkeklerin bazı işleri üstlenmeleri, sezonluk işlerin sorunsuz ve zaman darlığı çekilmeden yürütülmesini sağlayabilir. Böylelikle kadınlara, çocuklarına bakmaları ve onları gereğince beslemeleri için daha fazla zaman kalmış olur. Aynı zamanda da ekim ve hasat işlerinin zamanında yapılmasını, daha fazla miktarda ve çeşitte ürün alınmasını sağlar. Bu durumda da ailelerinin gıda sağlama ve beslenmesi olumlu yönde etkilenir (Wandel, 1995).

Çalışmanın yürütüldüğü orman köylerindeki kadınlar, büyük oranda sorumluluğunu taşıdıkları ev işlerinin yanında, ev dışındaki pek çok üretim faaliyetinde de, işgücüne erkeklerden daha fazla katılırlar. Şekil 8'de tarla belleme faaliyetine katılımda, kadın-erkek işgücü dağılımındaki eşitlik görülmektedir. Bu faaliyet her zaman kadın ve erkeğin eşit orandaki işgücü katılımıyla gerçekleşirse de, erkeklerin bu ağır uğraşa katkıları diğer faaliyetlere göre daha üst düzeylerde olmaktadır. Kadın ve erkeklerin beyanlarına göre, köylerde gerçekleştirilen çeşitli uğraşlara, kadın ve erkek işgücünün katılım oranları sırasıyla, Şekil 9 ve 10'da verilmiştir.

Şekil 8. Tarla belleme işinde kadın ve erkekler

Şekil 9. Kadınlara göre köyde yapılan işler ve bu işlerde işgücüne katılım oranları (%)

Şekil 9'dan da anlaşılacağı üzere, evdeki günlük işlerin hemen hemen tamamına yakını kadınlar tarafından yapılırken, hayvanların bakımından tarımsal faaliyetlere kadar çoğu işlerde, kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerden daha yüksektir. Motorlu testerelerin kullanılmaya başlanması, ormandan veya tarım alanları etrafındaki ağaç kümelerinden odun yapma işinde erkeklerin sorumluluğunun artmasına neden olmuştur. Bunun yanında, üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlanmasını faaliyetinde de erkekler daha aktif rol oynarlar.

Şekil 10. Erkeklerle göre köyde yapılan işler ve bu işlerde işgücüne katılım oranları (%)

İşgücüne katılım oranlarına, erkekler tarafından bakıldığında da benzer tablo göze çarpmaktadır. Hatta bazı faaliyetlerde kadınlar, erkeklerin kendilerine yardım ettikleri konusunda daha iyimser olmakta ve erkeklerin bazı işlere katılımını daha yüksek oranlarda beyan etmektedirler. Erkeklerin ev içindeki faaliyetlere katılımı konusunda verdikleri oranlar, kadınların kendileri hakkındaki beyanlarından daha düşük olmuştur. Ev işleriyle ilgili olarak eşlerine yardım etme oranları hakkında bilgi verirken yüzlerinin aldığı ifadeler ve söylemlerinden; “Ev işleri kadınlara aittir. Erkekler bu işlerle ilgilenmez”

tarzında bir yaklaşım sergilediklerini söylemek mümkündür. Ev işlerinde kadınlara yardım etme konusunda yaşlıların daha duyarlı olduğu gözlenmiştir.

Oğuz ve Mülayim (1998); Konya’da gerçekleştirdikleri araştırmada, araştırma alanında kadınların tarımsal faaliyetlere katılımlarının, arazi büyüklüğüne, işgücü kullanım durumuna ve ürün türüne göre değiştiğini belirtmişler, inceledikleri işletmelerde, kadınların yoğun olarak katıldıkları faaliyetlerin; ürün toplama, çapalama, hayvan bakımı ve beslenmesi, sebze üretiminde fide yetiştiriciliği, ekimi-dikimi, sulanması ve çapalama işleri ile toplama ve ürünün kurutulması işleri olduğunu, buradaki kadınların yaptıkları işlerin yanında ev işlerinin de tüm sorumluluklarını taşıdıklarını ortaya koymuşlardır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nin tümünü kapsayan bir araştırmada da benzer sonuçlar ortaya konulmuştur (DPT, 2000/b).

Köy kadınları ev işlerini doğal bir görev olarak benimsemekte ve herhangi bir sınır tanımadan bunu yerine getirmeye çaba göstermektedirler. Kadının ev işleri ile ilgili bu tutumu, geleneksel davranış biçiminin ve sosyal değerlerin yansıması olarak görülmektedir (Yıldırak, 1992).

Araştırma alanında erkekler; kadınların yaptıkları günlük işleri onların asli görevleri olarak algılamakta, kadınlarda da aynı algılama biçimiyle ev işlerini kendilerine ait doğal görevler olarak görmektedirler. Diğer bölge insanların da benzer algılama içerisinde olduğu çeşitli çalışmalarda belirtilmektedir. Karadeniz Bölgesi’nin kırsal kesiminde yaşayan kadınlar, ev işlerinde yükledikleri sorumlulukların yanında, ev dışındaki işlerin de büyük bir kısmını gerçekleştirmektedirler. Tüm bölgeler içerisinde kadınların işgücüne katılım oranının Karadeniz Bölgesi’nde en yüksek olmasının nedeni bu şekilde açıklanabilir.

Kadınlar, tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlere ücretsiz aile işçisi olarak katılmalarının yanında, yaygın olmasa da bulabildikleri ücretli işlerde de çalışmaktadırlar. Araştırma kapsamındaki anket katılımcısı kadınların % 3,3’ü, yaşamlarının bir döneminde ormancılık örgütünün verdiği bir işte, kısa süreli olarak çalışmıştır. Bu çalışma daha çok ağaçlandırma faaliyetlerindeki arazi hazırlığı ve fidan dikim işlerinde olmuştur. Bununla birlikte, yeterli işgücüne sahip olmayan ailelerin bir kısım tarımsal faaliyetlerinde gündelikle çalışan kadınlar da bulunmaktadır. Orman köylerinde, gerek tarıma uygun alanların azlığı, gerekse tarımsal ürünlerdeki verim düşüklüğü, gündelikle çalışmanın yaygın olmaması sonucunu doğurmaktadır.

Araştırma kapsamında anket uygulanan kadınların en fazla vaktini alan uğraş, hayvanların bakımı olmaktadır. Katılımcıların % 44,6'sı en çok zaman ayırdıkları işin ot yapma ve taşıma uğraşını da kapsayan hayvanların bakımı olduğunu beyan etmiştir. En çok zaman harcanan uğraş sıralamasında yemek pişirme ikinci, tarımsal faaliyetler üçüncü sırada gelmektedir. Kadınların sadece % 7,9'u en çok zaman ayırdıkları uğraşın çocuk bakımı olduğunu söylemeleri dikkat çekici bir durumdur ve sağlıklı, eğitilmiş bir genç nesil yetiştirebilmek için orman köylerinde yaşayan annelerin çocuklarına yeterince zaman ayıramadıkları anlamını taşımaktadır.

Tablo 25'te, anket katılımcısı kadınların yaş gruplarına göre en çok zaman ayırdıkları işlerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 25. Kadınların yaş gruplarına göre en çok zaman ayırdıkları işlerin dağılımı

Uğraş Yaş	Yemek yapma		Çocuk bakımı		Temizlik işleri		Hayvan bakımı		Bahçe işleri		Odun yap. ve taşıma		Ot biçme ve taşıma	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-24	14	18,7	9	12,0	25	33,3	18	24,0	7	9,3	2	2,7	0	0
25-34	15	14,4	17	16,3	22	21,2	36	34,6	11	10,6	1	1,0	2	1,9
35-44	16	13,6	9	7,6	18	15,3	46	39,0	28	23,7	1	0,8	0	0
45-54	13	10,2	9	7,0	7	5,5	77	60,2	17	13,2	4	3,1	1	0,8
55-64	9	10,0	2	2,2	11	12,2	46	51,2	18	20,0	4	4,4	0	0
65-74	16	26,7	1	1,7	3	5,0	33	55,0	7	11,6	0	0	0	0
75-84	11	42,3	0	0	3	11,5	7	26,9	5	19,3	0	0	0	0
85-94	4	50,0	1	12,5	1	12,5	2	25,0	0	0	0	0	0	0
Toplam	98	16,1	48	7,9	265	14,8	90	43,5	93	15,3	5	1,9	7	0,5

Ki-kare hesap=137,9; sd=49; P<0,001<0,05

Anket katılımcısı kadınların yaş grupları ile köylerde en çok zaman ayırdıkları işler arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=137,9; sd=49; P<0,001<0,05). 15-24 yaş grubundaki kadınların % 24'ü zamanlarının çoğunu hayvanların bakımına harcarken, % 33,3'ü de evdeki temizlik işlerine zaman ayırmaktadırlar. Bu oran 45-54 yaş grubunda sırasıyla; % 60,2 ve % 5,5 olmaktadır. 65 yaş üzerinde olup da sağlığı ev dışında çalışmaya izin vermeyen kadınlar evdeki işlerle ilgilenerek, özellikle de ev dışındaki işlerde çalışan gelin veya kızlarının çocuklarına bakarak üretime katkı sağlamaktadırlar.

Anket katılımcılarının eğitim düzeyleri ile en çok zaman ayırdıkları işler arasında ilişki aranması, orman köylerinin gelecekteki işgücü ve bu işgücünün üretime katkısı hakkında fikir verebilecek nitelikte olabileceği düşünülmüştür. Zira, orman köylerinde yaşayan kadınların eğitim düzeyi her geçen gün yükselmektedir. Eğitim düzeyindeki yükselmenin,

işgücüne katılım oranlarını ve üretim tercihlerini değiştirmesi olasıdır. Kadınların en çok zaman ayırdıkları işlerin eğitim düzeylerine göre dağılımları Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26. Kadınların eğitim düzeylerine göre en çok zaman ayırdıkları işlerin dağılımı

Uğraş	Yemek yapma		Çocuk bakımı		Temizlik işleri		Hayvan bakımı		Bahçe işleri		Odun yap. ve taşıma		Ot biçme ve taşıma	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ok.-yaz. değil	38	15,5	9	3,7	20	8,2	136	55,5	37	15,1	5	2,0	0	0
Okur-yazar	15	16,5	8	8,8	9	9,9	39	42,9	17	19,7	3	1,7	0	0,4
İlkokul	33	15,3	27	12,6	43	20,0	77	35,9	30	14,0	4	1,9	1	0,5
Ortaokul	5	12,8	3	7,7	13	33,4	10	25,6	7	17,9	0	0	1	2,6
Lise ve üstü	7	36,8	1	5,3	5	26,3	3	15,8	2	10,5	0	0	1	5,3
Toplam	98	16,1	48	7,9	265	14,8	90	43,5	93	15,3	12	1,9	3	0,5

Ki-kare hesap=74,6; sd=28; P<0,001<0,05

Kadınların eğitim düzeylerine göre en çok zaman ayırdıkları işler arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki ilişki istatistikî anlamda önemli bulunmuştur (Ki-kare hesap=74,6; sd=28; P<0,001<0,05). Tablo 26 incelendiğinde, okur-yazar olmayan kadınların en çok zaman ayırdıkları uğraşın, hayvanların bakımı olduğu görülmektedir. Herhangi bir öğretim kurumundan mezun kadınlar, zamanlarının çoğunu ev içerisindeki işlere harcamaktadırlar. Ortaokul mezunu kadınların % 33,4'ü zamanlarının çoğunu ev temizliğine ayırırken bu oran okur-yazar olmayan kadınlarda % 8,2'dir. Okur-yazar olmayan kadınların % 55,5'i zamanlarının çoğunu hayvanların bakımına harcarken bu oran lise ve üzeri okullardan mezun olan kadınlarda % 15,8 olmaktadır.

Yaş gruplarına göre kadınların en çok zaman ayırdıkları işler incelendiğinde, orman köylerinin geleceği ile ilgili bazı ipuçları edinmek mümkün olacaktır. Genç yaşlardaki kadınlar daha çok evdeki işlere zaman ayırırken, orta ve üst yaş grubundakilerin en çok zaman ayırdığı uğraşlar, tarım ve hayvancılığa yönelik olmaktadır. Yani kadınlar, tarım ve hayvancılığa yönelik olarak yıllar içinde edindikleri geleneksel bilgi birikimlerini çoğunlukla gençlere aktarmamaktadır. Bunun birkaç nedeni vardır. Birinci neden olarak, zorunlu eğitim süresinin uzaması, "öğrencidir" denilerek gençlerin bu tür işlere sokulmaması sayılabilir. İkincisi, gençlerin bu işleri öğrenmeye ve yapmaya taleplerinin olmamasıdır. Bu tür işleri yapmak, köyde kalarak anne-babasının sürdürdüğü yaşamı devam ettirmekle eş anlamlı olarak algılanmaktadır. Oysa gençlerin büyük bir çoğunluğu

kentlerde yaşamak istemektedirler. Üçüncü olarak da, annelerin zorluklarını bildiği bu tür işlere kızlarını sokmayarak, ezilmelerini önleme çabasıdır. Kendi yaşadıkları zorlukları kızlarının yaşamamasını istemeyen annelerin büyük bir kısmı, kızlarının evlenmeleri durumunda kentlerde yaşamalarını istemektedir.

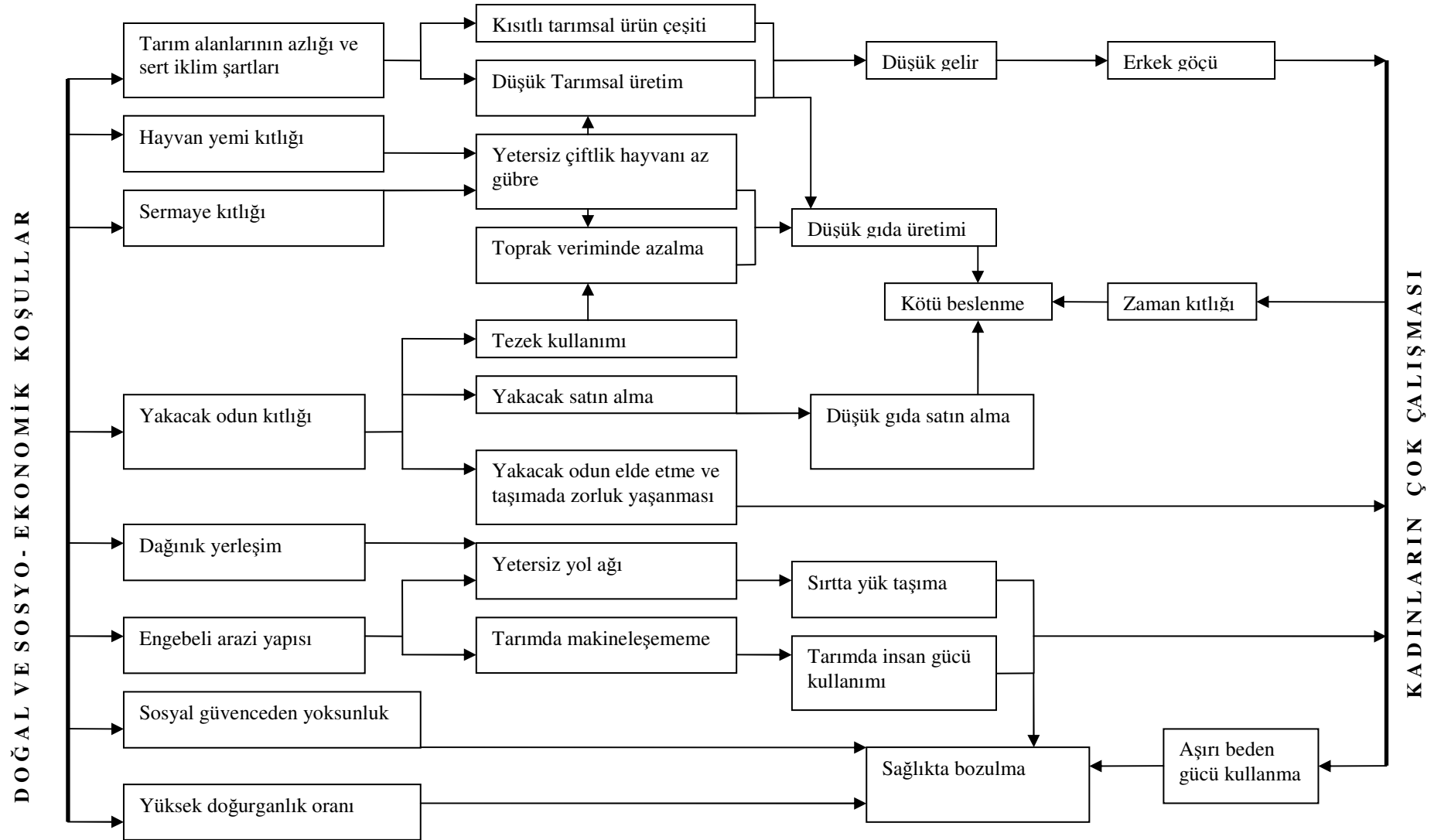
Kadınların ev içindeki işlerde önemli ölçüde sorumluluk üstlenmeleri yalnızca araştırma alanında görülen bir durum olmayıp, ülke, hatta dünya genelinde de yaygın olan bir davranış biçimidir.

Avrupa Birliği ülkelerinden Hollanda ve Fransa’da yapılan araştırmalarda, kadınlar tarımsal işlerde erkeklerin çalıştıkları sürenin yaklaşık yarısı kadar bir zaman harcarken, daha çok ev işlerinde çalışmaktadırlar (Keskin, 2004). Afrika ülkelerinde erkekler ev işlerine nadiren katılırlar. Gıda işleme, gıda hazırlama, çocuk bakımı ve beslenmesi işlerinde önemli farklılıklar olmakla birlikte erkeklerin bu işlere katılımı çoğunlukla düşüktür (Wandel, 1995).

Araştırma alanındaki kadınların, ev içindeki işlerin hemen hemen tüm sorumluluğunu taşımalarının yanında ev dışındaki işlerde de büyük ölçüde sorumluluk yüklenmelerinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, tarım ve hayvancılık uğraşlarından elde edilen gelir miktarının ailenin geçimini tek başına sağlamaktan uzak olmasıdır. Bu durumda, hane reisi erkek, ailesini geçindirebilmek için tarım ve hayvancılık dışı uğraşlar edinmek durumunda kalmaktadır. Geçimini tek başına tarım ve hayvancılıktan sağlayamayan hane reisi, “çiftçi” sıfatını kazanamamakta, çiftçiliği profesyonel meslek olarak görmemektedir. Genellikle geçimlik üretime ve/veya aile bütçesine katkı ölçüğünde kalan tarım ve hayvancılık faaliyetleri de büyük ölçüde kadınların sorumluluğunda kalmakta, erkek asli işinden fırsat buldukça bu işlerde kadına yardımcı olmakta ve kadının iş yükünü hafifletmektedir. Ailelerinin geçimlerini tamamen tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlayan erkekler, bu faaliyetlerde daha çok sorumluluk almaktadır.

Sosyo-ekonomik yapısının dışında, araştırma alanındaki doğal koşullar ve arazi yapısı da kadınların çok çalışması üzerinde etkili olmaktadır.

Araştırma kapsamındaki orman köylerin doğal ve sosyo-ekonomik koşulları ile o köylerde yaşayan kadınların çok çalışması arasındaki ilişkiler Şekil 11’de verilmiştir.

Şekil 11. Doğal ve sosyo-ekonomik koşullarla kadının çok çalışması arasındaki ilişkiler

3.2.13. Köy Dışına Çıkma Sıklığı

Kırsal kesimin geleneksel yaşantısının önemli özelliği, kapalı toplum yapısı göstermesidir. Genel olarak kırsal kesim insanının hareketliliği oldukça sınırlıdır. Bu durumun nedenleri geleneksel yapı çerçevesinde değerlendirilebilir. Köy ekonomisinin kendine yetmesi, ulaşım zorlukları (yol ve taşıt yetersizliği gibi), sosyal etkinliklerin kırsal kesim etkinlikleri ile sınırlı kalması gibi nedenlerle köy dışına gidip, gelme sınırlıdır (KSSGM, 2000). Köy dışı ile kurulan ilişkiler, kadınların kendi yaşadıklarından farklı yaşam biçimleri olduğunu algılamalarını sağlar. Bu yaşam biçimlerinin kendilerine cazip gelmesi durumunda da bulunduğu koşulları doğal saymaktan vazgeçer ve bu koşulları değiştirmek için çaba harcar. Kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde, köy dışına çıkma sıklığının iletişim ve dış dünya ile bağlantı kurma anlamında daha önemli olduğu söylenebilir. Özellikle televizyon ve kentlerde yaşayıp yaz aylarında tatillerini köyde geçiren, sürekli köylerde yaşayıp da kısa süreli olarak büyük kentlerdeki akrabalarını ziyarete giden insanlar bu iletişimin ve etkileşimin en etkili araçlarındandır.

Orman köyleri, konumları gereği il ve ilçe merkezlerinden uzakta bulunmaktadır. Arazi ve iklim şartları dolayısıyla köyleri ilçelere bağlayan yollar genellikle kötü vasıflı olmaktadır. Bazı köylerde sadece haftada bir kez, köyün bağlı olduğu ilçenin pazarının kurulduğu gün ilçeye minibüs seferleri yapılmasına karşın, pek çok köyden ilçeye düzenli servisler bulunmaktadır. Köylerdeki özel araç sayılarının da artmasıyla ulaşım olanakları eskiye oranla daha iyi durumdadır fakat tamamen de sorunsuz değildir.

Anket katılımcılarının il ve ilçe merkezlerine gitme sıklıkları Tablo 27’de, gitme nedenleri de Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 27. Orman köylerinde yaşayan kadınların il ve ilçeye gitme sıklığı

Gidilen yer	İlçe		İl	
	Sayı	%	Sayı	%
Köy dışına çıkma sıklığı				
Haftada bir	93	14,8	8	1,3
15 günde bir	101	17,2	17	2,8
Ayda bir	149	24,9	84	13,8
Yılda bir	228	36,6	389	63,7
Hemen hemen hiç	40	6,5	113	18,4
TOPLAM	611	100	611	100

Tablo 28. Orman köylerinde yaşayan kadınların il ve ilçeye gitme nedenleri

Gidilen yer	İlçe		İl	
	Sayı	%	Sayı	%
Köy dışına çıkma nedeni				
Alışveriş	375	61,4	68	11,1
Sağlık	121	19,8	349	57,2
Akraba ziyareti	30	5,0	56	9,1
Akraba ziyareti-sağlık	18	2,9	81	13,3
Alışveriş-sağlık	67	10,9	57	9,3
TOPLAM	611	100	611	100

Tablo 27 incelendiğinde, katılımcı kadınların ilden çok ilçelere gittikleri görülmektedir. Kadınların yaklaşık % 15'i haftada bir kez, % 57'si de ayda en az bir kez ilçeye gitmektedirler. İl'e gitme sıklıkları genellikle "yılda bir" olarak ifade edilmiştir. Araştırma alanındaki kadınların köy dışına çıkma sıklıkları, KSSGM'de (2000) verilen ülke çapında kırsal kesim verilerinden daha iyi durumdadır. Örneğin; adı geçen çalışmada ilçeye "hemen hemen hiç gitmeme" oranı % 47,3 iken bu rakam Trabzon İli orman köylerinde % 6,5'dir. Aynı çalışmada, merkez ve ova köylerindeki dışa açılmanın, köylere yakınlıklarına bağlı olarak il ve ilçe merkezlerine gitme sıklığının, dağlık köylere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir.

Tablo 28'de verilen kadınların köy dışına çıkma nedenleri incelendiğinde, ilçeye gitmenin başta gelen nedeninin "alışveriş yapma" (% 61,4) olduğu görülmektedir. Bu rakam kadınların ev içinde, tarım ve hayvancılıkta üstlendikleri sorumluluklarla birlikte, "alışveriş" gibi sosyal yaşama ve karar verme sürecine de katıldıklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Kadınların il'e gitme nedenlerinin başında ise "sağlık hizmeti alma" gereksinimi gelmektedir (% 57,2). Kadınlar, erişebilme olanaklarına sahip oldukları I. kademe sağlık kuruluşlarının yanı sıra, gerek gördüklerinde illerdeki hastanelere de gidebilmektedirler. Bununla birlikte, yakın akraba ziyaretleri, akraba ve komşuların, düğün, nişan ve doğumları gibi sosyal etkinliklere katılmak amacıyla da il merkezlerine gidilmektedir.

Tüm bu rakamlar incelendiğinde ve yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde, araştırma kapsamındaki köylerin, eskiye oranla daha açık bir toplum yapısına kavuştukları, buralarda yaşayan insanların ve özellikle de kadınların dışa açılmalarıyla toplumsallaşma sürecinin hız kazandığını söylemek mümkün olmaktadır.

3.2.14. Orman Kaynakları ile İlişkiler

Ağaçlar ve ormanlar önemli bir ekonomik değer olmalarının yanında, doğal çevrenin de vazgeçilemez öğeleridirler ve toplumlara; odun kaynağı, gıda, tıbbi bitki ve kutsal mekanlar oluşturma gibi görevler üstlenirler (Brown, 2003). Ağaç kültürü, tüm dünya milletlerinde olduğu gibi Türk milletinin de eski inanç kalıplarının bir unsuru olarak kültüründe yaşamaya devam etmektedir (Ergun, 2004).

Ormanların işlevleri zaman içinde çeşitlilik kazanmıştır. Bunlardan toplum ve çevre işlevleri, odun üretimi işlevinden daha fazla öne çıkmıştır (Oosterveld, 1997). İnsanlara pek çok ürün ve hizmet sağlayan ormanların işletilmesindeki eğilim, sürdürülebilir verimden (odun), sürdürülebilir orman ekosistemlerine doğrudur. Dünya ormanlarının birçok alanı kırsal kesim halkı için büyük önem taşımaktadır (Koch, 1997). Malawi'nin kırsal kesiminde yapılan bir araştırmada; ormanların yoksulluğun azaltılmasında yaşamsal roller üstlendiği, örneklenen hanehalklarının gelirlerinin ortalama % 30'unun ormanlara bağlı olduğu ortaya konulmuştur (Fisher, 2004).

İklim ve arazi şartları ile pazara ulaşım ve gelir olanaklarındaki kısıtlar, araştırma alanında yaşayan insanlar için ormanı değerli kılar. Ormanı insanların gözünde değerli yapan, yalnızca yakacak odun yararlanması olmadığından, araştırma kapsamında, ormandan yapılan tüm yararlanmalar ortaya konulmaya çalışılmış, elde edilen bulgular gelişmekte olan ülkelerdeki durumla kıyaslanmıştır.

3.2.14.1. Yakacak Odun Yararlanması

Trabzon'daki köylerde dağınık bir yerleşim yapısı göze çarpar. Orman köylerinde de görülen bu yapı, genellikle insanların ormanlarla iç içe yaşamasına neden olur. Halkın ormanlarla yakın ilişkisi onların yakacak tercihlerine de yansımıştır. Pişirmek, ısıtmak ve ısınmak amacıyla en yaygın olarak kullanılan yakacak, odundur ve bu tercih, ailelerin % 98,4'ü için geçerlidir. Odunun ardından en fazla kullanılan ikinci yakacak tüpgazdır ve genellikle ısıtmak ve pişirmek amacıyla kullanılır. İlçe kalkınma planlarının yapıldığı yıllarda henüz tüpgazla tanışmamış köylerdeki evlerin hemen hemen tamamı, günümüzde tüpgazlı ocaklar veya piknik tüplerine sahip bulunmaktadır. Hatta yaylaya çıkan bazı ailelerin yayla evlerindeki ısıtma ve pişirme işlemlerinde de tüpgazlı ocaklar kullanmaya başladıkları beyan edilmiştir. Ailelerin hemen tüpgazlı ocaklara sahip olmaları oranındaki

yükseklik, tüm ısıtma ve pişirme işlerinde bu yakacağın kullanılması sonucunu doğurmamaktadır. Hanelerin çoğunda, tüpgazlı ocaklar, iş yoğunluğunun fazla olduğu dönemlerde ve acil durumlarda kullanılmaktadır. Bu şekildeki kullanıma neden olan en belirgin unsur, tüpgazın maliyetidir.

Isınma ihtiyacının olduğu kış aylarında yemek pişirme işlemi, aynı zamanda da ısınmayı sağlayan “kuzine” tipi sobalarda yapılmaktadır. Fırın olarak da kullanılma özelliği olan bu sobalar, oldukça işlevsel araçlardır ve odun tasarrufuna önemli katkılar sağlar. Ailelerin % 77,8’i odundan sonra en fazla tüpgaz, % 19,1’i de kömür kullandıklarını beyan etmişlerdir.

Orman köylerindeki hanelerin % 23,6’sına kömür girmektedir. Bunun bir miktarı, sosyal dayanışma ve yardımlaşma fonunun ihtiyaç sahibi köylülere yakacak yardımı olarak yapılmaktadır. Bu yardımın köylerde bir “kömür kullanma kültürü ye da alışkanlığı” oluşturduğunu söylemek mümkündür. Kömür de yakılabilen uygun bir kuzineye sahip olunması durumunda, kömür kullanımının daha da yaygınlaşacağı, köylüler tarafından ifade edilmiştir. 2006-2007 yılı yardım programında vakıf tarafından bazı muhtaç ailelere kömürle birlikte kömür yakmaya uygun soba da verildiği belirtilmiştir.

Kömür satın alarak köylerine götürülenlerin bir kısmı, bunu deneme amacıyla yaptıklarını ifade etmişlerdir. Çalışma sırasında, fiyatın uygun olması durumunda orman köylerinde kömür kullanımının yaygınlaşacağı yönünde bir kanaat oluşmuştur. Köylerdeki kömür kullanımının yaygınlaşma sürecinin son yıllarda kömür fiyatlarının enflasyonun çok üzerinde artmasıyla bir miktar sekteye uğradığı tahmin edilmektedir.

Anket katılımcılarının beyanları esas alınarak yapılan hesaplamalarda, hane başına ortalama yıllık odun tüketiminin 5245 kg olduğu ortaya konulmuştur. Anonim’e (2004/b) göre; Karadeniz Bölgesinde orman kaynaklarından elde edilen gelirlerin, toplam gelirler içindeki payının % 18 olduğu belirtilmektedir. Orman kaynaklarından elde edilen gelirlerin de; odun faydalanması, orman işçiliği gelirleri ve orman alanlarında otlatma gelirleri olduğu belirtilmektedir. Araştırmada verilen değer, 1997 yılında yapılan ormancılık sektör incelemesi sonuçlarına dayandırılmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan çalışma sonucunda, Trabzon İli orman köylerinde hanelerin tüm gelirleri içerisinde orman kaynaklı gelirin % 8,8 olduğu hesaplanmıştır. Aradan geçen 10 yılda, tüm gelirler içerisinde orman kökenli gelirlerin payındaki önemli azalmaya; araştırma alanında köylülerin orman işçiliği gelirlerinde görülen düşüşün yanında, yakacak odun tüketiminin de azalması etkili olmuştur.

Orman köylerinde oduna alternatif olarak kullanılan tüpgaz ve kömür, genel olarak kullanılan odun miktarının azalmasına neden olmuştur. “Geçmiş 10 yıla göre odun kullanımında nasıl bir değişim oldu?” sorusuna, katılımcıların % 55,0’ı azaldı, % 37,3’ü değişmedi ve % 7,7’si arttı cevabını vermiştir. Odun kullanımındaki azalmanın aşağıda sıralanan nedenlere bağlı olduğu ifade edilmiştir.

- Artık evlerde tüpgaz ve kömür kullanılıyor.
- Eskiden soba yoktu, açık ocaklarda çok odun yanardı.
- Odun eskisi kadar bol değil veya parayla alındığı için esirgenip az yakılıyor.
- Eskiden hayvan sayısı fazlaydı, dışarıda odun ateşinde yal pişirilirdi.
- Evler eskiydi, tavan açıktı, kolay ısınmaz ve çok odun yakılırdı.
- Eskiden çamaşır elde yıkanır ve su odun ateşinde ısıtılırdı.

Köylülerin sahip oldukları hayvan sayılarındaki azalma, orman köylerinde kullanılan yakacak odun miktarının da azalması sonucunu doğurmuştur. Bu azalma, aynı zamanda yaz aylarında bile sobaların yandığı ve üretilen sütün işlenmesi için yakacağa gereksinim duyulan yaylalarda kullanılan odun miktarında da görülmektedir. Yaylalarda kullanılan odun miktarındaki azalma, orman kaynakları üzerindeki baskının kalkmasında oldukça etkili olmaktadır. Orman içi yaylaların tamamında, orman üstü yaylaların ise bir kısmında kullanılan odun, yayla kenarındaki ve yakınlarındaki ormanlardan elde edilmektedir. Yaylaya çıkanların % 72’si orada kullandıkları odunu yayla kenarındaki ormanlardan elde ettiklerini, % 27’si köyden getirdiklerini, % 1’i de satın aldıklarını beyan etmişlerdir.

Çolak ve Pitterle (1999); yüksek dağ ormanı basamağında yer alan, kendine özgü biyolojik, fizyolojik, sosyolojik ve yetiştirme ortamı özelliklerine sahip, ekstrem yaşama ve varolma koşulları altında yaşamını sürdürebilen, tahriplere karşı çok belirgin tepki gösteren ormanları “yüksek dağ ormanı” olarak tanımlamaktadır. Çalışma alanındaki yaylaların etrafında bulunan ve yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştirenlerin büyük çoğunluğunun yakacak odun ihtiyacını karşıladıkları ormanlar bu karakteri taşımaktadır. Olağanüstü doğa şartları altında yaşam mücadelesi veren bu ormanlar aynı zamanda da insan müdahalelerine maruz kalmaktadırlar.

Yakacak olarak kullanılan orman gülleri ve daha çok Trabzon’un batı kesiminde, gövdeleri kesilip kurutularak çalı süpürgesi yapımında kullanılan *Vaccinium spp.* türleri, genellikle orman içerisinden köklenerak elde edilmektedirler. Bunun yanı sıra, üzerinde

ağaç olmayan ormangülü ile kaplı alanların da köklendiği görülmektedir. Böylelikle hem yakacak odun elde edilmekte hem de köklenen sahalar tarıma veya yerleşime açılmaktadır. Her iki halde de doğal denge zarar görmekte, topraklar erozyona duyarlı hale gelmektedir. Orman sınırı üzerindeki dik yamaçlarda bulunan orman güllerinin tahrip edilmesi bu yamaçları çığ oluşumuna daha açık hale getirmektedir. Ayrıca orman güllerinin oluşturduğu çalı habitatu içerisinde yaşamlarını sürdüren kuş türleri ve buralarda yaşayan diğer canlılar bu tahriplerden olumsuz yönde etkilenmektedir (Alkan, 2003). Şekil 12'de bir yayla evinin yanında ormangülü ağırlıklı yakacak odun yığını görülmektedir.

Oranları az da olsa, eskiye göre kullandıkları odun miktarında artış olduğunu beyan eden köylüler de olmuştur. Kullandıkları odunun geçmişe göre arttığını ifade edenler, buna gerekçe olarak aşağıda sıralanan nedenleri göstermişlerdir.

- Yaşlı ve hastalara, ders çalışan çocuklara ayrı odada ikinci bir soba kuruldu.
- Artık odun sırtta taşınmıyor, motorlu testere ile kesilip arabayla taşınıyor. Fazla zahmet çekmeyince de çok yakılıyor.
- Evlerde elektrik ve televizyon var. Akşamları geç saatlere kadar oturulunca da çok odun yakılıyor.

Şekil 12. Bir yayla evinin bahçesindeki yakacak odun yığını

Orman köylerinde hane başına kullanılan ortalama odun miktarlarındaki azalma, köy bazında kullanılan toplam odun miktarını da azaltmaktadır. Bunun yanında, kışı köylerde geçiren hane sayılarının da azalması, ormanlar üzerindeki yakacak odun sağlama odaklı baskıları azaltmaktadır. Yakacak odun sağlamada yaşanan zorluklar, insanları yakacak odundan tasarruf etmeye zorlamaktadır. Devlet orman işletmesinin üretim yaptığı ve dolayısıyla da zat-i ihtiyaç verdiği orman köylerinde, ısınma, ısıtma ve pişirmede odun kullanım oranları daha yüksektir. Köylüler, arazilerinin etrafını çevirmek için tamamen odun kökenli çitler kullanmakta ve bu çitler zorlu kış şartları nedeniyle neredeyse her yıl yenilenmektedir. Bu tür köylerde odun bolluğunu, evlerin etrafındaki odun yığınlarından ve odunun değişik alanlarda kullanılmasından anlamak mümkündür (Şekil 13).

Şekil 13. Odun kıtlığı olmayan bir köyde odun kullanımı (Çamlıdüz)

İnsanlar orman kaynaklarından yasadışı yararlanma sırasında eskiden oldukları kadar rahat hareket edememektedir. İletişim olanaklarının artması, yol ağının genişleyip vasfının kısmen iyileşmesi ve çevresel kaygıların gündeme gelmesi, yasadışı kullanımlar sırasında sorumlu kuruluşlara şikayette bulunulmasını ve ilgililerin de müdahale etmesini kolaylaştırmıştır.

Köylüler ormancılık örgütünden, orman köyü olmalarının kendilerine verdikleri hakların gözetilerek yakacak ve yapacak ihtiyaçlarının zamanında, ucuz fiyatla ve yeteri miktarda karşılamasını beklemektedirler. Köylüler, ormanlardan odun yaparken harcadıkları işgücü ve paranın, yasalar karşısında aldıkları hukuki riskin, elde ettikleri faydaya değmediğini belirtmektedirler.

Köylerde yakacak olarak en çok tercih edilen odun'un Kayın olduğu ifade edilmiştir (*Fagus orientalis*). Gürgen (*Carpinus betulus*), Orman gülü (*Rhododendron ponticum*), Kızılağaç (*Alnus glutinosa*) tercih edilen diğer türler olmaktadır.

Dünyanın çeşitli yerlerindeki kırsal toplumlarda yakacak odun, pişirme ve gıda işlemede önemli bir enerji kaynağı sağlamaktadır. Yakacak odun kıtlığı hane halkının gıda güvenliğini dolaylı olarak etkileyebilmekte, kadınların odun toplamak için harcadıkları uzun zaman gıda üretimine ve gelir getirici diğer faaliyetlere daha az zaman harcamalarına neden olmaktadır (Falconer ve Arnold, 1991). Dolu bir tahıl ambarının, açlığa karşı hiçbir garantisi olmamakta, pişirmek için yakacak yoksa, ortada yemek için hiçbir şey de bulunmamaktadır (FAO, 1987). Bazı üçüncü dünya ülkelerinde kadınlar, vadilerdeki köylerinden gruplar halinde dağların yamaçlarına tırmanarak, buralardaki ormanlardan yakacak odun toplamak zorunda kalmaktadırlar. Bu iş için gerekli zaman, aile düzenini bozmakta ve ev işlerine ayırdıkları zamanı azaltmaktadır (Gupta, 1993).

Kenya'da yapılan bir araştırmada, yakacak odun sağlama sorumluluğunu büyük ölçüde kırsal kesim kadınlarının üstlendiği, yakacak odun bulmakta sorun yaşandığı durumlarda, bunu aşmak için kadınların çeşitli yollara başvurdukları ortaya konulmuştur (Mahiri, 2003). Şekil 14'de ise yayla kenarındaki ormandan elde ettiği odunu sırtın evine taşıyan bir kadın görülmektedir.

Şekil 14. Yayla kenarındaki ormandan sırtında yakacak odun taşıyan bir kadın

Araştırma bölgesindeki hiçbir köyde gerçek anlamda bir yakacak kıtlığından söz etmek mümkün değildir. Bazı ailelerin, yeterli ve uygun işgücüne sahip olmamalarından kaynaklanan yakacak odun azlığı ile karşı karşıya kalabildikleri, kullanıma yönelik tasarruf önlemleri sayesinde de bu azlığın yaşamı etkileyecek boyutlara ulaşmadığı gözlenmiştir. Araştırma kapsamındaki köylerde tezek yakılmamakta, ancak az sayıdaki köyün orman sınırı üzerinde bulunan yaylalarında tezek kullanılmaktadır.

Motorlu testerenin kullanılması, yol ağının genişlemesi nedeniyle kadınların odun yapma ve taşıma sorumlulukları büyük ölçüde azalmıştır. Yılda bir kez, ortalama olarak 10-15 gün süren ve genellikle erkek işgücü kullanılarak ormandan veya tarım arazilerinin kenarlarındaki ağaçlık alanlardan odun elde edilmektedir. Motorlu testere erkek tarafından kullanılırken, kesilen ağaç dallarının budanması, yığılması ve taşınması işleri daha çok kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Kadınların odun yaptıkları ormanla evleri arasındaki ortalama uzaklık yürüyerek yaklaşık 1 saattir. Bu süre gidiş ve dönüş olarak düşünüldüğünde, ayrıca da dönüşte sırtta odun yükü olduğu göz önüne alındığında, geçmişte kadınların odun taşıma işine ayırdıkları zamanın ve yaşanan zorluğun küçümsemeyecek boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır.

Odun yapma faaliyetine erkek işgücünün katılımında görülen artış, köylerde yol ağının ve ulaşım olanaklarının gelişmesi sonucunda kadınların sırtlarında daha az odun taşımaları, odun tüketiminin geçmişe göre azalması nedeniyle, evlerin etrafındaki tarım alanları arasında ve kenarından sağlanacak odunun ihtiyacı karşılamada yeterli olması, geçmiş yıllarda çoğunlukla kadınların sorumluluğunda olan bu uğraşın, günümüzde daha kısa sürede ve daha az işgücü kullanılarak halledilmesi, kadınlar üzerinde oldukça rahatlatıcı bir etki yaratmış ve yaşam kalitesinin artması sonucunu doğurmuştur. Kadının yaşam kalitesindeki artış ve ailesine ayıracak daha fazla zamana sahip olması, hanehalkını, özellikle de çocukları olumlu olarak etkilemektedir. Daha fazla zamana sahip olma, daha düzenli bir ev ve daha bakımlı çocuklar anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bazı köylerde ve özellikle de yaylalarda, haftalık hatta gününbirlik odun yapıp taşıma alışkanlığı devam etmektedir ve sorumluluğu da büyük ölçüde kadınlara aittir.

3.2.14.2. Hayvancılık Kökenli Yararlanma

Araştırma kapsamındaki orman köylerindeki hayvan sayıları geçmiş yıllara göre azalsa da, hayvancılık kökenli geçimlik ve ticari üretim faaliyetleri, hanelerin gıda güvenliği

açısından hala önem taşımaktadır. Özellikle Trabzon'un Batısındaki ilçelerde kurulan ve araçlarla günübirlik olarak köylerden süt toplayan irili ufaklı süt işleme tesisleri, köylerdeki hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından yadsınamaz işlevler üstlenmektedir.

Hayvancılık faaliyetlerinde kullanılan ot dışındaki girdiler, köylüler tarafından satın alınmaktadır. Ot ihtiyacı genellikle yaylalardan karşılanmakta, yaylalardan kesilerek kurutulan ot, araçlarla köye indirilerek kış boyu hayvanlara yedirilmektedir. Hayvanların ahırlarda kaldığı uzun dönem boyunca kurutulan ot genellikle ihtiyacı karşılamamakta, köylüler dışarıdan ot satın alınmak zorunda kalmaktadır. Hayvan sayılarının fazla olduğu geçmiş yıllarda, köylerdeki arazilerin ot üretimi için yeterli olmaması, yaylalardan elde edilen otun yeterli gelmemesi, insanları başka çözümler bulmaya itmiştir.

Bu çözümlerden biri, ağaç dallarının budanarak yapraklarının hayvanlara yedirilmesidir. Araştırma alanındaki bazı köylerde, ormanlarda ve tarım alanları etrafında bulunan ağaçlar budanarak, yaprakları hayvanlara yem olarak verilmektedir. Hayvan sayısının azalması, dışarıdan ot alabilmenin ve köye ulaştırabilmenin kolaylaşmasıyla birlikte bu yararlanma biçimi gün geçtikçe önemini kaybetmektedir. Geçmiş yıllarda daha yaygın olduğu ifade edilen hayvan yemi amaçlı yaprak yararlanması, anket katılımcısı kadınların % 12,3'ü tarafından günümüzde de yapılmaktadır.

Düzköy İlçesi'nin orman köylerinde, orman alt örtüsünde bulunan böğürtlen (*Rubus spp.*) yapraklarından hayvan yemi amaçlı yararlanma yaygındır. Yaprakları hayvan yemi olarak en çok tercih edilen ağaçlar; Kayın (*Fagus orientalis*), Kestane (*Castanea sativa*), Meşe (*Quercus spp.*), Gürgen (*Carpinus betulus*), Akçaağaç (*Acer spp.*) ve az miktarda da olsa Karayemiş (*Prunus laurocerasus*)'dir. Karayemiş yaprakları genellikle uzun geçen kışların ardından otsuz kalındığı ve zorunlu durumlarda küçükbaş hayvanlara verilir.

Yaprak yararlanması, ağaç yapraklarının sürgünle birlikte kesilip alınması şeklinde yapıldığı için ağacın özümleme organları ortadan kaldırılmaktadır. Yaprak yararlanmasının çap artımı üzerinde olumsuz etkisi vardır. Yararlanma sonucunda ağacın şekli bozulmakta, morfolojik yapısında anormallikler oluşmaktadır (Mol, 1982). Tropikal bölgelerde ağaç türlerinin % 75'inden yem olarak kullanılmak amacıyla yaprak elde edilmektedir. Bu şekilde yararlanılan ağaçlar, hanehalkının gıda güvenliğine çeşitli yollarla destek sağlarlar. Et ve süt verimini etkileyerek evcil hayvan üretimine önemli bir katkı yaparlar. Ayrıca yem katkısı ile, elde edilen hayvansal gübre miktarı artarak tarımsal ürünlerde belirgin artışlar sağlanır. Ağaç otlatma; protein, mineral ve vitamin sağlayarak çiftlik hayvanlarının

beslenmesinde de çok önemlidir (Falconer ve Arnold, 1991). Araştırma alanındaki hayvan yemi amaçlı yaprak yararlanmas, hayvanların beslenmesi ve hayvancılık faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı gibi, ormanlara büyük ölçüde zarar verecek boyutlarda da değildir.

Araştırma alanındaki hanelerin % 41,7'si hayvanlarını orman içinde otlattıklarını beyan etmişlerdir. Orman içerisinde otlatma genellikle orman içi yaylalarda olmaktadır. Bunun yanında ailelerin yaylaya çıkmadan önce konakladıkları ve “mezire” olarak adlandırdıkları, yaylalara oranla düşük rakımlı arazilerde de orman içerisinde otlatma yapılmaktadır.

Mezire kültürü bazı köylerde yaygındır ve mezireler günümüzde de kullanılmaktadır. Uzun kış şartlarından sonra aileler, hayvanları ile birlikte, köyleri ile varacakları yayla arasında bulunan ve genellikle orman içlerindeki açıklıklar veya düşük kapalılıktaki yapraklı ağaçlarla kaplı ormanlık alanlarda bulunan mezirelere çıkarlar. Buralarda hayvanlarının ve kendilerinin barınabilecekleri evleri bulunur. Orman içindeki otlatma ve ağaç yapraklarının hayvan yemi amaçlı kullanılması buralarda daha yaygındır. Hava şartlarına ve yayladaki otların büyüme durumuna göre, köy ihtiyar heyetinin aldığı “yaylaya çıkılabilir” kararının ardından, mezirelerden yaylalara çıkılır. Otlatmanın en yoğun olduğu yer yaylalardır.

Mezire ve yaylalardaki çayırıklardan sonbaharda ot biçme ve kurutma uğraşına erkek işgücü de katılmaktadır. Bunun dışında, köylerde hayvanların günlük tüketimi için taze ot biçme ve taşıma işi kadınlara aittir. Hayvanlarıyla yaylaya çıkma alışkanlıkları olmayan kadınlar, ilkbahardan sonbahara kadar geçen sürede, hayvanların günlük ot ihtiyacını genellikle günübirlik olarak karşılarlar. Bu amaçla, hemen hemen her gün zamanlarının yarısını ot biçme ve taşıma uğraşına ayırmaktadırlar. Hayvanların bakımıyla birlikte ot yapma ve taşıma, araştırma kapsamındaki köylerde yaşayan kadınların en çok zaman ayırdığı uğraştır.

Araştırma alanındaki pek çok köyde hayvanların barındıkları ahırların zeminine altlık olarak, ormanlardan ve varsa fındık bahçelerinden süpürülen kuru yaprak serilir. Bazı köylerde de, kesilip kurutulan ve yöresel adı “ifteri” olan Eğrelti (*Dryopteris dilatata*) bitkisi, süpürülen yaprakla birlikte karıştırılarak altlık olarak kullanılır. Serilen yapraklar, hayvanların dışkı ve idrarıyla ıslanınca değiştirilir. Çıkartılan yaprak ve dışkı karışımı dışarıda depolanır. İlkbahara kadar yanarak değerli bir gübre haline gelen karışım, tarlalarda kullanılır. Şekil 15'de ormandan süpürülerek eve taşınmaya hazır hale getirilmiş kuru yaprak çuvaları görülmektedir.

Şekil 15. Altlık olarak toplanmış kuru yaprak çuvalları

Orman köylerinde, hayvan yemi amaçlı yaprak yararlanması, boylu ve zor çıkılan ağaçların budanması dışında, kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Hayvanların hangi ağacın yaprağını yedikleri, bu ağaç yapraklarının alınacağı zamana ve mekana ait bilgiler kadınlara aittir. Kadınlar, ilkbaharda ağaç yapraklarından hayvan yemi elde ederler ve bu uğraşları gününbirlik faaliyet niteliğinde olur. Yani birkaç günlerini tam olarak bu uğraşa ayırmak yerine, 10-15 gün boyunca, günde 1-2 saatlerini harcayarak bu faaliyetlerini yürütürler. Böğürtlen yaprağından hayvan yemi olarak yararlananlar da aynı şekilde davranmaktadırlar.

Ahırlardaki hayvanların altına serilerek kullanılan kuru yapraklar da fındık bahçeleri ve/veya ormanların altlarından kadınlar tarafından süpürülerek çuvallara doldurulur ve taşınır. Geçmiş yıllarda yaprak taşımak amacıyla, çubuklardan yapılan ve “kofin” olarak adlandırılan özel sepetler yerlerini çuvallara bırakmıştır. Hayvanların altına serilen ifterinin de nereden, ne zaman ve ne kadar toplanacağına kadınlar karar vermektedir. Anket katılımcısı kadınların % 44’ü ormanlardan kuru yaprak yararlanması yaptıklarını beyan etmişlerdir. Hane başına yaprak yararlanmasının miktarı, hayvan sayılarına bağlı olarak 100 kg ile 2000 kg arasında değişmektedir. Kuru yaprağın süpürülmesi, taşınması ve

depolanması faaliyeti, bu işle uğraşan kadınların sonbaharda ortalama 7 iş gününü almaktadır.

3.2.14.3. Kullanılan Odun Dışı Orman Ürünleri

Gerek Türkiye’de gerekse dünyada görülen nüfus artışı, devam eden ekonomik büyüme, doğal ürünlere artan ilgi vb. nedenlerden dolayı ormana ve orman ürünlerine olan talebin artacağı yönünde bir görüş birliği vardır (Toksoy vd., 2003). Dünyanın çeşitli bölgelerinde yapılan çalışmalarda, odun dışı orman ürünlerinin, kalkınmayı sağlayabilecek kırsal sermayenin en önemli kaynağı olduğu belirtilmektedir (Misra ve Dash, 2000).

Richman (2002), Filipinler’de yaptığı bir çalışmada; yaş, eğitim düzeyi, hanehalkı sayısı, hanehalkı gelir düzeyi, hanehalkı gıda harcamaları gibi bazı sosyo-ekonomik faktörler ile çeşitli amaçlar için toplanan ve ticarete konu olmayan odun dışı orman ürünlere ait bilgi birikimi ve bu ürünlerin kullanımı arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.

Araştırma alanındaki orman köylerinde, genellikle yaylalardan, ormanlardan ve orman içi açıklıklardan elde edilen bitkiler çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Günümüzde, basın yayın organlarında doğaya ve bitkilere yönelik kullanımlara dair haberlerin artması köylülerin dikkatini çekmiş ve kulaktan dolma bilgilerle bazı bitkileri kullanır duruma gelmişlerdir. Katılımcılar tarafından kullanıldığı belirtilen bitkiler, sayı olarak aşağıda verilenlerden daha fazladır. Bir kişinin veya bir ailenin denemek amacıyla veya “belki bir yararı olur” düşüncesiyle kullandığı, kullanımı eskiye dayanmayan ve yaygın olmayan bitkiler elenerek, geleneksellik ve yaygınlık kriterine uyanlar belirlenmiş ve dört başlık altında aşağıda verilmiştir. Özellikle tedaviye yönelik kullanımlar, katılımcıların inanışları çerçevesinde kalmakta, bilimsel bir tespitten ziyade yöredeki geleneksel bilginin ortaya konması, bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalara altlık oluşturması amacıyla verilmiştir.

3.2.14.3.1. Yiyecek Olarak Kullanılan Bitkiler

Bitkiler insan ve hayvan beslenmesi yönünden bütün canlı varlıkların yaşamının kaynağını oluştururlar. Otsu bitkiler bir taraftan yiyecek olarak kullanılırken, diğer taraftan baharat olarak yemeklerin tadını düzenlemekte, içecek olarak sindirimi kolaylaştırmakta,

iştah açıcı rol oynamakta, diğer taraftan da birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Ot yemekleri derken, kültürü yapılmayan, doğal olarak yetişen otsu bitkilerden yapılan yemekler anlaşılmalıdır (Özer vd., 2004).

Araştırma alanında yiyecek amacıyla tabiattan toplanan bitkiler, bu bitkilerin kullanılan kısımları ve kullanım şekilleri aşağıda sıralanmıştır.

Isırgan (*Urtica dioica*): Taze gövde ucu ve yapraklarından yemek yapılır. Yemeği en yaygın olarak yapılan ve bilinen bitki türlerinin başında gelmektedir.

Mantar: Özellikle yaylalardan toplanarak çeşitli şekillerde yemeği yapıldığı gibi közlenerek de tüketilir.

Salot, Tomara, Samanda, Somayda (*Trachystemon orientalis*): Taze yaprak saplarından turşu yapılır.

Zimilang (*Smilax excelsa*): Taze sürgünleri toplanarak yemek yapılır. Ayrıca haşlanan sürgünleri mısır ununa bulanarak yağda kızartılarak tüketilir.

Mora, fuska, böğürtlen (*Rubus spp.*): Meyveleri toplanarak çiğ yenir ya da marmelat ve reçeli yapılır. Araştırma alanında orman kökenli meyveler içerisinde en yaygın olarak toplananıdır.

Ligarba, ligaba, lifos, bibil (*Vaccinium arctostaphylos*, *V. myrtillus*): Meyveleri çiğ olarak tüketildiği gibi, toplanan meyvelerinden marmelat ve reçel de yapılır.

Kuşburnu (*Rosa canina*): Bitkinin olgun meyveleri kullanılarak reçel, marmelat ve komposto yapılır.

Yabani çilek, hamugara, hanofta (*Fragaria vesca*): Meyveleri taze yenildiği gibi reçel yapımında da kullanılır.

Kekik (*Thymus spp.*): Toplanıp kurutulmuş yaprakları baharat olarak kullanılır.

Kongoroş (*Caltha polypetala*): Taze yaprak saplarından turşu yapılır.

Karmugen (*Heracleum spp.*): Bitki taze haldeyken sap kısımlarından turşu yapılır.

Dağ soğanı, zaguda (*Allium spp.*): Bitki tabiattan toplandığı gibi, yaylalardaki küçük bahçelerde de yetiştirilmektedir. Yemeklere soğan olarak farklı bir lezzet kattığı gibi çeşitli turşularda da lezzet verici olarak kullanılmaktadır.

Kızılcık (*Cornus mas*): Toplanan meyvelerinden komposto, reçel ve marmelat yapılır.

Yavşuotu (*Stellaria media*): Taze haldeki bitkinin toprak üstü kısmından yemek yapılır.

Baldıran, mandaş (*Chaerophyllum aureum*): Yapraklarından yemek yapıldığı gibi kuru fasulye katılarak da pişirilerek tüketilir.

Hoşkıran, foşkıran (*Amaranthus retroflexus*, *Chenopodium album*): Toprak üstü kısımları haşlanarak yemek yapılır ya da haşlandıktan sonra mısır unu ile tavaşı yapılır.

Bu bitkilerin yiyecek olarak kullanılması, yörede beslenme sorunlarının olduğu ya da gıda bulmakta zorluk yaşandığı anlamına gelmemektedir. Bitkileri toplayıp yemek yapan kişiler, bunu muhtaç olduklarından dolayı değil, alışkın oldukları eski lezzetleri tekrar tatmak amacıyla yaptıklarını ifade etmişlerdir. Nitekim kadınların kişi başına gelirleri ile yiyecek amacıyla bitki toplamaları arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda bu iki değişken arasındaki fark istatistiki anlamda önemli bulunmamıştır (Ki-kare hesap=431,9; sd=4; P=0,336>0,05). Yani kadınların yiyecek amacıyla bitki toplamaları kişi başına gelir miktarlarıyla farklılaşmamaktadır.

Araştırma alanında, mantar dışındaki bitkilerin hemen hemen tamamı kadınlar tarafından toplanmaktadır. Yaygın olarak toplanan ürünlerden biri olan mantar, anket katılımcısı kadınların % 6,4'ü, erkeklerin ise % 18,6'sı tarafından toplanır. Anket katılımcısı erkeklerden yalnızca bir kişi, topladığı mantarları satarak gelir elde ettiğini beyan etmiştir.

Kadınların % 14,4'ü yiyecek amaçlı bitki toplamaktadırlar. Toplanan bitkiler pazarlanmayıp, yılda bir veya iki kez yemek yapacak miktarlarda olmaktadır. Yiyecek amaçlı toplanan yabani meyve ve bitkilerin miktarı 2-8 kilogram arasında değişmekte olup, hane başına toplanan ortalama yıllık miktar 0,5 kg'dır.

Gelişmekte olan ülkelerde, ormanlardan toplanan yabani meyvelerin yöre halkının beslenmesindeki önemi daha fazladır. Örneğin; Styger vd., (1999) Madagaskar'da yaptığı bir çalışmada, yabani meyvelerin gıda kıtlığının yaşandığı dönemler boyunca özellikle çocuklar için günlük beslenmeyi sağladığını, bu meyvelerin aynı zamanda ticarete konu olduğunu ve ticaretinin de genel olarak fakir halka gelir sağladığını belirtmiştir.

Yenilebilen bitki türleri ve bu türlerin yemek yapılabilecek kısımları, bitkilerin bulunabileceği yerler ve toplanma zamanları, bu bitkilerden ne şekilde yemek yapılacağı bilgileri genellikle kadınlara aittir. Bu bitkileri toplayan kadınlar, yılda ortalama 2 günlerini bu iş için harcadıklarını beyan etmişlerdir.

3.2.14.3.2. Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanında yaşayan insanların bazıları, kimi hastalıkların tedavisine katkı sağladıkları ve/veya o hastalıklardan korudukları inancıyla bir kısım bitkilerden tıbbi

amaçlı yararlanmaktadırlar. Geleneksel kullanım özelliği gösteren bu bitkiler, kullanılan kısımları ve kullanım biçimleri aşağıda sıralanmıştır.

Isırgan, en çok yemeği yapılan bitkilerden biri olmasına karşın, katılımcılar tarafından ısrarla tedavi amacıyla kullanılan bitkiler arasında sayılmıştır. Kullanım yerleri ve amaçları belirtilerek aşağıda sıralanan bitkilerin, köylüler tarafından bazı hastalıklara iyi geldiği konusunda inanışlar mevcuttur.

Isırgan (*Urtica dioica*): Tedavi edici ve kansere karşı koruyucu etkisinin olduğuna romatizmaya iyi geldiğine ve damar açıcı özelliği olduğuna inanılır. Yapraklı taze gövde ucu kaynatılarak soğutulan suyu içilmektedir. Bunun yanında, tohumlarının kaynatılmasıyla elde edilen suyunun da kanser ve saç dökülmesi dahil pek çok rahatsızlığa karşı fayda sağladığı yönünde beyanlarda bulunulmuştur. Ayrıca, bitkinin toplanarak kurutulan tohumlarının bala karıştırılarak yenilmesi durumunda kansere karşı koruyucu etkisinin olduğu yönünde inanışlar da mevcuttur. Isırganın, neredeyse tüm hastalıklara karşı tedavi edici veya koruyucu etkisinin olduğu konusunda köylerdeki yaygın inanış dikkat çekici bulunmuştur.

Damarotu (*Plantago major*): Genellikle damar hastalıklarının tedavisi için kullanılır. Romatizmaya, şeker hastalığına ve köylüler arasında mayasıl olarak adlandırılan basura karşı da tedavi edici özelliği olduğuna inanılır. Bu amaçları hedefleyen kullanımlarda, yaprakları kaynatılarak suyu içilir. Bunun yanı sıra, bel ve sırt ağrılarında da iyi geldiği beyan edilmiştir. Ağrıların tedavisinde harici bir kullanım söz konusudur ve bitkinin haşlanarak soğutulan yapraklarının ağrıyan kısımlara yapıştırılarak bir süre beklenmesi şeklinde gerçekleştirilir.

Ihlamur (*Tilia rubra*, *T. Platphyllos*): Grip ve soğuk algınlıklarına karşı kullanılır. Yapraklı çiçeği kurutulmuş suda kaynatılır ve çay şeklinde içilir.

Ligarba, ligaba, lifos, bibil (*Vaccinium arctostaphylos*, *V. myrtillus*): Şeker hastalığının tedavisinde, kolesterolü düşürmek ve tansiyonu düzenlemek için yaprakları kaynatılarak suyu içilir.

Kuşburnu (*Rosa canina*): Mayasıla (basur, çoğu köyde bu adla anılmaktadır) ve soğuk algınlıklarına karşı kullanılır. Meyveleri kaynatılarak suyu içilir.

Papatya (*Antehemis spp.*): Mide rahatsızlıklarına ve boğaz enfeksiyonlarına karşı tedavi edici özelliği olduğuna inanılır. Bunların yanında, idrar sökücü, iştah açıcı ve bağırsakları rahatlatıcı etkileri olduğu konusunda da inanışlar vardır. Bu faydalarından yararlanabilmek için, kurutulan çiçekleri suda kaynatılarak çay şeklinde tüketilir.

Yayla çayı, dağ çayı (*Origanum spp.*): Boğaz enfeksiyonlarına, böbrek rahatsızlıklarına ve şeker hastalığına karşı, bitkinin toprak üstü kısmı çiçekli halde kurutulur ve çay şeklinde demlenerek içilir.

Yılan dili (*Plantago lanceolata*): Bağırsak hastalıklarına karşı bitkinin yaprakları kaynatılarak suyu içilir. Ayrıca küçük yaralanmalarda kanamayı durdurmak için bitkinin yaprakları ezilerek haricen yaranın üzerine basılır.

Demir otu (*Achillea millefolium*): Kadın hastalıklarına karşı özellikle de kadınların sancılı dönemlerinde bitkinin çiçekleri kaynatılarak suyu içilir.

Kekik (*Thymus spp.*): Nefes darlığına ve soğuk algınlığına ve idrar yolları hastalıklarına karşı toplanan çiçekli dallar kurutulur ve çay gibi demlenir ve içilir.

Bürük (*Calystegia sylvatica, Convolvulus arvensis*): Kadınların sancılı dönemlerinde ağrı dindirici olarak kullanılır. Toprak üstü kısmı toplanarak yıkanır ve kaynatılarak suyu içilir.

Reçine, çam sakızı: Özellikle el derilerindeki çatlamalara sürülür. Ladin ağacının kabuk altı sıvısı mide ülserlerini iyileştirmek için bir işlemde geçirilmeden yutulur.

Karayemiş, taflan (*Prunus laurocerasus*): Şeker hastalığına karşı kurutulmuş meyve çekirdekleri kaynatılarak suyu içilir.

Kuşluk çiçeği (*Primula veris*): Safra kesesi rahatsızlıklarında, erken teşhis halinde (safra kesesinde taşlaşma olmadan) bitkinin tedavi edici özelliği olduğuna inanılmaktadır. Bu amaçla, bitkinin çiçek kısmı suda kaynatılarak 3 gün bekletilir ve suyu içilir.

Muşmula (*Mespilus germanica* L.): Basurun tedavisinde etkili olduğuna inanılır. Bu amaçla bitkinin meyveleri çiğ olarak yenilir.

Ormanlar, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusun büyük bir kısmının ilaç sağladığı tek kaynaktır (Falconer ve Arnold, 1991). Filipinler'in kırsal kesiminde yapılan bir araştırma; katılımcıların % 37'sinin hastalıklarının tedavisinde yalnızca tıbbi bitkileri kullandığını ortaya koymuştur. Bu katılımcıların kullandığı bitkisel ilaçların % 29'u, yöredeki bitkisel ilaçlarla hastalıkları tedavi ettiği bilinen kişilerce hazırlanmaktadır. % 8 oranındaki katılımcı da kullandığı bitkisel ilacı otlardan kendisi hazırlamaktadır (Richman, 2002).

Araştırma alanında sadece bitkisel ilaçları kullanarak tedavi olmak yaygın bir davranış biçimi değildir. Buradaki insanların yaklaşık % 90'ı sağlık güvencesine sahiptir ve sağlık kurumlarına ulaşmada fazlaca sorun yaşamamaktadır. Yukarıda sıralanan ve katılımcılar tarafından belirtilen hastalıklara iyi geldiği yönünde yaygın bir kaniye sahip olunan

bitkilerin kullanılması, sağlık kurumuna ve tıbbi ilaçlara ulaşmada sorun yaşandığı anlamına gelmemektedir. Tıbbi bitki kullanımı genellikle hastalıklardan korunmak amacıyla olmakta veya tıbbi tedavilerde kullanılan ilaçlara ek olarak alınmaktadır.

Kadınların toplayıp kullandıkları tıbbi bitkilerin miktarı ile eğitim düzeyleri (Ki-kare hesap=13,3; sd=16; P=0,435>0,05) ve kişi başına ortalama yıllık gelirlerinin miktarı (Ki-kare hesap=11,1; sd=16; P=0,801>0,05) arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda, bu değişkenler arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemsiz bulunmuştur. Kadınların kullandıkları tıbbi bitkilerin miktarı eğitim düzeyleri ve gelir durumlarıyla ilişkili olarak farklılaşmamaktadır.

Araştırma alanındaki kadınların % 9,2'si tedavi veya hastalıklardan korunma amacıyla bitki toplamakta ve kullanmaktadır. Toplanman miktar 1-4 kg arasında değişmekte olup, hane başına ortalama miktar, 50 gram gibi küçük bir rakamdır. Tıbbi bitkiler içerisinde ticarete konu olan bir türe rastlanmamıştır. Köylerde, topladıkları bitkilerden elde ettikleri karışımı, özellikle yanıkların tedavisinde kullanan kadınların varlıklarından söz edilmiş olup, çalışma sırasında bu kadınların yaşayan bir örneğiyle karşılaşma olanağı olmamıştır.

3.2.14.3.3. Hayvanların Tedavisinde Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanındaki hayvanların tedavisinde, tarım ilçe müdürlüklerinde görev yapan veya özel klinikleri olan veteriner hekimlerden ve onların verdiği ilaçlardan yararlanmak esastır. Kullanılan ilaçların yanı sıra, hayvanlarda görülen bazı hastalıklarının tedavisinde kimi bitkilerin etkili olduğu yönündeki inanışlar saptanmıştır. Bu amaçla, geleneksel olarak kullanılan dört bitki tespit edilmiş olup, adları, kullanılan kısımları, kullanım amaç ve şekilleri aşağıda verilmiştir.

Livor (Sambucus ebulus): Büyükbaş hayvanların bazı otlardan zehirlenmelerine karşı tedavi edici özelliği olduğuna inanılır. Bu amaçla bitkinin çiçek tablası bütünüyle suda kaynatılarak soğutulur ve suyu hayvana içirilir.

Yabani kiraz (Prunus avium): Hayvanların zehirlenmesi durumunda ağacın dal kabukları soyularak kaynatılır ve suyu hayvanlara içirilir.

Ayva (Fructus cydoniae): Hayvanlarda görülen ishalin tedavisinde, yaprağı ve ağacın kabuğu kaynatılarak suyu hayvana içirilir.

Atkuyruğu (*Equisetum arvense*): Kan işeyen sığırların tedavisinde etkili olduğu konusunda yaygın bir inanış mevcuttur. Kökü dışındaki kısımlarını kaynatarak soğutulur ve kan işeyen sığırlara içirilir.

Hayvanların tedavisi amacıyla bitki toplama ve bu bitkilerden ilaç yapma alışkanlığı yaygın değildir ve bu uğraş genellikle erkeklere aittir. Araştırma alanında bu amaçla bitki toplayarak ilaç haline getiren sadece bir kadın tespit edilmiştir. Hayvan sayılarının azalması, veterinerlere ve ilaçlara ulaşma olanaklarındaki gelişmeler eskiden yaygın olarak kullanıldığı ifade edilen bitkilerin önemini azaltmıştır.

3.2.14.3.4. Dokumacılıkta Kullanılan Bitkiler

Geçmiş yıllarda özellikle Beşikdüzü, Çarşıbaşı ve Şalpazarı İlçelerinde el dokumaları yaygındı. Hemen hemen her köyde el dokumalarının yapıldığı basit tezgahlar bulunmakta, dokumalar genellikle kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Bu dokumaların yapıldığı ipleri boyarken kullanılan siyah renk köylerde kadınların uğraşlarıyla bitkisel kökenli olarak elde edilir, diğer renkler satın alınırdı. Araştırma alanında boyama amacıyla eskiden kullanıldığı belirtilen sadece iki tür tespit edilebilmiştir.

Kızılağaç (*Alnus glutinosa* (L.) Geartner subsp. *barbata*): Kabuğu soyularak suda kaynatılır ve yöreye özgü dokumalarda siyah renge boyanmak istenen iplikler bu suya daldırılarak bekletilirdi. İplikleri siyah renge boyarken bazı kişiler kıızılağaç kabuğuna ek olarak Karayemiş (*Prunus laurocerasus*) kabuğu da ilave ettiklerini belirtmişlerdir. Boyamada en yaygın kullanılan bitki türünün Kızılağaç olduğu, doğal boya kullanıldığı yıllarda ipliklerin hazırlanması ve boyanması uğraşının da genellikle kadınlar tarafından yürütüldüğü ifade edilmiştir.

Yöredeki dokumalar tamamen sentetik ipliklerle yapıldığı için doğal yöntemlerle siyah boyar madde elde etme yöntemi de artık kullanılmamaktadır. Satın alınan sentetik iplikleri kullanarak basit el tezgahlarında çeşitli amaçlar için kullanılan ürünler elde etmek günümüzde de kadınlara ait bir uğraş olma özelliğini korumaktadır.

3.2.14.4. Ormanlara ve Ormancılığa Bakış

Orman köylerinde, ormanlarla iç içe yaşayan ve orman kaynaklarından yararlanan insanların ormanlara bakış açıları, hem doğal kaynakların verimli kullanılması hem de korunması açısından önemlidir. Ormanları sadece yakacak odun olarak gören anlayış karşısında ormanları korumak zorlaşacaktır. Ormanın tüm işlevlerinin farkında olan, orman köylerinde yaşamının sürdürülebilir olabilmesinin ancak ormanların tüm işlevlerinden yararlanarak mümkün olabileceğini bilen insanların, orman kaynaklarını koruma yönünde gösterecekleri çaba farklı olacaktır. Araştırma kapsamındaki orman köylerinde yaşayan insanların ormanlara bakış açılarını ortaya koymak için sorulan, “Köyünüzdeki ormanların yok olması sizi nasıl etkiler?” sorusuna kadın ve erkeklerin verdiği cevaplar değerlendirilerek sonuçlar Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29. Kadın ve erkeklere göre ormansızlaşmanın etkileri

Etki	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Çok kötü olur	458	75,0	188	79,3
Kötü olur	124	20,3	37	15,6
Etkilemez	23	3,7	12	5,1
Fikri yok	6	1,0	0	0
TOPLAM	611	100	237	100

Tablo 29 incelendiğinde, düşük oranlarda olmasına karşın, kadın ve erkekler içerisinde ormanların yok olmasının köylerini ve kendilerini etkilemeyeceğine inananlar bulunmaktadır. Hatta bazı kişilerin köylerinin içindeki ormanların yok olmasının kendileri için daha iyi olacağı yönündeki beyanları ilginç bulunarak kendilerine bu düşüncelerinin nedenleri sorulmuştur.

Kadınları bu şekilde düşünmeye iten nedenlerin başında, kendilerine ait odun yapabilecekleri ormanlarının olmaması gelmektedir. Ayrıca odun yapmanın zahmetli bir iş olduğu ve artık çalışmaktan bıktığını söyleyip, ormanların yok olmasının kendilerini etkilemeyeceğini hatta iyi olacağını söyleyen kadınlara da rastlanmıştır.

Erkeklerin bu konudaki düşünceleri kadınlara göre farklılık göstermektedir. Köy içerisinde bulunan ormanların yok olmasının kendileri için daha iyi olacağına inanan erkekleri bu düşünceye sevk eden neden çoğunlukla iklimseldir. Orman alanlarının

artmasıyla birlikte köylerindeki rutubetin de arttığını, ağaçların yetiştirdikleri tarımsal ürünleri gölgeleyerek verimin düşmesine neden olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca, artan ormanlık alanların yabani hayvanların barınmasına ve çoğalmasına neden olduğunu, çoğalan hayvanların da tarım ürünlerine zarar verdiğini belirtmişlerdir. Bunları söylerken kastettiklerinin köy içerisindeki ormanlar olduğunu, köy dışındaki ormanların kesinlikle kalması gerektiğini de özellikle vurgulamışlardır.

Ormanların yok olmasıyla, karşılaşacakları olumsuz durumu değerlendirirken kadınlar ve erkekler benzer kaygıları taşımaktadırlar. “Ormanların yok olması bizi kötü ve çok kötü etkiler” cevabını verenlere, neden böyle düşündükleri sorulmuştur. Konu biraz irdelendiğinde, katılımcıların tamamına yakınının ormanların çoğu işlevinin farkında oldukları ve bunları önemsedikleri anlaşılmıştır.

Ormanlardan yakacak odun sağladıkları için, orman köylerinde yaşayanlar ormanların en önemli işlevi olarak odun üretimini görmektedir. Bu durum belki de anket sorusundaki “sizi nasıl etkiler” kısmına cevap verirken en somut ve kısa vadeli etkinin “yakacak kıtlığı” olmasından kaynaklanmaktadır.

Kadınların bireyi oldukları hanenin kişi başına gelir miktarı ile ormanların yok olmasının kendilerini nasıl etkileyeceği sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda (Ki-kare hesap=22,9, sd=8; P=0,004<0,05) bu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel anlamda önemli bulunmuştur. Kişi başına geliri 0-1.000 YTL olan kadınların % 70,4’ü ormanların yok olmasının kendilerini yakacak bulma yönünden kötü etkileyeceğini söylerken, bu gruptaki kadınların sadece % 12,7’si çevresel kaygıyı ön planda görmüştür. Yakacak bulma kaygısının öne çıkma oranı, kişi başına gelirleri 2.001-3.000 ve 3.001-4.000 YTL arasında olan kadınlarda sırasıyla % 50 ve % 30’dur. Yani kişi başına ortalama gelir miktarı arttıkça, ormanları yakacak olarak görme eğilimi azalmakta, ormanların tüm işlevlerinin farkında olan çevresel bakış açısı ön plana çıkmaktadır.

Geray (1991); Orman veya yaban hayatı sözcüklerinin toplumumuzda çağrıştırdığı değer yargılarının bugünün değil, dünün eseri olduğunu, toplumun bu yönde yoz ve derinliksiz olduğunu, bu durumun da ormanın veya yaban hayatının niteliklerinden değil, ona eklenen insanın niteliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Aradan geçen sürede, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, bu konuda faaliyet gösteren örgütlerin çabaları, eğitim ve refah düzeylerinin eskiye oranla yükselmesi ve yaşanan çevre felaketlerinin de etkisiyle bir çevre bilincinin oluşmaya başladığını söylemek olasıdır.

Ekonomik gelişme ile birlikte ormanlara bakış açısındaki ve odun kullanımındaki değişim dünyanın başka ülkelerindeki çalışmalarla da ortaya konulmuştur. Yakacak odun sağladıkları ormanlar kırsal kesimde yaşayan insanlar için önemlidir. Doğal kaynakları korumanın ekonomik gelişmeyle eşgüdüm halinde yürütüldüğü sürdürülebilir kalkınma örneklerine bakılarak, hanehalkı refahını yükselten gelişmiş ekonomik koşullar hanenin yakacak oduna olan bağımlılığını azaltır. Böylece de orman tahripleri azalır (Pattanayak, vd., 2004). Toplumsal bazda ekonomik özendirmelerin, aşırı yararlanıcı toplumları korumacı toplumlara dönüştürmesinin en güçlü aracı olduğu yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Hedge ve Enters, 2000).

Kadınların eğitim düzeyleri ile ormanların yok olmasının kendilerini nasıl etkileyeceği sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan Ki-kare testi sonucunda (Ki-kare hesap=20,5, sd=8; P=0,009<0,05) bu değişkenler arasındaki ilişki istatistiki anlamda önemli bulunmuştur. Okur-yazar olmayan kadınların % 73,6'sı ormanların yok olmasının kendilerini yakacak bulma yönünden olumsuz olarak etkileyeceğini belirtirken sadece % 10,1'i çevresel kaygıyı ön plana çıkartmıştır. İlkokul mezunu kadınlarda bu oranlar sırasıyla % 58,6 ve % 21,2 olmaktadır. Araştırma alanında kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe ormanların çevresel işlevlerinin farkında olma oranı artmaktadır.

Eğitim düzeyi ile birlikte ormancılık dışı uğraşlardaki fırsatların da artmasıyla insanların ormana bağımlı olmalarında belirgin bir azalma görülür. Ama her şeye karşın ormanlar, doğrudan gelir getirmesi ve gıda güvenliğini sağlaması bakımından yöre halkının geçim ekonomisi için çok önemlidir (Hedge ve Enters, 2000).

Kadınlar, ormanların yok olmasının doğuracağı etkinin çevresel boyutunu erkeklerden daha fazla fark etmişlerdir. Mısır'ın kırsal kesiminde yaptığı bir çalışmadan sonra, Briggs vd. (2003); kadınların doğayı anlamada erkeklerden çok daha iyi olduklarını belirtmiştir. Araştırma alanından elde edilen bulgular bunu doğrulayacak niteliktedir. Ormanlar kadınlar tarafından; "En değerli varlığımız", "Geleceğimiz", "Doğanın güzelliği", "Köyümüzün bereketi", "Onsuz yaşayamayız", "Köyümüzün süsü" gibi cümlelerle tanımlanmıştır. "Çocuksuz kadın bir şeye benzemez, ormansız köy de aynıdır" diyen bir kadının ormanı en değerli varlığı olan çocuklarının yerine koyduğu, "Orman köyün şerefidir" diyen bir başka kadının da, ormana verilen değer ne derece üst düzeyde olduğunu anlatması bakımından önemli bulunmuştur. Ormanların korunmasının gerekliliğine inanma eğiliminin kadınlarda daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerinde yaşayan kadınlar; yiyecek, yakacak odunun ticari ve evsel kullanımı için toplanması sorumluluğunu aldıkları için doğal kaynaklar konusunda önemli çıkar grubunu oluşturmakta fakat bu kaynakların yönetiminde ise resmen dışarıda tutulmaktadır (Gupte, 2004). Araştırma alanında, orman kaynaklarının yönetiminde dışarıda tutulanlar sadece kadınlar olmayıp, bu kaynakların yönetim planlarının yapılması sırasında erkeklerin katılımı da henüz tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir.

Orman köylüsü olarak ormanlardan yeterinde yararlanamadıklarına inanan erkeklerin oranı % 64,6'dır. Bunun en büyük nedeninin, mülkiyet anlaşmazlıklarının henüz tam anlamıyla çözüme kavuşamamasının doğurduğu hukuki sorunlar olduğunu söyleyenlerin oranı % 83'tür. Anketler sırasında katılımcılardan en çok duyulan söz "Kendi ormanımızdan bile bir dal kesemiyoruz" olmuştur. "Kendi ormanımız" olarak tanımlanan kısımlar ise bazen köyü çevreleyen ormanın bir parçası, bazen de tarım arazileri arasında kalan küçük orman parçalarıdır. Odun yapma işi genellikle bu parçalardan ve belli kurallar çerçevesinde fakat çoğunlukla da yasa dışı yollarla gerçekleşmektedir.

Yaş kesmenin "günah" sayılması kadınlar arasında daha yaygındır. Yakacak odunun elde edilmesiyle ilgili konuşmalar sırasında; "çalı çırpı", "kurumuş ağaçlar", "kırılıp dökülenler" sözleri hemen hemen her katılımcı tarafından sıkça kullanılmıştır. Ormanların korunmasının gerekliliğine inanma ve bu konuda çaba gösterme eğiliminin kadınlarda daha fazla olduğunu söylemek mümkün olsa da tüm kadınlar için aynı yargıya varılamayacağı da kesindir.

4. SONUÇLAR

Trabzon İli'nde 211 orman köyü bulunmaktadır. Bu köylerde yaşayan kadınların sosyo-ekonomik durumunu ortaya koymak, orman kaynaklarından faydalanma şekil ve yoğunluklarını, ormanlardan ve ormancılıktan beklentilerini belirleyerek; kırsal kalkınma planları yapan ve yürüten birimlerin cinsiyet duyarlı planlar yapmalarına ve orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına yardımcı olmak amacıyla, örneklenen 68 orman köyünde, 611 kadın ve 237 erkek katılımcı ile yürütülen görüşmelerden elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlar üç başlık altında aşağıda verilmiştir.

3.3. Orman Köyleriyle İlgili Sonuçlar

Orman köyleri, diğer köylere göre genellikle il ve ilçe merkezlerinden daha uzakta ve eğimli arazilerde bulunmaktadır. Bu köylerde yaşayanlar, hem nitelik hem de büyüklük olarak tarıma uygun olmayan arazilerde, çoğunlukla geleneksel üretim yöntemlerini kullanarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. Köylerin yerel konumlarından kaynaklanan iklimsel zorluklar da buralarda yaşamayı zorlaştırmaktadır.

Türkiye'nin yaşadığı ekonomik, sosyal ve kültürel değişimden orman köyleri ve oralarda yaşayan insanlar da etkilenmektedir. Bu değişim, köylerin altyapılarında gelişme olarak ortaya çıktığı gibi, köylülerin sosyo-ekonomik ve kültürel konumlarında iyileşme şeklinde de hissedilmektedir. Dünyanın ve buna bağlı olarak da Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar, orman köylerinde yaşanan değişim üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkinin yanı sıra, köy özelinde de; kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması, ulaşım olanaklarının iyileşmesi, uygulanan kırsal kalkınma politikalarının yarattığı yeni fırsatların da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Değişim; köylerin fiziksel altyapısından nüfusa, tarım ve hayvancılık tercihlerinden konut yapısına, aile içi ilişkilerden gelir durumuna, ormanlara bakış açısından yakacak tercihlerine, eğitim durumundan toplumsal cinsiyet algılamasına kadar pek çok alanda etkili olmaktadır. Karmaşık ilişkiler sergileyen ve aynı zamanda da dinamik bir yapıya sahip olan değişimin, orman köylerini getirdiği noktanın yeterli olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte, geçmişe göre önemli mesafelerin alındığı bir gerçektir.

Genellikle, “yetersiz”, “bakıma muhtaç” ve “eski” sıfatlarıyla nitelenseler de, Trabzon İli’ndeki tüm orman köylerinin yolu, elektriği, telefonu ve şebeke suyu bulunmaktadır. Bu altyapı hizmetlerinin varlığına karşın, örneklenen orman köylerinin % 66,2’sinde yol, % 32,4’ünde elektrik, % 32,4’ünde su, % 14,7’sinde de telefon sorunlarının olduğunun ifade edilmesi, orman köylüsünün kendisine sunulan hizmetlerin niteliğinin de üst düzeyde olmasını istediği anlamını taşımaktadır.

Orman köylerinin sayıları artmakla birlikte, bu köylerde yaşayan nüfus yıllar itibariyle azalmaktadır. Araştırma kapsamındaki orman köylerindeki hanelerin % 36,5’inin kışı köyde geçirmediği ortaya konulmuştur. Kışı il veya ilçe merkezlerinde geçirmenin en önemli nedeninin “çocukların eğitimi” olarak ifade edilmesi, orman köylerinin geleceği açısından dikkat çekici bulunmuştur. Türkiye’de yaşayan orman köylüsü sayısının yıllar itibariyle azalma göstermesi, orman köylerinden dışarıya olan göçün sadece araştırma alanındaki köylerden olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma alanındaki orman köylerinin kalkındırılmasında kullanılacak araçlar içerisinde en etkininin hayvancılık olduğu düşünüldüğü halde, hayvan sayılarında geçmişe azalmıştır. Geçmiş yıllarda bilinen ve aranan, markalaşmaya uygun bir ürün olan “Trabzon Tereyağı” bu özelliklerini yitirmiştir.

Orman köylerindeki nüfusun azalması ve yaşanan sosyo-ekonomik gelişme, ormanlara yönelik yakacak odun kökenli baskıların azalmasına neden olmuştur. Köylüler, köylerinin etrafındaki ormanlık alanların arttığını belirtmişlerdir. Nüfusun azalmasıyla birlikte orman köylerinden ormancılık faaliyetlerinde çalışabilecek nitelikli işgücünün temin edilemeyeceği düşünülse de, bu faaliyetlerin özel sektöre ihale edilmesi ve üretimde dikili satış uygulamalarının gündeme gelmesiyle, işgücünün mahallinden sağlanması şartları ortadan kalkmış olmaktadır.

Temel altyapı araç ve hizmetlerine sahip olunması, araştırma alanındaki orman köylerinde yaşayan insanların, özellikle de kadınların yaşam koşullarını eskiye oranla belirgin bir şekilde kolaylaştırmaktadır. Yaşam koşullarının kolaylaşması orman köylerinden göç etme eğilimini sonlandıramamıştır. 1980 yılından sonra orman köylerinin nüfuslarında azalma yaşanmış olup bu süreç günümüzde de devam etmekte, mevcut koşullarda köylülerin tamamını köylerinde tutarak kalkındırmak olası görülmemektedir. Geline nokta orman köyleri, genellikle emeklilerin yaşadığı, yaz aylarında tatille birlikte ürün toplama amacıyla gelinen köyler olma yönünde bir eğilim sergilemektedir.

3.4. Kadınların Sosyo-ekonomik Durumu ile İlgili Sonuçlar

Trabzon'un orman köylerinde yaşayan 15 yaş üzerindeki kadınların, % 40,4'ü, aynı gruptaki erkeklerin ise % 7,2'si okur-yazar değildir. Kadınların okur-yazar olma oranındaki düşüklük, az gelişmişlik göstergelerinden birisidir. Fakat 15-24 yaş grubundaki kadınların okur-yazar olmama oranı % 1,3'tür. Yani şimdinin genç anneleri ve geleceğin anne adaylarının hemen hemen tamamı okur-yazar, % 96'sı da bir eğitim kurumunu bitirmiştir. Eğitim düzeyinin yükselmesi, hane yönetiminde ve çocuk yetiştirmede önemli artılar sağlayan ve yaşam kalitesini iyileştiren bir gelişmedir.

Kadınların yaşları büyüdükçe, küçük yaşta evlenme oranları artmaktadır. 75-84 yaş grubundakilerin % 42,3'ü 15 yaş altında evlenirken, bu oran 15-24 yaş grubundaki kadınlarda % 3,6'dır. 25-34 yaş grubundaki evli kadınların % 31,9'unun 21 yaş ve üzerinde evlendikleri göz önüne alındığında, Trabzon İli orman köylerinde yaşayan kadınların ilk evlenme yaşının, ülkenin yaşadığı değişime paralel olarak yükselmekte olduğu söylenebilir.

Kadınların evlenme biçimleri yaşlarıyla birlikte farklılaşmaktadır. 15-24 yaş grubundaki kadınların % 71,4'ü "severek ve isteyerek" eşini seçerken, 85 yaşın üzerindeki kadınların hiçbiri bu şekilde evlenmemiştir. Eğitim düzeyi ile evlenme şekli arasında da benzer bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkilerin varlığı, yani gençlerin ve eğitimlilerin eşlerini seçmede söz sahibi olmaları modernleşmeyi işaret etmekte olup, severek ve isteyerek kurulan ailelerin sağlıklı yürümesi, o ortamda doğacak çocuklar açısından da önemli olmaktadır.

Anket katılımcısı kadınların % 21,4'ünün eşleriyle akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Akriba evliliği yapmanın eğitimle ve yaşla ilişkisinin istatistiki anlamda önemsiz çıkması, bu evlilik biçiminin günümüzde de devam ettiğini göstermektedir.

% 26,3'ü emekli olan eşlerin sadece % 14,5'i çalışmak amacıyla uzun süreli olarak evden ayrılmaktadır. Yüksek emeklilik oranı ve bu oranın giderek artacağı yönündeki beklentiler, gelecekte orman köylerinin genellikle emeklilerin yaşadığı köyler olması olasılığını gündeme getirmektedir.

Araştırma alanında ortalama 4,6 kişi olan ortalama hanehalkı büyüklüğü, Türkiye'nin kırsal alan ortalamaları ile (4,5 kişi) benzerlik göstermekte olup, Trabzon İli genel ortalamasından (5,9 kişi) düşüktür. Bu durum, orman köylerinde genellikle yaşlı karı-kocaların yaşadığı aile tipine doğru gidiş eğiliminin varlığını destekler niteliktedir. Zira

araştırma alanındaki hanelerin % 19,3'ü iki kişiden oluşmaktadır ve bu iki kişi de çoğunlukla ailenin en yaşlı bireyleri olmaktadır.

Kadınların istedikleri çocuk sayısı ortalama 2,8 olduğu halde, 40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama canlı doğum sayısı 4,26'dır. Bu oran ülke ortalamasından yüksek, Doğu Anadolu Bölgesi ortalamalarından düşüktür. Eğitim ve yaşa bağlı olarak doğurganlık sayısında bir düşüş gözlenmektedir. Gebeliği önleyici yöntem kullanmadaki yaygınlık (% 64) ülke geneli ortalamalarına yakın oranlardadır. Anne eğitim düzeyinin yükselmesi, doğum sayılarında görülen azalma, ana-çocuk sağlığı açısından önemli olmakta, aynı zamanda da yaşam kalitesini arttırıcı bir etki yapmaktadır.

Kadınların % 89,5'i sağlık güvencesine sahiptir. Gelişmişlik göstergelerinden olan "sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı" açısından bakıldığında, oranın yüksekliği dikkat çekici olmaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkının bulunması, gerek hamilelikleri süresince kendilerinin, gerekse doğumdan sonra çocuklarının doktor kontrolünde olması, yaşam kalitesi ve gelecek nesillerin sağlıklı yetişmesi açısından önemli olmaktadır.

Hanelerin dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları, Türkiye genelindeki kırsal kesim ortalamalarına yakın, bazı dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları ise bu ortalamaların üzerindedir. Özellikle çamaşır makinesine sahip olma oranındaki yükseklik (% 75,5), kadınların iş yükünü azaltıp yaşam kalitesini arttırırken aynı zamanda da odun tüketimini azaltması bakımından önemli olmaktadır.

1976 yılında yapılmaya başlanan ilçe kalkınma planlarında; konutların % 90'ının taş ve ahşaptan inşa edildiği belirtilirken bu oran günümüzde % 35,4'e düşmüştür. Briket ve tuğla kullanılarak inşa edilen ve ısı yalıtımı eskilerine göre daha iyi olan konut yapıları, kadınların yaşam koşullarını iyileştirmesi yanında, yakacak tasarrufu sağlamada da etkili olmuştur.

Araştırma alanında kadınların tarım ve hayvancılık faaliyetlerine katılımı yüksek orandadır. Hayvancılık faaliyetlerinin yaklaşık % 90'ı, tarımsal faaliyetlerin de ortalama % 70'i kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Çay ve fındık dışındaki tarımsal ürünler genellikle geçimlik üretim niteliği taşımaktadır. Tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasında bir işgücü yetersizliği söz konusudur. İşgücü yetersizliği, mısır tarlalarının fındık ve/veya çay bahçelerine dönüştürülmesinde etkili olan nedenlerdendir. Bu dönüşümün eğimli arazilerdeki toprağın

korunmasına hizmet ettiğini söylemek olasıdır. Çünkü çay ve fıncığın, toprağı bir çapa bitkisi olan mısırdan daha iyi koruduğı bilinmektedir.

Gıda güvenliğı açısından hayvancılık önemli bir yere sahip olmasına karşın, tek araç da değildir. Hanelerin % 14,7'sinde büyükbaş hayvan bulunmamaktadır. Hanelerin % 66,6'sının hayvan sayıları son 10 yılda azalmış, hayvancılık büyük ölçüde geçimlik üretime yönelik bir uğraş halini almıştır. Hayvan sayılarındaki azalma kadınların iş yükünün azalması sonucunu doğurduğu gibi, yakacak tüketimini de azaltmıştır. Katılımcıların % 74'ü hayvan sayısındaki azalmanın nedeni olarak "işgücü yetersizliğini" göstermeleri, orman köylerinin geldiğı noktayı ve geleceğini anlamakta yol gösterici olmaktadır.

Karar verme sürecine katılım, kadının toplum içindeki konumunun önemli bir göstergesidir. Kadınların % 71'i, eşlerinin karar alırken kendilerine danıştıklarını ifade etmiştir. Eşleri çalışmak için uzun süreli olarak köy dışına çıkan kadınların % 76,8'i, eşi olmadığında ev idaresini kendisinin, % 18,8'i kayınpederinin, % 4,3'ü ise kayınvalidesinin üstlendiğini beyan etmiştir. Özellikle kırsal kesimde, ailenin yönetilmesinde kadınlar, karar mekanizmasına katılmakta, önemli, bazen de temel görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte, orman köylerinde, karar verme sürecine katılmayan (% 29), yaptığı işler önemsiz görülen (% 18,2) ve şiddet gören (% 25,2) kadınlar da yaşamaktadır ve oranları da azımsanmayacak düzeydedir.

Yaşam memnuniyeti, kadınların içinde buldukları şartları ortaya koyması bakımından önemli bir göstergedir. Kadınların % 67'si yaşamlarından memnunken bu oran erkeklerde % 63 olmaktadır. Yaşam memnuniyeti kadınların üstlendiğı iş yüküyle orantılı olarak farklılaşmaktadır. Hayvan sayılarının ve hayvancılık faaliyetlerine harcanan zamanın artması yaşam memnuniyetini azaltmaktadır. Bunun sonucu olarak da, aile bütçesinde bir iyileşme sağlandığında ilk terk edilen veya küçültülen uğraş alanı hayvancılık olmaktadır.

Kadınların % 75'inin geçmiş yıllara göre şimdiki yaşam şartlarını daha iyi bulmaları, yaşam kalitesindeki yükselmenin göstergesi olmaktadır. Bu oranın erkeklerde % 57 olması, kanaatkar olma konusunda aynı koşullar altında yaşayan iki cins arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Kadınların % 68'i gelecek yaşamlarının şimdikinden daha iyi olacağını düşünürken bu oranın erkeklerde % 37'dir. Gelecekte beklenenler hem Türkiye, hem de kırsal kesim genelinden daha iyimserdir.

Kadınların % 46,5'i sürekli olarak köyde yaşamak istemesine karşın, kız çocuğuna sahip olan kadınların % 89'u, kızlarının evlendiğinde kentlerde yaşamalarını tercih

etmektedir. Erkekler arasında sürekli köyde yaşamak isteyenlerin oranı kadınlardan yüksek olup, % 64,6'dır. Sürekli köyde yaşama isteğinin cinsler arasında farklılaşmasının nedeni, kadının köyde üstlendiği sorumlulukların ve iş yükünün erkeklerden fazla olmasıdır.

Orman köylerinde hane gelirlerinin büyük bir kısmı (% 61,6) köy dışı kaynaklı olup maaş ve ücretlerden oluşmaktadır. Gelirlerin % 20,4' ü hayvancılık faaliyetlerinden elde edilirken, % 16,8'i tarımsal ürün kökenlidir. "Orman köyü" olarak nitelenen köylerdeki hane gelirlerinin sadece % 1'inin orman kaynaklı olması bu köylerin ormancılık faaliyetleri ile ilişkilerinin geldiği nokta hakkında fikir verici niteliktedir. Köylerdeki toplam üretim miktarları dikkate alındığında ormandan faydalanmanın hane bütçesine katkısı % 8,8 oranında olmaktadır.

2006 yılında Türkiye'de kişi başına milli gelirin 5.477 \$ olduğu halde araştırma kapsamındaki orman köylerinde kişi başına yıllık gelir miktarı 1.454 \$, üretilen tüm değerler hesaba katıldığında ise 1.936 \$ olmaktadır. Yani araştırma alanındaki gelir miktarı Türkiye ortalamalarının altındadır.

Araştırma alanında kadınlar gerçekten ağır bir iş yüküne sahiptir. Sırtta yük taşımayı bir anlamda zorunlu hale getiren engebeli arazi şartları, aynı zamanda tarımda makine kullanımının önünde de engel oluşturmaktadır. Dağınık yerleşim sonucunda araç yollarının genellikle evlerin uzağından geçmesi de sırtta yük taşımayı zorunlu hale getiren nedenlerindedir. Sırtta yük taşıma ve tarımı geleneksel yöntemlerle yapma, kadının iş yükünü arttırmaktadır.

Su tesisatının evlerin içine döşenmesiyle su taşıma işinden kurtulması, % 75,5'e ulaşan çamaşır makinesine sahip olma oranı, motorlu testerenin yaygınlaşması ve yol ağının genişlemesiyle odun yapma ve taşıma sorumluluğunu kısmen erkeklere bırakması, hayvan sayılarındaki azalma ve tarımdaki yeni tercihler, kadınların iş yükünün eskiye oranla büyük ölçüde hafiflemesini sağlamıştır.

Kadınların en çok zaman ayırdıkları işlerin yaş ve eğitimlerine göre farklılaşması, orman köylerinde gelecekteki üretim tercihleri hakkında fikir verecek nitelikler taşımaktadır. Genç ve bir eğitim kurumunu bitiren kadınların hayvanların bakımına ve tarımsal uğraşılara fazla zaman ayırmamaları, bu uğraşlarla ilgili olarak bilgi birikimlerinin olmaması sonucunu doğurmaktadır. Gençlerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yürütmede isteksizliği, bu faaliyetlerin yürütülmesine dair bilgi birikimine sahip olmamaları, gelecekte orman köylerinde tarım ve hayvancılık kökenli gelirlerin oranını düşürecektir.

Türkiye’deki yaygın işsizliğe, hatta orman köylerindeki en büyük sorunlardan birisinin işsizlik olarak görülmesine karşın, tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerin ve hayvancılıktaki küçülmenin önde gelen nedeni olarak “işgücü yokluğu”nun gösterilmesi önemli bir çelişki oluşturmaktadır. Orman köylerindeki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin bir “iş” olarak kabul edilmemesi, bu faaliyetlerden elde edilecek gelirin hane geçimine yetmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedendir ki, araştırma alanındaki orman köylerinde “çiftçilik” mesleği oluşmamıştır. Erkeklerin hane geçimini sağlayamadıkları “çiftçilik” mesleğinin oluşmaması, genellikle geçimlik üretime yönelen bu uğraşların kadınların sorumluluğuna girmesine neden olmuştur. Kadınların yürüttüğü bu uğraşlar da ev işleri gibi, “yapmaları gereken”, “asli görevleri olan” işler sınıfında algılanmalarına neden olmuş ve iş yüklerini arttırmıştır.

Kadınların köy dışına çıkma sıklıkları, Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Kadınların % 61,4’ ünün ilçeye gitme amacının “alışveriş yapma” olması, onların sosyal yaşama ve karara verme süreçlerine katılımlarının ve kamusal alanlara girmelerinin göstergesi olması bakımından önemlidir.

3.5. Kadın-Orman Kaynakları İlişkisi ile İlgili Sonuçlar

Araştırma alanındaki orman köylerinde yaşayan insanların orman kaynaklarıyla ilişkileri zaman içinde değişime uğramıştır. Yeni inşa edilen konutların ısı tasarrufu sağlaması, yakacak tercihlerindeki değişim, hayvan sayılarındaki azalma, çamaşır makinesine sahip olma oranındaki artış, kışı köyde geçiren hanelerin azlığı, hanelerin gelir durumunda yaşanan iyileşme, bazı hanelerin kış aylarında köyde kalma sürelerinin azalması, inşaatlarda ahşap ağırlıklı geleneksel yapı malzemelerinin kullanımında azalma, kıt ya da eve kadar getirilme süreci zahmetli olan yakacak odun kaynağının artık tasarruflu kullanılması gibi nedenlerden dolayı yakacak ve yapacak odun tüketiminde belirgin bir azalma olmuştur.

Orman kaynaklarıyla ilişkilerde yaşanan değişim, kadınların bu kaynakları kullanımına dair rolleri üzerinde de etkili olmuştur. Geçmiş yıllarda, ormandan odun yapmak büyük ölçüde kadınların sorumluluğunda iken, motorlu testerelelerin kullanılması, bu sorumluluğun erkeklerle paylaşılmasına neden olmuş hatta bu faaliyette erkek işgücü daha fazla kullanılabilir hale gelmiştir. Ayrıca geçmiş yıllarda, ortalama bir saatlik yoldan sırtlarında odun taşıyan kadınlar, yol ağının genişlemesiyle bu zahmetli uğraştan büyük ölçüde kurtulmuşlardır.

Kadınların odun yapmak ve taşımak için harcadıkları zamanın azalması, onların gıda üretimine, gelir getirici diğer faaliyetlerine ve hepsinden önemlisi de çocuklarının bakımına daha fazla zaman ayıracakları anlamına gelmektedir.

Yakacak odun kıtlığı hane halkının gıda güvenliğini dolaylı olarak etkileyebilir. Odun azaldığı zaman kullanımına yönelik tasarruf önlemleri alınmakta olup araştırma bölgesindeki hiçbir köyde gerçek anlamda bir yakacak kıtlığından söz etmek mümkün değildir. Araştırma kapsamındaki köylerde tezek kullanılmamakta, ancak az sayıdaki köyün orman sınırı üzerinde bulunan yaylalarında tezek yakılmaktadır.

Yaylalarda sütün işlenmesi işlemlerinde ve ısınmak amacıyla odun kullanımı yaygındır. Yaylalarda kullanılan odun, köyden getirilmemesi halinde yayla kenarlarındaki ormanlardan elde edilmektedir. Yaylalarda odunun bulunması ve taşınmasının sorumluluğu genellikle kadınlara aittir. Kadın, yayla evindeki odun ihtiyacını günübirlik veya haftalık olarak yaylaların etrafındaki ormanlardan sağlayarak gidermektedir.

Ormanlardan üretimin azalmasıyla da orman işçiliği gelirleri azalmıştır. Kadınların sadece % 3,3'ü yaşamlarının bir döneminde ormancılık örgütünün sağladığı bir işte çalışmıştır. Bu çalışmalar da kısa süreli (ortalama 3 ay) olmuştur.

Hayvanların altına serdikleri kuru yaprakların ve eğreltinin (ifteri) toplanması, ağaç yapraklarının ve orman altında bulunan böğürtlen yapraklarının kesilip taşınması işlerinin hemen hemen tamamı kadınların sorumluluğundadır. Hayvanların hangi ağaç türlerinin yapraklarını yediklerine ve bu yaprakları toplama zamanlarına ait bilgiler kadınlara aittir. Hayvanların altına sermek için yaprak toplayan kadınlar, yılın ortalama 7 gününü bu uğraşa ayırmaktadır.

Ormanlardan, orman içi açıklıklardan veya yaylalardan bazı bitkilerin toplanıp, yiyecek olarak tüketilmesi, kendilerinin ya da hayvanlarının tedavisinde kullanılması bölgede çok yaygın bir alışkanlık değildir. Bu tür bitkilerin yiyecek olarak kullanılması fakirliğin göstergesi, hastalıkların tedavisinde kullanılması da modern ilaçlara ulaşmada güçlük yaşandığı anlamına gelmemektedir. Yiyecek olarak kullanma, geleneksel damak tatlarını devam ettirme, tıbbi bitki olarak kullanma ise, genellikle hastalıklardan korunma ve modern ilaçlara alternatif oluşturma amacıyla yapılmaktadır.

Ormanlardan yiyecek ve tedavi amacıyla çeşitli bitkilerin toplanması, işlenmesi ve değerlendirilmesi bilgileri de genellikle kadınlara aittir. Kadınların % 14,4'ü ormanlardan yiyecek ve % 9,2'si de tedavi amacıyla bitki toplamaktadır. Toplanan bu bitkiler ticarete konu olmayıp tamamen kendi ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Kadınların gerek yiyecek,

gerekse tedavi amacıyla topladıkları bitkilerin sayı ve miktarları, gelişmekte olan ülkelerdeki hemcinslerine göre oldukça düşük düzeylerde olmaktadır.

Orman kaynaklarının kullanılması ve bu kaynaklardan doğrudan veya dolaylı olarak gelir elde edilmesine yönelik faaliyetlerin aile bütçesine katkısı, gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında araştırma alanında % 8,8 gibi düşük bir düzeyde olmaktadır. Oranın düşüklüğü, ormancılık faaliyetlerinin azalmasının yanında, gelirler kalemlerindeki dağılımın değişmesiyle de ilgili olmaktadır. Ekonomik iyileşme ile birlikte de ormanlara olan bağımlılık azalmaktadır.

Ekonomik refahın ve eğitim düzeyinin yükselmesi, ormanları “yakacak” olarak görme oranını düşürmektedir. Bu durumda, ormanlara bakış açısı “çevresel” bir boyut kazanmakta, böylece ormanların korunmasında da önemli bir üstünlük sağlanmaktadır. En düşük gelir grubundaki kadınların % 70,4’ü ormanların yok olmasının kendilerini yakacak bulma yönünden etkileyeceğini düşünürken, orta gelir grubunda bu düşünceye sahip kadınların oranı % 50 olmaktadır.

Orman kaynaklarını kullanan kadınlar bu kaynakların değerini bilmede ve korumada duyarlılık sahibidirler. Ormanları “köyün şerefi” olarak nitelendirmeleri kadınların ormanlara verdiği önemi ortaya koymak açısından önemli olmakla birlikte tüm kadınların aynı anlayış içerisinde olmadığını da söylemek gerekmektedir.

Araştırma alanındaki kadınların, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde oynadıkları rol ve kırsal kalkınmaya katkıları ile bu faaliyet ve kalkınma çabalarına kredilendirerek destek veren kuruluşlardan katkı almaları arasında bir orantısızlık söz konusu olmaktadır. Kredi olanaklarını eşleri kullanırken, bu olanakları kullanarak erişebildikleri faaliyetleri yapma görevleri çoğunlukla kadınların sorumluluğundadır. Yani orman köylerine yönelik destekleme (kredilendirme) politika ve programları cinsiyet duyarlı yaklaşım kaygısı taşımamaktadır. Böylelikle hane gelirleri artarken, kadının iş yükü ve yaşam kalitesinde düşüş gözlemlenmektedir.

5. ÖNERİLER

Çalışma konusuna ilişkin olarak elde edilen bulgular ve varılan sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda aşağıdaki önerileri yapmak mümkün olacaktır.

Köylerin “orman köyü” sayılmasıyla ilgili kriter tamamen yerseldir ve ormanla olan uzaklık-yakınlık ilişkisine bağlıdır. Bu belirlemede sosyo-ekonomik kriterler etkili olmamaktadır. Ormanla ilişkileri yalnızca adlarının önündeki “orman” sıfatıyla sınırlı kalan köyler bulunmaktadır. Bu nedenle, “orman köyü” belirleme kriterleri günün şartlarına uygun hale getirilmeli ve orman köyleri bu kriterlere göre yeniden belirlenmelidir.

Bugüne kadar yürütülen AB sürecinde hazırlanan dokümanlarda, ormancılık ve orman köylüleri ile ilgili konular yeterince yer almamıştır. Bundan sonraki süreçte ve müzakereler sırasında gündeme geldiği durumlarda bu konuların iyi anlatılması ve sunulurken de (kanuni haklar, önem ve gerekçeleri, orman köylülerinin yoksulluk sorunu, göçün yarattığı sıkıntılar, orman köylerinde ekonomik gelişmenin ormanlar ve kırsal çevrenin korunması açısından önemi vb.) gündeme getirilmesi gerekmektedir (Anonim, 2005/a). AB sürecinde orman köylüsünü bekleyen yeni koşul, olanak ve kısıtlar ortaya konulmalı, oluşacak yeni durumla uyuşacak önlemler şimdiden alınmaya başlanmalıdır.

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın başarılması, orman kaynaklarıyla ilgili varolan anlaşmazlıkların uygun bir şekilde ve zamanında çözülmesini gerektirmektedir. Ormanlar, birbirleriyle çatışan veya birbirlerini tamamlayan pek çok insan müdahalesine açıktır. Bu gerçek kabul edilerek, ormancılık ilkeleri açısından, insanların orman kaynaklarına yönelik faaliyetlerini düzenlemek ana amaç olmalıdır. Bu yapılırken de, insanların sürdürülebilir kullanım planlarının hazırlanması ve uygulaması aşamalarına katılmalarının sağlanması gerekmektedir.

Köylülerin yakacak odun elde etme faaliyetlerinin ormanlar üzerindeki olumsuz etkisi, yaylaların içinde ve etrafındaki ormanlarda daha fazla olmaktadır. Yaylada kullanılmak üzere köylülere odun dışı yakacaklar sağlanması, orman köylerinde kullanılan kömürden bazı vergilerin alınmamasıyla köylülerin kömür yakmaya yöneltilmesi, orman kaynaklarının korunması açısından yararlı olacağı gibi bu köylerde yaşayan kadınların yaşam kalitesini de arttıracaktır.

İnsanın kalkınmadaki yeri doldurulamayacak düzeydedir. İnsana yapılacak yatırım, insan kaynaklarının niteliğini arttıran her türlü faaliyeti içerir. Bu bağlamda eğitim, insana yapılan en verimli ve en geçerli yatırım olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de ülke ekonomisine katkıları ve toplumsal yaşamda oynadıkları roller nedeniyle kadınlara yapılacak yatırımların artırılması son derece önemli bir konudur ve kırsal alanda yaşayan kadınlar, eğitim ve yayım çalışmalarına mümkün olduğunca fazla dahil edilmelidirler.

Özellikle Halk Eğitim Merkezi tarafından kadınlara yönelik örgün eğitim programları tamamen kadının ev içindeki işlerine odaklanmamalı, orman köylerindeki kadınların büyük ölçüde sorumluluk aldığı, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesine yönelik eğitimleri de içermelidir.

Son yıllarda, kadınların sosyal ve ekonomik gelişim sürecinde oynadıkları özel role ilişkin farkındalıkları artmaktadır. Bunun yanında; dünyanın çeşitli bölgelerinde kadınlar doğal kaynakların birincil kullanıcılarıdır. Kullandıkları bu kaynaklara ilişkin bilgi düzeylerin arttıracak yönde eğitilerek bilgilendirilmeleri, topluma ve aynı zamanda da çevreye önemli yararlar sağlayacaktır.

Coğrafi konumları, demografik yapıları, tarıma uygun arazi miktarları ve hayvancılık potansiyelleri dikkate alındığında, Trabzon’daki orman köylerinde yaşayanların tamamını köylerinde tutarak yerinde kalkındırmak oldukça zor görünmektedir. Köylerde, ülke şartlarına paralel olarak doğal sürecinde devam eden bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu aşamada; kırsal kalkınmaya aktarılacak kaynaklar, gerçekten muhtaç olan kişilere ve o kişilerin sosyo-ekonomik şartlarına ve becerilerine uygun olarak, yani “kişiye özel” ve yaşam kalitesini arttırıcı nitelikte olmalıdır. Ayrıca bu kaynakların aktarılması sırasındaki bilgilendirme toplantılarına kadınların katılımı da sağlanmalı, kırsal kalkınmayı destekleyici kredilerin verilmesi aşamasında cinsiyet dengeli yaklaşımın esaslarına uyulmalıdır.

Orman köylerinde kalkınmayı sağlayacak en önemli araç hayvancılık olarak görülmektedir. Bu amaçla, ülke genelinde tanınan ve talep gören “Trabzon Tereyağı” eski yöntemlerle üretilip, “ekolojik ürün” olarak markalaştırılmalıdır. Aile işletmeleri şeklinde ve kadının bu konuda eğitilmesiyle başarılabilecek olan bu uğraş sayesinde, işlenmeden satılan süte göre daha fazla gelir elde etmek mümkün olacaktır. Bu yapılırken de öncelikle pazarlama sorunu çözülmeli, ürünün tek elden ve bir birlik veya kooperatif tarafından pazarlanması olanakları aranmalıdır.

Akraba evliliklerinin olası olumsuz etkileri konusunda toplumda var olan bilginin, bu evlilikleri azaltıcı yönde bir davranış değişikliğine neden olmadığı gerçeğinden hareketle köylerde konu ile ilgili eğitici çalışmalar yapılmalıdır.

Kızların zorunlu temel eğitimden sonraki eğitimlerine devam edebilmeleri için uygun şartlar oluşturulmalıdır. Bu amaçla il veya ilçe merkezlerinde kızların kalabileceği yatılı öğrenci yurtları inşa edilerek hizmete açılmalıdır. Köylerde yaşayan ve kız çocuklarını kalacak yerleri olmadığı için okula gönderemeyen ebeveynlerin güvenini kazanacak şekilde yapılandırılması gereken bu yurtların, kızların eğitimine katkısı oldukça üst düzeyde olacaktır.

Kadınların istedikleri sayıda çocuğa sahip olmaları, hem onların ve çocuklarının yaşam kalitesini arttıracaktır. Bu nedenle aile planlaması ile ilgili bilgiler kadınlara birinci kaynaktan doğrudan aktarılmalıdır.

Birkaç köyün ulaşabileceği ana merkezlerde kadınlara yönelik okuma-yazma kursları açılmalı ve kurslara katılacak kadınlar bu merkezlere ücretsiz taşınmalıdır. Kurslar, iş yoğunluğunun daha az olduğu kış aylarında açılarak katılımın yüksek olması sağlanmalıdır.

Köylerde çeşitli amaçlarla kullanılan bitkilerin, kullanım amaçları ve kullanılan kısımları ile ilgili olarak ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalar, yöresel ve geleneksel bilginin ortaya konulması, kaybolmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemli olacaktır.

Köylüler kendi mülkiyetlerinde olan ve tarım alanları içinde ve çevresinde bulunan ağaçlık alanlardan faydalanmakta zorluklar yaşamaktadırlar. Ormancılık örgütünün bu tür alanlardan yararlanmayı daha basit kurallara bağlaması, orman-halk ilişkilerinin iyileştirilmesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Abruquah, E., 1996. Rural Women and High Forest in Ghana: A Case Study of the Nkawie Forest District, Master of Forestry Degree, Lakehead University, Ontario, Canada, 128p.
- Akın, A. ve Mihçioğur, S., 2004. Kadının Statüsü ve Anne Ölümleri, <http://www.sabem.saglik.gov.tr/kaynaklar/3567.psd>, 2 Ocak 2007.
- Alkan, S., 2003. Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaylacılık Faaliyetleri ve Yayla Turizminin Ormanlar ve Yöre Halkı Üzerindeki Etkileri, Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 1, 28-37.
- Alkan, S. ve Toksoy, D., 2005. Women in Forest Villages and Rural Development in Turkey, 9th “Women in Forestry” International Conference, 22-27 May 2005, Lithuania.
- Alkan, S. ve Toksoy, D., 2006, D.K.Bölgesi’nde Yerel Halkın Ormanların İşletilmesine Karşı Çıkma Nedenlerinin Değerlendirilmesi, Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 26-28 Mayıs 2006, Ilgaz, Bildiriler Kitabı, 41-47.
- Anonim, 1993. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), Çevre Bakanlığı Yayını, Ankara, 95 s.
- Anonim, 1997. Alan F Raporu: Ormancılığın Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkısının Toplumsal Boyutları, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, 7, 29-30.
- Anonim, 2004/a. II. Tarım Şurası, VIII. Komisyon Raporu, Kırsal Kalkınma Politikaları, Ankara.
- Anonim, 2004/b. Türkiye Ulusal Ormancılık Programı 2004-2023, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara, 80 s.
- Anonim, 2005/a. Avrupa Birliği Sürecinde Orman Köylüsü ve Ormancılığımızdaki Yeri, ORKOOP Yayınları, No: 4, Ankara, 89 s.
- Anonim, 2005/b. Trabzon’da Doğa Koruma ve Milli Parklar, Sakarya Matbaacılık, Trabzon, 48 s.
- Anonim, 2007/a. Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü 2007 Yılı Çalışma Programı, Trabzon, 91 s.
- Anonim, 2007/b. Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü, İşletme Pazarlama Şube Müdürlüğü Kayıtları, Trabzon.
- Anonim, 2007/c. ORKÖY Trabzon Şube Müdürlüğü Kayıtları, Trabzon.

- Ascher, W., 1995. *Communities and Sustainable Forestry in Developing Countries*, Institute for Contemporary Studies, San Francisco, California, 177 p.
- Aslankara, M.S., 1998. *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız, Sistem Ofset*, Ankara, 408 s.
- Ayaz, H., 2004. *Türkiye Ormancılığında 4785 Sayılı Yasanın Uygulanması ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Baloğlu, H. ve Soysal, M., 2007. *Adana İli Ceyhan İlçesine Bağlı Yeşilova Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma*, <http://fbe.cukurova.edu.tr/makale/ADANAILICEYHANILCESINEBAGLI.pdf>, 18 Mayıs 2007.
- Berktaş, F., 1998. *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- Briggs, J., Sharp, J., Hamed, N. ve Yacoub, H., 2003. *Changing Women's Roles, Changing Environmental Knowledges: Evidence From Upper Egypt*, *The Geographical Journal*, 169, 4, 313-325.
- Brown, K., 2003. *Trees, Forests and Communities: Some Historiographical Approaches to Environmental History on Africa*, *Area*, 35, 4, 343-356.
- Brown, K. ve Lapuyade, S., 2001. *A Livelihood From the Forest: Gendered Visions of Social, Economic and Environmental Change in Southern Cameroon*, *Journal of International Development*, 13, 1131-1149.
- Bubolz, M., 2001. *Family as Source, User, and Builder of Social Capital*, *Journal of Socio-Economics*, 30, 6, 129-131.
- Ceyhan, V., Goldey, P., Ediz, D. ve Özkan, B., 2001. *Sebze Tarımında Çalışan Kadınların Sosyo-ekonomik Özellikleri*, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 6, 17-26.
- Chaturvedi, R., 1998. *Gender Based Planning in India: An Assessment of "Women-Oriented Strategies"*, Doctorate Thesis of Perdue University, West Lafayette.
- Coşgun, U., 2005. *Batı Karadeniz Bölgesi Orman İçi Köylerin Sosyo-ekonomik Yapısı ve Bu Köylerin Kalkındırılmasında Etkili Olan Sosyo-ekonomik Faktörlerin Çoğul Sayısal Analiz Yöntemleriyle Belirlenmesi*, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Yayını, Bolu, 218 s.
- Çağlar, Y., 2001. *Köylülükte Farklılaşmanın Yersel Temelleri ve "Orman Köylüleri" Örneği*, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 88, 144-162.
- Çelik, Y. ve Hotchkiss, R.D., 2000. *The Socio-economic Determinants of Maternal Health Care Utilization in Turkey*, *Social Science&Medicine*, 50, 1797-1806.

- Çolak, A.H. ve Pitterle, A., 1999. Yüksek Dağ Silvikültürü (Cilt I, Orta Avrupa), OGEM-VAK Yayınları, İstanbul, 370 s.
- Demir, S., 2002. Kırsal Kalkınmada Kadınlar, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara, 14 s.
- DİE, 1937. Genel Nüfus Sayımı, Trabzon Vilayeti, Mehmet İhsan Basımevi, Ankara, 404s.
- DİE, 1947. Genel Nüfus Sayımı, İstatistik Umum Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 649s.
- DİE, 1963. Genel Nüfus Sayımı, DİE Matbaası, Ankara, 601s.
- DİE, 1968. Genel Nüfus Sayımı, DİE Matbaası, Ankara, 637s.
- DİE, 1973. Genel Nüfus Sayımı, DİE Matbaası, Ankara, 616s.
- DİE, 1977. Genel Nüfus Sayımı, Trabzon İli, DİE Matbaası, Ankara, 44s.
- DİE, 1983. Genel Nüfus Sayımı, Trabzon İli, DİE Matbaası, Ankara, 83s.
- DİE, 1994. Genel Nüfus Sayımı, Trabzon İli, DİE Matbaası, Ankara, 160s.
- DİE, 2002/a. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, İl/Trabzon, DİE Matbaası, Ankara, 213 s.
- DİE, 2002/b. İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=184, 3 Ocak 2006.
- DİE, 2002/c. 1997 Köy Envanteri, DİE Matbaası, Ankara, 151 s.
- DİE, 2002/d. İl ve Yerleşim Yerine Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı, 2002, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=157, 3 Ocak 2006.
- Dincer, B. ve Özaslan, M., 2004. İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2004, DPT Yayınları, Ankara, 245 s.
- DPT, 2000/a. D.K.Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt III: Ekonomik Göstergeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/c3.psd>, 02 Ocak 2007.
- DPT, 2000/b. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt IV: Sosyal Sektörler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/c3.psd>, 02 Ocak 2007.
- DPT, 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.psd>, 14 Mart 2007.

- DPT, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013): Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, http://plan9.dpt.gov.tr/oik16_2_kirsalpolitika, 12 Şubat 2007.
- Ecevit, Y., 2003. Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Özel Eki, 25, 4, 83-88.
- Ergöçmen, B.A. ve Coşkun, Y., 2004. Doğum Öncesi Bakım ve Doğuma Yardım, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum10.pdf>, 12 Şubat 2007.
- Ergöçmen, B.A. ve Eryurt, M.A., 2003. Doğurganlığı Belirleyen Diğer Ara Değişkenler, www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum7.pdf, 12 Şubat 2007.
- Ergun, P., 2004. Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 879 s.
- Eryılmaz, A.Y., 1987. Orman Yasalarında Orman İşçisi ve Orman Köylüsü, Orman ve Av Dergisi, 2, 63, 17-27.
- Falconer, J., 1990. The Major Significance of ‘Minor’ Forest Products: The Local Use and Value of Forests in the West African Humid Forest Zone, Community Forestry Note 6, FAO, Rome, 232 p.
- Falconer, J. ve Arnold, J.E.M., 1991. Household Food Security and Forestry: An Analysis of Socio-economic Issues, FAO, Rome, 154 p.
- FAO, 1987. Restoring the Balance, Women and Forest Resources, Rome, 32 p.
- FAO, 1995. FAO Plan of Action for Women in Development (1996-2001), Rome, 34 p.
- FAO, 1996. Overview of the Socio-economic Position of Rural Women in Selected Central Eastern European Countries-Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia and Slovenia, Rome, 64 p.
- FAO, 1998. Rural Women and Food Security: Current Situation and Perspectives, FAO, Rome, 138 p.
- FAO, 2007. Gender and Food Security, Forestry, www.fao.org/Gender/en/fore-e.htm, 4 Şubat 2007.
- Fazlıoğlu, A., 2003. Kırsal Kalkınma Projelerinde Cinsiyet Dengeli Kalkınma Yaklaşımları, Erozyonla Mücadele ve Kırsal Kalkınma Projelerinde Sosyal Boyut Semineri, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Sosprj/cdenge.html>, 21 Ocak 2006.
- Fisher, M., 2004. Household Welfare and Forest Dependence in Southern Malawi, Environment and Development Economics, 9, 135-154.
- Fourtman, L. ve Rocheleau, D., 1984. Why Agroforestry Needs Women: Four Myths and a Case Study, Unasylva 146, Women in Forestry, 36, 4, 23-32.

- Geray, U., 1989. Bir Bölüm Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 39, 2, 29-37.
- Geray, U., 1991. Toplum, Orman Kaynakları, Kültür İlişkileri, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 41, 1-2, 57-72.
- Gökbulak, F., 2003. Ülkemizde Meralardaki Sorunlara Genel Bir Bakış, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 53,52, 1-2, 55,60.
- Gökçe, O., 1994. Türkiye’de Göç Sorunsalına Yeni Yaklaşımlar, Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi, 8-9 Eylül 1994, İzmir, Bildiriler Kitabı, Cilt II, 491-498.
- Gökçe, O., 1996/a. Tarımsal Faaliyetler Açısından Kemalpaşa Örneği ile Köy Kadını, Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, 4- 6 Eylül 1996, Adana, Bildiriler Kitabı, Cilt II, 288- 293.
- Gökçe, O., 1996/b. İzmir İli Kemalpaşa İlçesi Dağ Köylerinde Kadın İşgücü Kullanımı ve Sorunları Üzerine bir Araştırma, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir, 49 s.
- Gupta, A., 1993. Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma, Çeviren: Şükrü Alpagut, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 115 s.
- Gupte, R., 2004. Participation in a Gender Environment: The Case of Community Forestry in India, Human Ecology, 32, 3, 365-382.
- Gülçubuk, B. ve Fazlıoğlu, A., 2003. The Status of Women and GAP Region: Their Place in Social Relation System, The 6th Conference of the European Sociological Association, 23-26 Sptember 2003, Murcia/Spain.
- Gümüş, C., 1996. Orman Köyleri Kalkınma Planlarında Çok Boyutlu Yöntemlerden Yararlanma Olanakları (Gümüşhane İli Orman Köyleri Örneği), Ekspres Ofset, İstanbul, 80 s.
- Gümüş, C., 2004. Ormancılık Politikası Cilt I, K.T.Ü. Basımevi, Trabzon, 444 s.
- Gümüş, C. ve Eryılmaz A.Y., 2006. Ormanlar, Odun Üretimi ve Orman Mühendisleri, Ormancılıkta Sosyo-ekonomik Sorunlar Kongresi, 26-28 Mayıs 2006, Ilgaz, Bildiriler Kitabı, 231-217.
- Güven, İ., 2001. Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerinin Kadın Eğitime Bakışları), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 34, 1-2, 61-70.
- Halim, S., 1999. Invisible Again: Women and Social Forestry in Bangladesh, Department and Sociology, Mc Gill University, Montreal, 281 p.
- Hancıoğlu, A. ve Alyanak, İ.Y., 2004. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/index.htm>, 12 Şubat 2007.

- Hancıoğlu, A. ve Ergöçmen, B.A., 2004. Kadınların Temel Özellikleri ve Statüleri, www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum3.pdf, 12 Şubat 2007.
- Hedge, R. ve Enders, T., 2000. Forest Products and Household Economy: A Case Study From Mudumalai Wildlife Sanctuary, Southern India, Environmental Conservation, 27, 3, 250-259.
- İlkkaracan, İ., 1998. Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- İlkkaracan, P., 1998. Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- KA.DER, 2003. Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı, Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitim ve Öğrenimi Çalışma Grubu Raporu, İstanbul, 14 –15 Haziran 2003.
- Kağıtçıbaşı, Ç., 1998. Türkiye'de Kadının Statüsü: Kùltürler Arası Perspektifler, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- Keskin, G., 2004. AB'de Tarımda Kadının Yeri, T.E.A.E Bakış Dergisi, 5, 10, 1-4.
- Kırkpınar, L., 1998. Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- Koca, K.Y., 1998. Osmanlı'da Kadın ve İktisat, Beyan Yayınları, İstanbul, 160 s.
- Koch, N.E., 1997. Orman, Yaşam Kalitesi ve Geçim, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, Cilt 5, 27-32.
- Koç, İ. ve Özdemir, E., 2003. Doğurganlık, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum4.psd>, 12 Şubat 2007
- Koç, İ. ve Hancıoğlu, A., 2004. Hanehalkı Nüfusu ve Konut Özellikleri, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum2.pdf>, 12 Şubat 2007.
- Köse, S., 1994. Trabzon Araştırmaları I, Trabzon Lisesinden Yetişenler Kùltür ve Dayanışma Vakfı Yayını, Yayın No: 1, 162-165.
- KSSGM, 2000. Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı, Cem Web Ofset, Ankara, 216 s.
- KSSGM, 2001. Kadınlara Karşı Her Tùrlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol, Barok Matbaacılık, Ankara, 72 s.
- KSSGM, 2003/a. Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe, İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Cem Web Ofset, Ankara, 393 s.

- KSSGM, 2003/b. T.B.M.M. Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu, Cem Web-ofset, 2. Baskı, Ankara, 239 s.
- Kunwar, C., 1999. Role of Mountain Women in the Management Of Sustainable Eco-System, International Interdisciplinary Congress on Women- Women's World 99, 20-26 June 1999, 1-13.
- Kusters, K., Belcher, B., Ruiz-Pérez, M. ve Achdiawan, R., 2005. A Method to Assess the Outcomes of Forest Product Trade on Livelihoods and the Environment, CIFOR Working Paper No: 32, Indonesia.
- Lanly, J-P., 1997. Ormancılık ve Orman Kaynakları, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, Cilt 1, 2-12.
- Mahiri, I.O., 2003. Rural Household Responses to Fuelwood Scarcity in Nyando District, Kenya, Land Degradation and Development, 14, 163-171.
- Misra, M.K. ve Dash, S.S., Biomass and Energetics of Non-timber Forest Resources in a Cluster of Tribal Villages on the Eastern Ghats of Orissa, India, Biomass and Bioenergy, 18, 229-247.
- Mol, 1982. Elazığ Ormanlarında Yemlik Yaprak Yararlanmasının Orman Ağaçlarına Etkileri, İ.Ü. Yayın No: 2911, Orman Fakültesi Yayın No: 316, İstanbul, 66 s.
- Molnar, A., 1987. Forest Conservation in Nepal: Encouraging Women's Participation Story, <http://www.popcouncil.org/pdfs/seeds/seeds10.pdf>, 2 Ocak 2007.
- OGM, 2007. Türkiye Genelinde Toplam Orman Alanı ve Oranı, http://www.ogm.gov.tr/ISTATISTIK/VERI_GIR/AMANEJMAN/turkiye.aspx, 12 Mayıs 2007.
- Oğuz, C., Mülayim, A.Ü. ve Kantar, M., 1998. 21. Yüzyıl Eşiğinde Tarımsal Üretimde Kalkınmada Kadının Yeri ve Önemi: Konya Örneği, Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi, 7-9 Ekim 1998, Ankara, Bildiriler Kitabı, 217-223.
- Oluwoye, O.R., 1990. Nigeria: Rural Women in the Management of the Household and Agricultural Resources and Quality of Life in Oyo State. PhD, University of New South Wales, Australia.
- Oosterveld, H.R., 1997. Nüfusun Yoğun Olduğu Yerlerde Orman: Kompleks Toplulukta Orman İdaresi, Hollanda Örneği, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, Cilt 5, 33-44.
- Oredugba, O.O., 1991. Rural Women and Water Resources Development: A Nigerian Case Study, M. D. E., Dalhousie University, Canada.
- ORKÖY, 1975. Ormanla İlgili Köyler, ORKÖY Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 661 s.

- ORKÖY, 1976/a. Trabzon İli Çaykara İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 31s.
- ORKÖY, 1976/b. Trabzon İli Tonya İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 37s.
- ORKÖY, 1977. Trabzon İli Vakfıkebir İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 106s.
- ORKÖY, 1978. Trabzon İli Maçka İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 61s.
- ORKÖY, 1979/a. Trabzon İli Araklı İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 38s.
- ORKÖY, 1979/b. Trabzon İli Akçaabat İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1976–1980), Trabzon Proje Başmühendisliği, Trabzon, 124s.
- ORKÖY, 2005. Çevre ve Orman Bakanlığı, ORKÖY Genel Müdürlüğü, 2005 Yılı Uygulama Hedefleri, Ankara, 29s.
- ORKÖY, 2006. Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Hizmet Değerlendirme Raporu, <http://www.cevreorman.gov.tr/orkoy/haber/rapor.pdf>, 12 Aralık 2006.
- O'toole, K. ve Macgarvey, A., 2003. Rural Women and Local Economic Development in South-West Victoria, Journal of Rural Studies, 19, 173-186.
- Özbay, F., 1998. Türkiye’de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 375 s.
- Özdamar, K., 2002. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-I, SPSS-MİNİTAB, 4. Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 686 s.
- Özden, S. ve Parlaker, E., 2004. Orman Köylerinde Kadınların Eğitim ve Aile Planlaması Sorunları (Sarayköy Örneği), G.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 4, 1, 104- 116.
- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A. ve Ekizoğlu A., 1996. Ormancılık Politikası, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul.
- Özer, D., Demiryürek, K., Gülçubuk, B., Taluğ, C. ve Robertson, L., 2005. Kırsal Kalkınma ve Tarımsal Yayım Hizmetlerinde Kadın Liderliği ve Güneydoğu Anadolu Projesi İçin Önemi, GAP IV. Tarım Kongresi, 21-23 Eylül 2005, Şanlıurfa, Bildiriler Kitabı, Cilt 1, 522-529.
- Özer, Z., Elibüyük, E.A., Önen, H. ve Tekelioğlu, O., 2004. Yabancı Otların Beslenme ve Sağlıkta Rolü, <http://idak.gop.edu.tr/zocer/sunular/Otlarin.psd>, 2 Ocak 2007.
- Özgen, Ö. ve Ufuk, H., 2001. Kırsak Kesimde Kadın Eğitimi, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2001, Ankara, Bildiriler Kitabı, 1050-1063.

- Özgür, H., 1993. Trabzon İlinde Turizm Merkezi Olarak İlan Edilen Yaylaların Yeşil Turizm Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Özkan, E., Arslankurt, B., Altun, A., Altıntaş, A., Şelli, F. ve Aktaş, E., 2004. Orta Fırat Havzasındaki Havza Rehabilitasyon Projesi Uygulama Alanlarında Üreticilerin Sosyo Ekonomik Özellikleri ile İlgili Bir Araştırma, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, Bildiriler Kitabı, 145-154.
- Özkurt, A., 1998. İçel İli Orman Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı, D.A. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 4, 53-75.
- Pandit, B.H. ve Thapa, G.B., 2003. A tragedy of Non-timber Forest Resources in the Mountain Commons of Nepal, Environmental Conservation, 30, 3, 283-292.
- Pattanayak, S.K., Sills, E.O. ve Kramer, R.A., 2004. Seeing the Forest for the Fuel, Environment and Development Economics, 9, 155-179.
- Reed, M.G., 2003. Maginality and Gender at Work in Forestry Communities of British Columbia, Canada, Journal of Rural Studies, 19, 373-389.
- Rhodda, A., 1991. Women and Environment-Women and World, Development Series, Zed Books Ltd., London, 135 p.
- Richman, C.L., 2002. The Socioeconomic Significance of Subsistence Non-wood Products in Leyte, Phillipines, Environmental Conservation, 29, 2, 253-262.
- Saltık, A., 1998. Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi: Kavramsal Bir Yaklaşım, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 41 s.
- Saner, G., Engindeniz, S. ve Çukur, F., 2004. Kırsal Kesimdeki Üreticilerin Gelirini Arttırmak İçin Alternatif Olanaklar: Ege Bölgesinden Arıcılık Örnek Olayı, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, Bildiriler Kitabı, 169-175.
- Sevinç, N., 1987. Eski Türklerde Kadın ve Aile, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, Baysan Basım ve Yayın Sanayi, İstanbul, 110 s.
- Sinn, R., Ketzis, J., ve Chen, T., 1999. The Role of Woman in the Sheep and Goat Sector, Small Ruminant Research, 34, 259-269.
- Sönmez, A., 2001. Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Üretim Kuşağında Toprak Ağalığı ve Kırsal Dönüşüm, Toplum ve Bilim Dergisi, 88, 69-104.
- SPSS Inc., 2003. SPSS Base Systems Syntax Reference Guide, Release 12.0.

- Styger, E., Rakotoarimanana, J.E.M., Rabevohitra, R. ve Fernandes, E.C.M., 1999. Indigenous Fruit Trees of Madagascar: Potential Components of Agroforestry Systems to Improve Human Nutrition and Restore Biological Diversity, Agroforestry Systems, 46, 289-310.
- Subaşı Direk, Y., 2006. Sosyo-kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com, 5, 8, 105-113.
- Şişman, N., 1996. Global Konferanslarda Kadın Politikaları, İz Yayıncılık, İstanbul, 136 s.
- T.C. Resmi Gazete, 2005. Orman Köylüleri Kalkınma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller, (26040), 31.12.2005.
- Tekbaş, Ö.F., Oğur, R. ve Uçar, M., 2005. Genç Erişkin Erkekler Arasında Akraba Evliliği Sıklığının ve Nedenlerinin Araştırılması, Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni, 4, 3, 120-128.
- Tezcan, M., 2007. Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü, Geleceği (Sosyo-kültürel Açıdan), http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.psd, 12 Şubat 2007.
- Tiryaki, E., 2004. Orman Köylerinde Faaliyet Gösteren Kooperatiflerin Çevre Orman Köyleri Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Toksoy, D., 1998. Türkiye’de Orman Mülkiyeti ve Ormancılık Sorunları Üzerine Etkileri, Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu, 8-10 Ekim 1998, Trabzon, Bildiriler Kitabı, 100-111.
- Toksoy, D., Gümüş, C. ve Ayyıldız, H., 2003. Türkiye’de Orman Kaynaklarının Durumu ve Tıbbi Bitkilerin Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme, Orman ve Ay, 2, 8, 7-14.
- Toksoy, D., Ayaz, H. ve Şen, G., 2005. Doğu Karadeniz Bölgesinde-Orman Köylü İlişkileri, Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 6,1-2, 79-85.
- Tunç İlhan, A., 2004. Van’da Kadın Sorunları ve Eğitim, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_I/aynur_ilhan.doc, 21 Şubat 2007.
- TÜİK, 2005. 2005 Yaşam Memnuniyeti Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=408, 2 Ocak 2007.
- TÜİK, 2007. Haber Bülteni, Sayı: 31, 20 Mart 2007, Ankara.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., 2005. Ekonomik Coğrafya, Kalkınma ve Küreselleşme, Çantay Kitabevi, İstanbul, 641 s.
- Türker, M.F., 1992. Devlet Ormanlarından Yakacak Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-ekonomik Analizi (Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği), Doktora Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

- Uncu, Y., 2006. Kadınların Eğitimi ve Aile Sağlığı,
<http://aile-hekimligi.uludag.edu.tr/2077.3.html>, 29 Ocak 2007.
- UNDP, 2006. Human Development Report 2006, Published for the United Nations Development Programme, New York, 424 s.
- UNICEF, 2007. The State of the World's Children 2007, Women and Children,
<http://www.unicef.org/sowc07/docs/sowc07.psd>, 02 Ocak 2007.
- URL-1. <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=260>,
Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, 12 Mart 2007.
- URL-2, <http://www.cu.edu.tr/merkezler/tyhm/2006-09.html>, Ç.Ü. Tarımsal Yayım,
Haberleşme, Araştırma ve Uygulama Merkezi, Çiftçi Broşürü, 2 Mayıs 2007.
- URL-3, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/ozetrapor.psd>, Türkiye Nüfus ve
Sağlık Araştırması 2003, 12 Şubat 2007.
- URL-4. <http://www.trabzon.gov.tr/>, Genel Bilgiler, 14 Temmuz 2007.
- URL-5, <http://www.saglik.gov.tr>, Adolesanların Üreme Sağlığı Bilgi ve Hizmet
Gereksinimlerinin Karşıllanması İçin Strateji Geliştirilmesi Projesi, 12 Şubat 2007.
- URL-6. <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=IlgiliGosterge&id=3487>, Seçilmiş
Seriler, 16 Mayıs 2007.
- Uskun, E., 2007. Akraba Evliliği,
http://www.saglik.tr.net/cocuk_sagligi_akraba_evlilik_shtml, 29 Mart 2007.
- Uyanık, D. ve Doğan, S., 2007. Kız Çocukları Açısından Erken Yaş Evliliği,
<http://www.die.gov.tr/tkba/makaleler.htm>, 20 Ocak 2007.
- Uyanık, D. ve Karakaya, Z., 1996. Türk Aile Yapısı İçerisinde Başlık Parası Uygulaması,
http://www.die.gov.tr/tkba/paper1_2rev1.psd, 20 Ocak 2007.
- Ünalın, T., 2003. Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri: Ulusal ve Uluslararası Uygulamalar,
Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 2, 29-30.
- Vehid, S., 2000. Temel Demografik ve Sağlık Düzeyi Ölçütleri Açısından Türkiye ile
Avrupa Birliği'ne (AB) Üye Ülkelerin Karşılaştırılması, Cerrahpaşa Tıp Dergisi, 31
2, 100-106.
- Villareal, V.L., 2004. Guidelines on the Collection of Demographic And Socio-Economic
Information on Fishing Communities For Use in Coastal and Aquatic Resources
Management, FAO Fisheries Technical Paper, Rome, 120 s.
- Wandel, M., 1995. Men in the Food Chain: Reasons for Similarities and Dissimilarities
Between Asian and African Households, Food and Nutrition Bulletin, 16, 1, 17-26.

- Warner, K., 1997. Toplum Ormancılığının Sürdürülebilir Kalkınmadaki Vizyonu ve Rolü, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, 53-65.
- Wenger, G.C., 2001. Introduction: Intergenerational Relationship in Rural Areas, Ageing and Society, 21, 537-545.
- Yaşar, O., 2007. Female Education in Turkey, Other Indicators Pertaining to the Women and the Sample of Province of Canakkale, International Journal of Human Sciences, 4,1, 214-227.
- Yavuz, F., Aksoy, A., Topcu, Y. ve Erem, T., 2004. Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kırsal Alandan Göç Etme Eğilimlerini Etkileyen Faktörlerin Analizi, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, Bildiriler Kitabı, 139-144.
- Yavuz, H., 2007. Bilimsel Araştırmalarda İstatistik, Hizmet İçi Eğitim Programı Eğitim Notları (Basılmamış), 5-9 Mart 2007, Antalya, 85 s.
- Yavuz, S., 2007. Doğu Karadeniz-NUTS1 Nüfusunun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsatrabzon/syavuz.psd>, 02 Ocak 2007.
- Yıldırak, N., 1992. Köy Kadınlarının Sosyo-ekonomik ve Kültürel Konumları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 87 s.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E. ve Kılıç, M., 2003. Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Yorum Matbaacılık, Ankara, 264 s.
- Yılmaz, B. ve Berber, M., 2007. Türkiye'de Kadının İşgücü Piyasasına Katılım Süreci; Sektörel ve Bölgesel Analiz, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/mk1.htm>, 23 Mart 2007.
- Yumuşak, İ.G., 2004. Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Kadın Eğitiminin Ekonomik ve Sosyal Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme, Disiplinler arası Kadın Sempozyumu, 1-4 Mart 2004, İstanbul, Bildiriler Kitabı, Cilt III, 291-301.
- Yükseler, Z., 2003. 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi: Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamalarına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/HANE2002.psd>, 17 Mart 2007.
- Zhaohua, Z., 1997. Tarım ve Ormancılığın Karşılıklı İlişkileri, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, 13-22 Ekim 1997, Antalya, Bildiriler Kitabı, Cilt I, 39-42.

7. EKLER

EK 1. Kadınlar Tarafından Cevaplandırılan Anket Soruları

İlçe Adı:

Köy adı:

1. Yaşınız:
2. Eğitim durumunuz
Okur-Yazar Değil Okur-Yazar İlkokul Ortaokul Lise Üniversite ve üzeri
3. Medeni haliniz
Evli Dul Boşanmış Nişanlı Bekar (ise 20. soruya geçiniz)
4. İlk evliliğinizi kaç yaşında yaptınız?
Cevap 18'in altında ise; Erken evlenme nedeniniz nedir?
5. Eşinizle nasıl evlendiniz?
Görücü usulüyle Severek ve isteyerek Eşimle akrabaydık Kaçırma Diğer
6. Evlenirken yapılan nikah çeşidi
Resmi nikah İmam nikahı İkisi birden Hiçbiri
7. Kaç doğum yaptınız?
8. Yaşayan çocuk sayınız:
9. Bir yaşını doldurmadan ölen çocuğunuz varsa sayısı?
10. Doğumlarınızın kaçını bir sağlık kuruluşunda yaptınız?
11. Herhangi bir doğum kontrol yöntemini kullanıyor musunuz?
Evet Hayır
12. Eşinizin yaşı:
13. Eşinizin eğitim durumu
Okur-Yazar Değil Okur-Yazar İlkokul Ortaokul Lise Üniversite ve Üzeri
14. Eşinizin mesleği nedir?
İşçi Çiftçi Emekli Memur Serbest Esnaf Diğer(Belirtiniz)
15. Eşiniz son altı ayda ücret karşılığında bir işte çalıştı mı?
Evet Hayır

Ek 1'in devamı

16. Eşiniz çalışmak amacıyla uzun süreli olarak evden ayrılır mı?
Evet Hayır Yılın ortalama kaç ayını dışarıda geçirir?
 Eşiniz olmadığı zaman evin idaresini kim üstlenir?
17. Eşiniz size şiddet uygular mı (Ölü veya boşanmış ise uygular mıydı)?
Hayır Nadiren Sık sık
18. Eşiniz aile ile ilgili önemli kararları alırken size danışır mı?
Evet Hayır Bazen
 Ne zamandan beri?
19. En fazla kaç çocuğunuzun olmasını istersiniz/isterdiniz?
20. Evde kaç aile ve kaç kişi yaşıyorsunuz?
 Evde aile ve toplamkişi yaşıyor
21. Tapuda üzerinize kayıtlı (**kendi adınıza**) mülkünüz var mı?
Var Yok
22. Oturduğunuz ev kime ait?
Kendimize Kira Akrobamızın kira vermiyoruz Yarıcıyız, toprak sahibine ait
23. Oturduğunuz evin vasfı nedir?
Ahşap Taş duvar Yığma-kagir Betonarme-tuğla Diğer (Belirtiniz)
24. Oturduğunuz ev tüm ihtiyaçlarınızı karşılıyor mu?
Evet Hayır
 Cevap **Hayır** ise; sorun nerededir(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
Tuvalet yetersiz Fosseptik yok Banyo yetersiz Mutfak yetersiz
Soğuk oluyor Oda sayısı yetersiz Rutubet oluyor Diğer (Belirtiniz)
25. Aşağıda belirtilenlerden evinizde olanları işaretleyiniz,
Elektrik Su Telefon TV Çamaşır makinesi Cep telefonu (Kendine ait)
Şofben-termosifon Elektrik süpürgesi Bulaşık makinesi Buzdolabı
Bilgisayar
26. Aşağıdaki işlerden en çok zaman ayırdığınız üçünü önem sırasına göre belirtiniz (1, 2, 3 şeklinde numaralandırınız)
Yemek pişirme Çocukların bakımı Hayvanların bakımı Temizlik ve ev işleri
Bağ, bahçe işleri Odun yapıp taşıma Ot yapıp taşıma Diğer (Belirtiniz)
27. Sabah saat kaçta kalkar akşam kaçta yatarsınız?
 Sabah saat..... kalkar akşam saat de yatarım.
28. 10 yıl öncesiyle kıyaslandığında hayat şartlarınız şimdi nasıldır?
Daha iyi Şimdikiyle aynı Daha Kötü Fikrim yok

Ek 1'in devamı

29. Gelecekteki durumunuzun nasıl olacağını düşünüyorsunuz?
Daha iyi Değişmeyecek Daha Kötü Fikrim yok
30. Elinizde olsa sürekli olarak nerede yaşamak isterdiniz?
Köyde Kasabada Şehirde Yaylada Yurtdışında Fark etmez
31. Pişirmek ve ısınmak için kullandığınız yakacıklardan varsa üçünü önem sırasına göre belirtiniz (1,2,3 şeklinde numaralandırınız)
Tezek Odun Kömür Tüpgaz Elektrik Diğer (Belirtiniz)
32. Evinizde 1 yılda yaklaşık olarak ne kadar yakacak odun kullanıyorsunuz (yayladaki hariç)?
33. Yakacak olarak **en çok tercih ettiğiniz** üç odun türünü önem sıranıza göre işaretleyiniz
Orman güllü (Komar) Ladin Kayın Gürgen(istriç) Sarıçam Kestane
Kızılağaç Meşe (pelit) Fındık odunu Fark etmez Diğer (Belirtiniz)
34. Odun yaptığınız orman köyünüze ne kadar uzaklıktadır (**yürüyerek dakika**)?
35. Evinizde kullandığınız odun miktarında geçmiş 10 yıla göre nasıl bir değişim oldu?
Azaldı Arttı Değişmedi
Tahminen ne kadar? Tahminen ne kadar?
36. Kömür satın alıyor musunuz?
Evet Hayır Fondan veriliyor
Cevabınız **Evet** ise yılda ne kadar?:
37. Odun satın alıyor musunuz?
Evet Hayır
Cevabınız **Evet** ise yılda ne kadar?:
Kimden?
38. Kaç hayvana sahipsiniz?
Büyükbaş: Küçükbaş: Kümes:
39. Hayvan sayınızda 10 yıl öncesine göre nasıl bir değişim oldu?
Azaldı Arttı Değişmedi
Cevap **Azaldı** ise; bunun en önemli sebebi nedir?
Hayvanlara bakacak kimsem kalmadı Fiyatlar düşük, hayvancılık karlı değil
Yem ve ot fiyatları yüksek Otlak alanları azaldı Diğer (Belirtiniz)
40. Bir yılda toplam olarak evinize ne kadar para giriyor (Tüm ürünlerden kazanılan hariç)?
41. Yıl içerisinde gelirinizin azaldığı ve gıda temininde zorlandığınız mevsim var mı?
Evet Hayır Cevabınız **Evet** ise hiç gelirinizin olmadığı mevsim hangisidir?
Hiç gelirimiz olmayan mevsim yok İlkbahar Yaz Sonbahar Kış

Ek 1'in devamı

42. Ailenizin geçimine katkı sağlıyor musunuz?

Evet Hayır

Cevap **Hayır** ise köyde yaptığı işler hatırlatılıp düşüncesi sorulacak

43. Hayvanlardan yılda ortalama olarak elde ettiğiniz ve sattığınız ürünlerin miktarını belirtiniz.

Ürünler	1 yılda üretilen miktar (kg)	1 yılda satılan miktar (kg)	FIYATI	TUTARI
Süt				
Tereyağı				
Peynir				
Bal				
Yün				
Yumurta				
Diğer(Belirtiniz)				
TOPLAM				

44. Bir yılda sattığınız canlı hayvan sayısını belirtiniz

Bir yıldaadet büyükbaş,adet küçükbaş veadet kanatlı hayvan sattım.

45. Yıl boyunca yetiştirdiğiniz ve sattığınız tarım ürünlerinin miktarını belirtiniz.

Ürünler	1 yılda üretilen miktar (kg)	1 yılda satılan miktar (kg)	FIYATI	TUTARI
Fındık				
Çay				
Mısır				
Fasulye				
Patates				
Lahana				
Salatalık				
Meyveler				
Diğer (Belirtiniz)				
TOPLAM				

46. Yaylacılık faaliyetleri gerçekleştirmek üzere yaylaya çıkıyor musunuz?

Evet Hayır

Cevap **Evet** ise Yaylada yılda ortalama ne kadar odun kullanıyorsunuz?

47. Yaylada kullandığınız odunu nereden elde ediyorsunuz?

Satın alıyoruz Köyden getiriyoruz Yayla etrafındaki ormanlardan elde ediyoruz

Satın alıyorsanız kimden?

Ek 1'in devamı

48. Yapıp sattığınız elişleriyle aile bütçesine katkı sağlıyor musunuz?
Evet Hayır
 Yılda tahminen ne kadar?
49. Köyünüzde kadınlara yönelik olarak açılan bir kursa katıldınız mı?
Evet Hayır
50. Köyünüzde **açılmasını istediğiniz** kurslardan önemli gördüğünüz üçünü belirtiniz.
Biçki-dikiş Nakış Kumaş boyama Bebek-Çocuk bakımı Aile planlaması
Gıda hazırlama ve saklama Halıcılık Diğer (Belirtiniz)
51. Haneden biri rahatsızlandığında kolaylıkla bir sağlık kuruluşuna gidebiliyor mu?
Evet Hayır (Nedenini belirtiniz)
52. Sizi sürekli rahatsız eden bir hastalığınız var mı?
Evet (Kısaca belirtiniz) Hayır
53. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?
Hayır SSK Emekli Sandığı Bağ-kur Yeşil kart Diğer (Belirtiniz)
54. Hayatınızdan memnun musunuz?
Evet Hayır
55. Orman teşkilatının yürüttüğü ormancılık faaliyetlerinde ücretli çalıştınız mı?
Evet Hayır
Evet ise; şimdiye kadar kaç yıl çalıştınız? ılda ortalama kaç gün çalıştınız?
56. Hayvanlarınızı orman içinde otlatır mısınız?
Evet Hayır
 Yılda ortalama kaç gün?
57. Ormanlardan yiyecek olarak kullanılmak üzere topladığınız bitki türleri var mı?
Evet var Hayır yok
 Hangi Bitkileri Topluyorsunuz?
58. Ormanlardan tedavi amacıyla herhangi bir bitki topluyor musunuz?
Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz
 Hangi bitkileri topluyorsunuz?
 Hangi rahatsızlık için kullanıyorsunuz?
 Topladığınız bitkilerin hangi bölümlerini kullanıyorsunuz(Yaprak, kök, vb.)?
 Nasıl kullanıyorsunuz? (Çiğ, pişirilerek, demleyerek vb.)?
 Bu kullanım geçmiş yıllara mı dayanıyor (geleneksel mi)?
59. Dokumacılıkta kullanmak üzere ormanlardan herhangi bir bitki topluyor musunuz?
Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz
 Hangi bitkileri topluyorsunuz?
 Ne amaçla kullanılmaktadır (Dokuma malzemesi, boyar madde v.s.)

Ek 1'in devamı

60. İstenmeyen gebeliklerden korunmak/düşük yapmak için ormanlardan herhangi bir bitki topluyor musunuz?
Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz
 Hangi bitkileri topluyorsunuz?
 Topladığınız bitkilerin hangi bölümlerini kullanıyorsunuz (Yaprak, kök, vb.)?
 Nasıl kullanılmaktadır (Çiğ, pişirilerek, demleyerek vb.)?
61. Hayvanların tedavisinde kullanmak üzere ormanlardan herhangi bir bitki topluyor musunuz?
Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz
 Hangi bitkileri topluyorsunuz?
 Topladığınız bitkilerin hangi bölümlerini kullanıyorsunuz (Yaprak, kök, vb.)?
 Nasıl kullanıyorsunuz (Çiğ, pişirilerek, vb.)?
62. Köyünüzdeki ormanlarının yok olması sizi nasıl etkiler?
Etkilemez Kötü olur Çok kötü olur Fikrim yok
Etkilerse kısaca nedenini belirtiniz?
63. Köyde kurulmuş olan herhangi bir dernek yada kooperatif üyesi misiniz?
 Evet Hayır
64. Aşağıdaki işleriniz sırasında eşinizden veya ev halkından olan erkeklerden ne kadar yardım görüyorsunuz?

İŞLER	Hiç %0	Nadiren %5	Bazen %25	Ortak yaparız %50	Sıkça %75	Tümüne yakınını eşim yapar %95	Tümünü eşim yapar %100
Belleme-Kazma							
Tarla ve Bahçe							
Ürünlerle ilgilenme							
Ürünleri Satma							
Odun Yapma							
Odun Taşıma							
Su Taşıma							
Ot Yapma ve Taşıma							
Hayvanların Bakımı							
Yemek Pişirme ve Mutfak İşleri							
Evdeki Temizlik İşleri							
Çocuk Bakımı							

Ek 1'in devamı

65. Ormandan sağladığınız ürünleri ve bunların yıllık miktarını belirtiniz (Birimleri ifade edilen şekliyle yazınız).

Ormanlardan sağlananlar	1 yılda sağlanan miktar	Bu işe harcama n zaman	1 yılda satılan miktar	FİYATI	TUTARI
Yakacak odun (para ile alınan hariç) Yayla dahil					
Kereste veya yapı malz. (satın alınan hariç)					
Ot					
Hayvan yemi amaçlı ağaç yaprağı					
Mantar					
Meyveler (Belirtiniz)					
Dereleden balık					
Av eti					
Tıbbi bitki					
Yiyecek olarak kullanılan bitkiler					
Diğer (Belirtiniz)					
TOPLAM					

66. Yaşadığınız hanede okul yaşında olup okula giden ve gidemeyen çocuk sayısı ve okula gidememe nedenleri nelerdir?

Okul	Okula Giden		Okula gidemeyen		Okula gidemiyorsa nedeni nedir? Belirtilen kodları kullanınız Çoklu kod kullanabilirsiniz.
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
İlköğretim I					
İlköğretim II					
Lise					
Üniversite					

1. Başarılı bir öğrenci değil, okuyamadı
2. Maddi durumumuz onu okutmaya müsait değil
3. Okula giderse evdeki ve tarladaki işlerle tek başıma başa çıkamıyorum
4. Köyde kızların okuması önünde toplumsal engeller var (Büyükler istemiyor vb.)
5. Diğer (Belirtiniz)

67. Eğer varsa kızınız evlendiğinde nerede yaşamasını istersiniz?

Köyde Kasabada Şehirde Yurtdışında Fark etmez

68. Ne sıklıkta ve ne amaçla ile ve ilçeye gidersiniz?

İlçeye günde bir..... işi için, ile
ise günde bir işi için giderim.

EK 2. Erkekler Tarafından Cevaplandırılan Anket Soruları

İlçe Adı:

Köy adı:

1. Yaşınız:
2. Eğitim durumunuz
Okur-Yazar Değil Okur-Yazar İlkokul Ortaokul Lise Üniversite ve üzeri
3. Medeni Haliniz
Evlili Dul Boşanmış Nişanlı Bekar (ise 11. soruya geçiniz)
4. İlk evliliğinizi kaç yaşında yaptınız?
Cevap 18'in altında ise; Erken evlenme nedeniniz nedir?
5. Eşinizle nasıl evlendiniz?
Görücü usulüyle Severek ve isteyerek Eşimle akrabaydık Kaçırarak Diğer
6. Kaç çocuğunuz var?
7. İki yaşını doldurmadan ölen çocuğunuz varsa sayısı?
8. Eşinizin yaşı:
9. Eşinizin eğitim durumu
Okur-Yazar Değil Okur-Yazar İlkokul Ortaokul Lise Üniversite ve üzeri
10. En fazla kaç çocuğunuzun olmasını istersiniz/isterdiniz?
11. Evde kaç aile ve kaç kişi yaşıyorsunuz?
 Evde aile ve toplamkişi yaşıyor
12. Oturduğunuz evin vasfı nedir?
Ahşap Taş duvar Yığma-kagir Betonarme-tuğla Diğer (Belirtiniz)
13. Oturduğunuz ev tüm ihtiyaçlarınızı karşılıyor mu?
Evet Hayır Cevap **Hayır** ise; sorun nerededir?(fazla seçenek işaretlenebilir)
Tuvalet yetersiz Fosseptik yok Banyo yetersiz Mutfak yetersiz
Soğuk oluyor Oda sayısı yetersiz Rutubet oluyor Diğer (Belirtiniz)
14. Tapuda üzerinize kayıtlı (**kendi adınıza**) mülkünüz var mı?
Var Yok
15. Sabah saat kaçta kalkar akşam kaçta yatarsınız?
 Sabah saat..... kalkar akşam saat de yatarım.
16. 10 yıl öncesiyle kıyaslandığında hayat şartlarınız şimdi nasıldır?
Daha iyi Şimdikiyle aynı Daha Kötü Fikrim yok

Ek 2'nin devamı

17. Gelecekteki durumunuzun nasıl olacağını düşünüyorsunuz?
 Daha iyi olacak Değişmeyecek Daha kötü olacak Fikrim yok
18. Elinizde olsa sürekli olarak nerede yaşamak isterdiniz?
 Köyde Kasabada Şehirde Yayılda Yurtdışında Fark etmez
19. Pişirmek ve ısınmak için kullandığınız yakacıklardan üçünü önem sırasına göre belirtiniz (1,2,3 şeklinde numaralandırınız)
 Tezek Odun Kömür Tüp gaz Elektrik ocağı Diğer (Belirtiniz)
20. Evinizde 1 yılda yaklaşık olarak ne kadar odun kullanıyorsunuz (yayladaki hariç)?
21. Yakacak olarak en çok **tercih ettiğiniz** üç odun türünü sıralayınız
 Orman gülü (Komar) Ladin Kayın Gürgen (istriç) Kestane Sarıçam
 Kızılağaç Meşe (pelit) Fındık odunu Fark etmez Diğer (Belirtiniz)
22. Evinizde kullandığınız odun miktarında geçmiş 10 yıla göre nasıl bir değişim oldu?
 Azaldı Tahminen ne kadar? Arttı Tahminen ne kadar? Değişmedi
23. Kömür satın alıyor musunuz?
 Evet Hayır Fondan veriliyor Cevabınız **Evet** ise yılda ne kadar?:
24. Odun satın alıyor musunuz?
 Evet Hayır
 Cevabınız **Evet** ise yılda ne kadar?: Kimden?
25. Yaylacılık faaliyetleri gerçekleştirmek üzere yaylaya çıkıyor musunuz?
 Evet Hayır
 Cevap **Evet** ise Yayılda yılda ortalama olarak ne kadar odun kullanıyorsunuz?
26. Yayılda kullandığınız odunu nereden elde ediyorsunuz?
 Satın alıyoruz Köyden getiriyoruz Yayla etrafındaki ormanlardan
 Satın Alıyorsanız Kimden?
27. Ailenizin sahip olduğu arazi varlığı ne kadardır?
 Bunun ne kadarını tarım amaçlı kullanıyorsunuz?
28. Son 6 ayda ücret karşılığında herhangi bir işte çalıştınız mı?
 Evet Hayır
29. Kaç hayvana sahipsiniz? Büyükbaş: Küçükbaş: Kümes:
30. Hayvan sayınızda 10 yıl öncesine göre nasıl bir değişim oldu?
 Azaldı Arttı Değişmedi
 Cevap **Azaldı** ise; bunun en önemli sebebi nedir?
 Hayvanlara bakacak kimsem kalmadı Fiyatlar düşük, hayvancılık karlı değil
 Yem ve ot fiyatları yüksek Otlak alanları azaldı Diğer (Belirtiniz)

Ek 2'nin devamı

31. Bir yılda sattığınız canlı hayvan sayısını belirtiniz

Bir yıldaadet büyükbaş,adet küçükbaş veadet kanatlı sattım.

32. Hayvanlardan yılda elde ettiğiniz ve sattığınız ürünlerin miktarını belirtiniz.

Ürünler	1 yılda üretilen miktar (kg)	1 yılda satılan miktar (kg)	FİYATI	TUTARI
Süt				
Tereyağı				
Peynir				
Bal				
Yün				
Yumurta				
Diğer (Belirtiniz)				
TOPLAM				

33. Bir yılda evinize ne kadar para giriyor (Tüm ürünlerden kazanılan hariç)?

34. Gelirinizin en büyük kısmını nereye harcarsınız?

- Tasarruf ediyorum Yiyeceğe Giyeceğe Eğitime Ev eşyasına Sağlığa
 Toprak alımına Hayvan alımına Hayvanların yiyeceğine Diğer (Belirtiniz)

35. Tasarruf ettiğiniz parayı nerede değerlendiriyorsunuz?

- Tasarruf edemiyorum Toprak alımı Hayvan alımı Ev alımı
 Altın Döviz Devlet tahvili Faiz Diğer (Belirtiniz)

36. Eşiniz evin geçimine katkı sağlıyor mu?

- Evet Hayır **Hayır** ise; eşinin köyde yaptığı işler hakkındaki düşüncesi sorulacak

37. Aile ile ilgili önemli kararları alırken eşinize danışır mısınız?

- Evet Hayır Ne zamandan beri?

38. Yıl boyunca ürettiğiniz ve sattığınız tarım ürünlerinin miktarını belirtiniz.

Ürünler	1 yılda üretilen miktar (kg)	1 yılda satılan miktar (kg)	FİYATI	TUTARI
Fındık				
Çay				
Mısır				
Fasulye				
Patates				
Lahana				
Meyveler				
Diğer (Belirtiniz)				
TOPLAM				

Ek 2'nin devamı

39. Mesleğiniz nedir?

- İşçi Çiftçi Emekli Memur Serbest Esnaf Diğer(Belirtiniz)

40. Köyünüzde erkeklere yönelik olarak açılan bir kursa katıldınız mı?

- Evet Hayır Köyde erkeklere yönelik kurs açılmadı

41. Köyünüzde erkekler için açılmasını istediğiniz kurs ve eğitimler nelerdir?

- Arıcılık Hayvancılık Diğer (Belirtiniz)

42. Haneden biri rahatsızlandığında kolaylıkla bir sağlık kuruluşuna gidebiliyor mu?

- Evet Hayır (Nedenini yazınız)

43. Sizi sürekli rahatsız eden bir hastalığınız var mı?

- Evet (Kısaca belirtiniz) Hayır

44. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

- Hayır SSK Emekli Sandığı Bağ-kur Yeşil kart Diğer

45. Yıl içerisinde gelirinizin azaldığı ve gıda temininde zorlandığınız mevsim var mı?

- Evet Hayır

Cevabınız **Evet** ise hiç gelirinizin olmadığı mevsim hangisidir?

- Hiç gelirimiz olmayan mevsim yok İlkbahar Yaz Sonbahar Kış

46. Ormanlardan yiyecek olarak kullanılmak üzere topladığınız bitki türleri var mı?

- Evet var Hayır yok

Hangi Bitkileri Topluyorsunuz?

47. Ormanlardan tedavi amacıyla herhangi bir bitki topluyor musunuz?

- Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz

Hangi bitkileri topluyorsunuz?

Hangi rahatsızlık için kullanıyorsunuz?

Topladığınız bitkilerin hangi bölümlerini kullanıyorsunuz (yaprak, kök, vb.)?

Nasıl kullanıyorsunuz (çiğ, pişirilerek, demlenerek vb.)?

Bu kullanım geçmiş yıllara mı dayanıyor (yani geleneksel mi)?

Ek 2'nin devamı

48. Ormanlardan dokumacılıkta kullanıldığınız herhangi bir bitki topluyor musunuz?

- Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz

Hangi bitkileri topluyorsunuz?

Ne amaçla kullanılmaktadır (Dokuma malzemesi, boyar madde v.s.)

49. Ormanlardan hayvanların tedavisinde kullandığınız bir bitki topluyor musunuz?

- Evet topluyoruz Hayır toplamıyoruz

Hangi bitkileri topluyorsunuz?

Topladığınız bitkilerin hangi bölümlerini kullanıyorsunuz (Yaprak, kök, vb.)?

Nasıl kullanılmaktadır (çiğ, pişirilerek, demlenerek vb.)?

Ek 2'nin devamı

50. Orman teşkilatının yürüttüğü ormancılık faaliyetlerinde ücret karşılığı çalıştınız mı?
 Evet Hayır **Cevap Evet** ise;
 Şimdiye kadar kaç yıl çalıştınız? Yılda ortalama olarak kaç gün çalıştınız?
51. Orman köylüsü olarak ormanlardan yeteri kadar yararlanıyor musunuz?
 Evet yararlanıyoruz Hayır yararlanamıyoruz
 Nedeni nedir?
52. Köyünüzdeki ormanlarının yok olması sizi nasıl etkiler?
 Etkileme Kötü olur Çok kötü olur Fikrim yok
Etkilerse kısaca nasıl olduğunu belirtiniz
53. Köyde sözü geçen kişileri önem derecesine göre sıralayınız (1, 2, 3, 4, 5 gibi...)
 Muhtar İhtiyarlar Öğretmen İmam Orman işletme şefi Diğer
54. Köyde kurulmuş olan herhangi bir dernek yada kooperatif üyesi misiniz?
 Evet Hayır
55. Hayatınızdan memnun musunuz?
 Evet Hayır
56. Aşağıdaki işler sırasında eşinizden veya ev halkından olan kadınlardan ne kadar yardım görüyorsunuz?

İŞLER	Hiç %0	Nadiren %5	Bazen %25	Ortak Yap. %50	Sıkça %75	Tümüne yakını eşim yapar %95	Tümünü eşim yapar %100
Belleme-Kazma							
Ekim-Bakım İşleri							
Ürünlerle İlgilenme							
Ürünleri Satma							
Odun Yapma							
Odun Taşıma							
Su Taşıma							
Ot Yapma ve Taşıma							
Hayvanların Bakımı							
Pişirme ve Mutfak İşleri							
Evdeki Temizlik İşleri							
Çocuk Bakımı							

Ek 2'nin devamı

57. Ormandan sağladığınız ürünleri ve bunların yıllık miktarını belirtiniz (Birimleri ifade edilen şekliyle yazınız).

Ormanlardan sağlananlar	1 yılda sağlanan miktar	Bu iş için yılda harcanan zaman (gün)	1 yılda satılan miktar	FİYATI	TUTARI
Yakacak odun (para ile alınan hariç) Yayla dahil					
Kereste veya yapı malzemesi (para ile satın alınan hariç)					
Ot					
Hayvan yemi amaçlı ağaç yaprağı					
Mantar					
Meyveler					
Derelerden balık					
Av eti					
Tıbbi bitki					
Yiyecek olarak kullanılan bitkiler					
Diğer (Belirtiniz)					
TOPLAM					

EK 3. Köy Bilgi Formları

KÖYÜN GENEL ÖZELLİKLERİNE DAİR SORULAR

1. Köyün adı:
2. Köyünüzün nüfusu ne kadardır:
3. Köyünüzün ilçeye uzaklığı: Köyünüzün ile uzaklığı:
4. Köyle ilçe ve il arasındaki ulaşım nasıl sağlanıyor?
5. Köyünüzün rakımı:
6. Köyünüzdeki hane sayısı: Sadece yazın şenlenen hane sayısı:
7. Köyünüzdeki boş hane sayısı:
8. Köyünüzden son 10 yılda göç eden hane sayısı:
9. Son 10 yılda köye dönen hane sayısı:
10. Köylüler öncelikle nerelere göç etmektedirler:
11. Göç nedenleri nelerdir:
12. Köyünüzün kadastro durumu:
13. Köyünüzdeki toplam tarım alanı miktarı:
14. Köyünüzde yetiştirilen tarımsal ürünler:
15. Köyünüzde bulunan toplam büyükbaş hayvan sayısı:
16. Köyünüzde bulunan toplam küçükbaş hayvan sayısı:
17. Köyünüzdeki kümes hayvanı sayısı:
18. Köyünüzde hayvanların yiyecek ihtiyacı nasıl karşılanmaktadır?
19. Yayılda kalış süreniz (Ay ve gün):
20. Köyünüzdeki arı kovanı sayısı nedir?
21. Köyünüzde hangi kurum ve kuruluşlardan kredi alınmaktadır?
22. Kredi almada karşılaştığınız sorunlar varsa belirtiniz
23. Köyünüzde halen eğitime devam eden öğrenci sayısını belirtiniz
24. Okulunuz açık mı? Açıkta öğretmen eksiniz var mı?
25. Okulda bilgisayar ve internet bağlantısı var mı?
26. Köyünüzde bugüne kadar hangi kursların açıldığını belirtiniz
27. Köyünüzdeki sağlık problemlerini belirtiniz:
28. Köyünüzde son 10 yılda doğum yaparken ölen kadın sayısı
29. Köyünüzde kurulmuş bir kooperatif var mı, adı nedir?
30. Köyünüz ormanlarının hatırlayabildiğiniz dönemden bu yana nasıl değiştiğini belirtiniz
31. Köyünüz ormanlarında eskiden olup da şimdi bulunmayan türler nelerdir?
32. Köyünüzün en önemli geçim kaynağı nedir?
33. Ormancılık faaliyetleri için Orman teşkilatı tarafından köyünüze iş veriliyor mu?
34. Köyünüzde orman suçu nedeniyle son 10 yılda zabıt tutulan kimse varsa, hangi orman suçlarından kaç kişiye zabıt tutulduğunu belirtiniz:
35. Hatırladığınız bir geçmişte köyünüzde orman yangını çıktı mı? Sebebi neydi?
36. Size göre köyün en önemli sorunları nelerdir?
37. Ormanlardan ve orman teşkilatından beklentileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

1960 yılında Trabzon'un Of İlçesi'nde dünyaya geldi. İlköğrenimini Çamburnu İlkokulu, orta öğrenimini Sürmene Lisesi'nde tamamladı. 1980 yılında Trabzon Fatih Eğitim Enstitüsü F.K.B. Bölümünü bitirdi. 1982 yılında öğretmen olarak göreve başladı. Artova ve Sürmene'de öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulundu. 1988 yılında K.T.Ü. Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü'ne girerek 1992 yılında mezun oldu. 1993 yılında öğretmenlik görevinden ayrılarak Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü 75 No'lu Orman Kadastro Komisyonu'na teknik eleman olarak atandı. 1996 yılında K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Ana Bilim Dalı'nda "Uzungöl'e Taşınan Yığıntı Materyalinin Tespiti ve Taşınan Materyal ile Gölün Dolmasını Engelleyecek Önlemler Üzerine Bir Araştırma" adlı tezini vererek yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2001 yılına kadar çeşitli orman kadastro komisyonlarında ormancı üyelik ve başkanlık görevlerinde bulundu. 2001 yılında Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü'ne araştırmacı mühendis olarak atandı. Halen bu kurumda Başmühendis olarak görevine devam etmektedir. Orman kadastro ve 2/B uygulamaları, katılımcı yerel değerlendirme yöntemleri ve uluslar arası proje hazırlama konularında çeşitli eğitim etkinliklerine katıldı. Ulusal Ormancılık Programının hazırlanması sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki orman köylülerinin programdan beklentilerinin belirlenmesi çalışmalarını yürüttü. FAO (FOWECA) tarafından düzenlenen "Forestry and Livelihood" konulu workshop'a, ardından da projenin Trabzon'un orman köylerinde yürütülen çalışmalarına katıldı. Yabancı dili İngilizce olup, evli ve iki çocuk babasıdır.